

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

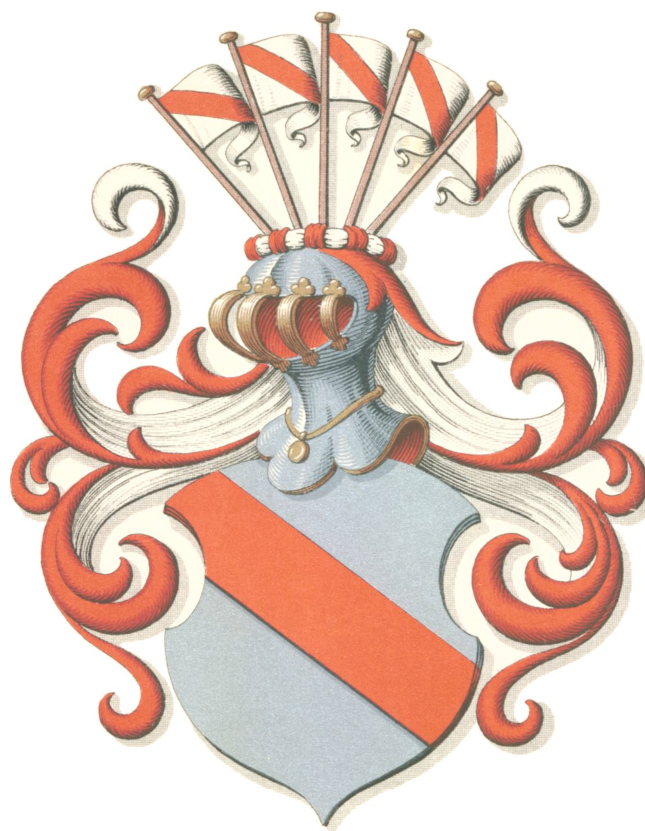
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

EFTERRETNINGER OM
FAMILIEN
HUITFELDT

DET HUITFELTSKE FAMILIEVAABEN.

EFTERRETNINGER

OM

FAMILIEN HUITFELDT

ET UFULDENDT ARBEIDE

AF

H. J. HUITFELDT-KAAS

KRISTIANIA
DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI
1908

Efter Fotografi taget 1904.

H. J. Knudsen Kaas.

FORORD.

Rigsarchivar H. J. HUITFELDT-KAAS'S Efterladte have anmodet mig om at ledsage dette hans sidste Arbeide med en orienterende Fortale. Jeg følger gjerne denne Opfordring, da jeg paa Grund af mine nære Berøringer med den Afdøde — vi vare fødte i samme Aar og havde fra den tidligste Barndom af været knyttede sammen ved Familieforhold, fælles Sympathier og literære Interesser — maaske kjendte bedre til, hvorledes dette hans efterladte Verk er blevet til, end nogen Anden.

Henrik Huitfeldt og hans halvandet Aar yngre Broder Emil fattede meget tidlig en varm og begeistret Kjærlighed til sin berømmelige Slægts Fortid. Allerede, før de 1852 bleve Studenter, havde de for ret at studere sig ind i denne lagt Grunden til en historisk Bogsamling, i stor Udstrækning benyttet Universitetsbibliotheket og nedskrevet alle de Traditioner, der kom dem for Øre. Strax efter Artium begyndte Henrik Huitfeldt at gjøre daglige Besøg i Rigsarchivet med Familiehistorien for Øie. Hid kunde Broderen ikke følge ham, da denne lovende og elskværdige unge Mand var falden i en Sygdom, der allerede 1858 gjorde Ende paa hans Liv, men for Henrik Huitfeldts egen Livsbane kom disse historiske Sysler til at blive bestemmende. De førte ham dybere og dybere ind i den dansk-norske Historie fra Reformationstiden af, hvorfor han ogsaa opgav sit paabegyndte juridiske Studium, og i 1858 knyttedes han som Assistent til det Archiv, som hvis Chef han døde 18 Mai 1905.

I denne lange Aarrække fortsatte han nu vistnok med uformindsket Kjærlighed sine Samlinger til den Huitfeldtske Families Historie og dette Emne laa ham visselig altid mere paa Hjertet, end noget andet, men forskjelligartede Arbeider medførte, at Udførelsen af hans Ungdoms første literære Tanke blev udskudt til Fremtiden. Allerede i 1861 paatog han sig efter Rigsarchivar Langes Død at fortsætte Diplomatarium Norvegicum, og elleve svære Bind (VI—XVI) af dette mægtige Værk kom til at blive hans Livs betydeligste Gjerning. I nær Forbindelse hermed stod Udgivelsen af en Række andre Kildeskrifter, blandt hvilke jeg fremhæver Oslos „røde Bog“ og en stor Del Jordebøger og Regnskaber fra det sextende Aarhundrede, ligesom han ogsaa begyndte paa et Værk over norske middelalderlige Sigiller. Men med alt dette har Middelalderens Historie ikke paa den Maade fængslet ham, at han kom til at blive Forfatter paa dette Felt. Mere hendroges han til æsthetiske Sysler og studerede bl. A. med stor Iver Theatervæsenets Historie. Et Vidnesbyrd herom er hans bekjendte „Christianias Theaterhistorie“ som gaar til 1809. Ved Siden af alt dette leverede han stadig mindre Bidrag af forskjelligartet Indhold til Tidsskrifter og Aviser.

Familiehistorien vilde han dog aldrig opgive, og i sine senere Aar syslede han med den i al den Fritid, som hans øvrige Gjerning levned ham. Oprindelig har det været hans

Hensigt at fremstille sin Æts Historie lige fra de ældste bekendte Spor af dens Tilværelse og at behandle alle dens Linjer og Personer saavel i Danmark, som i Norge. Jeg erindrer saaledes, at han omtalte Rigscontrolløren og Historieskriveren Arild Huitfeldts Levnetshistorie som et Afsnit, der særlig vilde komme til at koste ham Møie. Men efterhaanden forstod han, at han i sin fremskredne Alder maatte begrænde sig, og Arild Huitfeldt havde jo imidlertid i H. F. Rørdam allerede fundet sin værdige Biograph. Henrik Huitfeldt sees derfor at have indskrænket sig til at behandle den Gren af Familien, der med Claus Huitfeldts Søn Anders i det sextende Aarhundrede fast knyttedes til Norge. Men kun de tre første Slægtled, Anders Huitfeldt, hans Børn og Børnebørn, naaede han at faa behandlet. Det er dette Fragment, som her foreligger, og hans kjæreste Arbeide blev altsaa en Torso.

Men han har dog leveret mange og vigtige Oplysninger om Medlemmer af Slægten ogsaa for den følgende Tid, navnlig i det attende Aarhundrede. Disse ere fremkomne førend han begyndte paa Hovedværket, og selv har han betragtet dem som Forarbeider til dette, medens de nu ere blevne dets Supplemerter. Jeg skal opregne de vigtigste af disse Skrifter.

Tønne Huitfeldts Levnet, som nu danner det sidste Afsnit af den foreliggende Bog, havde han allerede skrevet i Norsk Hist. Tidsskrifts 3 R. II. (1891) og i „Folkebladet“ for s. A. givet et Uddrag deraf.

Til Tønnes berømte ældste Søns, Sølstenen Iver Huitfeldts Historie har han i Danske Magazin 5 R. I. meddelt en stor Del actmæssige Bidrag.

Om Ivers yngre Halvbroder, General Henrik Jørgen Huitfeldt til Ellinggaard og hans to Fruer har han givet en udførlig Afhandling i Personalhistorisk Tidsskrift VI. (1885), og dette Arbeide har han udtrykkelig kaldt „en Prøve paa en Familiehistorie“. Det er ledsaget af Stamtavler ikke alene over hele den Huitfeldtske Familie, men ogsaa over Hafthorsønernes vidtløftige Descendents i de ligebyrdige Linjer.

I Dansk Biografisk Lexicon VIII har han givet Levnetsbeskrivelser over ni Medlemmer af Familien i Danmark og Norge, hvilke dog overensstemmende med dette Værks Plan ere af kortere Omfang.

I Personalhistorisk Tidsskrift IV. (1883) vil man finde en indholdsrig Artikel om „De Huitfeldtske Gravcapeller i Norge“, ligesom det kan bemærkes, at den af Arkivar Thiset forfattede Stamtavle over Familien, der findes i Danmarks Adels Aarvog for 1887 er suppleret og rettet af Henrik Huitfeldt.

Til disse Arbeider slutter sig derhos en Række Artikler om Familier, der ere cognatisk beslægtede med den Huitfeldtske. I disse har han stadig indflettet udførlige Efterretninger ogsaa om Forfædre og Slægtninger i sin Æts Mandslinje.

I Norsk Hist. Tidsskrift 3 R. V., 1899 skrev han en Fremstilling af den fra det syttende Aarhundredes Krigshistorie bekendte Generalmajor Georg Reichweins Liv. Gjennem en kvindelig Descendents Giftermaal med Generalmajor V. W. H. Huitfeldt nedstammer den nulevende Familie Huitfeldt fra Reichwein. I Personalhistorisk Tidsskrift 4 R. III—IV. 1900—1901, gav han derfor udførlige Oplysninger om Georg Reichweins Efterslægt og fandt senere Leilighed til at omtale flere af sin egen Families Medlemmer.

I Personalhistorisk Tidsskrift 3 R. II, (1893) behandler han „Familien Bjerregaard i Norge“, til hvilken hans Farmoder hørte, hvorved han finder Leilighed til at give sin Farfader, Major H. J. Huitfeldts Historie. I samme Tidsskrift 3 R. IV, (1895) giver han en lignende Fremstilling af „Familien Brochmann i Norge“, hans egen Moders Slægt; heri indflettes nu hans Forældres Historie og adskillige af hans egne Barndomserindringer.

I 1890 udgav han efter Initiativ af sin Frænde Statsminister Georg Sibbern en Bog i Kvart: „Efterretninger om Familien Sibbern“. Da Statsministerens Faders, Statsraad V. C. Sibberns Moder var en Datter af Forfatterens Oldefader, ovennævnte Generalmajor V. W.

H. Huitfeldt, og derhos en Søster af Statsraaden ægtede sin Farbroder, Major Frits Huitfeldt, følger det af sig selv, at ogsaa her mange Bidrag til den Huitfeldtske Families Historie ere at finde.

Det vil altsaa sees, at den Bog, som nu udgives efter sin Forfatters Død dog i Forbindelse med de ovenfor angivne Særskrifter meddeler Oplysninger om den større Deel af den norske Familie. Hvad der endnu savnes er vel især Efterretninger om Iver Huitfeldts Efterkommere paa Throndstad, der uddøde i Mandslinjen 1800, om General Hartvig Huitfeldt til Hafslund og hans Søn Geheimeraad Matthias Vilhelm Huitfeldt til Clausholm, (Stifteren af det nu Greverne Moltke-Hvitfeldt tilhørende Hvitfeldtske Fideicommis), samt om den endnu blomstrende Fredrikshald-Throndhjemske Gren af Familien.

Den Huitfeldtske Familie maa nu i det Hele taget ved den afdøde Rigsarchivars Arbejder siges at være en af de dansk-norske Adelsætter, hvis Fortid er bleven bedst belyst. Henrik Huitfeldt har behandlet den ikke alene med den Kjærlighed, der maa forudsættes hos Forfattere, der skrive om sin egen Slægt, men ogsaa med den Fordomsfrihed og Uforbeholdenhed og fremfor alt med den Lærdom og Kyndighed, som desto sjeldnere træffes hos Familiehistorikere. Den sanddrue Fremstilling hviler her paa Undersøgelser, ved hvilke ingen Flid eller Møie er sparet. Derfor vil sikkert Forfatterens Navn ikke alene blive elsket og æret af hans Æt, saa længe denne eksisterer, men hans Arbejde vil ogsaa have blivende Værd for Historiens Venner i Almindelighed.

Forfatterens Efterladte ønsker oplyst, at Hr. Consul Herman Huitfeldt i Kjøbenhavn med stor Liberalitet har bekostet nærværende Arbejdes Trykning og Illustrationer. De sidste af disse skulde have sluttet sig til Dele af Værket, som Forfatteren ikke havde naaet at udarbejde inden sin Bortgang.

Til sidst bemærkes, at Værket, hvis Oplag er 400 Exemplarer, ikke gives i Boghandelen.

Elvestrøm i Vestre Aker 10 Septbr. 1907.

Ludvig Daae.

ANDERS HUITFELDT TIL THRONDSTAD.

Den gamle danske Adelsslægt med en Skraabjelke i sit Vaaben, af hvilken enkelte Grene have baaret Navnene HOGENSKILD og HUITFELDT, synes efter sit ældste kjendte Opholdssted at stamme fra Sønderjylland. Det fremmed lydende Navn Hogenskild, hvorunder den i Middelalderen mest kjendte Gren optræder, maa den i saa Fald have faaet ad cognatisk Vei; der forekommer nemlig i Begyndelsen af det 14. Aarhundrede i Nederlandene en, som det synes, bypatricisk Slægt, fra hvilken den danske Linie da maa antages at have laant baade Familienavnet og de tidlig forekommende tydske Fornavne. Ikke alle Slægtens Grene antog eller beholdt Navnet Hogenskild, der igjen uddøde i det 16. Aarhundrede, efter at allerede en Gren af Slægten, der i flere Generationer intet Familienavn havde brugt, paa Kong Frederik I.s Anmodning til Adelen i 1526 om at antage faste Slægtsnavne, havde valgt Vaabenavnet Huitfeldt, der i de nu bevarede Kilder første Gang vides anvendt i Begyndelsen af Aaret 1527 af Christopher Ottesen († 1561), ældste Søn af Otte Clausen til Krumstrup og Berridsgaard, der døde 1529, og paa hvis Gravsten ligeledes dette Familienavn er brugt. Medens enkelte Personer af Linien Hogenskild allerede havde været bosatte i Norge og Sverige i det 15. Aarhundrede, men uden der at efterlade større Spor eller talrigere Efterslægt, kom fire af Otte Clausens Sønner: Christopher, Claus, Povel og Peder Ottessønner Huitfeldt i Reformations-Aarhundredet til at spille en betydelig Rolle i Norges indre Historie som Statholder, Rigskantsler og Lensherrer, men ingen af disse tog varig Bolig i Norge, og selv Christopher Huitfeldts to Sønner, Arild og Jakob Huitfeldt, der vare fødte i Norge og senere fik Forleninger der, kunne ikke siges at have fæstet fast Fod i Landet, skjønt Jakob Huitfeldt døde som Lensherre i Throndhjem 1583 i en yngre Alder; men havde han levet længere, var han vistnok vendt tilbage til Danmark, hvor han havde sin Eiendom, og hvorfra ogsaa hans Hustru stammede. Om Immervadslaget 1420 har haft nogen Indflydelse paa Brugen af Navnet Hogenskild, som enkelte Slægtebøger berette, tør være mere end tvivlsomt. Angivelsen om en Peder Huitfeldt i Saxkjøbing 1332 beror, som nu bekjendt, kun paa en Misforstaaelse af Beretningen i Arild Huitfeldts Krønike om Kong Christopher II.s Tilfangetagelse i det Hus, der siden havde tilhørt A. H.s egen Farbroder Peder Huitfeldt.

Med Claus Huitfeldts ene Søn blev Forholdet anderledes end med de ovennævnte to Fættre. Da Faderen i 1570-Aarene havde Brunlag Len, synes i alle Fald nogle af hans Børn at have fulgt ham til Norge, hvor maaske enkelte af dem ere fødte, medens han i 1550-Aarene havde Skisyssel i Forlening. Foruden den ældste Søn Otte Huitfeldt er vistnok ogsaa ANDERS HUITFELDT allerede da kommen til Norge, hvor han dog ikke er

funden omtalt før 1580, da han 26. Januar nævnes blandt de norske Adelsmænd, der lovede at hylde Hertug Christian (IV). Han har altsaa allerede da eiet Jordegods i Norge; formentlig har Faderen, som først døde 1590, ved sin Tilbagevenden til Danmark overladt ham sit norske Gods, Ulefos i Holden og Halsaa i Mandal, som han i alle Fald senere eiede, medens hans ældre Brødre have beholdt den danske Herregaard Krumstrup i Fyn. Vel forekommer Anders Huitfeldt ogsaa senere skrevet til Krumstrup, hvad enten dette kun betegner ham som udgaaet fra denne Gaard, eller Udskiftning med Søkendene da ikke endnu havde fundet Sted. Til Krumstrup („Kromstrup“) skrives han saaledes endnu i 1585, da han mellem 3. og 10. August ved Herredagene i Oslo var blandt de Adelsmænd, som der sad til Doms i en Del Rettergangssager sammen med de tre fra Danmark opsendte Rigsraader, Jørgen Skram til Thiele, Absalon Giøe til Kielstrup og Jakob Sefeldt, samt den norske Kantsler Anders Green til Sundsby.¹

I 1584 skrives dog allerede Anders Huitfeldt til *Throndstad*,² da han 27. Juni paa Retterthinget i Oslo er blandt Dommerne i en Sag angaaende Forpligtelse for Breide Rantzaus Bønder under Nesøen i Asker til at svare Ægt og Arbeide til Akershus Slot.³ Throndstad, der forblev hos ham og hans Descendents i over 220 Aar, havde han faaet med sin Hustru,

¹ Se Dombog for 1585, udg. af E. A. Thomle, S. 53, 57, 59, 63, 71, 73, 78, 81, 84, 108, 111, 131 f., jfr. m. Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. I S. 192—201, 420, 440 samt Dan. Mag. 3 R. V S. 357, 359 og 362.

² *Throndstads* sikre Historie gaar tilbage omtrent til Midten af det 14. Aarhundrede. Den daværende Eier, Thorgils paa Throndstad af Næpaslægten, og hans Søn Kolbjørn skjænkede Gods til Presten ved Hofs Kirke paa Hudrum, og Throndstads følgende Eier, Hustru Ulfhild Thorgautsdatter, der begavede Hofs og andre Kirker (Biskop Eysteins Jordebog S. 106 f.), har formentlig været gift med Kolbjørn; senere ægtede hun Rigsraaden Benedikt Nikolassøn og synes i 1390-Aarene at have solgt Throndstad til den med hende beslægtede eller besvogrede Ridder og Rigsraad Ogmund Berdorssøn Bolt af den Gren af denne Slægt, der fornemmelig hørte hjemme i BORGESYssel (Vaale, Raade, se den af G. Storm meddelte Stamtavle i Hist. Tidsskr. 3 R. II S. 130). Efter dennes Død ca. 1420 tilfaldt Throndstad Sønnen Haakon Ogmundssøn Bolt († ca. 1440), hvis Enke Elin, Datter af Ridderen Hr. Laurents Ulfssøn (Blå), var død før 1476 (Dipl. Norv. XVI S. 260). Deres Datter Gudrun Haakonsdatter Bolt var 3 Gange gift: 1) Erik Olafssøn (Gyldenhorn) af Eline 1433—56. 2) Erik Stenssøn († før 1472), med hvem hun havde Sønnen Haakon Bolt († før 1472). 3) Ridderen Hr. Einar Olafssøn Fluga († 1483), hvorfor hun senere benævnes „Fru“ Gudrun. Af første Ægteskab havde hun Sønnen Oluf Erikssøn (Gyldenhorn) 1461—89, der foruden Throndstad ogsaa eiede Gods i Alehered (Vestergötland). Han var død i 1490-Aarene, da hans Enke, Hustru Thore, erklærede sig tilfreds med det Skifte, der var gjort om Throndstad og Throndstad Gods (Dipl. Norv. V. 944 og 987, X. 270). Deres Datter, Hustru Gudrun Olufsdatter (Gyldenhorn), havde været gift med en Mand ved Navn Anders, maaske Væbneren Anders Amundssøn, med en Stjerne i Vaabenet (D. N. I. II. V. Reg.). Som Enke solgte hun og Moderen, Hustru Thore, sit pantsatte Gods (Throndstad m. m.) til Befalingsmanden paa Akershus, Peder Hanssøn (Basse eller Litle) til Indløsning. Dette maa antages at have fundet Sted i 1530-Aarene, efter at han var gift med Ingeborg Nilsdatter (Gyldenløve). I 1544 fik Peder Hanssøn og hans Frue Stadfæstelse paa dette Salg af Margrete og Anna Andersdøtre samt disses Mænd Ulf Germundssøn i Tjufkil (uden Tvivl Sønnesøn af Væbneren Ulf i Tjufkil 1429, D. N. V. 960) og Svenning Thorbernsøn paa Isøen (Løkke Sogn i Baahus Len), hvilket selvfølgelig betyder en Forhøielse i Kjøbesummen. Fru Ingeborg Nilsdatter kaldes da Margrete og Anna Andersdøtres Frænke og siges 1580 odelsberettiget til Throndstad; Slægtskabet er imidlertid nu ikke kjendt. Vel havde de en fælles Stamfader i Hr. Hafthor Jonssøn, altsaa et Par Aarhundreder tilbage i Tiden, men dette Slægtskab har ingen Betydning i nærværende Forbindelse. Godset siges „bortkommet“ (d. e. pantsat?) fra Margretes og Annas Morfader Oluf Erikssøn og hans Moder Fru Gudrun (Dipl. Norv. IV. 1121). Endnu 5. Juli 1580 var Fru Ingeborg Nilsdatter stevnet til Retterthinget i Oslo af Margrete Andersdatters Børn: Ulf Ulfssøn, Karen Ulfsdatter og Gro Ulfsdatter, gift med Nils Pederssøn, samt Anna Andersdatters Børn: Oluf og Arne Svenningsønner; men paa Grund af Fru Ingeborgs Odelsret og det 1544 givne Skjøde og Afkald paa Throndstad og Throndstad Gods lode de sig nu nøie med en Udbetaling af 100 Cølnske Lod Sølv og forpligtede sig til under Æreløshed og Ubodemaal aldrig mere at tale paa dette Gods. (Se et stærkt beskadiget Brev af 5. Juli 1580 i norske Rigsarchiv, Nils Stubs Optegnelsesbøger, udg. af H. J. Huitfeldt-Kaas, S. 128, 143 og 154 samt Pers.hist. Tidsskr. I R. VI S. 262, Stamtavlen, hvorfra sees den nulevende Huitfeldtske Families dobbelte Nedstammelse fra Bolterne paa Throndstad gennem Familierne Brockenhuus, Bjelke og Kaas). Throndstads Historie i de næste 220 Aar, da den var i Familien Huitfeldts Besiddelse, vil fremgaa af det følgende. (Jfr. O. Johnsen, Hurum Herred S. 74 ff.)

³ N. Rigsarchiv, Statholderskabets Diplomer.

MARGRETE PEDERSDATTER (LITLE eller BASSE), en Datter af den 1551 afdøde Befalingsmand paa Akershus Peder Hansen og Fru Ingeborg Nilsdatter (Gyldenløve) af Østeraat. Dette Ægteskab blev indgaaet i Oslo 28. Januar 1582 i Nærværelse af de tre opsendte Rigsraader, Kantsleren Nils Kaas til Thorupgaard, Christopher Friherre og Borggreve v. Dohna og Hak Ulfstand til Hikkeberg, Statholderen Ludvig Munck og en Mængde af den norske Adel, der tilligemed Rigets Lagmænd da vare tilsagte at møde i Oslo i Anledning af Hertug Christian (IV.s) Valg til Thronfølger. Det var ved saadanne Forsamlinger inden Adelen, at Trolovelser og Ægteskaber fortrinsvis sluttedes. Vielsen fandt selvfølgelig Sted i St. Halvards Kirke (Domkirken) i Oslo og forrettedes af Biskoppen Jens Nilssøn, hvis Tale endnu er bevaret og findes trykt i Dr. Y. Nielsens Udgave af Biskoppens Visitatsbøger og Reiseoptegnelser (Kr.a 1885 S. 588—604, jfr. m. S. LXXVII). Bryllupsdagen var 4. Søndag efter Helligtrekongers Dag, og Texten var „de navigatione Christi“ af Matthæus 8. Cap. Selve Talen indeholder ingen historiske Oplysninger eller Allusioner til Brudeparret eller Forholdene, som ellers ofte er Tilfældet, selv i Tidens Ligrædikener, men Overskriftens Meddelelse om de tilstedeværende viser, at 1582 er det rette Aar for Ægteskabets Indgaaelse og ikke 1581, som angives i Eiler Brockenhuus's Kalenderoptegnelser, thi i Januar 1582 var det netop, at de nævnte danske Rigsraader vare tilstede i Oslo til Møde med den norske Adel.¹

Formentlig kort efter Erhvervelsen af Throndstad begyndte de langvarige Trætter mellem Anders Huitfeldt og hans Nabo Peder Aaros i Røken angaaende Grændserne mellem deres Eiendomme. 26. Juni 1585 hjemvises (ved en paa Retterthinget i Oslo afsagt Dom af Statholderen Ove Juel til Kjeldgaard, tre Lagmænd, to Borgermestre og tre Raadmænd) Sagen angaaende Grændserne mellem Løvaas Skov og Setre (i Hudrum), der har været henvist til Lagmanden og været behandlet af 12 Mænd 4. Mai s. A., til fornyet Behandling af 12 uvildige, af Fogden opnævnte Mænd paa Aastedet 31. August s. A. Nævnte Dag vare Lensmanden paa Eker og 11 Lagrettesmænd af Eker, Lier, Røken og Hudrum, opnævnte af Fogden Michel Nilssøn, paa Setreskoven, men fandt de af erlig og velbyrdig Anders Huitfeldt til Throndstad og Peder Aaros fremlagte Provsbreve angaaende Delet og Skovmærket mellem Setre, Mork og Løvaasen lydende tvert imod hverandre, hvorfor de erklære sig for svage til at gjøre endelig Besked, medmindre Lagmanden selv er tilstede.

11. Januar 1586 paa Huseby Stevnestue i Røken bevidne 7 Mænd, at Peder Aaros's Fader Sivord Aaros var ret Odelsmand til Setter og Trunnerød og alle Fosse i Setterelven fra Strand til fersk Vand. Slægten opregnes i et Par Aarhundreder. — 12. Februar 1586 paa Røken Vaapnething bevidne 12 Mænd paa Fogdens Forespørgsel, at Setre paa Hudrum er Per Aaros's rette Odel. — 18. Juni 1586 blev imidlertid Setre Skov Anders Huitfeldt tildømt paa Oslo Raadstue (se Dom nedenfor af 4. Octbr. 1599). — 17. Juni 1587 paa Huseby Stevnestue i Røken gjøre 3 Mænd vitterligt, at de hørte 2 Mænds Vidnesbyrd om, at erl. og velbyrd. Mand Anders Huitfeldt i Isløsningen 1586 tog nogle Saugbord af den Bordhaug, som Peder Aaros lod skjære i Setre.

27. Juni 1587 idømtes Peder Aaros paa Oslo Raadstue Kost og Tæring til Anders Huitfeldt for at have stevnet denne for noget Saugtømmer og Deler, som han skulde have taget i Setreskoven, der 1586 var ham tildømt (se Dom nedenfor af 4. Oct. 1599).

Setre 22. Marts 1589 udsteder Axel Gyldenstjerne Befaling til 12 Lagrettesmænd (af hvilke de 6 fra Røken før havde gjort Skovskjelne mellem Setre og Bæstons Eier) om at granske Dølet mellem Thronderud, Løvaasen og Setre 2. Mai s. A. — *Setre 2 Mai 1589*. 6 Lagrettesmænd af Røken, 3 af Eker og 3 af Follo opgaa efter Befaling af Statholder Axel Gyldenstjerne til Lyngby, der med flere gode Mænd har tilveiebragt Forlig mellem Anders

¹ Se N. Rigsregistrarer II S. 437 ff. Eiler Brockenhuus's hist. Kalenderantegnelser, udg. af Joh. Grundtvig, S. 49 (Sep.afr. af Fynske Saml. VI S. 337).

Huitfeldt til Throndstad og Peder Aaros i Røken, Delet mellem Setre, Løvaasen og Trunderud, opsætte og gjenreise Delestene samt hugge Kors i Trær (udførlig Grændsebeskrivelse).¹

Paa *Mork paa Hudrum 11. Mai 1590* sluttedes Forlig mellem Anders Huitfeldt og Peder Aaros under de 12 Mænds Segl, der vare opnævnte af Axel Gyldenstjerne, og som skulde forfare Peder Aaros's Skovhug og vurdere Trærne. De vilde nu begyndt Skovgangen, men bade først Anders Huitfeldt at frafalde Befalingen til dem, og han indgik da Forlig for deres Bøns Skyld, saaledes at Peder Aaros skulde give Anders Huitfeldt og hans Arvinger 100 Tylvter gode samfængs Deler, hvoraf ingen Danmarks Bord ere udskudte, og 3 Tylvter Danmarks Saugtømmer, Tømmeret strax og Delerne, saa snart de kunde skjæres; den Anders Huitfeldt tilkommende Kost og Tæring skulde bortfalde. Peder Aaros forpligtede sig og Arvinger og Efterkommere til aldrig at tale paa Thronderud, „som kaldes Mork“, samt paa Setre og Løvaasen, der alle skulde følge Anders Huitfeldt og hans Arvinger til evindeligt Eie. Endvidere forpligtede Peder Aaros sig, at hvis han havde hugget over Delet i Løvaasen paa vestre Side, da skulde Tømmeret være forbrudt, og skede det senere, skulde han staa Anders Huitfeldt til Rette. Herpaa gave de hverandre deres Hænder om ikke at bryde Forliget, saa at Anders Huitfeldt og Arvinger skulle følge paa vestre Side af Delet „og søndre Side ned i Elven, som er Løvaasen“, og Anders Huitfeldt beholde sønderste Setre ned i Stranden og Peder Aaros det nørderste Setre til Bæstons Eier, og ingen af dem lade hugge over Delet.

21. August 1592 vare 6 Lagrettesmænd af Eker, Hudrum og Røken efter Axel Gyldenstjernes Befaling paa Aastedet mellem Setre og Løvaasen, hvor Anders Huitfeldt og Peder Aaros skulde møde hver med 3 uvildige Lagrettesmænd for at granske den stedfundne Skovhugst, som Peder Aaros havde foretaget og Anders Huitfeldt mente var gaet ham for nær. Det viste sig dog, at der kun var hugget og kjørt paa Peder Aaros's Side af Delet.

Trods alle de foregaaende Domme og Aftaler var Sagen endnu i 1599 ikke ordnet. Akershus 16. Marts d. A. stevner Axel Gyldenstjerne efter Begjæring af Peder Aaros i Røken Anders Huitfeldt til Throndstad for et Stykke Skov, kaldet Setremarken, mellem Gryde- og Slengerøds-Bække, hvilket denne skal have fra ham, samt for Saugtømmer, han havde ladet hugge, og for en Saug i Setrefossen, han havde ladet bygge, og Saugtømmer og Saugdeler, som laa derved, og Anders Huitfeldt skal have fra ham, hvorfor denne skal møde paa Setremarken Løverdag efter Helligkorsaften (5. Mai) for 6 Mænd, der skulle paakjende Sagen. — Anders Huitfeldt paategner, at han har læst Stevningen Langfredag (6. April), men anerkjender ikke, at Peder Aaros har nogen Lod i Setremarken. Selv har han Domme for, hvad han stevnes for, hvilke han skal fremlægge, naar han stevnes for sine tilbørlige Dommere nu til St. Pers Dag. Dette læstes paa Setremarken, hvor Peder Aaros har ladet hugge, og hvor Anders Huitfeldt ved Guttorm Jaderen og Nils Sem samt sin egen Tjener Povel Skriver lod melde, at han ikke vil give sig i Rette, før han stevnes for sine tilbørlige Dommere med sine Breve. Sorenskriver og 6 Lagrettesmænd i Røken fandt sig da for svage til at afsige nogen endelig Dom, før der kommer flere Lagrettesmænd, hvorfor Sagen indsættes til de tilbørlige Dommere.

Akershus 22. Mai 1599 stevner Axel Gyldenstjerne atter Anders Huitfeldt efter Peder Aaros's Begjæring, idet denne mener, at Anders Huitfeldt urettelig i nogle Aar har brugt Setremarken mellem Grydebæk og Slengerødsbækken imod de Breve, han selv har derpaa. Anders Huitfeldt skal møde sammesteds 14. Juni for 12 Mænd, der skulle give endelig Dom. Læst paa Hof 2. Juni „i min Hosbonds Fraværelse“ samt for 12 Mænd paa Setremarken 14. Juni 1599, da 11 (sic) Lagrettesmænd af Hudrum og Røken fra søndre Setre gjøre vitterligt, at de hørte Stevningen og Peder Aaros's Paastand, men Fru Margrete Pedersdatter

¹ Om et Gjældsbreve, udstedt af Anders Huitfeldt i Oslo 6. Febr. 1590, se nedenfor ved Dommen af 29. August 1599.

(Litle), der mødte i sin Hosbondes, Anders Huitfeldts, Fraværelse, vilde ikke underkaste sig Dom, før de kom for sine tilbørlige Dommere med sine Breve for Setre.

4. Octbr. 1599 gjøre Helge Tholleffsøn, Skriver i Røken Sogn, 8 Lagrettesmænd sammesteds og 4 paa Hudrum vitterligt, at de vare paa søndre Side af Setreelven paa Hudrum efter en Rizens Stevning, som Peder Aaros i Røken har ladet læse over erlig og velbyrdig Mand Anders Huitfeldt til Throndstad angaaende Setre og Setremarken, som Anders Huitfeldt i nogle Aar skal have brugt imod Peders Breve, samt for en Saug, han har ladet bygge i Setrefossen, og for en Del Saugdeler og Saugtømmer, som laa ved Saugen og Anders Huitfeldt har annammet til sig uden Peders Minde. Begge Parter mødte, og Peder spurgte, hvorfor Anders Huitfeldt bruger Setre og Setremarken paa søndre Side Setreelven, som Peder mener hjemles ham ved hans Breve. Anders Huitfeldt svarede, at han forment, at det var Thronderuds Skov og Eiedel og ikke Setre Skov og Eiedel efter de Breve, han havde, og som han vilde lade oplæse. Derpaa fremlagde Peder Aaros et Pergamentsbrev af 23. Novbr. 1330 (Dipl. Norv. II No. 178) om Salg af en Del af Setre, et do. af 8. Februar 1332 (Dipl. N. XVIII No. 13) om forskellige Dele af Setre og Setremarken, et do. af 27. Januar 1335 (Dipl. Norv. III No. 180) angaaende en Del af Setre, et do. af 8. Juni 1560 (Dipl. Norv. XIII No. 714) angaaende Skifte af Aaros, Setre og flere Gaarde mellem Knud Sivordssøn paa Aaros og Søsteren Bothild, og endelig et Papirsbrev af 24. Octbr. 1584, dat. Huseby Stevnestue i Røken, angaaende Delet mellem Grundesand og Setre søndenfor Setreelven samt om Thronderud, hvoraf Dele vare bortskjænkede af Thord Erikssøn (Midten af 14. Aarhundrede).

Anders Huitfeldt sagde, at han havde Breve for alle de Deler, der vare opgaaede mellem dem, og fremlagde nu de tildels ovenfor refererede Breve af 27. Juni 1587, 17. Marts 1586, 22. Marts 1589 og 11 Mai 1590. Da efter Tiltale og Gjensvar samt efter Domme og Forligelsesbreve, og da Peder Aaros's Breve ikke lyde om, hvad der ligger søndenfor Setreelven, men kun om Setre og Setremark i Hof Sogn, og Delet mellem Grundesand og søndre Setre Eier ikke viser Stevning af nogen anden Part, medens Peder Aaros's Fasters Vidnesbyrd „selv alene“ ikke kunde tages for godt, — thi blev afsagt, at Anders Huitfeldt og hans Arvinger skulle nyde og beholde Løvaasen, Thronderud og søndre Setre, saa længe hans Breve staa ved Magt.¹

I en Herredagsdom af 4. August 1599 oplyses, at Anders Huitfeldt i Forening med Statholder Axel Gyldenstjerne og 3 andre Adelsmænd den 24. Juli 1590 havde istandbragt en Contract og Forhandling mellem Gregorius Olufsen paa Ref og Gert Gierding, Foged i Udsten Kloster, angaaende en Sjettepart af Fisket i Figgenelven.² — 28. August 1590 bortfæster Stavanger Capitel Loens Laxefiske i Sogndal (Jæderen og Dalernes Fogderi) til Fru Ingeborg (Nilsdatter Gyldenløve) til Fosse (∴ Fossesholm) med Datter og „Svoger“ Anders Huitfeldt mod en aarlig Afgift af 3 Tønder saltet Lax og 15 Spegelaxe. Der nævnes endvidere et Brev fra Anders Huitfeldt angaaende de af ham leiede Parter af Fiskeriet, dat. 25. Marts 1616.³

Det har selvfølgelig været under et Ophold i Bergens Stift om Sommeren 1590, at baade denne Aftale er truffet, samt at Statholder Axel Gyldenstjerne tilkaldte Jørgen Kaas til Gjeldskov, Befalingsmand paa Vardøhus, og Anders Huitfeldt for at istandbringe det Forlig, der endelig blev sluttet mellem Befalingsmanden paa Bergenhus Peder Thott og Biskoppen sammesteds, Hr. Anders Foss.⁴

¹ Sagerne mellem Anders Huitfeldt og Peder Aaros ere fremstillede efter Diplomer af de nævnte Aar i N. Rigsarchivs yngre Diplomsamling, maaske hidrørende fra Throndstad eller Aaros.

² Dombog for 1599 S. 246.

³ N. Rigsarchiv, Localia, Loen (Overhofretssag af 15. Decbr. 1792).

⁴ Se Dr. H. Rørdams Monumenta hist. Dan. II S. 551.

25. Octbr. 1590 gjør Anders Huitfeldt paa Hof paa Hudrum et Mageskifte med Tryg Arnesen paa Hage, saaledes at denne faar et „Saugsted“ i Ramvig-Elven istedenfor Ulfos-Saugen. Der skjelnes mellem det Saugsted, Anders Huitfeldt bruger i den nævnte Elv, og det, som Tryg Arnesen erholder. De benævnes Throndstad- eller Ramvig-Sauger.¹

Ved Kongebrev, dat. Dronningborg 5. Februar 1591, fik Anders Huitfeldt Forleningsbrev paa en Del Kongens og Kronens Gaarde og Gods, som hidtil havde ligget under Akershus Slot, kvit og fri, uden Afgift, som er først en Gaard, han selv paabor, kaldes *Hof* og skylder aarlig 6 Skippund norsk Salt, Leding 2 β , Mel 3 Pund 1 Remol, Smør 1 Pd., Foring 1 $\frac{1}{2}$ 5 β 1 Alb.; item *Oudenstadt* (Ugstad) 1 $\frac{1}{2}$ Pd. og 1 Fjerdings Salt, Leding 2 β , Mel 3 Pd. 1 Remol, Smør 1 Pd., Foring 1 Daler; *Oudenstadt* (øvre), skylder aarligen Salt 1 $\frac{1}{2}$ Pd., Leding 1 β , Mel 1 $\frac{1}{2}$ Pd., Smør $\frac{1}{2}$ Pd., Foring $\frac{1}{2}$ Daler; *Ellingstadt* (Inglingsstad) Salt 2 $\frac{1}{2}$ Pd., Leding 4 Alb., Mel 2 $\frac{1}{2}$ Pd., Smør 18 Bismær $\frac{1}{2}$, Foring $\frac{1}{2}$ Dlr.; *Sem*, skylder aarlig Salt 1 $\frac{1}{2}$ Pd., Leding 4 Alb., Mel 2 $\frac{1}{2}$ Pd., Smør 18 Bm $\frac{1}{2}$, Foring $\frac{1}{2}$ Dlr. — 9. Febr. s. A. fik han Følgebrev paa de nævnte 4 Gaarde: Oudenstadt, som Søfren paabor, Oudenstadt øvre, som Brynild paabor, Eggelstadt, som Søfren paabor, og Sem, som Nils paabor, at svare ham ad gratiam. — 19. Juli s. A. fik Anders Huitfeldt til Throndstad Kongebrev (dat. Kjøbenhavn) paa Kronens Part af Korntienden af Lider Sogn og havde denne endnu 1602.²

27. Januar 1592 er Anders Huitfeldt til Throndstad tilstede paa Retterthinget i Oslo og istandbringer i Forening med flere Adelsmænd og 4 Lagmænd et Forlig mellem Peder Brockenhuus til Sande og Oluf Galde til Thom om Ødegaarden Vangsbrekke i Raade.³

4. Marts 1592 sees han at være i Kjøbenhavn, da Anders Huitfeldt til Throndstad sammen med Statholder Axel Gyldenstjerne besegler Peder Iversen (Jernskjægs) Gjenbrev paa et Mageskifte med Kronen.⁴ — Ved Kongebrev, dat. Kbhvn. 7. Juni s. A., paalægges det ham, før han drager fra Danmark, ved Samfrænder eller andre gode Mænd at gjøre Ende paa den Trætte om Arveskifte og Deling m. m., som har været mellem ham og hans Søster Fru Anne Huitfeldt (Mogens Bildes).⁵

6. August 1592 kom Anders Huitfeldt til Moss med Statholderen og flere gode Mænd samt 12 Lagrettesmænd for at dømme om en Saugdam, som Michel Mortensen, Foged i Vernekloster, vilde bebygge, men som tilkom de fattige i Hospitalet i Oslo, hvem den ogsaa ved Dom af 7. August tilkjendtes, idet en tidligere Dom af Ludvig Munck dømtes at staa ved Magt.⁶

20. Juni 1593 paadømtes paa Retterthinget i Kjøbenhavn en Sag mellem Anders Huitfeldt til „Thrundstedt“ og hans Broder Otte Huitfeldt til Frøsløfgaard, idet Anders Huitfeldt klagede over, at Otte Huitfeldt havde pantsat og afhændet noget af deres fælles Arvegods i Andrup i Sønderherred i Mors til den afdøde Broder Lauge Huitfeldt tilrods for en Forskrivelse, han havde udgivet 6. Mai 1578 om intet at afhænde af det ham betroede Gods. Uagtet forskjellige Exceptioner fra Otte Huitfeldts Side med Hensyn til erlagt Betaling til sal. Lauge Huitfeldt, Anders Huitfeldts manglende Fuldmagt fra Medarvingerne og formentlig urigtigt Forum, kjendtes Otte Huitfeldt pligtig til at efterkomme sit Løfte i ovennævnte Brev (af 1578).⁷

9. April 1594 udgik et Kongebrev til Anders Huitfeldt om at søge blandt hans Faders Breve, naar han kommer til Danmark, for om muligt at finde nogle Documenter angaaende

¹ Indtaget i Dipl. af 21. Febr. og 26. Marts 1688 i N. Rigsarchiv (Yngre Dipl. Saml.).

² N. Rigsregistranter III S. 162, 164, 192. J. H. Schlegel, Saml. zur Dän. Geschichte I. 1. St. S. 93.

³ N. Rigsarchiv, Yngre Diplomsamling.

⁴ N. Rigsregistranter III S. 232.

⁵ Ibid. III S. 252.

⁶ Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger etc., udgivne af Dr. Y. Nielsen, S. 63 f. og Norske Magasin II S. 148.

⁷ Kolderup-Rosenvinge, Udvalg af Gamle Danske Domme IV S. 377—80.

Jordegods i Nedenes, tilhørende Christen Jensen paa Asdal og Jens Andersen paa Hiis.¹ — Vistnok sees Anders Huitfeldt til Throndstad 28. Juli 1595 at sidde i Retterthinget paa Kjøbenhavns Slot², men enten maa han ikke have undersøgt Sagen eller intet fundet derom, thi 22. Mai 1596 udgik atter Befaling til ham om at lade de nævnte Mænd erholde en Dom angaaende deres Hustruers Jordegods, hvilken skal findes i hans Væрге.³

Af en Herredagsdom af 17. August 1599 sees, at Anders Huitfeldt til „Thrundsenn“ (o: Throndstad) i Forening med Kantsleren Hans Pedersen (Litle) til Sem og en Del andre Adelsmænd samt nogle Lagmænd 3. Søgne før S. Johannis Baptistæ 1594 havde dømt i en Sag mellem Oluf Kalips's Enke, Fru Ingerid Jørgensdatter, og hans Arvinger angaaende hans Gaver og Overdragelser af Jordegods til hende, hvilke bleve stadfæstede saavel da som nu i 1599.⁴ — Ogsaa 25. Juni 1594 var Anders Huitfeldt til Throndstad m. fl. Adelsmænd tilstede paa Retterthinget i Oslo ved en Sag angaaende Kaarbø i Lessø.⁵

I Akershus Lensregnskab 1593—94 opføres 27. Septbr. 1593 en Indtægt af 5 Dlr., modtaget af Anders Huitfeldt for 15 Faar. I samme Regnskab anføres under Hudrum: Oudstad, Ellingstad, Hof, Oudstad øvre som forlenede til Anders Huitfeldt ligesom næst forgangne Aar med Angivelse af Gaardenes Skyld. — 1596 sees Anders Huitfeldt at have mødt i Retten for Lagmanden paa Agdesiden i Processen om Asdals- og Halsaa-Godset, hvorpaa hans Svigermoder gjorde Paastand ifølge Hustru Sigrid Thorbjørnsdatters Bekjendelse om sin (uægte) Nedstammelse fra Henrik Jensen Gyldenløve, hvoraf en Kopi fremlagdes, der indførtes i Lagmanden Thjølstel Baardssøns Dom af 31. Januar 1596.⁶ — 18. April 1597 fik Statholder Axel Gyldenstjerne Befaling til igjen at annamme de nævnte Gaarde paa Hudrum og mange andre, der paa samme Maade vare forlenede til forskellige Personer, under Akershus Slot og indføre dem i Slottens Jordebog samt at indsende denne og Forleningsbrevne til det kongelige Rentekammer.⁷

13. Juli 1599 sees Anders Huitfeldt til Hof tilligemed Lagmanden og flere gode Mænd paa Bergens Raadstue at have afsagt en Dom mellem Bønderne og Fogden Peder Frost, der dømtes til at tilbagebetale en stor Del for høit ansatte og uretellig oppebaarne Bøder etc.⁸ Hans Ophold her er altsaa Grunden til, at han i Juni s. A. (se ovenfor S. 4) angives fraværende fra sin Bolig, Hof paa Hudrum.

25. August 1599 paalagde de tilforordnede paa Retterthinget i Oslo (Statholder Axel Gyldenstjerne, Esge Brock til Estrup, Christian Holck til Høigaard, Kantsleren Hans Pedersøn til Sem og Nils Krag til Aggerkrog) følgende gode Mænd: Peder Iverssøn til Fritzø, Befalingsmand over Brunlag Len, Johan Urne til Valsø, Befalingsmand over Bradsberg Len, Knud Knudsen, Lagmand i Skeen, og Nils Mund paa Jomfruland at besigtige Aastederne i den Sag, som verserer mellem Peder Grubbe til Aalstrup, Befalingsmand over Mandals og Nedenes Lene, paa Kongens og Kronens Vegne samt den menige Mand, der har Laxefiske i Mandalselven paa den ene Side og paa den anden velbyrdige Anders Huitfeldt til „Thrunstedt“ paa hans Tjeneres Jon og Thorben paa Halsoug, Guel Holland, Oluf Bjørnsøn paa Spikland og deres Medeiere til Skinsnes og Halsougs Fiskeri deres Vegne. To Lagmænd og 12 Mænd havde tilkjendt Anders Huitfeldts Bønder m. fl. Lodseiere dette Fiskeri, hvilket

¹ N. Rigsregistrarer III S. 335.

² Kolderup-Rosenvinge, Udv. af Gl. Dan. Domme IV S. 448. Aarstallet 1594 maa formentlig være en Skriv- eller Trykfeil for 1595, da alle de nærmeste Sager ere fra dette Aar.

³ N. Rigsregistrarer III S. 416.

⁴ Dombog for 1599 S. 307 f.

⁵ N. Rigsarchivs yngre Dipl. Saml. Jfr. Dipl. Norv. XVIII No. 239.

⁶ Se Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. III S. 476 og 582 samt Dipl. Norv. XVIII. Brev af 20. Juni 1550.

⁷ N. Rigsregistrarer III S. 482.

⁸ Paus's Forordninger III S. 446

var til Skade for Kronen og andre Lodseiere høiere oppe ved Elven. Da herom intet kan afgjøres uden Befaring af Aastederne, har Peder Grubbe tilbudt Anders Huitfeldt saadan Granskning, som han dog ikke har villet antage, hvorfor denne Befaling paa Kongens Vegne nu er udgaaet til de ovennævnte gode Mænd om til Foraaret, naar Fisket er begyndt, at begive sig paa Aastederne, høre Parternes Breve og Bevisligheder, forfare al Leilighed og endelig dømme Parterne imellem.¹

29. August 1599 afsagde de foran nævnte tilforordnede Dommere i Nærværelse af Oluf Galde til Thom, Peder Iversen til Fritzø, Befalingsmand over Brunlag Len, Johan Urne til Valsø, Befalingsmand over Bratsberg Len, Peder Grubbe til Aalstrup, Befalingsmand over Mandals og Nedenes Lene, Knud Knudsen til Nørholm og Thomas Normand til „Carles“ (o: Kalnes), Befalingsmand over Rakkestad Sogn, samt Lagmændene i Oslo, Tønsberg, Frederiksstad og Oplandene Dom paa Akershus mellem Anders Huitfeldt til Thrundstad og Henrik Bundtmager paa Eker, angaaende nogle Deler, han skal have antvordet Simen Skrivets Tjener, uden at nærmere Besked har været at erholde derom, samt om andet Mellemværende. Da Henrik Bundtmager hverken selv eller ved Fuldmægtig havde mødt efter Stevningen, satte Anders Huitfeldt i Rette, om han ikke burde stande ham til Rette for Kost og Tæring, hvilket bifaldtes.² — I Forbindelse med sidstnævnte Sag staar vistnok den samme Dag (29. Aug.) paa Akershus afsagte Dom af alle de nysnævnte Dommere. Her kom nemlig i Rette Søfren Mogensen, Raadmand i Oslo, med Fuldmagt af Hans Busch, Borger sammesteds, der havde stevnet i Rette erl. og velbyrd. Anders Huitfeldt til Thrundstad først for hans Haandskrift til Hans Busch's Hustrues afgangne Husbonde ved Navn Simen Skriver, hvilken han ikke vilde fyldestgjøre; dernæst for 16 Tønder Korn, han havde bekommet af Simen Skriver, hvilket bevistes med dennes fremlagte Regnskabsbog, som Anders Huitfeldt ikke vilde godkjende; og endelig for sammes Haandskrift, dateret Oslo 6. Februar 1590, hvorved han erkjender sig at være Simen Skriver skyldig 42 Daler at betale med Penge eller Deler til næstfølgende St. Hansdag, samt derhos at skyldes ham 70 Tylvter Danmarks Deler at betale 14 Dage efter Pintse der næst efter, alt uden Forhaling og vidløftigere Omstændigheder. Anders Huitfeldt mødte og forklarede, at han netop var kommen op fra Danmark og derfor intet vidste af Stevningen, saa han ikke havde kunnet medtage, hvad han havde af Kvittanser fra Simen Skriver, hvorfor han mente, at Stevningen ikke burde gjælde. Men da den bevistes i hans Fraværelse at være læst for hans Gaard for hans Frue, velbyrdige Fru Margrete Pedersdatter, saa forpligtede Anders Huitfeldt sig godvilligen nu strax med det allerførste her i Byen at ville stille Simen Skrivets Arvinger tilfreds for Penge og Deler, dog saa, at om han kan finde Simens Kvittanser, han da har sin Regres til dennes Arvinger, men de 16 Tønder Korn vilde han ikke betale, da dette var aldeles ubevist. I Henhold til Regnskabsbogen blev han dog tilfunden at betale samme, men hvis han siden kan bevise dens Urigtighed, staar Tiltale til Arvingerne ham aaben.³

Anders Huitfeldt skrives Aar 1600 til Snidstrup (i Halland), da han ved en Dom, afsagt paa Dragsholm 26. Septbr. d. A., blev dømt til at betale en Gjæld til Oluf Hansens Arvinger i Odense paa sin Faders, Claus Huitfeldts, og sin Broders, Otte Huitfeldts, Vegne.⁴

30. Juni 1601 udsteder Statholderen Jørgen Friis til Krastrup en Rigens Stevning til Hans Pedersen til Sem, Norges Riges Kantsler, og (Svogerens) Anders Huitfeldt til Thrundstad, da Peder Jensen og Laurits Rasmussen, Borgermestere i Skien, formene at have Tiltale

¹ Se Dombogen for 1599 S. 386 ff.

² Ibid. S. 411 f.

³ Ibid. S. 415 ff.

⁴ Rigens Dombog 1596—1609 i Dan. Rigsarch. (efter Klevenfelds Saml.).

til dem i Anledning af Bøfos i Hof Sogn, som de gjøre Paastand paa at tilkomme dem med Rette, men som Hans Pedersen en Tidlang har brugt uden med Breve at kunne bevise, at den har været hans Forfædres Eiendom, medens de selv angive at have Breve derfor; ligeledes stevnes de for Landskyld deraf, som Thruls Huseby har betalt dem i 6 Aar med 8 Daler om Aaret. De stevnes derfor til Møde paa Oslo Raadstue for Statholder, Lagmand og Lagrette 3 Søgne efter St. Pauli conversionis Dag (1602). — De indstevnte mødte til fastsat Tid og Sted for Statholderen, Lagmændene i Oslo, Skien, Frederiksstad og Oplandene samt Borgermestere og Raad i Oslo. For de 2 Borgermestere i Skien mødte som Fuldmægtig Rasmus Lauritsen, da Peder Jensen var gammel og svag og Laurits Rasmussen var død, efterladende Enke Johanne Nilsdatter. Rasmus Lauritsen (vistnok Sønnen) forklarede i sit Indlæg, dat. Skien 20. Januar 1602, at de 2 Borgermesteres Svigerfader Nils Anderssen, fordum Lagmand i Skien, havde købt Bøfos i Hof Sogn med et Kvernhus, hvorom de havde Breve af hans Hustrus nærbeslægtede, og hvoraf aarlig svaredes $\frac{1}{2}$ R Skyld. Thruls Ousby forklarede, at velb. Hans Pedersen havde undt ham Land paa sine Eiendele til at sætte en Sagmølle paa mod 4 Tylvter Deler aarlig i Landskyld, dersom han af dem kunde erholde Fossen til Leie for 8 Daler aarlig i Landskyld, som han ogsaa en Tidlang betalte, men i de sidste 6 à 8 Aar er den bleven dem forholdt, uden at de vide Grunden. Rasmus Lauritssøn fremlagde derhos et Missive til Peder Jenssøn fra Hans Pedersen, dat. paa Sanden 28. Februar 1598, hvori han omtaler, at Laurits Rasmussøn havde beklaget sig for ham i Oslo over en Foss i Hof Sogn, som Thruls Ousby da havde af ham, hvilken Sag begjæredes opsat, til hans Svoger Anders Huitfeldt „kom op“ (fra Danmark), da de vilde gjennemse sine Breve, hvorefter de vilde lade Sagen afgjøre. — Rasmus Lauritssøn begjærede nu paa sine Mandanters Vegne Dom, hvorpaa Hans Pederssens Fuldmægtig Mads Skriver sagde, at hverken han eller hans Husbonde vidste, hvor Bøfos skulde ligge, men at Thruls Ousby har en Fos af hans Husbonde ved Navn Eidsfos, hvilket han kunde bevise. Rasmus Lauritssøn erklærede ei at vide mere, end hans medhavende Besked udviste. Da saaledes ingen af Parterne vidste, hvor den omtvistede Bøfos var beliggende, henvistes Sagen til Behandling af Dannemænd paa Aastederne.¹ Sagens videre Gang kjendes for Tiden ikke.

Endnu i samme Aar (1602) havde Anders Huitfeldt en vidløftig Sag for Retten, idet Foged Michel Nilssen tiltalte ham for Tømmerhugst, Handel med Hollænderne og Laxefiskeri i Drammensfjorden ved Gaarden Hof, hvilket alt han mente var ulovligt. Herom oplyser en Del Documenter blandt Statholderskabets Diplomer i Norske Rigsarchiv følgende:

Frederik Lange til Markegaard, Befalingsmand over Tønsberg Len, Thommes Nordmandt til Calnes, Befalingsmand over Rakkestad Len, Gunde Lange til Aggersvold, Peder Jørgensen, Lagmand i Oslo, Nils Lauritsen, Lagmand paa Agde(siden), Oluf Holch, Lagmand i Frederiksstad, Jørgen Schrøder, Lagmand i Tønsberg, og Hans Glad, Lagmand i Oplandene, gjøre alle vitterligt, at Anno 1602 den 2den Søgne efter St. Hansdag paa Raadstuen i Oslo, overværendes Erlig og Velbyrdig Mand Jørgen Friis til Krastrup, Norges Riges Statholder og Hovedsmand paa Agershus, kom i Rette Erlig og Velagte Mand Michel Nilsen, forrige Foged over Bragernes Fogderi og Tolder i Drammen, og havde i Rette stevnet Erlig og Velbyrdig Mand ANDERS HUITFELDT til Snidstrup, hvem han tiltalte 1) for en Del Master og Spirer, som han mod Kgl. Maits. alvorlige Forbud har solgt til nogle Hollændere, ifølge Anders Huitfeldts eget Brev, dat. Agershus 17. Aug. 1601, hvori han (Anders Huitfeldt til Hof) erkjender, at han mod det kgl. Forbud om Masters og Spirers Udførsel fra Agershus Len har solgt til 2 Hollændere, Hans og Erik Ulfartsen, nogle Tylvter Spirer til 5 eller 7 Palmer, idet han nemlig antog, at Kongebrevet ei angik Adelens egne Skove, og hvad deri kunde hugges, da han troede Adelens Privilegier uberørte af Forbudet; hvis Kongebrevet imidlertid skal

¹ Dan. Rigsarch., Personalhist. Saml. Hannibal Sehesteds Breve.

2 — Familien Huitfeldt.

forstaaes saaledes, tilsiger han Jørgen Friis at ville staa til Rette for sin Fremgangsmaade; 2) tiltalte Michel Nilsen Anders Huitfeldt, fordi han ved Strøm¹ „mod al Ret og Billighed“ havde anrettet og en Tidlang brugt et Fiskeri, der hindrede Laxens Opgang til et Kongen tilhørende Fiskeri, hvorom han fremlagde en Tolvmandsdom, dat. Hofs Eiendeler 14. Juni 1602, der indeholdt, at de efter Granskning fandt, at Kongens Fiskeri led Afbræk, da der var igjenstænget og overbygget fra „Ledet og til Lønøen, som ligger nest ved Munkenes“, og derpaa sat Garn fra Lønøens Odde og ud til Dybet, hvor Skibene løbe op, hvorved Laxen fangedes, naar den havde været inde paa Grunden og igjen vilde gaa ud paa Dybet; ikke heller vidstes nogen at have brugt dette Fiskeri før Anders Huitfeldt. 3) havde Michel Nilsen stevnet Anders Huitfeldt for Saugtømmer til sine egne Sauger, Master, Spirer og andet, som han skulde have ladet hugge i Kongens Skove, der ligge til Hof paa Hurum, skjønt han ikke burde bruge mere af disse Skove end til samme Gaards Ildebrand og Bygnings Nødtørft, hvorfor han mente ham pligtig at stande Kongen til Rette. (Ved Granskningen paa Aastederne 14. Juni 1602 mødte Fru Margrete Pedersdatter „til Snidstrup“ og tilkjendegav, at saavidt Hofs Skov strakte sig, havde hendes Husbonde ikke hugget Saugtømmer, Master eller Spirer, Kongens Skov til Skade; kunde saadant befindes, vilde hun derfor staa til Rette. Fiskeriet var anrettet paa Gaarden Hofs Eiendeler og var ikke blevet paataalt, saalænge det brugtes.)

Anders Huitfeldt svarede til 1) hvad hans ovenfor refererede Brev indeholder; til 2) at han havde ment ei at skade Kongens Fiskeri, da Stengslet ikke var sat i Strømmen, hvor Laxen havde sin Opgang, men afsides ved en Ø foran den Grund, hvormed han var forlenet. Han havde med samme Garn ikke fanget over $\frac{1}{2}$ Tønde Lax og borttaget dem, saasnart han fik Besked om ei at maatte bruge dem; til 3) at han havde boet paa Hof ca. 19 Aar og i den Tid aldeles ikke hugget i Skoven til Upligt og mere end til Gaardens Nødtørft; naar han behøvede nogen større Mængde, skulde han altid hugge i sine egne Skove. Han fremlagde et Provsbrev under 4 Lagrettesmænds Segl, dat. Munkenes 14. Juni 1602, hvori bevidnedes, at for 24 Aar siden stod der en Saltkjedel paa „Munkenes Eier, kaldes Dramstad, som ligger til Hof“, hvilken Bønderne i Bygden leiede af dem, som boede paa Hof, tilligemed Skov til Kjedelen af Hofs Skov fra Sommermaal og til Vinternat mod en aarlig Afgift for Skoven af 1 R Salt foruden 1 R , „de gave af Groben“, og kunde de da hugge, hvad Slags Skov de vilde, undtagen Sparreskov. Endvidere fremlagde han Kongens Forleningsbrev, dat. Dronningborg 5. Februar 1591, hvorved Kongen forlenede ham med Gaarden Hof og nogle flere Gaarde, hvilke han skulde have med alt sit Tilliggende uden al Afgift, til Kongen anderledes tilsiger; derfor skal han tjene Kongen og Riget, naar han tilsiges og haves Behov, holde Bønderne ved Norges Lov etc. og ikke forhugge Skoven til Upligt. Desuden indskjød Anders Huitfeldt sig under den før nævnte Tolvmandsdom, der indeholder, at de ved Befaringen ingen Master fandt huggede, men kun saa ca. 4 Tylvter Tollestubber og ca. 7 Tylvter Spirestubber, saa at Skoven i ingen Maade er ubillig medfaret, men endnu med Tømmerskov, Spireskov og Sparreskov vel staaendes.

Dommen blev følgende: 1) Da det ved Anders Huitfeldts eget Brev er bevist, at han, medens det kgl. Forbud gjaldt, har hugget og solgt Spirer til 2 Hollændere, skjønt Forbudet ingen Sælger undtog, skal han til kgl. Mst. bøde 8 Ørtuger og 13 Mark for hvert Kjøb, og Kjøbet dog være „optøgt“, Kongen tilhaande, paa begge Sider efter Konning Haagens Rettebøder. 2) Da der med Hensyn til Fiskeriet fremlægges en Tolvmandsdom for, at det har været Kongen til Skade, hjemfindes Sagen til samme 12 Mænd igjen, og de at „meette“ (vurdere) Skaden, da et udgangen Kongebrev bestemmer, at 6 eller 12 Mænd skulle endeligen dømme i alle forefaldende Sager. 3) Da det med Hensyn til Hugsten i Hofs Skove efter Tolvmandsdommen befindes, at de ei ere huggede til Upligt, men staa vel med Tømmer-

¹ Strømmen ovenfor Svelvigen ved Drammensfjorden.

Spire- og Sparreskov, da er han i den Artikel fridømt, aldenstund Tolvmandsdommen staaer ved Magt.

Denne Dom er læst af Anders Huitfeldt selv paa Hof paa Hurum 20. Mai 1603 i tre Mænds Nærværelse og læst for Retten paa Oslo Raadstue 3die Søgne efter St. Hansdag 1606.

Foruden det ovennævnte til Jørgen Friis udstedte Brev vedligge følgende 3 egenhændige Breve fra Anders Huitfeldt Dommen:

1. Et udateret Brev til „kjære Hansken“ (ϝ: Hans Ulfartsen), hvori han siger at have hørt af Gunner Sand, at en af Jørgen Friis's Folk har villet „besla“ (belægge med Arrest) ham og hans Broder (ϝ: Svoger) for de Spirer, de have kjøbt af ham (Anders Huitfeldt), og hvortil han vil være deres Hjemmel, da de ere hugne i hans egne Skove. Han har ogsaa talt med Jørgen Friis herom, der ikke vil gjøre dem nogen Forhindring, paa hvad de have kjøbt af ham; hvis de mod hans Advarsel have kjøbt af andre, kan han ikke staa inde derfor. Naar Anders Skriver har villet, at de hver skulde tage ind 100 Tylvter af Kongens Bord, kan han ikke have gjort dette efter Befaling, da han vidste, det var dem umuligt. Han vilde selv have været „over“¹ hos dem, men kan ikke komme, da Gunde Lange er hos ham. Naar Jørgen Friis faar Sagens Sammenhæng at vide, ville de ei blive beslagne, for hvad de have faaet hos ham.
2. Et Brev, dat. Kielli(n)gstad 16. Aug. 1604 fra Anders Huitfeldt til Statholder Jørgen Friis til Krastrup, D. R. R., hvori han med Hensyn til den af Statholderen omskrevne over ham afsagte Dom for Overtrædelse af kgl. Ms. Brev erklærer at have været uvidende om, at det gjaldt Adelen paa, ligesom J. Friis vil erindre, at han forespurgte sig hos ham, før han afhændede Spirerne, og fik god „Fortrøstning“ af ham. Han beder ham forresten „lægge alting tilgode“ og lade samme Sag „opstaa“ til St. Povel's Tid (25. Januar), inden hvilken Tid han haaber at bringe alt i Orden, saa han skal være tilfreds dermed. — Statholderen har skrevet til ham om at gjøre klart paa Skriverstuen „om hvis Korn her blev saaet til Hof, som jeg skulde betale“; dette havde han tænkt at afregne mod det Korn, han skulde have af Statholderen paa Sivort Becks Vegne, saa det ene gik op mod det andet, dog vil han heri gjøre ganske, som Statholderen maatte ønske, beder forresten om Undskyldning for sin Skrivelse og anmoder om Gunst og Venskab for Fremtiden. — I en Paaskrift omtaler han, hvad han før har talt med ham om, at han har liggende 12,300 Tagsten, der vare hjemhentede til Sølvhytten paa Eger, og hvorfor Kjøbmanden kræver Betaling; han beder derfor Statholderen have ham i Erindring, om han skulde have Brug for dem. — Han tiltaler Statholderen med „Du“. — (Seglet som sædvanligt med 5 Faner).
3. Et Brev fra Anders Huitfeldt til samme, dat. Kielli(n)gstad 21. Juni 1606, om at en af Slotsknegeterne har været hos ham 25. Mai og læst en Stævning, som han dog ikke selv fik Lov at læse eller paategne, saa han ikke ved, hvilken Dag den lyder paa at møde; dog forstod han, den angik den over ham forhvervede Dom for de Spirer, han mod kgl. Forbud havde solgt. Han beder Statholderen om at lade den Sag falde, da han ved, at han spurgte ham ad før Salget og fik hans Tilladelse; alligevel bleve Skipperne, da de havde indladet Spirerne, beslagne, hvorpaa Anders Huitfeldt gav Statholderen sit Brev, som han ikke havde troet skulde kommet sig til Skade; han forser sig derfor nu til Statholderen som sin gode Ven, at han vil lade Sagen falde. — Knekten berettede, at Statholderen havde bedet ham sige Anders Huitfeldt, at efterdi han ikke vilde slippe Mester Claus's Søn, skulde han faa nok af Trætte, siden han havde saa stor Lyst dertil; han forsikrer nu, at han ingen Lyst har dertil og ikke ved at have

¹ Formentlig fra Hof til Sand (ligeoverfor Drøbak).

fortørnet ham; har han gjort det, er det skeet uvitterlig, han skal „saa Gud“ ikke gjøre det oftere og beder om Forladelse. Han beder ham atter at lade Sagen falde, til de komme til Ords, vil han være i hans Minde. — I en Paaskrift beder han Statholderen undskyldte, at han ikke selv er kommen ind for at tale med ham om Sagen; Grunden er den, at Mester Claus og hans Søn ere rømte fra hans Arbeide, som de paa det nærmeste havde faaet betalt, men ikke fuldført; han maa derfor ud for at søge ham; som han hører, skal han være dragen til Frederiksstad og skal arbeide hos Ole Holck.

Ved Kongebrev, dat. Kjøbenhavn 21. Marts 1604, faar Hans Bülow Paalæg om at skaffe Villum Henrikssøn i Egebekken, Borger i Helsingør, 2 Stevningmænd til at forkynde Anders Huitfeldt til Throndstad en Kongstevning, som Villum „for nogen Uleiligheds Skyld“ har været forarsaget at tage over ham, men som han som fremmed befrygter ikke at faa nogen til at forkynde.¹

20. August 1605 paalægger Kongen Statholder Jørgen Friis og Hans Bülow enten at forlige Anders Huitfeldt til Throndstad og Villum Henrikssøn i Egebek angaaende de Børnepenge, som Villum har laant Anders Huitfeldt ifølge dennes Brev, og som han ved Rigsraadets Dom er tilfunden at betale uden Ophold, eller „ved billig Middel“ strax forhjælpe Villum til sin Betaling.² Denne Gjæld synes senere at være overtaget af Sønnen Hartvig Huitfeldt, maaske ved Opgjøret i 1608 mellem Anders Huitfeldt og hans Børn, idet det vel er den samme, der afkræves Hartvig Huitfeldt i 1610, hvorom videre nedenfor i hans Biographi.

21. Marts 1606 fik Jørgen Friis Kongebrev om at forhjælpe Engel Postfeld, Borger i Nestved, til Betaling hos Anders Huitfeldt af en Gjæld paa 33 Daler, som denne er ham skyldig, og som han ved Herredags Dom er tilfunden at betale.³

6. August 1607 faldt der paa Herredagen i Stavanger Dom i en Sag mellem Anders Huitfeldt til Throndstad og Fru Helvig Skade, Enke efter Jakob Friis til Landvig, hvorved Anders Huitfeldt tilpligtedes at betale hende en Gjæld af 300 Rdlr. med Renter, som han skyldte hendes Mand ifølge et Haandskrift, dat. Oslo 27. Juni 1594, og hvorfor han havde pantsat sin Gaard Halshaug i Mandal, der gav i aarlig Landskyld 2 Tønder Lax.⁴

7. Marts 1608 traf Familien Huitfeldt paa Gaarden Killingstad paa Hødrum en Aftale angaaende sit Jordegods, hvorom det endnu bevarede Brev giver følgende Oplysning:

Anders Huitfeldt til Ullefos, *Hertvig Huitfeldt* til Skjelbredt, *Jacob Huitfeldt* til Throndstad, *Dorethe Huitfeldt* til Killingstad gjøre vitterligt, at de samtlige have undt, bevilget og samtykket sin kjære Søster *Ingeborre Huitfeldt* 3½ Pund Salt i disse sine Gaarde paa Hurrum, som ere tvende Duerrebygaarde og vester Ramvig, som er en Pantegaard; da have de samtlige udlagt hende Landskylden saaledes: 2½ Pund i vester Ramvig og 1 Pund i øster Duerreby, hvilket Gods de have opladt hende for noget Gavegods paa Ørreland, som deres kjære Forældre med meget andet til hendes og deres Gavn have været forarsagede at hensætte. Dersom Ramvig indløses af rette Odelsmænd, skulle de 100 Daler, som deres Forældre havde Gaarden i Pant for, tilstilles hende.

Egenhændig underskrevet af de 4 Udstedere og beseglet af Anders Huitfeldt, Hartvig Huitfeldt og Jacob Huitfeldt.

Brevet, der nu findes i Norske Rigsarchivs yngre Diplomsamling og vistnok hidrører fra Throndstad, giver nærmest Indtryk af, at Anders Huitfeldt ogsaa er en af Brødrene, og saaledes er det ogsaa opfattet af Justitiarius Berg.⁵ Saa kan dog ikke være Tilfældet, da

¹ N. Rigsregistrarer IV S. 43 f.

² Ibid. IV S. 124 f.

³ Ibid. IV S. 136.

⁴ Saml. t. d. n. Folks Sprog og Historie I S. 253.

⁵ Ibid. I S. 395.

Hartvig Huitfeldt bevislig er Anders Huitfeldts ældste Søn, og Faderen ikke havde været gift tidligere, ligesom det i Brevet disponerede Gods maa hidrøre fra Anders Huitfeldts Hustru Margrete Pedersdatter (Litle) og ikke kunde vedkomme en Broder af et andet Ægteskab. Brevets Underskrift og Segl viser derhos, at Brevets første Udsteder er Faderen. Det gjengives her i Facsimile og aftrykkes helt blandt Bilagene. Folden med Underskrifterne og Seglene dækker de sidste Linier af Brevet og Dateringen.

24. Juni 1608 behandlede ved Oslo Lagthing følgende Gjældssag mod Anders Huitfeldt:¹

Jochum Gerdes, Raadmand i Oslo, havde med en Rigens Stevning ladet i Rette stevne erlig og velbyrdig Mand ANDERS HUITFELDT til Ulfos, Hartvig Huitfeldt, Jacob Huitfeldt, Jomfru Dorethea Huitfeldt og Jomfru Ingeborg Huitfeldt paa Christen Nielssøns Vegne, hvis Værge og Formynder hand er, da han havde Tiltale til dennom for et Haandskrift paa 820 Dl. samt aarlig Rente til hver St. Michaelis Dag at betale efter rigtige Regnskabs Afligning, han (Anders Huitfeldt) til sal. Nils Christensøn, fordem Raadmand i Oslo, derpaa udgivet haver; han resterer derudinden med 4 Aars Rente af for^{ne} Hovedstol, hvilket beløber sig 41 Dl. Jochum formener derfor paa Christen Nielssøns Vegne med Rette at tilvige 6 Punds Rente i adskillige Gaarde og Gods, Anders Huitfeldt efter samme sit udgivne Brevs og Haandskrifts klarlige Formelding hannem til Pant stillet haver, med mere samme Stevnings Indhold. Sagen optagen til imorgen.

Den fortsattes 30. Juni s. A.: Jochum Gerdes, Raadmand udi Oslo, havde udi Rette ladet stevne erlig og velbyrdig Mand Anders Huitfeldt med sampt hans Sønner Hartvig og Jacob Huitfeldt samt hans Døtre Jomfru Dorethea og Jomfru Ingeborg Huitfeldt og havde dennem til at tale for et Pantebrev paa 820 Rigsdaler, Anders Huitfeldt skal være sal. Niels Christensøns Arving, Christen Nielssøn, skyldig, og hvis Rente der kan udaf gaa, som er 4 Aars Rente, som skal endnu restere. Efterdi Anders Huitfeldt der imod paa skyder, hans Medarvinge ikke var alle tilstede, er den Sag optagen til imorgen.

Sagen fortsattes 1. Juli s. A.: Efterdi at Jochum Gerdes haver stevnt Anders Huitfeldt for 4 Aars Rente af 820 Daler med alle hans Medarvinge efter Anders Huitfeldts egne udgivne Pantebrev, her udi Rette lagdes, og Anders Huitfeldt der imod stevner Niels Christensøns Arvinge for Retten angaaende Laage (Laake) og Dællin, paa øfre Romerige liggendes, som for^{ne} Anders Huitfeldt haver Niels Christensøns Brev paa, at samme Landskyld og Rente af for^{ne} Gaarde skal kortes udi de 820 Dalers Rente. Og efterdi her lægges tvende Breve udi Rette, det ene, hvorudi Jacob Gerdes kræver de 820 Dalers Rente med Hovedstolen, og det andet Brev indeholder, at Anders Huitfeldt skal afkortes for den Landskyld, saa vidt som Renten af for^{ne} Pendinge 820 Daler kan tilstrække; — bør derfor samme Breve paa begge Sider at fyllestgjøres og Parterne derom at være til Regnskab, og naar det er skeet, da Niels Christensøns Arvinge at frelse for^{ne} Anders Huitfeldt forskrevne tvende Gaarde Loge og Delin, og forskrevne Anders Huitfeldt at erlægge Niels Christensøns Arvinge, hvis dennom tilbage staar og rester af de 820 Dlr. Hovedstol og Rente eller videre at have samme 820 Dlr. Hovedstol og Rente, hvis derpaa restere kan, med Niels Christensøns Arvingers Minde og Villie.

Oslo Lagthing 25. Janr. 1609 paa Oslo Raadstue: Jochum Gerdes, Raadmand udi Oslo, havde ladet udi Rette stevne Erik Olsøn og Bertel Mule, Borgermestere, Søfren Moenssøn, Anders Anderssøn og Antonius Knudsøn, Raadmænd her sammesteds, om sandfærdige Prove mellem hannom og velbyrdige Mand ANDERS HUITFELDT, om hvis Ord og Tale og Løfte, de have hørt for Dom og Rette paa Oslo Raadstue den 23. Augusti nestforleden m. m. samme Stevnings Indhold.

Først proved Erik Olssøn, at Anders Huitfeldt havde lovet og tilsagt Jochum Gerdes

¹ Oslo Lagthingsprot. (No. 1 og 2) i N. Rigsarchiv.

for Rette her paa Oslo Raadstue d. 23. Augusti 1608, at han vilde stille hannom tilfreds for de Penninge, han var skyldig sal. Niels Christensøns Arvinge og at levere Jochum Gerdes det Brev igjen, som han indvandt de tvende Gaarde med paa Rommerige.

Bertel Mule og Søfren Moenssøn proved, at Jochum Gerdes tiltaled Anders Huitfeldt for en Summa Pendinge, han var Christen Nielssøn skyldig, da haver han lovet at stille hannom tilfreds derfor, inden han drager udaf Byen.

Anders Anderssøn proved, at Anders Huitfeldt havde lovet Jochum Gerdes at stille hannom tilfreds for den Summa Pendinge, han var salig Niels Christensøns Arvinge skyldig, førend han drog fra Byen, og at igjen levere hannom det Brev, som han havde indvundet de tvende Gaarde med, Loge og Dællin kaldendes, liggendes paa Rommerige.

Antonius Knudsøn proved udi lige Maade Ord fra Ord som Erik Olssøn og Anders Anderssøn provet haver, og have de samtlige gjort deres Ed efter Loven.

Jochum Gerdes havde og udi Rette stevnt velbyrdig Mand Anders Huitfeldt for et Handskrift paa Christen Nielssøns Vegne, som han til salig Niels Christensøn haver udgivet for 820 Dlr. Hovedstol og dertil for aarlige Rente Pendinge og 16 Punds Rente at nyde til Underpant med mere samme Stevnings Indhold.

Var Anders Huitfeldt da ikke mødt til samme Stevning at svare, men havde fremskikket sin Tjener med Beretning, som han her udi Rette lagde og ingen Anders Huitfeldts Fuldmagt.

Blev da derfor saa afsagt for Rette, at Anders Huitfeldt skal være forpligt at give Jochum Gerdes sin Kost og Tæring.

Første Søgne efter Vinternat (15. Octbr.) 1609 (Oslo Lagthing). Borgermester og Raad i Oslo havde ladet Anders Huitfeldt udi Rette stevne for en Tomt, han sig tilholder imellem begge Byens Brygger. Efter Borgermester og Raads Bevilling er den Sag optaget til St. Pauli Conversionis Tid, efterdi han er syg og haver lovligt Forfald.

22. Janr. 1610 bød Borgermester Bertel Mule sig i Rette paa Byens Vegne mod Anders Huitfeldt. Sagen optoges til den følgende Dag, da Anders Huitfeldt ikke var tilstede.

1610. 3. Søgne efter Convers. Pauli (28 Janr.) Borgermester og Raad havde stevnet Anders Huitfeldt til Ullfos paa egne, Byens og Menighedens Vegne for en Tomt, kaldet Vinstermands Tomt, mellem nordre og søndre Brygge i Oslo ved Stranden, til hvilken Tomt han menes at have tiltaget sig mere baade i Længden og Bredden end hans Følgebrev ham tilholder, hvorom de fremførte 8 Mænds Vidnesbyrd, der forklarede, at Kantsleren Johan Vinstermand for omtrent 40 Aar siden kort efter Feiden havde erholdt denne Tomt overladt, hvorfor han havde lovet hos Kongen igjen at skaffe et Stykke Mark ovenfor Byen til Fædrift, som dog ikke var erholdt. Den nævnte Tomt var bleven afmaalt og betegnet med Stolper i alle fire Hjørner, men disse vare dels nedslaaede af Søn og dels afhugne men stod dog endnu tilsyne, og før Byen brændte havde der staaet en Søbod neden for denne Plads. Sex uvildige Mænd opnævntes til at granske Sagens Leilighed og give den beskreven, hvorefter den skulde paadømmes.

Sammeledes havde begge Byens Kæmnere ham at tiltale for 3 Aars Tomteleie af Vinstermands Tomt, hvormed han stod til Rest, hvorfor de mente samme Tomt at være forbrudt. Anders Huitfeldt forklarede sig med Kæmnerens Kvittanser at have betalt samme Tomteleie.

1613. 28. Juni. Antonius Throelssøn, Borger i Oslo, havde til Lagthinget i Oslo ladet udi Rette stevne ANDERS HUITFELDT til Ullfos for lovlige Gjæld, som han blev Peder Paaske skyldig. Anders mødte.¹ Er tilfunden at give Kosthold.²

19. August 1613 (Stevn. 8. do.). Herredagsdom i Skien mellem Antonius Thruelssøn, Borger i Oslo, og ANDERS HUITFELDT til Ullfos, ang. Betalingen af 80 Tdr. Blandingsmalt à 2¹/₂ Mark pr.

¹ Her maa formentlig Ordet „ikke“ mangle.

² N. Rigsarchiv Lagthingsprotokol for 1613 (No. 5).

Td., som han havde bekommet af Citantens Hustrues første Mand Peder Paaske efter Redesvendens Regnskabsbog, dat. Agershus 1610 (eller 1601). Anders Huitfeldt paastod, at det maatte være betalt, siden Peder Paaske ikke havde noget Haandskrift af ham derfor, og vilde ikke erkjende Redesvendens Regnskab for tilstrækkeligt Bevis. Antonius Thruelssøn havde imidlertid faaet Kostholdsdom over Anders Huitfeldt 3. Søgne efter St. Hansdag 1613, hvorfor han nu blev dømt til at betale de 80 Tønder Malt samt Kost og Tæring.¹

Oslo Lagthing 3. Søgne før St. Pauli Conversionis Dag (24. Janr.) 1614. Antonius Throelssøn havde i Rette stevnet velb. ANDERS HUITFELDT til Ulfos i Anledning af den for K. M.s tilforordnede Danmarks Riges Raad nest forleden Herredage i Skien over ham forhvervede Dom ang. 80 Tønder Malt, han skyldte afgangne Slotsskriver Peder Paaske, samt i Anledning af en over ham forhvervet Kostholdsdom, hvilke Domme han ikke har fyldestgjort. Anders Huitfeldt fremsendte et Forfaldsvidne under 2 Forseglinger, om at han paa Grund af Sygdom ikke kunde møde. Sagen er da opsat til Tagetirsdag, da Anders Huitfeldt eller hans Fuldmægtig skal møde uden videre Undskyldning at staa til Rette, om ikke Sagen imidlertid er bilagt.

3. Søgnes Sager til Tagetirsdag (April) 1614. Antonius Throelssøn havde i Rette esket velb. Anders Huitfeldt ang. den Summa Penge, han skyldte hans Formand (i Ægteskabet) afg. Peder Paaske, og som paa sidste Herredag i Skien var Antonius Throelssøn tilkjendt og af Hertvig Huitfeldt paa Faderens Vegne ved Haandslag var ham lovet.

1. August 1616 til Herredagen paa Akershus havde Jens Jenssøn Karre, Borger i Oslo, i Rette stevnet erl. og velb. ANDERS HUITFELDT til Ulfos for Gjæld til afg. Erik Olsøn, fordem Borgermester i Oslo, efter Haandskrift, eller at fremlægge den Kvittants og andre Documenter, han paaberaabte sig. Jens Karre fremlagde Anders Huitfeldts Haandskrift, dat. Oslo 11. Juli 1610, der indeholdt, at efter opgjort Regnskab med Erik Olsøn om deres Mellemværende blev han denne skyldig 120 Rd., som han skulde betale med Huder og anden Kjøbmandsvare til førstkommende Michelsdag. Desuden skyldte han Erik Olsøn 16 Tylvter Egeplanker, 8 Alen lange, og 1 Oxe, god for 20 Daler. Alt andet, som han eller hans Hustru havde bekommet, var dermed opgjort. Senere havde Anders Huitfeldt bekommet 12 Alen Lærred à 20 ß. Herpaa var betalt 14 Huder for 14 Daler, dog de 7 ikke gode, samt 4 Tylvter Egebord for 4 Daler, dog ikke alle gode. Jens Karre fremeskede i 3 Dage Anders Huitfeldt, der dog ikke mødte hverken selv eller ved Fuldmægtig eller Forfaldsvidne. Han kjendtes derfor pligtig at betale efter sit Haandskrift, hvad han resterer, inden Halvmaanedes Dag efter Thingfarbalken 6. Cap.²

Anders Huitfeldt maa være afgaaet ved Døden om Vaaren 1620, thi allerede 6. Juli d. A. giver Kongen Statholder Jens Juel Befaling til at undersøge Forholdene med den Gaard i Skjeberg Sogn, som Laurits Munk tilbyder at overdrage Kronen mod at erholde Livsbrev paa Gaarden Hof paa Hudrum, som Anders Huitfeldt har beboet.³ Sandsynligvis er han altsaa død paa denne Gaard og begravet i Hudrums Kirke, hvor der formodentlig har været anbragt et Epitaphium over ham og hans Frue, hvilket maa tænkes ødelagt ved Kirkens Brand 1686. Hans Hustru, Fru Margrete Pedersdatter (Litle eller Basse), var allerede død i Aaret 1602, noget tidligere end Broderen, Kantsleren Hans Pedersen, der døde i October eller November.⁴ Som ovenfor nævnt, havde hun i Midten af Juni s. A. under sin Mands Fraværelse været tilstede ved Aastedssagen angaaende Hugsten i ovennævnte Gaard Hofskove. — 1593 den 23. Septbr. sees hun at have været tilstede ved Barnedaaben paa Fritsø,

¹ Herredags-Dombog 1613 fol. 152 (Afskrift i Kildeskriftfondets Samling).

² Ibid. 1616 fol. 99—100.

³ N. Rigsregistrarer V S. 98. Jfr. O. Johnsen: Hurum Herred S. 77 f. 124 og 140.

⁴ (Norsk) Historisk Tidsskrift (1. R.) IV S. 500.

da Peder Iversens og Fru Margrete Breides Søn Iver christnedes af Biskop Jens Nilssøn.¹ Hendes Mand var da sandsynligvis i Danmark i Anledning af den ovenfor omtalte Retssag med Broderen Otte Huitfeldt samt Arven og Skiftet efter Farbroderen Povel Huitfeldt.

Mellem Anders Huitfeldts Børn opstod der nogen Tvist om Arv og Gjæld, foranlediget derved, at Sønnen Hartvig tildels havde forstrakt ham med Penge, dels havde betalt Gjæld for ham samt afhændet en af sin Hustrues Gaarde til Vederlag for Gaarden Ulleland (paa Eker), som Faderen havde tilskiftet sig af Claus Brockenhuus til Broholm. Disse Udgifter formente nu Hartvig Huitfeldt at skulle have dækkede af Boet, saavidt det strakte til, og Resten at tilsvares af hans Søkende, da de havde vedkjendt sig Arv og Gjæld, hvilket han ikke havde gjort. I denne Anledning udgik der 7. April 1621 Kongebrev til Statholder Jens Juel, Kantsler Jens Bjelke og Sigvard Gabrielsen Akeleye om at indstævne Arvingerne til at møde for dem i Oslo og enten forhandle mellem dem til mindelig Overenskomst eller dømme dem imellem og give Dommen beskrevet.² Sandsynligvis er Sagen bleven bilagt, da der siden ikke høres videre derom.

Det er et ret betydeligt Antal Gaarde, hvortil Anders Huitfeldt skrives til forskellige Tider,³ men ikke desto mindre synes hans Bo ved hans Død efter hans Søn Hartvig Huitfeldts Mening, som nævnt, at være fallit. Af Fædrengaarden Krumstrup i Fyen er han formentlig tidlig udløst af Broderen Lauge Huitfeldt, der siden skrives til denne Gaard. Han har formentlig eiet en Del af Hof paa Hudrum, hvortil han undertiden skrives, og som han længe beboede. Herunder synes Setre m. fl. Gaarde at have hørt; en anden Del af Hof var det vistnok, som han i flere Aar havde i Forlening af Kronen, men af Throndstad paa Hudrum var han allerede Eier 1584 og formentlig allerede siden sit Giftermaal, thi den havde da længe tilhørt Svigerforældrene, og hans Svigermoder havde, som ovenfor Side 2 omtalt, endnu 5. Juli 1580 faaet Odelsskjøde derpaa af Odelsarvingerne. Ved Skiftet med Børnene (1608 eller maaske før) blev Gaarden Sønnen Jakobs Eiendom. Efter denne Tid skrives Anders Huitfeldt selv til Ulefos i Holden, hvor han dog neppe nogensinde har boet. Med Claus Brockenhuus til Broholm havde han Godstransactioner; saaledes havde han fra ham tilmageskiftet sig Ulveland paa Eker, og efter Anders Huitfeldts Død blev Claus Brockenhuus Eier af Ulefos, hvad han vistnok var 1623,⁴ og af Halsaa i Mandal, hvilket skal være skeet ved Salg 1629.⁵ Efter at Farbroderen Povel Huitfeldt til Snidstrup i Halland var død 1592, havde dennes Søster, Fru Margrete Ottesdatter Huitfeldt, Mogens Eriksen Mormands Enke, sat sig i Besiddelse af denne Gaard, men da Brodersønnen Anders Huitfeldt beviste, at han af Farbroderen som Pant for Gjæld i 1591 havde faaet Klakkerup, Frennerup med Kvern og 2 Bondegaaarde, hvilke Eiendomme dog Povel Huitfeldt havde Ret at beholde mod en Afgift af 25 Daler, dømtes Fru Margrete 1595 til at afstaa Snidstrup til Anders Huitfeldt, der dog før 1606 solgte den til sin Morbroder Sivert Beck til Vognø. Det var imidlertid ikke hele Snidstrup, som Povel Huitfeldt havde erhvervet 1581, idet en Del vedblev at være Forleningsgods, og dette sidste var det altsaa, som Anders Huitfeldts Fætter Kantsleren Arild Huitfeldt indløste efter sin Farbroder Povel Huitfeldts Død.⁶

¹ Se dennes Visitatsbøger og Reiseoptegnelser udgivne af Dr. Y. Nielsen S. 92.

² N. Rigsregistranter V S. 136 f.

³ Jfr. Krafts Beskrivelse over Kongeriget Norge (1 Udg.) II S. 440, 442, 448; III S. 109 og 491.

⁴ N. Rigsregistranter V S. 136 f. og 297.

⁵ Krafts Norges Beskrivelse (1 Udg.) III S. 491. Topogr. Journal 11 Hefte (3. Bind) S. 49. Saml. t. d. norske Folks Sprog og Historie I S. 394 f., III S. 564. Formodningen om Claus Huitfeldts Erhvervelse af Halsaa (Halshaug) er vistnok urigtig, se Asdalsbrevene i Dipl. Norv. XVIII.

⁶ Halländska Herregårdar, beskrifne af P. von Möller, Sperlingsholm (før Snidstrup) Sp. 4. Erslev, Danmarks Len og Lensmænd S. 77. — I Skånska Herregårdar ved G. Ljunggren angives under Smedstorp (Tillæg og Rättelser) Salget af Snidstrup til Sivert Beck at have fundet Sted 1608.

ANDERS HUITFELDT'S 4 BØRN.

(1. Hartvig. 2. Dorethe. 3. Jakob. 4. Ingeborg).

1. HARTVIG HUITFELDT (ANDERSEN) til Skjelbred og Rammegaard (1582—1637). Han fødtes 2. Decbr. 1582 paa Mødrenegaarden Fossesholm (Foss) paa Eker, hvor Mormoderen, Fru Ingeborg Nilsdatter (Gyldenløve), endnu boede og først døde 1597. Skjønt ældste Søn, fik han ikke Navn efter nogen af Bedstefædrene; hvorfra Navnet Hartvig er hentet, er ikke let at indse, men det hidrører uden Tvivl med et eller to Mellemlid fra Hr. Hartvig Krummedige. Blandt det Deichmanske Bibliotheks Manuscripter findes som No. 125 in fol. en Del Samlinger til Familien Huitfeldts Historie. I disse ligger et Par Blade af Personalierne i den over Hartvig Huitfeldt holdne Ligprædiken, skrevne med en samtidig Haand, hvilke dog kun indeholde hans Ahner og Fødestedet; desværre mangler Resten, saa hans Levnet kun kan fremstilles efter Documenter. Den nævnte Ahnerække er, som de fleste lignende, ikke helt correct i enkelte af de fjernere Led; et Par Personer mangle i de fulde 16 Ahner, medens den paa enkelte Steder gaar ind i de 32. De omtalte 2 Blade af Ligprædiken meddeles blandt Bilagene. Han har formentlig tilbragt sin Ungdom dels paa Fossesholm og dels paa Faderens Gaard Thronstad eller vel snarere Hof paa Hudrum, hvor denne for det meste boede. Sammen med sit Næstsøskendebarn Peder Hundermark reiste han i Aaret 1600, med Mag. philos. Johannes Malachias som Hofmester, udenlands og blev 5. Juni s. A. indskreven som studerende ved Wittenbergs Universitet som „Danus nobilis“ og var her endnu 1602, hvilket synes at tyde paa noget grundigere Studier. Det er sandsynligt, at han under sit Udenlandsophold har lagt sig efter Bergvidenskab, da han senere blev anvendt i dette Fag. Om han derimod kom i nogen Berøring med Jesuiterne i Brunsberg eller andensteds, er hidtil ikke bekjendt, men han blev senere fra jesuitisk Side angivet at skulle nære nogen Forkjærlighed for Catholicismen, hvilket dog neppe synes at forholde sig rigtigt.¹

Hvorlænge han forblev i Udlandet er for Tiden ikke bekjendt, men det første, der vides om ham efter Hjemkomsten, er, at han, omtrent 25 Aar gammel, i Aaret 1607 (eller lige i Begyndelsen af 1608) indgik Ægteskab med Jomfru Bendte Schack, en Datter af Jon Nilssøn Schack til Skjelbred og Fru Gurun Lauritsdatter Green, en Søster af den norske Kantsler Anders Green til Sundsby (i Baahuslen). Ved dette Giftermaal blev han Eier af den nævnte Gaard Skjelbred nær Fiskumvandet paa Eker,² hvortil han allerede skrives 7. Marts 1608, da han med sin Fader og Søkende paa Killingstad paa Hudrum traf en Aftale om Søsteren Jomfru Ingeborg Huitfeldts Jordegods.³ Hans ovennævnte Svigermoder, Fru Gurun Green, skrives senere til Hægstad paa Eker, hvilket f. Ex. er Tilfældet 3. April 1609, da „Fru Gurre Gren til Higstad, sal. Jon Nilssøns,“ erkjender, at hun 28. Marts 1606 har gjort Mageskifte med Thollof Rolfssøn paa søndre Hoen paa Eker og hans Hustru, hvorved disse fik 2 Ødegaarde i Varlo Fjerding paa Eker, nemlig „nørdre Aas, som er den nederste Eng“ af aarlig Rente $\frac{1}{2}$ Pd. Korn og „Huogseter“ (Haugset), skylder aarlig 4 Lispd. Mel i Landskyld, medens Fru Gurre Gren erholdt $13\frac{1}{2}$ Lispd. Korn i Rud paa Fiskumstranden „nest nordenfor Darboder paa Eker“. Brevet er medforgeslet af hendes „Svoger“ Hartvig Huitfeldt til Skjelbred m. fl.⁴

¹ (Norsk) Hist. Tidsskrift 3 R. III S. 349 og IV S. 172. Ny kirkehist. Saml. IV S. 74. Worms Lexicon over lærde Mænd II S. 7.

² Under denne Gaard laa i alle Fald senere 2 Hegstadgaarde og Lundeteigen. Hegstad beboedes i flere Aar af Svigermoderen Fru Gurun Green. Jfr. Krafts Beskrivelse over Norge II (1. Udg.) S. 423.

³ Se Faderens Biographi ovenfor S. 12.

⁴ N. Rigsarchivs Yngre Diplomsamling, Brev af 3. April 1609.

Om Høsten 1609 havde han en Sag for Lagthinget i Oslo, hvorhen han var stevnet af Peder Aaros og hans Søn Peder Villingstad i Røken samt af Hans Aaros som Faderens Fuldmægtig, der tiltalte ham for Thronderud (nu Mørk) paa Hudrum, hvori de mene han følger og bruger mere, end deres Forældre (∴ Forfædre) have givet til St. Andreæ Alter i Oslo Domkirke, samt for søndre Setre paa Hudrum, som var blevet velbyrdige Anders Huitfeldt tilsagt af 12 Lagrettesmænd, hvis ikke Peder Aaros kunde skaffe yderligere Bevis, og endelig fordi han bruger 2 Sauger i Setreelven, nemlig en ved Søen og en ved Vandet (∴ Mørkvandet). Da der foreligge flere Domme og en Forligelse, der staar ved Magt, fandtes Hartvig Huitfeldt at burde nyde samme Setre, men dersom Kapitlet har bortskiftet mere, end der var givet, maa Sagsøgerne tiltale Kapitelsherrerne. Dommen afsagdes 2. Søgne efter Vinternat (∴ 16 Oktbr.)¹

13. Februar 1610 udgik en kgl. Missive til Statholder Envold Kruse om alvorlig at tilholde Hartvig Huitfeldt til Throndstad (!) at betale de 750 Rd., han efter sit udgivne strenge Haandskrift var afgangne Villum Henriksen skyldig, og som han hidtil ikke har villet udrede til hans Arvinger uagtet gjentagen Anfordring. Det paalægges ham nu at betale Kapitalen med Rente, Kost og Tæring.² Dette maa formodentlig være den ovenfor i Faderens Biographi omtalte Gjæld, hvilken Sønnen vel har overtaget ved Familieopgjøret i 1608.

Paa Lagthinget i Oslo tredie Søgne efter Tokketirsdag (∴ 15. Apr.) 1611 havde Borgermesteren i Oslo Erik Olsen stevnet erlig og velbyrdig Mand Hartvig Huitfeldt til Skjelbred for lovlig Gjæld efter Regnskab og Haandskrift, som han ikke vil betale. Sagen opsattes til videre Stevning.³

I Aarene 1610—11 samt 1615—16 optræder Hartvig Huitfeldt gjentagne Gange ved Pengetransactioner og Retssager paa sin Søsters, Jomfru Dorethe Huitfeldts, Vegne, under hvem nærmere Redegjørelse herfor vil findes.

Allerede i 1613 skal Hartvig Huitfeldt have optaget en sølvholdig Blyanvisning i Sandshverv, nær Labrofos, som dog efter nogen Tids Drift igjen blev nedlagt. Dette har formentlig været paa den nedenfor omtalte Gaard Loftstuens Grund, som han i Aaret 1626 afstod til Kronen, da det nylig opdagede Sølvverk (Kongsberg) tildels laa paa sammes Grund.⁴

Paa Lagthinget i Oslo ved St. Johannis Baptiste (c. 24. Juni) og Vinternats Tid (Midten af Oktbr.) 1615 var erlig og velbyrdig Mand Hertvig Huitfeldt til Skjelbred tilstede paa Raadstuen som forordnet i Slotsloven paa Akershus.⁵

Velbyrdige Hertvig Huitfeldt havde 2. Søgne efter Vinternat (16. Oktbr.) 1615 ladet stevne i Rette paa Oslo Lagthing 5 Bønder for Gjæld til salig velbyrdige Anders Green til Sundsby, Norges Riges Kantsler; de dømtes at betale inden 14 Dage under ellers paafølgende Vurdering i deres Bo. — Ligesaa havde han hidstevnt Hr. Carl paa Nesodden og 17 andre Mænd for Gjæld, som de erkjendte og tilfandtes at betale inden 14 Dage.

Ligesaa havde han 3. Søgne før Conversionis Pauli Dag (23. Janr.) 1616 til Lagthinget ladet stevne 12 Bønder paa Follo for Tømmer, de skyldte salig afgangne Kantsler Anders Green. De erkjendte at skyldte Tømmeret, som de bleve tilfundne at betale inden 14 Dage.⁶

Paa Herredagen paa Akershus 1616 blev der 29. Juli afsagt Dom mellem erlig og velbyrdig Hartvig Huitfeldt og erlig og velbyrdig Fru Mette Grubbe til Sundsby, salig Anders Greens, som han havde stevnet did, idet han mente at have Tiltale til hende 1) for Tiende-

¹ N. Rigsarchiv, Oslo Lagthingsprotokol No. 2.

² N. Rigsregistrarer IV S. 354 f. Se ovenfor S. 12.

³ N. Rigsarchiv, Oslo Lagthingsprotokol No. 3.

⁴ F. Thaarup, Det Danske Monarkies Statistik I S. 360. Krafts Beskr. ov. Norge II (1. Udg.) S. 513 ff. og 535.

⁵ N. Rigsarchiv, Lagthingsprotokol for Oslo 1615—16 (Retsprotokol No. 6).

⁶ N. Rigsarchiv, Lagthingsprotokol for Oslo 1615—16 (Retsprotokol No. 6).

og Fjerdingsgave samt Morgengave i Henhold til to af Anders Green udstedte Breve, hvilke han mente vare mod Norges Lov, hvorfor hun burde opgive den ene Gave til Fordel for Medarvingerne.¹ 2) For Gods og Løsøre, hun havde faaet efter Anders Green, paastod han hende efter Odelsbalkens 3. og 18. Capitel forpligtet til at bekræfte med Ed, at hendes Medarvinger ikke var skeet Forkort. 3) Burde hun gjøre Rede for sin Benyttelse af en Del af Anders Greens Breve, der formentes at have ligget under Medarvingernes og andres Forsegling. Hvad der maatte være uskiftet begjæredes ført til Skifte og Deling. Ogsaa Jørgen Lunge til Odden, Embedsmand paa Baahus og Elfsborg, var stevnet, om han paa Fru Mette Grubbes Vegne havde noget at svare i denne Sag. Fra den anden Side mødte Fru Mette Grubbes Fuldmægtig Jacob Jensen og for Jørgen Lunge Lagmanden i Viken Jens Christensen, der fremlagde et Gavebrev paa Pergament, dateret 12. Mai 1601, hvorved Anders Green havde bebrevet Fru Mette Grubbe til Morgengave sin Hovedgaard Sundsby paa Mjørn med Bygning og Eiendom, som han havde arvet efter sine Forældre, saa og andet Gods, han eiede i Baahus Len. Endvidere fremlagdes et Pergamentsbrev af 24. Octbr. 1613, hvorved Anders Green havde givet Fru Mette Grubbe i Tiende- og Fjerdingsgave en Del Jordegods. I et skriftligt Indlæg fremholdtes, at Morgengavebrevet formentes givet efter Norske Lov, Giftingsbalkens 3. og 12. Capitel og Tiende- og Fjerdingsgaven efter Arvebalkens 22. Cap., ligesom Breve og Løsøre at være rigtig kommet til Skifte, hvorom fra begge Sider vidtløftig forhandlede. — Retten fandt, at Morgengaven var given med næste Arvingers Samtykke i Brylluppet, Loven gemæs efter Arvebalken 3. Cap. 12. Art. Den tilkjendtes derfor Fru Mette Grubbe for hendes Livstid. Ogsaa Tiendegave i Jord og Fjerdingsgave i Løsøre kan efter Arvebalkens 22. Capitel gives efter Brylluppet, men maa ske med næste Arvingers Samtykke for at være gyldige. Saa er ikke bevisliggjort, men da imidlertid disse Gaver omtrent omfatte det samme som Morgengaven, skal hun beholde Godset sin Livstid, hvorefter det tilfalder rette Odelsmænd efter Arvebalkens 14. Capitel, og Fjerdingsgaven, som er Løsøre, udfordres af de dertil berettigede, naar hun er død, af hvad da forefindes. Den af Hertvig Huitfeldt udtalte Formodning om, at ikke alt var kommet til Skifte, støttede sig til en Kvittants for 24. Rdlr.s Rente af en Sum paa 400 Rd., dat. Akershus 30. Marts 1614, hvorfor det paalagdes Fru Mette Grubbe at lagværge sig efter Arvebalkens 3. Cap. 18. Art selv tredie, at det ikke er fordulgt af forsætlig Argelist.²

Det er formentlig de ovennævnte 400 Rd., som omtales i en Stevning fra Hertvig Huitfeldt over Fru Mette Grubbe paa hans Svigermoder Fru Gurun Greens Vegne. Sagen gjælder en Gaard i Falster, som Fru Gurun Greens Husbonde og Anders Green havde afhændet for 400 Rd. Der skal udgaa en Befaling til Michelsdag (29. Sept.) til Jens Bjelke, Knud Grubbe og Mogens Gyldenstjerne som Commissarier at adskille de Tvistagtigheder, som Hertvig Huitfeldts Stevning omformelder.³

30. Juli 1616 havde Otte Bildt til Nes paa Herredagen for Kongen og Rigsraadet indstevnet de 4 Commissarier, erlige og velbyrdige Mænd Axel Aagesen (Rosengedde) til Hornegaard, Hertvig Huitfeldt til Skjelbred, Gerlof Nettelhorst til Kopseden og Claus Brockenhuus til Søndergaard, i Anledning af deres Dom mellem ham paa den ene Side og paa den anden Oluf Kalips's Enke, Fru Inger Jørgensdatter (Litle), samt Oluf Christophersen (Rytter) til Ousby angaaende Vandretten til deres Kverner i Sarpfossen. Klagen var udførlig affattet i 4 Punkter og besvaredes ligesaa; Commissariernes Dom kjendtes at staa ved Magt, og Otte Bildt dømtes at betale hver af de 3 sidstnævnte, tilstedeværende Commissarier 24 Rd. i Kost og Tæring.

¹ Blandt disse var hans Svigermoder, Fru Gurun Green, Enke efter Jon Nilssøn Schack til Skjelbred.

² Herredags-Dombog af 1622, S. 21 f. i Danske Rigsarchiv (Afskr. i Kildeskriftfondets Samlinger). Jfr. T. Becker, Orion 2 B. S. 361 ff.

³ Tillægget til nævnte Dombog af 1616 fol. 1 ibid.

Samme Dag paadømtes en i Forbindelse hermed staaende Sag, idet Otte Bildt havde indstevnet Lagmanden i Frederiksstad Jens Nielszen for en af ham 12. April 1616 afsagt Dom over 12 Lagrettesmænd af Ingedal og Skjeberg, der havde erklæret de 3 sidstnævnte Commissariers Dom utilfredsstillende, hvortil Lagmanden havde fundet dem uberettigede. Heri fik denne dog Herredagens Medhold, der ilagde Otte Bildt 40 Rd. i Kost og Tæring til Lagmanden.¹

Den følgende Dag, 31. Juli 1616, tiltalte erlig og velbyrdig Laurents van Hadelen til Fiskum Hertvig Huitfeldt til Skjelbred for 2 Gjældsbreve, det ene udstedt i Oslo 14. Juni 1614 til L. v. Hadelen paa 70 Rd. at betale til St. Jacobs Dag (25. Juli) og det andet, dat. Skjelbred 3. Mai 1616 (o: 1615) til Fru Becke, L. v. Hadelens, paa 20 Rd. at betale til sidstleden Paaske. Hertvig Huitfeldt erkjendte Gjælden og lovede at betale med det allerførste. Der paalagdes ham at betale inden Halvmaaneds Dag efter Dommens Forkyndelse.

Samme Dag, 31. Juli, optraadte Hertvig Huitfeldt for sin Svigermoder, Fru Gurun Green til Higstad (paa Eker), i en Sag med L. v. Hadelen angaaende Gaarden Rød i Sandsverv, hvorom hendes Broder salig Anders Green paa hendes Vegne havde truffet en Aftale, der bestemtes lagt til Grund for Afgjørelsen. Hertvig Huitfeldt havde imidlertid allerede før været hos L. v. Hadelen og tilbudt at betale, hvad Svigermoderen skulde give paa Opsidderens Vegne, men han havde da ikke villet modtage Pengene.²

Samme Dag (31. Juli 1616) paatalte Hertvig Huitfeldt paa Svigermoderens Vegne hendes Broders, Kantsler Anders Greens, Gavebrev af 12. April 1614 til sin Tjener og Slegfredsøn, Elias Anderszen i Oslo, paa en Gaard sammesteds, hvilket ikke kunde siges udgivet i hans Velmagt etc. Elias Anderszen mente at have fortjent Gaven ved sin lange og tro Tjeneste o. s. v. Sagen bilagdes, idet Hertvig Huitfeldt afstod, hvis Ret han maatte have til Gaarden.³

2. August 1616 udgik fra Akershus kgl. Befaling til Claus Brockenhuus til „Sønderbygaard“, Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, Lagmanden i Bergen Hans Glad og Anders Skrifer paa Follo om at granske og til Cancelliet afgive sin Betænkning over de Klager, Bønderne i Enningdalen have ført over Befalingsmanden i Idde og Marker Gerlof Nettelhorst i Anledning af Tømmerflødningen i deres Egn.⁴

5. August 1616 fik Hartvig Huitfeldt Forleningsbrev, dat. Akershus, paa 2 Kannikedommer, et i Oslo Domkirke og et i Hammer, efter sin afdøde Fætter Frederik Hansen (Litle).⁵

30. August 1616 havde Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, Claus Brockenhuus til Fritsø m. fl. i Oslo istandbragt en Contract mellem Nils Hanssøn, Borger i Oslo, og Laurents van Hadelen til Fiskum, hvorefter Nils skulde være Laurents van Hadelen ca. 300 Rd. skyldig. Denne frafaldt imidlertid paa Herredagen i Skien 13. Juli 1619 sin Fordring, da Nils Hanssøn havde fundet en Kvittants, der angik denne Sum.⁶

Fra 10. til 18. Decbr. 1616 holdt Statholderen Envold Kruse, Hovedsmand paa Akershus, Hertvig Huitfeldt til Skjelbred, Claus Brockenhuus til Søndergaard og Peder Jørgensen, Lagmand i Oslo, efter Befaling fra Herredagen i Skien af 25. August s. A. almindeligt Reiterthing paa Eker for at dømme om Almuens Klager over erlig og velbyrdig Mand Laurents van Hadelen, K. Maits. Befalingsmand paa Eker, for urimelige Paalæg af Penge og Arbeide (vistnok i Anledning af Sagbrugs- og Bergverksdriften paa Eker) samt Udsigelser og Plagerier mod Bønderne. Der behandledes i alt 87 forskellige Sager; hvor disse ikke

¹ Herredags-Dombog 1616 i Danske Rigsarchiv fol. 46—54 (Afskr. i Kildeskriftfondets Samlinger).

² Ibid. fol. 79—81 (Afskr. i Kildeskriftfondets Samlinger).

³ Ibid. fol. 86 f. Jfr. T. Becker, Orion 2 B. S. 361 ff. og 369.

⁴ N. Rigsregistranter IV S. 494 f.

⁵ Ibid. IV S. 602.

⁶ Herredags-Dombog 1619 No. 35 fol. 156 i Danske Rigsarchiv (Afskr. i Kildeskriftfondets Samlinger).

henvises til Kongens Afgjørelse eller fornyet Behandling for Domstolene, gaa alle Sager Laurents van Hadelen imod.¹

6. Janr. 1617 var der udgaaet Kongebrev til Gunde Lange og Hartvig Huitfeldt, at de i Forening med Statholder Envold Kruse og Kantsler Jens Bjelke skulde indtræde i den Commission, der havde at taxere Odelsbønderne til Knægtehold, da den ene af de tidligere udnævnte Commissarier, Peder Iversen (Jernskjeg) til Fritsø, var død og den anden, Oluf Galde til Egeberg, var gammel og svag. Da imidlertid Skibet, der medførte Befalingen, forgik paa Veien, blev nyt Kongebrev udfærdiget 22. April 1617.²

Ved en Registrerings- og Taxeringsforretning i Osloborgeren Jens Holms Bo i Juli 1617 nævnes Hartvig Huitfeldts „Haandskrift“ paa 170 Daler, hvorfor Jens Holm beretter at have udi Pant de Tomter, som ligge mellem begge Brygger i Oslo.³

Da de ovenfor omtalte Tvistigheder mellem Hartvig Huitfeldt og Kantsler Anders Greens Enke, Fru Mette Grubbe til Sundsby, endnu ikke vare bragte til Ende, udgik der 23. Sept. 1617 kgl. Befaling til Jens Bjelke og Nils Krag, at de med det allerførste skulde træde sammen i Frederiksstad og i Mindelighed forlige dem om Arvesagerne eller afgjøre dem ved en endelig Dom.⁴

30. Novbr. 1617 fik Hartvig Huitfeldt Befaling om at paase, at der ikke skede Henning Walstrups Børn Forkort, idet Stiffaderen Anders Blome til Kambogaard havde andraget, at noget af deres Gods efter Bevilling maatte sælges til deres Gjælds Betaling, og deres rette Formyndere og Værger ikke vare tilstede.⁵

25. Februar 1618 fik Hartvig Huitfeldt (og flere andre) Befaling at bevise sin Adkomst til at holde en Del Gaarde fri for Leding og andre Kronens Rettigheder. For hans Vedkommende gjaldt Spørgsmaalet Gaardene Hegstad, Lunde (3 Gaarde), Hobbestad, Smørgrav, Vinsvold, Rud(!), Skare og Kolberg (paa Eker).⁶ Paa det kgl. Missive, der kom ham i Hænde i Marts, afgiver han fra Kjøbenhavn 29. Juli 1618 Svar, hvori han oplyser, at naar Lensmanden paa Eker, Claus van Ahn, har angivet, at han har holdt sine Gaarde paa Eker (nemlig 3 Lundegaarde, Nordre Hegstad, Hobbestad, Smørgrav, Vinsvold, Krog, Skare og Kolberg), der samtlige siges bortleiede til Bønder, fri for Leding og Foring, da forholder dette sig ikke saa, hvilket bevises med et Sexmandsbrev, forhvervet paa Sandens Stevnestue i Claus v. Ahns egen Nærværelse, hvorefter ingen af hans Gaarde resterer med de nævnte Afgifter undtagen Vestre Lunde og Nordre Hegstad, som han selv en Tidlang har brugt til Avling, hvilket ogsaa bevises med et Sexmandsbrev, taget paa Aastedet i Claus v. Ahns Nærværelse; de nævnte Gaarde bruges nemlig under hans Hovedgaard Skjelbred, „som en fattig Herremand ikke besidde kan uden nogen sliig Tillæg“. Han eier dem alene, og de ligge saa nær Skjelbred, at de med samme ere et Eie med Indhegning og Gjerdsel, hvorfor han har afbrudt Husene derpaa og fører Afgrøden lige fra Stubben til sin Hovedgaard. Han oplyser, at disse 3 Gaarde „allesammen under saa ringe et spacium ere compræhenderit“, at „man letteligens fra Nordre Hegstad Husetomt og til Vestre Lunde (udi mellem dennem er Skjelbred liggende) kan skiude med en Bøsse“, hvorfor han mener at være i sin gode Ret som Adelsmand efter Norges Lov, af hvis Landsleiebalk og Udfarebalk han citerer flere Artikler, ligesom ogsaa Frederik II.s Privilegier for Adelen af 14. Februar 1582. Ligeoverfor Claus v. Ahns Paastand paa Langtømmer fra Adelens Bønder til Kongens

¹ Afskr. i Kildeskriftfondets Saml. af Herredagssagerne for 1616 i Danske Rigsarchiv.

² N. Rigsregistrarer IV S. 611.

³ N. Rigsarchivs Samling af Personalialia, Holm (fra Statholderarchivet). Jfr. ovenfor S. 14.

⁴ N. Rigsregistrarer IV S. 667.

⁵ Ibid. IV S. 672.

⁶ Ibid. IV S. 680.

Sauger paavises, at dette aldrig har været forlangt, ligesaa lidt som Arbeide til Akershus Slot, hvorom han ogsaa henviser til Privilegierne af 10. Juni 1610.¹ Hvis Claus v. Ahn dog skulde ville forlange Tømmerkjørsel af de 2 Canonigaarde Krog og Hobbelstad, som høre til Hartvig Huitfeldts Forlening, da beviser han med Bøndernes Vidnesbyrd, at den aldrig har været ydet af hans Formænd i Forleningen, Frederik Hansen, Hans Pedersen og Peder Hansen (Basse eller Litle). Claus v. Ahn har desuden i 3 Breve erkjendt Rigtigheden heraf med Hensyn til Tømmerkjørselen. — Den lange Deduction er underskrevet af Hartvig Huitfeldt, der vistnok selv har conciperet den, idet hans Studier i Udlandet vel forklare den Indsigt, han deri lægger for Dagen i Latin og Jurisprudens.²

24. April 1618 fik Statholder Jens Juel Paalæg om at undersøge, om noget Gods, som Hartvig Huitfeldt til Skjelbred har i Akershus Len, er godt for sin Landgilde, og om der til noget deraf er skøn Egeskov og til andet god Masteskov, samt indsende sin Erklæring herom til Cancelliet.³

30. Mai 1618 fik Hartvig Huitfeldt kgl. Befaling til at overvære Skiftet mellem Anders Blum (Blome) til Kambo og hans Stifbørn samt at antage sig deres Værgemaal og paase deres Tarv. 14. August s. A. beskikkes Jens Juel og Jens Bjelke efter Hartvig Huitfeldts Begjæring til at være tilstede paa Skiftet og afgjøre forefaldende Tvistigheder enten i Mindelighed eller ved Dom.⁴

Efter at Hartvig Huitfeldt havde overdraget til Kongen det ovennævnte Gods i Akershus Len, erholdt han 13. August 1618 Forleningsbrev paa Sem Gaard og Eker Len samt Drammens Tolderi. Samme Dag fik Claus v. Ahn, der hidtil havde haft denne Forlening, Befaling til at overgive den til Hartvig Huitfeldt, hvorhos det paalagdes Sigvard Gabriels (Akeleye) og Gerlof Nettelhorst at overvære Overleveringen og besigtige Bygningerne (paa Sem), Smeltehuset og Skovene. Samtidig udfærdigedes Følgebrev for Hartvig Huitfeldt til Bønderne i Lenet.⁵ — 14. August s. A. udstedte Hartvig Huitfeldt Skjøde til Kongl. Mait. og Kronen paa efternævnte sit Arvegods i Akershus Len nemlig: i Holter Sogn paa Romerike: Delin, giver 1½ Pund, 4½ Lispund Malt, 7 Pund Smør; i Ullensaker Sogn: Laake, giver 2 Pund Malt, 6 Pund Smør; i Hudrum: Mork med underliggende Eiendom og 2 Sager, giver 2½ Skippund Salt; nok Løfaasen, giver ½ Pund, 1 Fjerdings Salt; nok Follestad, giver ½ Pund, 1 Fjerdings Salt; nok Holtebrek, giver 2 Pund Salt; nok Korsgaard, giver ½ Pund, 1 Fjerdings Salt; nok Kjus, giver 1 Pund Salt; nok Kjuserød, giver ½ Pund Salt; nok Knatvold, giver 2 Pund Salt; i Modum Sogn: Drolsum, giver 1 Pund Bygmel; nok Rød, giver 1 Pund Bygmel. Skjødet er udgivet i Kjøbenhavn, og til Vitterlighed underskrive Nils og Frederik Friis. — Samme Dag fik Statholder Jens Juel Befaling at annamme Godset under Akershus Len og indskrive det i Jordebogen. Med samtlige Gaarde fulgte Bygselen undtagen for Follestad og Løfaasens Vedkommende. Ligesaa skal han annamme, hvad der af skaarne Bord og Deler findes ved Sagene.⁶

Samme Dag (14. Aug.) fik Hartvig Huitfeldt Befaling til at forhjælpe Lorents v. Hadelen til at erholde, hvad Bønderne i Eker Len maatte skyldte ham fra den Tid, han havde Lenet,

¹ Skal være 20. Juni, se N. Rigsregistrarer IV S. 374 f. og Budstikken IV (1823) S. 705 ff.

² Erklæringen findes i N. Rigsarchiv (Cancelliet. Adelen.) blandt de fra Danske Geheimearchiv i 1851 afgivne Sager. De paaberaabte Vidnesbyrd vedligge nu ikke.

³ N. Rigsregistrarer IV S. 695 f.

⁴ Ibid. IV S. 707 og 723 f.

⁵ Ibid. IV S. 721 f.

⁶ Ibid. IV S. 724 f. Det er dette Gods, som Peder Iversen (Jernskjeg eller Baden) senere havde haft i Forlening, og som omtales i Statsregnskabet for 1642, se Dan. Saml. 1 R. VI S. 337. Det meste af dette Gods gik i 1662 igjen over til Hartvig Huitfeldts Brodersøn, Oberst Tønne Huitfeldt, som Betaling for de Fordringer, denne havde paa Kronen, se (Norsk) Hist. Tidsskr. 3. R. II S. 217 ff. Jfr. Krafts Norges Beskr. II (1. Udg.) S. 446.

ligesom han ogsaa skal hjælpe Bønderne til deres Tilgodehavende hos Lorents v. Hadelen. Ligeledes skal han forfare, hvilke Sagmøller Lorents v. Hadelen har Ret til at beholde, og om ikke nogen af dem, han ikke kan vise Hjemmel for, kunne tilstedes brugte mod aarlig Afgift. Herom skal Erklæring indskikkes til Cancelliet.¹

16. Septbr. 1618 fik Gunde Lange og Hartvig Huitfeldt kgl. Befaling til at undersøge det Gods, Lorents v. Hadelen ønsker til Mageskifte af Kronen, samt det, han vil give isteden, og derom indskikke Erklæring til Cancelliet.²

31. Mai 1619 fik Gunde Lange til Søfde, Befalingsmand over Tønsberg Len, og Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, Befalingsmand paa Sem Gaard, Kongebrev om at være tilstede, naar Jesper Giøe til Esperød modtager Brunlag og Numedals Lene af Caspar Markdanners Enke, Fru Sophie Oldeland, med Inventarium og Archiv, samt at undersøge Skovenes Tilstand og derom afgive skriftlig Beretning.³

7. Juli 1619 var Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, Befalingsmand over Eger, indstevnet til Herredagen i Skien af Jens Holm, Borger i Oslo, i Anledning af sit og flere andres Prov angaaende Jens Holms Udtalelser om Kantsler Jens Bjelke, hvorfor han var dømt at bøde 4 Mark for sin Mund. Jens Holm tabte imidlertid atter Sagen og idømtes en Pengebod paa 100 Rdlr. til Borgermestre og Raad, som havde afsagt den forrige Dom.⁴

Paa Herredagen i Skien blev 13. Juli 1619 en Dom, afsagt af Lagmanden i Stavanger Povel Lett paa Stavanger Raadstue 5. August 1618, underkjendt, idet han af Sogendals Laxefiskeri havde tilkjendt Kongen, Kirken og Presten Tiende uden at indstevne Eierne Gunde Lange til Søfde og Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, hvilken sidstes Del forøvrigt var pantsat til Claus Brockenhuus, der heller ikke var stevnet. Fisket siges for en Del at være Hartvig Huitfeldts Odel.⁵

Af en Dom af samme Dag, der ikke da fik nogen endelig Afgjørelse, sees, at Hartvig Huitfeldt m. fl. havde Pengefordringer i Boet efter Hans Brun til Vitsø (Vese i Bro Sogn i Baahus Len), men at de ikke vare stevnte at være tilstede ved denne dem nær angaaende Sag.⁶

Jens Bjelke og Hartvig Huitfeldt fik 16. Octbr. 1619 kgl. Missive om at dømme imellem Hans Anderssøn Wincke paa Hedemarken og hans Stifsøn Thorben Thorbenssøn (Skaktavl) angaaende dennes Fædrearv, da Hans Wincke beklagede sig over en Dom, som Borgermestrene i Oslo, en Raadmand og Rigens Skriver havde afsagt desangaaende.⁷

27. Novbr. 1619 udgik Kongebrev til Lensmændene i Norge om at lade hugge Tømmer i Lenenes Skove og i Vinterens Løb lade det føre til Ladestederne, hvor Kongens Skibe skulle afhente samme. Hartvig Huitfeldt skulde fra Sem og Eker forskaffe 400 Tylvter tykke, lange Fyrre-Deler, 500 Tylvter Danmarks-Deler og 500 Tylvter Samfings-Deler, „foruden hvis Deler, som der ved Sagene findes nu udi Forraad“.⁸

Da Bønderne paa Eker havde besværet sig over det store Arbeide, de havde at gjøre til Sagene og Kongsgaarden sammesteds (Sem), blev det 11. Januar 1620 Statholder Jens Juel og Hartvig Huitfeldt paalagt at undersøge, om der ikke i Lenet fandtes flere Bønder, paa hvilke Arbeidet kunde fordeles, og derom indskikke Erklæring i Cancelliet.⁹

¹ N. Rigsregistrarer IV S. 725 f.

² Ibid. IV S. 729 f.

³ Ibid. V S. 29 f.

⁴ Herredagsprotokol 1619 fol. 80 f. i Danske Rigsarchiv (Afskr. i Kildeskriftfondets Samlinger).

⁵ Ibid. No. 37, fol. 156 f. Budstikken IV (1823) S. 708—13. Jfr. ovenfor S. 5.

⁶ Saml. til det norske Folks Sprog og Historie III S. 396 ff.

⁷ N. Rigsregistrarer V S. 45 f.

⁸ Ibid. V S. 49 f.

⁹ Ibid. V S. 66.

14. Februar 1620 udgik Kongebrev til Lensmændene Jens Juel, Alexander Raabe von Papenheim og Hartvig Huitfeldt at fremskaffe Skibslaster af Spirer til Ladestedet i Drammen, hvor Kongens Skibe med det første ville afhente dem. Hartvig Huitfeldt skal forskaffe „et temmeligt Last af Spirer fra 9 til 15 Palmer“.¹

23. Marts 1620 fik Hartvig Huitfeldt „Bestilling for en Berghauptmand i Norge“, hvorefter han som saadan overalt i Norge, hvor Kongen lader anrette nogen Bergverk eller des vedkommende Arbeide, skulde „have den øverste Commando og Befaling saavel over Folkene som Officererne“, hvilke skulle være ham hørige og lydige. Han skal ogsaa paase, at der hersker Enighed og ellers anvende Straf. Ligesaa skal han have Tilsyn med Jernverket i Norge, hvor han skal have Commando over Folk og Arbeidere samt antage disse eller afskedige de uduelige, ligesom han skal træffe en Aftale med Malmbryderne og Forarbejderne om deres Betaling. Han skal tilsige de Bønder, som paa Arbeidet tiltrænges, men søge at behandle dem med al mulig Skaansel.²

Samme Dag (23. Marts) fik Hartvig Huitfeldt Tilladelse til at lade Bergmesteren, M. Tobias Kupfer, til Sommeren reise til Tydskland for at antage en Stiger og en eller to andre dygtige Personer, om fornødiges. Han skal ogsaa skaffe M. Tobias en eller to Gaarde at bebo ved det bedste af Bergverkerne. — Samme Dag udgik kgl. Befaling til alle Hovedlensmænd i Norge om selv eller ved deres Fogder at være Hartvig Huitfeldt behjælpelige, naar han i deres eller underliggende Lene begjærer Folk og Hjælp til Kongens Arbeide.³

- Med Hartvig Huitfeldts Beskikkelse til Berghauptmand i Norge har det øiensynlig været Hensigten at tilveiebringe bedre Orden i Bergverksdriften sammesteds. Hans mødrene Slægt havde allerede før havt Befatning med disse Sager, idet Morfaderen Peder Hansen (Basse eller Litle) havde Overopsynet med Bergverkerne i Thelemarken før Midten af 16. Aarhundrede. Da der paa Eker og i Sandshverv var bleven fundet Metalanvisninger, maatte Hartvig Huitfeldts Morbroder, Kantsleren Hans Pedersen, i 1602 mageskifte sin Gaard Sem paa Eker til Kronen mod Gods paa Romerike, som det synes, ikke helt med sin gode Villie. Kort efter i samme Aar afgik han ved Døden, og da Sem nu blev en kongelig Forlening i Forening med Eker Len, forestod Lensmændene Lorents v. Hadelen og Claus v. Ahnen ogsaa Bergverksdriften i Lenet, som 1618 overgik til Hartvig Huitfeldt, der, som nævnt, 1620 fik formelig Bestilling som Berghauptmand. Han havde nemlig længe interesseret sig for Bergvæsen og drevet Sølvgruber i sin Setermark (se ovenfor Side 18). Den allerede før byggede Smeltehytte paa Eker (ved Vestfossen) dreves nu, som nedenfor vil sees, i et Par Aar og forsynedes, foruden fra Eker ogsaa fra Sandshverv og Thelemarken med Bly-, Kobber- og Sølvterser, men saavel disse Verker som Jernverket i Berumshered viste sig lidet lønnende, og 1622 synes det hele at være opgivet, og Arbejderne afskedigedes. Da det Sandshvervske Sølvverk (senere Kongsberg) opdagedes 1624, tabte de tidligere Verker sin Betydning.⁴

29. Marts 1620 fik Hartvig Huitfeldt Befaling at lade Christen Andersen, Skipper paa den Hollandske Fløite, i Drammen bekomme en Ladning tykke Deler, Samfings-Deler og Spirer.⁵

I April s. A. fik Statholder Jens Juel og Hartvig Huitfeldt Befaling at besigtige det Gods, som Lorents v. Hadelen tilbyder i Mageskifte mod Kronens Anpart i hans Gaard Fiskum og 2 Ødegaarde.⁶

¹ N. Rigsregistrarer V S. 69.

² Ibid. V S. 80 f.

³ Ibid. V S. 81 f. M. T. Brünnich, Hist. Efterretn. om Norges Biergverker S. 279 og Bilag XXVI S. 54 f.

⁴ M. T. Brünnich, Hist. Efterretn. om Norges Biergverker 1516—1623, især S. 279—81. H. Strøm, Beskr. over Eger Præstegjæld S. 265.

⁵ N. Rigsregistrarer V S. 88 f.

⁶ Ibid. V S. 92 f.

I en Haandskrivelse, dat. Bredsted 22. Juni 1620, fik Hartvig Huitfeldt Kongens Befaling at forskaffe Brevviseren, Søren Sørensen Korsør, Skipper paa „Den Skotske Priis“, en Ladning Spirer paa 14, 15 og 16 Palmer snarest muligt og at forskaffe samme Skibs Folk Fetalie i 14 Dage.¹

12. Octbr. 1620 udgik der Kongebreve til Lensmændene søndenfjelds i Norge om at skaffe Tømmer til den nye Børs i Kjøbenhavn. Blandt disse fik Hartvig Huitfeldt Befaling i Sem og Eker Len at lade hugge 400 Tylvter tykke, lange Fyrre-Deler, 500 Tylvter Danmarks-Deler og 400 Samfings-Deler.²

11. Decbr. 1620 paa Sem skiftede Hartvig Huitfeldt og hans Søskende, Jakob Huitfeldt til Thronstad og Dorethe Huitfeldt til Killingstad, det Gods mellem sig, som deres Søster Ingeborg Huitfeldt havde forbrudt, hvorom videre i hendes Biographi. Paa Hartvigs Part faldt „en halv Sag dernede ved Setteren“ (Setre), anslaget for Tunge 3¹/₂ Skippund 4 Lispund 3 Remaal i det mindste, samt i Follestad, „udsat“ (o: pantsat), 15 Lispund, hvilket Gods han har henskiptet til Hans Maiestæt.³

8. Febr. 1621 fik Hartvig Huitfeldt Befaling at antage Fru Else Thrundsdatters Værgemaal under en Retstrætte med Søfren Rasmussen, forrige Foged paa Reinskloster, og 9. Febr. fik Befalingsmanden paa Bergenhus, Knud Gyldenstjerne, Befaling at beskikke hende en Fuldmægtig, hvis Hartvig Huitfeldt skulde faa Forfald.⁴

20. Febr. s. A. fik han Befaling at ansætte to Personer i Norge til at søge efter Erts paa Steder, hvor der ikke før er fundet noget, at thinge med dem om en rimelig Løn og føre Indseende med deres Arbeide.⁵

Da Faderen Anders Huitfeldt var afgaaet ved Døden 1620, opstod der nogen Tvist mellem Arvingerne, af hvilke Hartvig Huitfeldt havde forstrakt ham med Penge etc. Dette foranledigede den ovenfor (Side 16) omtalte Befaling af 7. April 1621 til Jens Juel, Jens Bjelke og Sigvard Gabrielsen Akeleye om at søge Sagen bilagt eller paadømme samme.

14. April 1621 fik Statholder Jens Juel og Berghauptmand Hartvig Huitfeldt Bevilling til at optage Mineralia og Bergverker paa Steder, hvor ikke Kongen selv vil anrette noget Verk, med Tilladelse i de første 3 Aar fra Bevillingens Dato at være befriet for nogen Contribution eller Afgift, men derefter at svare en Tiendedel af Indtægten. Kobber og Jern maa de sælge til hvem, dennem lyster, og til Berggeseller kunne de anvende Norske, Svenske eller Tydske. Hvis de efter de 3 Aars Forløb ikke ønske at fortsætte Driften, kunne de opgive samme.⁶ Det er hidtil ikke bekjendt, hvad Resultatet blev af denne Bevilling, men nogen Bergverksdrift paa Kobber og Bly synes at være dreven paa Hartvig Huitfeldts Eendomme enten paa Eker eller maaske ved den nedennævnte Gaard Loftstuen i Sandshverv.⁷

Samme Dag fik de samme Missive om at tilholde Bønderne ved Bergverket at age Kul og Ved til samme for en rimelig Betaling og at sætte en vis Taxt paa Kul og Ved efter Stedets Leilighed.⁸

Samme Dag (14. April 1621) fik Statholder Jens Juel Missive om at besigtige det Gods paa Eker, som Kronen og Hartvig Huitfeldt eie tilfælles, idet denne har begjæret enten en Udskiftning eller et Mageskifte med Kronen. Jens Juel skal nu erklære sig om, hvorvidt det kan være Kronen til Gavn. — Et Missive af samme Datum angaaende de almindelige

¹ Kong Christian IV.s egenhændige Breve ved Bricka og Fridericia I S. 173 f.

² N. Rigsregistrarer V S. 114.

³ Brev paa Papir i N. Rigsarchivs yngre Dipl. Saml. i bekræftet Afskrift af 17. Decbr. s. A.

⁴ N. Rigsregistrarer V S. 125 f. Hun var Anders Movats Enke, Else Thronds (o: Rustung).

⁵ Ibid. V S. 131.

⁶ Ibid. V S. 143.

⁷ Det kongl. Vidensk. Selsk. Skrifter XI S. 170—74.

⁸ N. Rigsregistrarer V S. 143.

Forhold ved Bergverket er rettet til Jens Juel alene. Derimod fik Hartvig Huitfeldt s. D. Missive om at antage en dygtig Foged og Skriver ved Bergverket „for ringeste Løn, muligt er“.¹ — Samme Dag fik de i Forening Missive angaaende et paa Romerike fundet Kobberberg, om hvis Drift de skulle henvende sig til Prester, Fogder, Bønder og andre, som kunne deltage deri.²

30. April 1621 fik de samme Missive om at hjælpe Fru Sidsel Brun til Morlandgaard, afgangne Knud Bildts Efterleverske, til Rette ligeoverfor Gerlof Nettelhorst til Ous, Befalingsmand over Idde og Marker Skibrede, da hun beklager sig at lide Uret af ham.³ I Sagen, der bl. a. angik Gaarden Øster-Ous, dømte de 2 Commissarier 28. August 1621 paa nævnte Gaard Fru Sidsel Brun imod, da Gerlof Nettelhorst for det første havde Dom for sig, og dernæst Fru Sidsel ikke havde bevist sine Paastande ved det, hun hidtil havde fremført. *Sagen var appelleret til Herredagen i Bergen, hvor den dog 26. Juli 1622 fik samme Udfald som ved Commissariernes Dom.*⁴

Efter Begjæring af Hartvig Huitfeldt havde Gunde Lange ladet opføre Bygninger til Berggesellernes Fornødenhed, hvilket Kongen i Missive af 27. Juli 1621 lover ham godtgjort i Rentekammeret.⁵

11. Septbr. 1621 fik Hartvig Huitfeldt Kongens Tilladelse til at betale Berggesellerne i Norge deres Løn i Rigsdaler in specie, hvis de slet ikke ere at formaa til at nøies med de dem tilsagte Courantdaler.⁶

14. Februar 1622 fik Statholder Jens Juel Befaling til at besøge den Kobbermalm, som Hartvig Huitfeldt har berettet er funden i Thelemarken, fremført til Smeltehytten paa Eker med mindst mulig Besvær for Bønderne.⁷

6. Marts s. A. fik Hartvig Huitfeldt Brev om strax at nedsende til Kjøbenhavn Probereren med en „Rutgjænger“,⁸ en Stiger og 6 af de bedste Berggeseller og at medsende en Erklæring om Bergverkernes Tilstand.⁹

30. April 1622 fik de norske Lensmænd Fornylse paa sine Lensbreve og blandt dem Hartvig Huitfeldt paa Sem og Eker Prestegjæld mod en aarlig Afgift af 200 gode enkende Rdl. for den visse Indkomst og Tiende, men for den uvisse Indkomst skal han aflægge Regnskab og beholde en Femtepart for sin Umage. Saugmøllen paa Haugfos har han Ret at bruge, og med de 4 Aargangs-Sauge, som Kongen har erhvervet fra Hans Pedersen (Litle), skal han have god Indseende. Han skal i den kommende Vinter lade hugge 200 Tylvter lange Fyrre-Deler og 300 Tylvter Samfings-Deler og føre dem til Ladestederne. Ligesaa forlenes han med Tolderiet i Drammen, hvor han skal oppebære Told, Accise etc. og derfor aflægge Regnskab. Lensbrevet gjælder fra Philippi Jacobi Dag (1. Mai) 1622.¹⁰

7. Mai 1622 paalægger Kongen Statholder Jens Juel, der i Cancelliet har indleveret sin Besigtigelse af det Gods, som Berghauptmanden Hartvig Huitfeldt begjærer til Mageskifte, at forskaffe en Erklæring fra de i Sagen interesserede, da Godset for største Del er Oslo Capitels, Eker Prestebols og Kronens Gods. Hvis Erklæringen er gunstig, skal han istandbringe Mageskiftet og indsende det til Kongens Stadfæstelse.¹¹

¹ N. Rigsregistrarer V S. 144 f.

² Ibid. V S. 146.

³ Ibid. V S. 147 f.

⁴ Danske Rigsarchiv, Herredags-Dombog 1622 fol. 20 ff. (Afskr. i Kildeskriftfondets Samlinger)

⁵ N. Rigsregistrarer V S. 158.

⁶ Ibid. V S. 169 f.

⁷ Ibid. V S. 197.

⁸ En Mand, der søger Erts ved Hjælp af Ønskekivsten.

⁹ N. Rigsregistrarer V S. 198.

¹⁰ Ibid. V S. 229 f.

¹¹ Ibid. V S. 233.

28. Mai 1622 fik Christopher Galde Befaling om at paatage sig Fru Bodild Galdes (og Henning Walstrups) Børns Værgemaal, idet Hartvig Huitfeldt til Skjelbred var bleven fritagen derfor, efter at hun havde solgt Kambo og begivet sig andensteds hen.¹

30. Mai s. A. fik Statholder Jens Juel Befaling at være tilstede, naar Berghauptmand Hartvig Huitfeldt til Skjelbred vil holde Skifte og Dele med sin Datter, Jomfru Margrete Huitfeldt.

1. August 1622 fik Hartvig Huitfeldt under Kongens Ophold paa Bergenhus Forlov at nedreise til Danmark at forrette sine Hverv sammesteds. Begge de sidstnævnte Breve have Hensyn til hans nye Ægteskab, idet han formentlig da blev gift med Jomfru Maren Schram (Fasti) af Rammegaard i Jylland (Vandfuld Herred, Bøvling, nu Ringkjøbing, Amt), der var en Datter af denne Gaards Eier Erik Schram († 1607) og Fru Anne Vind († 1639).²

Samme Dag havde han, som de øvrige Lensmænd, faaet Kongens Brev om, at ingen Odelsbønder i Norge maa sælge, pantsætte eller mageskifte sit Gods i Hemmelighed, men at det skal ske til Thinge.³

Paa den nævnte Herredag i Bergen paadømtes ogsaa 27. Juli 1622 Daniel Ottesen Bildts Klage over det Skifte, som Hartvig Huitfeldt og Gerlof Nettelhorst efter kgl. Befaling havde gjort efter Fru Birte Galde til Berby, Hans Dresselbergs Enke, mellem Christopher Galde og Sivert Gabrielsen (Akeleye). Da „Veile og Veilegods“ (d. e. Veel i Borge) var mellem Jordegodset, og dette var hendes Mødrenegods (af Hr. Vincents Lunges Gods), fik Daniel Bildt Medhold i sin Klage.⁴

Det var under den nævnte Herredag i Bergen at Kongen 2. August 1622 paalagde de kgl. Secretairer Gregers Krabbe til Thorstedlund og Mogens Høeg til Kjærgaardsholm at optage en Registratur over de gamle Breve paa Akershus, der tidligere af Kantsler Jens Bjelke til Østeraad og Befalingsmanden over Eker Len, Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, vare nedlagte i 6 Kister og 2 Skrine og forseglede. De to Secretairer begyndte sin Virksomhed 20. August nævnte Aar paa Akerhus, da Kisterne hentedes op fra den Hvælving, hvori de vare nedsatte.⁵

17. Marts 1623 fik Hartvig Huitfeldt Kongebrev om til Sommeren i Drammen at skaffe 2 Skibe Tømmerlast til Digeverket i Holsten, nemlig hver Gang, de ankomme, 6000 Lægter og saa mange Deler og saa meget rundt Pæletømmer, 11 à 12 Alen langt, som Skibene kunne føre; hvad han ikke kan skaffe af sidstnævnte Slags, skal Statholder Jens Juel forskaaffe fra Akershus Len. Han skal ogsaa give Besked om Skibsfolkernes Forhold. — Samme Dag fik han Brev om at lade sælge og føre til Regnskab nogle Master, han har, og som ikke kunne bruges paa Holmen (Orlogsværftet ved Kjøbenhavn).⁶

29. Juni 1623 fik Hartvig Huitfeldt og Nils Krag kgl. Befaling til at overvære og forrette Skifte mellem Arvingerne efter Oluf Galde til Thom og enten i Mindelighed at afgjøre eller at paadømme de Tvistigheder, som derunder maatte opstaa.⁷

5. Septbr. s. A. var der udgaaet Befaling til Christopher Gøye til Gunderslevholm og Ove Gedde til Tommerup, Befalingsmænd paa Agdesiden og paa Brunlaug, om at undersøge

¹ N. Rigsregistrarer V S. 242 f.

² Ibid. V S. 243 og 273. Jfr. imidlertid S. 32 nedenfor, hvorefter de allerede 1619 kunde synes at være gifte.

³ Ibid. V S. 263.

⁴ Herredags-Dombogen for 1622 i Danske Rigsarchiv fol. 49--55.

⁵ De viste sig væsentlig at hidrøre fra Hovedøens Kloster, Vernekloster og Nonneseter i Oslo og bleve nu indførte i en kortfattet Registratur, der, da Originalerne ere forsvundne, maa tjene som en svag Erstatning for disse og derfor tænkes udgivet for Kildeskrikkfondets Regning. Af de 2 Exemplarer findes det bedste i N. Rigsarchiv, Christiania Bispearchiv No. 2 ii.

⁶ N. Rigsregistrarer V S. 298 f.

⁷ Ibid. V S. 316 f.

de Klager, der føres over Lagmanden paa Hedemarken, Tage Erikssøn, og dømme i Sagen; men allerede den følgende Dag fik Hartvig Huitfeldt Missive om at træde i Christopher Gøyes Sted i denne Commission, og 9. Septbr. fik Hartvig Huitfeldt og Ove Gedde Brev om at kjende og dømme i Anledning af de Klager, Sorenskriveren i Gudbrandsdalen, Maurits Jenssøn, førte over Tage Erikssøn, fordi han havde afsat ham fra Embedet og ikke villet modtage Stevning etc. Hvis dette forholder sig rigtigt, skulle de sende Lagmanden til Kjøbenhavn.¹

I 1623 forhandlede Hartvig Huitfeldt for sin Frænde Jens Bjelke om Toldforpagtningen af Ladestederne Krogstadhavn og Elinkilen, men havde ikke kunnet opnaa saa gode Betingelser, som denne havde ønsket, hvorfor han ikke var helt fornøiet med Aftalen.²

24. Februar 1624 fik Hartvig Huitfeldt Befaling om i den kommende Sommer, ligesom foregaaende Aar, i Drammen at skaffe Tømmer til det nye Digeværk ved Bredstedt, nemlig 4 Skibsladninger, bestaaende i Lægter, Deler og rundt Pæletømmer.³

2. Mai 1624 fik Hartvig Huitfeldt og Gunde Lange Befaling om at tilholde Bønderne i deres Lene at anlægge Vei gennem samme til det nyopfundne Sølvbergværk efter den Anordning, de ville faa fra Statholder Jens Juel.⁴

3. Mai s. A. fik Hartvig Huitfeldt og Sigvard Gabrielsen (Akeleye) Befaling at tilveiebringe Forlig eller dømme imellem Kantsler Jens Bjelke paa den ene Side samt Borgerskabet og Tolderen i Frederiksstad paa den anden angaaende Hollændernes Ret til at indlæste Tømmer i et Par Havne i Jens Bjelkes Len.⁵ — 16. Septbr. s. A. fik han og Henrik Bilde Befaling at indkjøbe Fadestager og Baandstager til billig Pris i deres Lene og nedsende til Kjøbenhavn.⁶

Under et Ophold paa Eker paalagde Kong Christian IV Hartvig Huitfeldt ved et Brev, dat. Sem 5. Octbr. 1624, at opsigte Leilændingen paa Gaarden Berg til førstkommende Paaske og skaffe ham en anden ledig Gaard, da Kongen paa Berg agtede at holde Heste, der skulde anvendes til Transport til og fra Sølvbjerget.⁷

Da de betydelige Sølvanvisninger vare fundne i Sandshverv i 1623, havde endnu Hartvig Huitfeldt og Claus v. Ahnen Befatning hermed og sendte Prøverne derfra til Undersøgelse af Tobias Kupfer, men da det nye Sølvbergværk skulde sættes i Gang, udnævntes en Tydsker, Adolf Frederik Grabow til Watike, i Marts 1624 til Berghauptmand over alle Bergværker i Norge.⁸ Det varede ikke længe, før han og Hartvig Huitfeldt bleve uenige, idet den sidste formentlig fremdeles maatte have nogen Del i Bestyrelsen af Bergverket paa Eker, saalænge han var Lensmand der, i alle Fald med Hensyn til Tømmerets Fremskaffelse og Kjørselen til det nye Verk, og denne Uenighed fik en hemmende Indflydelse paa Bergverksdriften i Almindelighed. Allerede 11. Octbr. 1624 klagede Grabow til Statholder Jens Juel over Bøndernes Sendrægtighed i Udførelsen af det dem paalagte Arbeide, hvormed han troede, at Hartvig Huitfeldt saa gennem Fingre, hvilket fremkaldte en Advarsel til ham fra Statholderens Side. Da Forholdet ikke herved bedredes, indkaldte denne begge Parter tilligemed Bergskriveren til Akershus, men da Grabow her med Hefthighed mødte de af Hartvig Huitfeldt fremførte Undskyldninger, udrettedes intet, og Statholderen lod da en nærmere Undersøgelse foretage paa Kongsberg ved Rigens Skriver. Da Grabow klagede over de utilfredsstillende Svar, han modtog fra Hartvig Huitfeldt, paalagde derfor Prins Christian under

¹ N. Rigsregistrarer V S. 327—30.

² Y. Nielsen, Jens Bjelke til Østråt S. 53.

³ N. Rigsregistrarer V S. 376 f.

⁴ Ibid. V S. 391. M. T. Brünnich, Kongsberg Sølvbergværk S. 55.

⁵ Ibid. V S. 394. Jfr. Y. Nielsen, Jens Bjelke S. 115.

⁶ Ibid. V S. 430.

⁷ Ibid. V S. 438 f. Brünnich, Kongsberg Sølvbergværk S. 57

⁸ Brünnich, Kongsberg Sølvbergværk S. 51.

Kongens Fraværelse i Anledning af Krigen i Tydskland 1. Marts 1626 Statholder Jens Juel at undersøge Forholdene og tilholde begge de stridende Parter at begive sig til Kjøbenhavn og medbringe de Documenter, hvorpaa de støttede sine Paastande. Imidlertid skulde Statholderen sørge for, at intet under deres Fraværelse forsømtes med Bergverkerne.¹

Hartvig Huitfeldt og Eiler Urne fik 18. April 1626 Befaling at besigtige Skovenes Tilstand i Ove Geddes Len Brunlaug, da den Befaling derom, som var udgaaet i Aaret 1624, aldrig var kommen frem, idet Budet var druknet i Elven ved Baahus.²

20. April 1626 fik Kantsler Jens Bjelke og Hartvig Huitfeldt Befaling til at kjende og dømme i en Sag mellem Claus Lauritsen, Borger i Kjøbenhavn, og Accisemesteren i Christiania Christen Bang samt nogle Borgere sammesteds angaaende Ølaccisen paa visse Havne, som Claus Lauritsen havde forpagtet, men hvori de sidstnævnte ved at føre Rostockerøl fra Christiania gjorde ham Afbræk. Paa Grund af Hartvig Huitfeldts Fraværelse blev Sagen udsat, og 12. August s. A. udgik der ny Befaling til Jens Bjelke om at medtage en anden god Mand til at dømme i Sagen, hvis Hartvig Huitfeldt ikke imidlertid var kommen tilstede. Sagen maa dog ikke være bragt til Ende, hvorfor Kongen atter 11. Mai 1627 paalagde Jens Bjelke og Hartvig Huitfeldt endelig at dømme deri.³

20. April havde Hartvig Huitfeldt ligeledes modtaget Kongebrev om at lade Gunde Lange til Søfde, Befalingsmand i Tønsberg Len, fremfor nogen anden faa Saugen i Hvitingsfos til Leie, om den ikke allerede er bortfæstet, da den pleier at være Lensmanden i Tønsberg Len bevilget.⁴

Hartvig Huitfeldts ovennævnte Fraværelse staar selvfølgelig i Forbindelse med Paalægget af 1. Marts s. A. til ham og Adolf Frederik Grabow om at indfinde sig i Kjøbenhavn i Anledning af deres Uenighed; men uagtet Grabow havde faaet Prins Christians fornyede Befaling, dat. Kolding 1. Juni 1626,⁵ om at indfinde sig der, forblev han hjemme, saa at Hartvig Huitfeldt reiste alene, og, da Kongen fremdeles var fraværende, opsøgte han ham i Tydskland. 22. Juni 1626 var han hos Kongen i Wolffenbüttel, hvor de nedenfor omtalte Breve ere udfærdigede, men i Krigen har han selvfølgelig under dette korte Ophold ikke deltaget.

Striden med Adolf Frederik Grabow kan vel have havt sin Del i, at Hartvig Huitfeldt kunde ønske at faa et andet Len end Eker, og han erholdt nu ved Kongebrev af 22. Juni 1626 Mariekirkeens Provsti (Rakkestad og Hobøl), som Claus v. Ahn havde havt. Han fik det paa Livstid, „kvit og fri uden al Afgift“, at regne fra 1. Mai s. A. Følgebrevet til Bønderne i Lenet udgik samme Dag.⁶ Men den nærmeste Grund til, at han erholdt dette større Len, var den, at han afstod til Kronen sin Gaard Loftstuen i Sandshverv af 4 Huders aarlig Skyld med 3 underliggende Sauger m. m. Gods, hvilken Gaard skulde bruges til og under Kongens Bergverk, idet Sølvverket delvis laa paa Gaardens Grund, og herpaa forpligter nu Hartvig Huitfeldt sig at overgive Skjøde paa Pergament, til hvem Kongen maatte bestemme. Samme Dag paalægges saa denne Statholder Jens Juel at modtage Hartvig Huitfeldts Skjøde og at lægge Gaarden under sit Len og indskrive den i sammes Jordebog.⁷

¹ N. Rigsregistrarer V S. 505 og Brünnich, Kongsberg Sølvbergverk S. 59.

² Ibid. V S. 519.

³ Ibid. V S. 521, 551 og 596 ff.

⁴ Ibid. V S. 525.

⁵ Ibid. V S. 535.

⁶ Sem Gaard og Eker overgik samtidig til Ove Gedde, se N. Rigsregistrarer V S. 559.

⁷ N. Rigsregistrarer V S. 539 ff. Brünnichs Formodning (Kongsberg Sølvverk S. 60), om at Hartvig Huitfeldts Grund til Afstaaelsen var at stemme Kongen til sin Fordel i Sagen med Grabow, maa bortfalde efter det nye Lensbrevs Indhold, der viser, at der her kun er Tale om en for begge Parter fordelagtig Transaction. Derfor erholdt Hartvig Huitfeldt ogsaa Lenet „kvit og frit“, hvilket netop anvendtes, hvor det gjaldt at gjengjælde en større Ydelse, et Laan eller lignende til Kronen. (Se Kofod Anchers Samlede jur. Skr. III S. 365 og 381).

Imidlertid gjør Hertvig Huitfeldt til Skjelbred, Befalingsmand over Mossedal og Rakkestad Lene, endnu 25. Octbr. 1630 (paa Skjelbred) vitterligt, at han er kommen i Forening med fornønstig Mand Jon Heinstad i Sandshverv og hans Broder Erik Hanssen om Kjøbet af al den Del, de eie i Loftstue og Heinstad Sameieskov og Mark fra Klappefossen langt udenfor Tislefos og til yderste Aasenebene, hvor den gamle Sølvgrue findes for mange Aar siden at være brugt; hvad Skov og Mark der findes at være, skulde blive under Loftstue og Heinstad til Sameie som hidtil og siden derfra under Aasen og til Tveraabækken, der løber i Loftstueelven; men med Skoven paa samme Aasenebbe eller i Aasen eller andensteds, som var Sameie, skulde de ikke befatte sig. Jon Heinstad har ogsaa forpligtet sig til at indløse den Søsterlod i Heinstad, som Nils Hanssen har i Pant af Amund Nyhus, og hjemle samme, dog forbeholdes ham „Græsbed“ (Beite) paa nævnte Aasenebbe, hvormed Hartvig Huitfeldt giver ham denne Tilstaaelse.¹

4. August 1626 blev en Commission nedsat, bestaaende af Statholder Jens Juel, Kantsleren Jens Bjelke og Befalingsmanden paa Baahus Hr. Jens Sparre, for at dømme i Sagen mellem Adolf Frederik Grabow og Hartvig Huitfeldt, og deres Kjendelse lød, at denne netop havde befordret Smeltehyttens og Pukverkets Fremgang, medens Forsinkelsen nærmest maatte tilregnes Grabow, der havde negtet Hartvig Huitfeldt al Villighed ved Verket. I Parternes private Sag angaaende Reisen til Danmark fandtes Grabow at burde svare Hartvig Huitfeldt Kost og Tæring, da han havde siddet Prinsens Befaling overhørig og ikke var fremmødt i Kolding. Paa dette Sted var en ny Herredag fastsat at skulle afholdes 15. Octbr. 1627, og til denne paalagde Rigsraadet i Kongens Fraværelse 6. August s. A. Hartvig Huitfeldt og flere Adelsmænd fra Norge at møde med Klager, Vidnesbyrd og Bevisligheder. Herredagen blev imidlertid ikke afholdt, og 30. Novbr. 1627 fik Iver Vind Fuldmagt at tiltale Adolf Frederik Grabow for Rigsraadet 17. Decbr. i Kjøbenhavn, men heller ikke dette skede, og 1628 fik han sit i Norge sekvestrerede Gods igjen, men til Kongsberg kom han ikke tilbage, da Sølvverket imidlertid var gaaet over til et Actieselskab.²

20. Septbr. 1626 fik Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, „Befalingsmand over Eker Len“, og Gerlof Nettelhorst til Ous, Befalingsmand over Idde og Marker, Kongebrev om at besigtige det Gods, Sten Villumsen (Rosenvinge) til Thorsø ønsker at tilbytte sig af Kronen, samt det Gods, han byder til Mageskifte, om dette ligger beleiligt, og om Byttet er Kronen til Gavn. Herom skulde de indskikke sin Betænkning i Cancelliet.³

19. Marts 1627 fik Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, Befalingsmand over Mariekirkes Provsti, og Gunde Lange til Søfde, Befalingsmand over Tønsberg Len, kgl. Befaling til at levere Statholder Jens Juel og Consorter Bergverket paa Konningsberg med alt underliggende og Tilbehør, da Kongen for tre Fjerdeparter har overdraget Bergverket til Consortiet og kun forbeholdt sig selv en Fjerdepart deri.⁴

9. Juli 1627 paalagdes det Hartvig Huitfeldt og Knud Gyldenstjerne at tage Prov og Vidnesbyrd i en Sag mellem Presten Hr. Mats Pors i Sigdal og en Mand sammesteds, Oluf Reersen, der har talt ærerørige Ord om Prestens Hustru Dorete Laugesdatter, og som klager over de tidligere tagne Provs Urigtighed. Hvad der fremgaar af den nye Under søgelse, skulde de give Parterne beskrevet.⁵

¹ Deichm. Bibl. Mscr. in fol. No. 2 fol. 18. C. Deichman i det kgl. Videnskabers Selskabs Skrifter XI S. 170 og 174.

² N. Rigsregistrarer V S. 615 f. O. Blom, Christian IV.s Artilleri S. 27 f. Christian IV.s egenh. Breve ved Bricka og Fridericia II S. 114. Y. Nielsen, Jens Bjelke S. 132.

³ N. Rigsregistrarer V S. 555 f.

⁴ Ibid. V S. 580 f.

⁵ Ibid. V S. 609 f.

11. Septbr. 1627 paalagde Rigsraadet Statholder Jens Juel og Befalingsmanden over Mariekirkes Provsti, Hartvig Huitfeldt, at være tilstede, naar Gerlof Nettelhorst afgiver sit Værgemaal for Vincents Bildt til Nes, der nu er bleven myndig, samt at bilægge eller paa-dømme de Tvistigheder, som deraf kunne opstaa.¹

30. Decbr. s. A. paalagde Kongen Hartvig Huitfeldt at lade Levin Stenkull, Borger i Bremen, bekomme en Skibsladning paa omtrent 100 Læster Samfings-Deler af Kongens egne, som denne har foræret ham, og lade samme passere toldfrit.²

Da den bekjendte Krigsordinants, der medførte Oprettelsen af den norske Hær, udgik 18. Januar 1628, blev det bestemt, at andet Compagni af Tønsbergs Regiment skulde dannes af Eker Len (Ove Gedde til Tommerup) og Marie Kirkes Provsti (Hartvig Huitfeldt til Skjelbred) samt Bragernes og Buskeruds Fogderi af Akershus Len og udgjøre 292 Mand.³

2. Mai 1628 fik Nils Krag og Jakob Hanssøn kgl. Befaling til at søge at forlige eller i Tilfælde dømme imellem Hartvig Huitfeldt og Ove Geddes Foged i Eker Len i Anledning af de Fordringer, Hartvig Huitfeldt forment at have til ham fra den Tid, han var hans Foged.⁴ — Samme Dag fik Statholder Jens Juel Befaling til at undersøge, hvorvidt det Mageskifte, som Hartvig Huitfeldt foreslaar mellem nogle Gaarde af Marie Kirkes Provstis Gaarde mod en Del geistligt Gods i Rakkestad er hensigtsmæssigt. Der tilsigtes nemlig at skaffe Lenet en Residents istedenfor den, der i Mageskifte udlagdes til afgangne Henning Walstrup. I Tilfælde kan Mageskiftet fuldbyrdes under Forbehold af senere kgl. Ratification. Det er formentlig nærmest de 2 Gjølstadgaarde, der skulle blive den nye Residents. Da Statholderen fandt Mageskiftet fordelagtigt, iverksatte han samme 4. Septbr., og den kgl. Ratification meddeltes 12. Novbr. 1628.⁵ — 24. Mai 1628 stadfæster Kongen den Taxt, som Gerlof Nettelhorst til Ous og Hartvig Huitfeldt have sat paa den visse og uvisse Indkomst af Numedals og Sandshvervs Lene, og hvad Sølvsverks-Compagniet aarlig skal svare Kongen deraf.⁶

I Stevningerne til Herredagen i Christiania i Decbr. 1628 forekommer følgende:

Hans Friis og tre af hans Medbrødre, Raadmænd i Tønsberg, citere erlig og velbyrdig Mand Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, K. M.s Befalingsmand over Marie Kirkes Provsti og Rakkestad Len, fordi han ikke har efterkommet en Commissariedom over ham paa Thronhjems Herredag af 6. August 1625 om Betaling af en Sum Penge til Børnene efter afgangne Gro, Jacob Jørgensens, for hvilke de ere Formyndere. Dommen er ham lovlig forkyndt men uden Frugt, og han har begjæret Dilation, som de ei mene at kunne indrømme, men paastaa Dommens Opfyldelse med Betaling af Rente, Skadeserstatning, Kost og Tæring.⁷

Hertvig Huitfeldt til Skjelbred citerede Lagmand Jørgen Schrøder i Tønsberg i Anledning af en Dom i Sagen mellem hans forrige Hustrus Moder, afgangne Fru Guren Green, og Laurents van Hadelen. Hun var 31. Juli 1616 af Hs. Mait. tilfunden at betale Laurents van Hadelen, hvad en Bonde i Sandshverv, Oluf Rød, var ham skyldig, og Hertvig Huitfeldt havde 13. Septbr. s. A. tilbudt at afregne og liquidere med Laurents van Hadelen, hvad denne dog ikke vilde acceptere, hvorfor Hartvig Huitfeldt 14. Juni 1617 citerede ham for 6 Mænd. Efter at Sagen flere Gange havde været i Rette for Lagmand Jørgen Schrøder, havde denne 15. Jan. 1625 underkjendt de 6 Mænds Afgjørelse, navnlig fordi de ikke havde agtet en af

¹ N. Rigsregistrarer V S. 622 f.

² Ibid. V S. 648 f.

³ Ibid. VI S. 4 ff. Saml. t. d. norske Folks Sprog og Historie III S. 408.

⁴ Ibid. VI S. 29 f.

⁵ Ibid. VI S. 30 f. og 89—92.

⁶ Ibid. VI S. 36.

⁷ Reg. over Stevninger til nævnte Herredag, Sag No. 28 (Afskr. i Kildeskriftfondets Samlingen).

Laurents van Hadelen selv attesteret Kopi af en Afregning, som 1616 havde været i Rette for K. Mt., hvilken Hertvig Huitfeldt mente ubrugelig for Retten som udfærdiget af den ene Part og ikke engang dateret. Den skal forøvrigt være af 8. Juli 1611. Hertvig Huitfeldt anser derfor Lagmandens Dom urigtig paa Grund af flere formelle Feil, hvilket han skriftlig har paavist 16. Juli 1624. Laurents van Hadelen stevnes derfor til at møde med bedre Documenter end i 1625 o. s. v.¹

Paa Herredagen i Christiania i Decbr. 1628 henvistes denne Sag mellem Laurents van Hadelen og Hertvig Huitfeldt (paa salig Fru Guren Greens Vegne) til Paadømmelse af 2 Lagmænd (Thorben Thorbensen og Thomas Jenssen) i Henhold til en Herredagsdom i Thordhjem 1625. Hertvig Huitfeldt skulde betale Laurents van Hadelen en Sum Penge for Oluf Rød og derpaa beholde Gaarden Rød efter Overenskomsten af 1611 og Herredagsdom af 1616.²

Endvidere citerede Mads Povelsen Guldsmid, Indvaaner i Christiania, Hertvig Huitfeldt til Skjelbred til Herredagen i Christiania i Decbr. 1628 for en Sum Penge for Gods og Kramvare, som hans Frue Maren Schram har bekommet i Aarene 1619—21 (sic), og som trods gjentagen Anfordring endnu ikke er betalt. — Oluf Hanssen, Borger i Christiania, citerede til samme Tid velbyrdige Hertvig Huitfeldt til Skjelbred for lovlig Gjæld efter hans egen Haandskrift, som han ikke har villet betale. — Endelig citerede Søfren Søfrensen, Raadmand i Christiania, ham til samme Tid for resterende Gjæld fra 1612, som Kantsler Anders Green var ham skyldig, og som Hertvig Huitfeldt paa sin Datters Vegne efter Fru Guren Greens Død har paataget sig at betale, hvilket trods Paakrav ikke er skeet.³

3. Januar 1629 fik Hartvig Huitfeldt og Sigvard Gabrielsen (Akeleye) Kongebrev om at besigtige det Gods, som Daniel og Vincents Bildt begjære til Mageskifte af Kronen, samt det, de ville give til Vederlag, og derpaa indskikke sin Betænkning derover i Cancelliet.⁴

16. Marts s. A. fik Statholder Jens Juel kgl. Befaling om at indsende til Cancelliet en Erklæring om, hvorvidt det Mageskifte, Hartvig Huitfeldt begjærer at gjøre med Kronen, bør bevilges. Han ønsker at bekomme Gaardene Skattebøl, Ødegaarden Finskut, Snekkenes, Smitild, Ødegaardene Sævis og Kulin eller Kudin (Kaarlien) under Stemme, alle i Rakkestad, og tilbyder til Vederlag af sit eget Jordegods Raa i Stange, Ødegaarden Toderud sammesteds samt Galgum i Romedal.

Mageskiftet er ikke blevet sat i Verk i Jens Juels Statholdertid, hvorfor hans Eftermand Christopher Urne 10. Decbr. s. A. faar Befaling at tilendebringe samme. Imidlertid begjærer Hartvig Huitfeldt nu ogsaa at maatte tilbytte sig 2 Isesauger i Varteig, hvorimod han tilbyder 2 Hyttesauger ved Køningsberg (Kongsberg), der skyldte aarlig 48 Rdlr., tillige med en Ødegaard sammesteds af Skyld $\frac{1}{2}$ Skippund Mel med Bygsel, samt endelig Andengård i Saude Sogn i Thelemarken, af Skyld 5 Tønder Korn med Bygsel, samt Saugleien i Hjuxebø Elv derunder, der beløber sig til $17\frac{1}{2}$ Dlr. aarlig i Penge. Hvis Mageskiftet findes fordelagtigt for Kronen, skal Statholderen fuldbyrde samme under senere kgl. Ratification.⁵

21. Marts 1629 fik Hartvig Huitfeldt og Sigvard Gabrielsen (Akeleye) Kongebrev om at være tilstede og paase Onsø Kirkes Tarv, naar Kantsler Jens Bjelke atter efter Bevilling tilskifter sig en Gaard, som han for nogen Tid siden har givet denne sin Sognekirke.⁶

12. Marts 1630 fik Hartvig Huitfeldt til Skjelbred og Anders Blome til Herrebø Kongebrev om enten at forlige eller i Tilfælde dømme imellem Daniel Bildt Ottesen til Hafslund

¹ Reg. over Stevninger til nævnte Herredag, Sag No. 51.

² Herredags-Dombog for 1629 No. 42. (Afskr. i Kildeskriftfondets Samlinger). Se ovenfor S. 27.

³ Herredagsstevninger til Herredagen i Decbr. 1628 No. 57, 67 og 68. (Afskr. i Kildeskriftfondets Samlinger).

⁴ N. Rigsregistrarer VI S. 103 f.

⁵ Ibid. VI S. 129 og 187 f.

⁶ Ibid. VI S. 132.

og hans Søster, Jomfru Mette Bildt, angaaende en Pengesum, som han mener at have tilgode og at have forstrakt hende med.¹

Under Herredagen i Skien havde Lagmanden i Stavanger, Peder Rafn, 17. Juli 1619 udstedt et Gjælds-brev paa 50 Rdlr. til Hartvig Huitfeldt til Skjelbred. Allerede engang havde Hartvig Huitfeldt ved sin Fuldmægtig Palle Gabrielsen erhvervet en Afsigt af Borgermester og Raad i Stavanger angaaende Gjældens Betaling, hvilken Peder Rafn dog ikke havde efterkommet. 5. Mai 1628 var Sagen atter indstevnet for Borgermester og Raad i Stavanger af Hartvig Huitfeldts Fuldmægtig Mads Nilssen paa Hage, men Sagen opsattes til 21. Mai, da Peder Rafn blev tilforpligtet at betale efter sin Haandskrift med derpaa anvendt Bekostning og Rente inden en halv Maaned efter Dommens Forkyndelse.²

Imidlertid vægrede Peder Rafn sig fremdeles for at betale, og Mads Nilssen maatte derfor „søge hans Bo til Vurdering ved Proces“, hvorunder Peder Rafn benægtede Gjælden, hvilket Hartvig Huitfeldt mente at gaa hans adelige Ære for nær, men paa Grund af Peder Rafns betroede Stilling troede Borgermester og Raad ikke at kunne dømme i Sagen, hvorfor den indstevntes for Herredagen i Christiania i Decbr. 1628, hvor den af Kongen blev henvist til Bedømmelse af gode Mænd 16. Marts 1629.³ Et Kongebrev, dat. Glückstadt 1. Juli 1630, paalægger Lensmanden i Stavanger, Henrik Bilde, at forskafe Peder Rafn en Stevning over de Commissarier, der have dømt i Sagen, saa den kan blive endelig paadømt ved førstkommende Herredag i Norge.⁴ Til Herredagen i Bergen 1631 (i Juli og August) havde Hartvig Huitfeldt stevnet Commissarierne, velbyrdige Oluf Parsberg, Jørgen Brockenhuus og Hans Glads Arvinger, for deres Dom i Sagen, der nu endelig blev bilagt saaledes, at Peder Rafn skulde betale de 50 Rdlr. af de 76 Rdlr., der vare udvurderede af Boet, og ellers alt Mellemværende være op- og afgjort.⁵

2. Juni 1630 var Hartvig Huitfeldts „fuldmægtige Tjener og Foged, velagte Mand“ Isak Klepper tilstede paa Delin i Rakkestad ved en Besigtigelse og Vurdering over Gaarden, om dens Værdi oversteg Pantesummen, idet Kongen i saa Fald havde Ret dertil, da den odelsberettigede Marthe Delin var brændt for Troldom.⁶

Blandt de Breve, som 18. Janr. 1631 udgik til de norske Lensmænd om at betale resterende Skatter til Paaske til den nu afgaaede Befalingsmand paa Akershus, Jens Juel, var ogsaa et til Hartvig Huitfeldt om almindelig Skat til Jul 1628 og Paaske 1629 af Mossedal og Rakkestads Len.⁷ I Jens Juels endelige Opgjør af 22. Janr. 1631 sees han at have gjort Regnskab for det af Hartvig Huitfeldt til Kronen i Mageskifte afstaaede Gods.⁸

Vistnok 23. April 1632 fik Jens Juel Kongebrev om forderligst at afgive Erklæring, om noget Krongods i Bøvling og Fjeltring Sogne, som Hartvig Huitfeldt til Rammegaard begjærer til Mageslaug imod en hans Gaard i Ramme Sogn ved Navn Marsberg, bekvemt kan undværes fra Lenet.⁹

23. April 1632 fik Eiler Urne Kongebrev, dat. Koldinghus, om at afgive Erklæring i Cancelliet om, hvorvidt et af Hartvig Huitfeldt til Rammegaard begjæret Mageskifte er Kronen nyttigt. Han tilbyder sit Sagbrug i Thelemarken og Gaarden Andengaard mod andet Gods i Bratsberg Len.¹⁰ — 29. Juli s. A. udgik til samtlige Lensmænd i Norge en Instruction

¹ N. Rigsregistrarer VI S. 204 f.

² A. E. Erichsen, Saml. til Stavangers Historie I S. 155.

³ Herredagsstevninger 1628 No. 74 og Herredags-Dombog 1629 No. 46 (Afskr. i Kildeskrikkfondets Samlinger).

⁴ N. Rigsregistrarer VI S. 231.

⁵ Herredags-Dombog for 1631 No. 24 (Afskr. i Kildeskrikkfondets Samlinger).

⁶ N. Rigsarchiv, Yngre Diplomsamling, indtaget i Retsakt af 6. Septbr. 1694.

⁷ N. Rigsregistrarer VI S. 279.

⁸ Ibid. VI S. 281.

⁹ Danske Rigsarchiv, Jydske Tegnelser VIII fol. 390 a.

¹⁰ N. Rigsregistrarer VI S. 383.

angaaende deres Forhold i Lenene.¹ — Samme Dag udgik der til nogle Lensmænd, hvoriblandt Hartvig Huitfeldt, kgl. Befaling om at afgive Betækning i Cancelliet om Lagmændenes Forespørgsel paa den forledne Herredag i Bergen, hvorvidt de i Sager, der ikke omtales i Norske Lov, enten kunde holde sig til Danske Love og Recesser, eller der skulde udgaa en egen Norsk Reces.²

I 1633 har Hartvig Huitfeldt ikke været i Norge, men har opholdt sig paa Rammegaard i Jylland, hvori han havde faaet Del ved sit andet Ægteskab med Maren Schram. — 14. April 1633 (Kjøbenhavn) udgik Kongebrev til Hartvig Huitfeldt og Mogens Juel om forderligst at begive sig til Ulfsund for at ansætte og taxere, hvad der aarlig bør gives af denne Gaard, samt tilstille Jens Juel til Kjeldgaard Forretningen beskreven.³ — 3. Juli 1633 (Kjøbenhavn) fik Hartvig Huitfeldt til Raunegaard (Rammegaard) og Henrik Lange til Deiberglund Kongebrev om at overvære Mogens Juels Salg af Claus Anderssons Børns Gods til Afbetaling af Gjæld.⁴ — 31. Decbr. 1633 udgik der et Kongebrev, dat. Skanderborg, til Gerlof Nettelhorst angaaende en af Hartvig Huitfeldts Fogder ved Navn Laurits Michelsen, der i hans Fraværelse havde oppebaaret Skatten i hans Len, men ikke leveret den paa tilbørlige Steder, hvorfor han har været foraarsaget at lade ham retslig tiltale. Blandt andet havde Fogden bekommet halvsjette Tusinde Sagdeler, der bekvemtest kunde udføres ved Svinesunds Ladested, og som det derfor paalægges Gerlof Nettelhorst at sælge, hvorefter Pengene tilskikkes Hartvig Huitfeldt.⁵

31. Januar 1634 fra Skanderborg paalagde Kongen Hartvig Huitfeldt at være Værge for Henning Walstrups Børn paa Skiftet efter deres Moder Fru Boel Galde og fremdeles forestaa Værgemaalet, medens Pros Knudsen skulde være Værge for hendes Børn af Ægteskabet med Anders Blomme.⁶

Under Herredagen i Bergen i Mai 1634 fastsattes 17. Mai den Løn, som Lensmændene skulde give sine Fogder i de Len, der ikke vare Regnskabslen. 24. Octbr. s. A. tilstilledes denne Forordning Lensmændene, hvoriblandt Hartvig Huitfeldt, til Efterlevelse.⁷ — Ved samme Herredag i Mai 1634 havde Hartvig Huitfeldt klaget over Lagmanden i Viken Jens Christensen, fordi han havde udsat en Sag angaaende en Andel i søndre Lyngdal i Viken, hvilket dog Herredagen fandt rimeligt, da Hartvig Huitfeldt havde tilbudt at fremlægge flere Documenter, om de fremførte ikke vare tilstrækkelige. Klagen over en Skriver, Morten Frost, i Anledning af en Dom kan afgjøres samtidig med nysnævnte Sag.⁸

Til samme Tid havde Hartvig Huitfeldt paa Almuens Vegne i sit Len Rakkestad paaanket Lagmanden Nils Krags Dom, der havde paalagt den at føre sin Trælast til Frederiksstad. Denne Dom underkændtes, og Almuen fik Ret til at sælge til fremmede, naar Trælasten først i Distriktet var tilbudt Borgerne i Henhold til Sarpsborgs Privilegier af 21. Juli 1548.⁹

I „Register paa Raadet, Lensmændene og en Part Adelen og Enkefruer i Danmark“, som indbydes til at møde i Kjøbenhavn førstkommende 12. August i Anledning af Prins Christians Bryllup med Prinsesse Magdalena Sibylla, findes opført: Hartvig Huitfeldt — Rammegaard. (Dat. Kjøbenhavn 26. Mai 1634).¹⁰

¹ N. Rigsregistrarer VI S. 417 f.

² Ibid. VI S. 425. Jfr. Y. Nielsen, Jens Bjelke S. 194.

³ Danske Rigsarchiv, Jydske Tegnelser VIII fol. 484 a.

⁴ Ibid. fol. 501—2.

⁵ N. Rigsregistrarer VI S. 611.

⁶ Ibid. VI S. 620.

⁷ Ibid. VI S. 702 ff.

⁸ Herredags-Dombog 1634 No. 11.

⁹ Ibid. 1634 No. 22.

¹⁰ Danske Rigsarchiv, Sjællandske Tegnelser XXV fol 287 b.

Ved Herredagen i Juli—August 1634 paadømtes ovennævnte Sag mellem velbyrdige Hartvig Huitfeldt til Skjelbred og Lagmanden Jens Christensen angaaende en Kvern, hvortil Eiendomsretten var omtvistet, nemlig om den tilhørte Kronens Gaard Berg eller Hartvig Huitfeldts Datters Gaard Nes (Rebbenes). En afsagt Sexmandsdom underkjenndtes, og Sagen henvistes til Paadømmelse af 12 Mænd, hvorpaa den først kan indankes for Lagmanden.¹

10. Januar 1635 fik Hartvig Huitfeldt Kongebrev, at den i hans Len boende Gudbrand Haraldstad, der i sit Ægteskab har begaaet Leiermaal med en ham beslægtet Kvinde, i Henhold til det af Hartvig Huitfeldt fra ham indsendte Andragende maa forblive i Landet mod at bøde 130 Rdlr. in specie, der skulle indbetales til Hartvig Huitfeldt. — Samme Dag blev han entlediget fra Værgemaalet for Henning Walstrups Børn, der ere ham helt fremmede, medens det blev paalagt Sigvard Gabrielsen (Akeleye), der er dem besvogret.²

15. Septbr. 1635 fik Peder Matssen, der en Tidlang havde tjent Hartvig Huitfeldt, Bevilling at maatte for Leie, Landskyld etc. bekomme paa Livstid 2 Huseby-Gaarde i Stange Sogn paa Hedemarken af Hartvig Huitfeldts Forleningsgods. — 18. Septbr. s. A. fik Statholder Christopher Urne Brev angaaende et Mageskifte, idet Hartvig Huitfeldt har begjæret at maatte erholde Gaarden Skattebøl i hans Len Rakkestad, der skylder aarlig $\frac{1}{2}$ Pund til Presten og $\frac{1}{2}$ Pund og 4 Kalveskind til Kirken sammesteds, i Bytte mod Gaardene Kragerød og Krosby i samme Sogn af Skyld 2 Pund og 8 Skind, hvormed Presten og Kirkeværgerne ere vel tilfreds, da Vederlaget er dobbelt. Naar saa er, kan han foretage Mageskiftet med paafølgende kgl. Ratification. — Samme Dag fik Christopher Urne kgl. Befaling til at skaffe Hartvig Huitfeldts Sorenskriver i Haabøl en Gaard i Henhold til den kgl. Forordning angaaende Sorenskrivergaarde. Da der ikke har været at opdrive nogen saadan, hvori Kronen er Eneeier af Bygselen, foreslaaes Gaarden Brekke i Haabøl, der tilhører Oslo Cantori, som fremdeles vil beholde sin aarlige Rettighed deraf, hvilken Almuen skal betale. Statholderen skal derfor afgive Erklæring til Cancelliet, om dette kan ske uden Præjudits for Oslo Capitel.³

30. Marts 1636 var Hartvig Huitfeldt tilstede paa Frederiksstads Lagthing, da Borge-thingslagmanden Nils Lauritssøn underkjenndte en Tolvmandsdom, hvorved Thord Aasthorp i Rakkestad var anseet for at have villet forfalske et Dele, hvorpaa Hartvig Huitfeldt frafaldt Tiltale til ham.⁴

29. Juni 1636 fik Hartvig Huitfeldt og Daniel Bildt kgl. Befaling til at overvære det Skifte, som Gunde Lange til Fritsø vilde holde med sine Børn efter deres Moder Fru Anna Hansdatter (Litle eller Basse) og, om Tvistigheder skulde opstaa, enten bilægge disse eller dømme Parterne imellem, og da give dette beskrevet fra sig under deres Hænder og Signeter.⁵

18. Octbr. 1636 fik Hartvig Huitfeldt og Sigvard Gabrielsen (Akeleye) Kongebrev om inden Jul at klarere og afbetale i det kgl. Renteri, hvad Jacob Huitfeldts Enke Fru Elsebe Gabrielsdatter (Akeleye) og hendes Børn, for hvilke de (som Farbroder og Morbroder) ere Værger, vare skyldige paa Afgiften af Kongens Sauger paa Hudrum og Tolden ved Sands og underliggende Ladesteder. — 16. Novbr. s. A. fik Hartvig Huitfeldt Kongebrev om Udsættelse til Paaske 1637 med Betalingen, da Forløftningsmændenes Breve findes i hans Værge i Norge.⁶

¹ Herredags-Dombog 1634 (Juli—August) No. 34 (Afskr. i Kildeskriftfondets Samlinger).

² N. Rigsregistranter VII S. 6 f.

³ Ibid. VII S. 108 f.

⁴ N. Rigsarchivs Yngre Dipl. Saml.

⁵ N. Rigsregistranter VII S. 226. Hartvig Huitfeldt var Fru Annes kjødelige Fætter, Daniel Bildt var fjernere beslægtet.

⁶ Ibid. VII S. 256 og 297 f.

4. Novbr. 1636 erholder Hartvig Huitfeldt tre Kongebreve, udstedte i Kjøbenhavn, hvor han altsaa vistnok selv har været tilstede, hvad ogsaa nysnævnte Kongebrev af 16. Novbr. synes at antyde. Det første angaar 2 Bønder i hans Forlening, der 1635 ikke have betalt sin Skat i rette Tide, hvorfor Godset efter Loven er dømt under Kronen og atter af dem skulde indløses. Da de have handlet mere af Vankundighed end Modvillighed, bevilges dem Godset igjen uden fornyet Indløsning. Da Brevet er rettet til Otte Thott til Nes, Befalingsmand paa Baahus, ligge Gaardene formentlig i Baahus Len. — Det andet Brev angaar en Bonde ved Navn Christopher Kjølstad, der med Vidende har huset og videre befordret en Mand, der var dømt fra Livet for Mandslet, men ved andres Hjælp var undveget af Fængsel, saa han nu er undkommen, hvorfor Hjælperen er dømt i Kongens Naade og Unaade. Hartvig Huitfeldt forespørger, hvad han skal foretage med ham, og faar til Svar, at der skal tages Dom over ham til Arbeide paa Bremerholm, men hvis han ved Slægts og Venners Hjælp kan bøde 200 Rdlr., skal han forskaanes, og Pengene indføres i Lensregnskabet.¹ — Det tredie Brev er en kgl. Bevilling for Hartvig Huitfeldt, at hans Hustru, Fru Maren Schram, om hun overlever ham, maa for billig Fæste og sædvanlig Afgift beholde den Kirkeeng samt trede Kronens Anparter af Korntienderne i Dybe, Fjaltring og Rammer Sogne i Bøvling Len ved hans Gaard Rammergaard, hvilke han nu selv har i Fæste.²

5. Novbr. 1636 fik Ove Gedde kgl. Befaling at erklære sig til Cancelliet om de 4 Sauger paa Eker og 2 i Sandshverv, som Hartvig Huitfeldt tilbyder Kronen til Salg, ligge saa beleilig for Lensresidenten (paa Eker) og for Kongsberg, at Kronen kan have nogen synderlig Fordel deraf.³

Ved Kongebrev, dat. Kbhvn. 17. Novbr. 1636, paalægges det Iver Vind efter Begjæring af Fru Anne Vind, Erik Schrams Efterleverske, aarlig i rette Tid at affordre hendes Svigersøn Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, Befalingsmand i Mariekirkes Provsti og Rakkestød Len, de Penge, han ifølge sit udgivne Brev er hende skyldig.⁴

Til Herredagen i Bergen 1637 havde Fru Ide Lange, salig Statholder Jens Juels Efterleverske, stevnet erlig og velbyrdig Hartvig Huitfeldt til Skjelbred for 500 Rdl. Kirkepenge af Brunlaug Lens Kirker, som salig Kantsler Anders Green i 1605 havde faaet tillaaens af salig Statholder Jørgen Friis, og hvoraf ingen Rente var betalt siden Jens Juels Tid. Hartvig Huitfeldt havde tilbudt Gods i Akershus Len istedenfor Penge, dog uden Specificering af Godset. Da Haandskriften imidlertid lyder paa rede Penge eller Indmaning og Godset ikke nærmere er betegnet, lød Dommen, at Brevet skal efterkommes efter sit Indhold.⁵

I Begyndelsen af Aaret 1637 har Hartvig Huitfeldt, der fremdeles synes at opholde sig i Danmark, faaet høre, at der af hans Forlenings-Bønder, særdeles i Rakkestød Sogn, skal til Statholder Christopher Urne være indgivet en Supplication over ham, hvis Indhold han dog ikke kjender; han beder derfor, at den maa komme for Dagen, og at de tilholdes at bevise, hvad de have angivet, saa at ogsaa hans Angivelse mod dem kan komme under Paakjendelse. Det paalægges derfor Statholderen Hr. Christopher Urne 10. Marts 1637 at høre Klagerne fra begge Sider og forhjælpe Parterne til sin Ret. Ligesaa skal han forholde sig med Tvistighederne mellem Hartvig Huitfeldt og Frederiksstads Borgere samt mellem

¹ Disse Penge vare endnu i 1638 ikke betalte, hvortil især hans Hustru var Aarsag. 3. Aug. 1638 fik derfor Hartvig Huitfeldts Enke, Fru Maren Schram, Befaling at nedsende Ægtefolkene til Kjøbenhavn, hvor Manden skal gaa 5 Aar i Jern paa Bremerholm og Kvinden ligesaa længe indsættes i Tugthuset. (N. Rigsregistranter VII S. 425.)

² N. Rigsregistranter VII S. 286 f.

³ Ibid. VII S. 288.

⁴ Danske Rigsarchiv, Sjællandske Tegnelser XXVI fol. 122 b.

⁵ N. Herredags-Dombog for 1637, Sag No. 14.

ham og hans Sogneprest (i Rakkestad). — 26. Mai s. A. fik Hr. Christopher Urne og Jens Bjelke Kongebrev at indkalde Adelen i Norge i Anledning af dens Friheder at møde for Kongen paa Baahus Slot 16. Octbr. s. A., hvor ogsaa Hartvig Huitfeldt, Borgermester Peder Lauritssøn i Frederiksstad samt Sognepresten og Bønderne i Rakkestad skulle møde tilligemed Christopher Urne og Jens Bjelke. — 10. Septbr. s. A. forandres Mødestedet til Kjøbenhavn 16. Octbr.¹ Det synes uvist, om dette Møde har fundet Sted, da Kongen i Septbr.—Octbr. 1637 opholdt sig i Glückstadt.

Ved Kongebrev, dat. Roskilde 4. Novbr. 1637, paalægges det Frederik Urne at tilsige Gerlof Nettelhorst og Hartvig Huitfeldt at møde i Odense førstkomende 11. Novbr. med deres Vederparter, der nu skulle findes i Helsingør.² Ved denne Tid (sandsynligvis ca. 1. Novbr.) er Hartvig Huitfeldt imidlertid afgaaet ved Døden, vistnok paa Rammegaard, da han i sin sidste Tid synes at have opholdt sig til Stadighed i Danmark.³ I saa Fald har Begravelsen muligens fundet Sted i Lemvig som nærmeste større By. Til Lemvig Kirke forærede nemlig Fru Maren Schram Kalk og Disk samt en Messehagel, hvorpaa stod hendes og Hartvig Huitfeldts Vaabener i støbt og forgyldt Sølv med Aarstal 1655. Til Ramme Kirke havde han og hans Frue 1631 foræret Kalk og Disk, ligesom hendes Moder Fru Anne Vind som Enke 1620 havde bekostet Altertavlen.⁴

11. Novbr. 1637 udgik kgl. Befaling til Hr. Christopher Urne og Ove Gedde om at undersøge Klagerne fra Bønderne i Rakkestad Len, som afgangne Hartvig Huitfeldt var med forlenet, over utilbørlig paalagt Arbeide, idet der skal tages Hensyn til dem, der bo nærmere eller fjernere, at der ikke i samme Aar kræves Arbeide og Lam af de samme Personer, samt at de, der maatte være udsatte fra sine Gaarde uden lovlig Dom, igjen hjælpes til Gaarde.⁵

Endnu 14. Decbr. s. A. udgik der Kongebrev til hans Len under hans Navn om Hverving af Baadfolk. 22. Decbr. blev Mariekirkens Provsti forlenet til Kongens uægte Søn, Christian Ulrik Gyldenløve til Rohlsdorf, paa samme Betingelser som Hartvig Huitfeldt havde haft det, fra 1. Mai 1638 at regne. — 30. Mai 1639 fornyes dette Brev, og et andet af s. D. overdrager ham paa Livstid de af Hartvig Huitfeldt indehavte 2 Præbender i Oslo og Hamar.⁶

2. Janr. 1638 (Haderslev) paalagde Kongen Erik Juel at være Fru Maren Schrams Værge.⁷

12. Juli 1638 fik Christian Ulrik Gyldenløve Befaling at undersøge de nævnte Bønders Klager og hjælpe dem til Rette, om de befindes rigtige. Fru Maren Schram og hendes Lagværge Erik Juel paalægges enten selv at være tilstede eller at holde Fuldmægtig i Norge, medens Sagen procederes.⁸

Da Fru Maren Schram imidlertid mente at have høilig Aarsag til at beklage sig over Bønderne, og Christian Ulrik Gyldenløve var optagen i Kongens daglige Tjeneste, paalagde denne 24. Juli 1638 Lagmændene i Tønsberg og Frederiksstad, Clemens Søfrensen og Christen (d. e. Nils) Lauritsen efter Stevning til Frederiksstad at dømme i Sagen mellem Hartvig Huitfeldts Arvinger og Bønderne samt Sognepresten Hr. Erik Madsen i Rakkestad.⁹

¹ N. Rigsregistrarer VII S. 327, 345, 357.

² Danske Rigsarchiv, Sjællandske Tegnelser XXVI fol. 230 b.

³ Dog sees han 31. Juli 1637 at være tilstede paa Grinistad Stevnestue ved en Dom over Matthis Mortnes i Rakkestad for Undladelse af at betale Skat. (N. Rigsarchivs Yngre Dipl. Saml.).

⁴ Danske Atlas V S. 821, 790 og 854.

⁵ N. Rigsregistrarer VII S. 363. Jfr. Y. Nielsen, Jens Bjelke S. 320.

⁶ Ibid. VII S. 371—74 og 568.

⁷ Danske Rigsarchiv, Jydske Tegnelser IX fol. 481 a.

⁸ N. Rigsregistrarer VII S. 418. Ogsaa Datteren, Jomfru Margrete Huitfeldt, synes at være ment i det ene Brev, hvor „eders Husbonde og Fader“ nævnes, men hendes Navn er dog ikke kommet med i Brevet.

⁹ Ibid. VII S. 424.

25. Juli 1638 fik Hr. Christopher Urne Befaling at indgive Erklæring i Cancelliet angaaende de Provsti-Enge og Løkker m. m. ved Oslo, som 1627 vare bevilgede underlagte Slottens Ladegaard mod fuld Erstatning til Indehaveren af Mariekirkens Provsti.¹

Som ovenfor nævnt havde Hartvig Huitfeldt afkjøbt sine Svigerinder, Jomfruerne Elle og Anne Schram (i Henhold til Kongebrev til Jens Juel til Kjeldgaard og Nils Krag til Trudsholm, Landsdommer i Nørrejylland) Dele af Rammergaard for dermed at betale deres Gjæld, medens Resten var pantsat til dem, der havde havt deres Gods til Underpant, indtil disse vare contenterede, og da Jomfru Elle Schrams Anpart var afbetalt i Hartvig Huitfeldts Livstid, ved Fru Maren Schram ikke, hvilken Part i Gaarden der tilkommer hende, og hvilken Nils Krag paa Jomfru Anne Schrams Vegne; det paalægges derfor (Odense 22. Septbr. 1638) Gunde Lange og Erik Juel at skifte Godset i 2 lige Lodder, saa at enhver kan faa bestemt sin Del.²

7. Octbr. 1638 fik Fru Maren Schram, afg. Hartvig Huitfeldts til Skjelbred, Kongens Pas for sin Tjener, som hun skulde sende til Norge at indfordre hendes Restants i hendes afgangne Husbonds Len, saa han hos Kongens Fogder og Embedsmænd skulde erholde Skydsheste og Flytningsbaade paa et halvt Aars Tid, beregnet fra førstkommende Jul.³ — Samme Dag fik Sigvard Gabrielsen (Akeleye) kgl. Befaling at modtage af Fru Maren Schram, afgangne Hartvig Huitfeldts Efterleverske, Værgemaalet for afgangne Jakob Huitfeldts Børn, S. G.s egne Søsterbørn, samt for Anders Blommes Stifbørn, hvorom han tidligere havde faaet Paalæg. — 11. Novbr. 1639 fik Fru Maren Schram Kongebrev om at overlevere Jakob Huitfeldts Børns Værgemaal til Thomas Dyre til Sundsby, hvorhos Sten Villumsen (Rosenvinge) til Those og Daniel Bildt til Morland skulde være tilstede ved Overleveringen. Da imidlertid Thomas Dyre vægrede sig ved at overtage Værgemaalet, eftersom han kun var besvogret, paalagdes det atter Sigvard Gabrielsen (Akeleye) som Børnenes Morbroder at paatage sig samme. Dette maa imidlertid ikke være skeet, thi 17. Mai 1641 udgik atter Kongebrev til Sten Villumsen og Daniel Bildt om at overvære Fru Maren Schrams Overleverelse af dette Værgemaal.⁴

4. Marts 1639 indleverede Fru Maren Schram paa Akershus en Jordebog over Skjelbred og underliggende Gods. Den er dateret Brandsthorp (i Skjeberg) og egenhændig underskrevet af hende. Den omfatter følgende Jordegods:

Paa Eker: Hovedgaarden *Skjelbred* med des underliggende Avlsgaarder med en Flomsaug og en lille Kvern skylder Mel 6 Skippund 1 Fjerding. *Ulleland* samt en Anpart i *Skot* skylder Mel 4 Pund, hvorunder ligger og bruges 3 smaa Flomsauger. *Uldren* Mel 1½ Pund 1 Fjerding, hvorunder ogsaa 3 smaa Flomsauger. *Østre Lunde* Mel 2 Pund. *Mellem Lunde* Mel 1 Pund. *Vestre Lunde* Mel 2 Pund. *Poule* Korn ½ Pund. *Nordre Rød* Mel 1 Pund 1½ Lispund. *Søndre Rød* No. 1 15 Lispund. *Søndre Rød* No. 2 Korn 6½ Lispund. *Schare* No. 1 Mel 17½ Lispund. *Schare* No. 2 Mel 1 Pund 6 Lispund. *Kolberg* Mel 15 Lispund. *Smørgraf* Mel 1 Pund 1½ Lispund. *Eeg* Mel ½ Pund. *Darbo* Mel ½ Pund. *Egnes* Korn 1 Fjerding. *Spidshol* Korn 12 Lispund. *Wegou* Korn 18 Lispund. *Schrapelsrød* Korn 8 Lispund. *Kolchind* Korn 4 Lispund. *Junstensrød* Korn 4 Lispund.

I Sandsverd: *Nygaard* Korn 1 Pund. *Rød* Korn ½ Pund.

Paa Ringerige i *Hønefos* havde hendes salig Hosbund en Saug af Bonden paa Høne, som derfor har aarlig Grundleie.

Skovene til Skjelbred og underliggende Gaarde befindes for en stor Del at have taget

¹ N. Rigsregistrarer VII S. 425.

² Danske Rigsarchiv, Jydske Tegnelser IX fol. 578 b.

³ N. Rigsregistrarer VII S. 457.

⁴ Ibid. VII S. 457 f., 620 f., 681. VIII S. 51 f.

stor Skade af den Ildebrand, der overgik dem forleden Sommer, hvilke desuden tilforn kun vare ringe af Gran og Furr til Bygning og Ildebrands Fornødenhed.

Summa Summarum Landskyld 66½ Tønde 3 Settinger. Mel og Korn 26½ Skippund 4 Lispund. Saugleie — af hver Tønde Korn 1 Ort er 16½ Daler 18 3.¹

18. Mai 1639 udgik kgl. Befaling til Gerlof Nettelhorst til Ous, Befalingsmand over Idde og Marker Lene, samt Daniel Bildt til Hafslund om i Forening med de tidligere beskikkede Commissarier, Lagmændene Clemens Søfrensen og Christen Lagesen, at dømme i Tvistighederne mellem Hartvig Huitfeldts Enke, Fru Maren Schram, og Bønderne i Rakkestad, da Sagen var bleven de 2 Lagmænd altfor besværlig. I Tilfælde af Forfald fra nogen af disses Side skal Rasmus Michelsen, Sorenskriver paa Follo, træde i den udeblivendes Sted. — 28. Mai s. A. fik de samme fire Mænd kgl. Befaling at dømme Bønderne, fordi de have anrettet Oprør for hendes Loøement og Retten uden billig Aarsag undviget, samt desuden for nogle „uskamfulde Skanderinger“.²

6. April 1640 faar Fru Maren Schram kgl. Bevilling til at erholde det Sagefald, som Commissarierne have idømt Rakkestad Bønder, da de paa forskjellig Maade have vist sig modvillige mod hendes afdøde Husbonde og løgnagtigen angivet ham for Kongen. — 30. Octbr. s. A. fik Hr. Christopher Urne Befaling at lade Bønderne faa Gjenparter af Dommene, om nogen skulde ville appellere dem til førstkommende Herredage.³ — Paa Herredagen i Bergen 1641 bleve disse Sager Gjenstand for flere forskjellige særskilte Domsafgjørelser; ved den første bleve de 4 Commissariers Dom mellem Isak Klepper og Consorter af Rakkestad samt Fru Maren Schram paa den anden Side stadfæstet. Ved den anden blev ligeledes Commissariernes Dom stadfæstet, men de idømte Bøder for Isak Klepper og 11 Mænd af 8 Ørtuger og 13 Mark hver samt 30 Rdlr. i Kost og Tæring til Fru Maren Schram for Rettens Undvigelse i Frederiksstad uden skjellig Grund har Kongen mitigeret til Halvparten. Den tredie Sag gjaldt Isak Klepper og Commissarierne, der havde dømt mellem Fru Maren Schram og 24 Mænd for deres Dom. Commissarierne havde kjendt Isak Klepper at være en rebellisk Mand, der opvækker Menigheden mod sin Øvrighed og de 24 Mænd til hver at betale 8 Ørtuger og 13 Mark Sølv. Herredagen fandt Commissariernes Dom rigtig, idet de dømte Isak Klepper i Kongens Naade og Unaade, da han har været Hovedmand i Bøndernes Opsætsighed mod deres Lensherre og forrige Øvrighed, salig Hartvig Huitfeldt, og skrevet i eget og Bøndernes Navn, skjønt der fandtes en af Statholderen beskikket Skriver. Isak Klepper skal derfor gaa et Aar paa Bremerholm og ikke komme til Rakkestad under Livsstraf; de 24 Mænd skulle betale efter Commissariernes Dom, da de have beseglet adskillige grove Beskyldninger mod Hartvig Huitfeldt og andre. — Ogsaa i den fjerde Sag stadfæster Herredagen Commissariernes Dom over Rakkestads Almue, nemlig at der skal gives Fru Maren Schram ½ Tønde Korn af hver fuld Gaard og 1 Kvarter af hver halv og øde Gaard, fordi Hartvig Huitfeldts Residents ikke er bleven tilsaet, og 12 Mænd hver 1 Mark Sølv for Entslagelse fra Dom og ½ Rdl. i Kost og Tæring samt ½ Mark for Arbeids Forsømmelse; Anders Melby skal arbejde 1 Aar paa Kongsberg m. m. Kost og Tæring nedsættes til Halvparten.⁴ Derimod bleve Isak Klepper og Jon Fosser af Rakkestad fritagne for de af Commissarierne idømte Bøder for Beskyldning mod Hartvig Huitfeldts Foged Anders Povelsen for urigtig Skatteoppebørsel, da der var nogen Mislighed ved Skatlægningen, hvorved de lagdes i Leg sammen.⁵

¹ N. Rigsarchiv, Statholderarch. Den Norske Adels Jordebøger 1619—1639. Jfr. hermed Mag. t. d. Danske Adels Hist. S. 142 og Budstikken IV (1823) S. 761, hvor ogsaa Gods i Lier nævnes.

² N. Rigsregistranter VII S. 539 f. og 564.

³ Ibid. VII S. 655 og 755.

⁴ Herredags-Dombog for Herredagen i Bergen 1641, Sag 65—68. (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml.)

⁵ Herredags-Dombog for 1641, Sag No. 70.

Endnu 6. Januar 1641 opnaede Fru Maren Schram kgl. Bevilling paa at erholde Naadsensaar af sin Mands Forleninger, Mariekirkens Provsti og de 2 Præbender i Oslo og Hammer. Da nemlig Christian Ulrik Gyldenløve, der havde erholdt disse Forleninger efter Hartvig Huitfeldt, ikke opholdt sig i Norge, og uagtet sit Løfte ikke havde gjort hende endelig Besked, fik hun nu, da han var død, Brev paa Naadsensaar deraf fra 1. Mai 1641 til 1. Mai 1642.¹

Paa Herredagen i Bergen 1641 stadfæstedes endvidere Commissariernes Dom, hvorefter Fru Maren Schram skulde restituere Bønderne de for 1628 udgivne 190 Arbeidslam med 1 Rigsort pr. Lam, da de samme Aar have gjort Arbeide til Skattebøl. De Bønder, der vare udsatte fra deres Gaarde uden Lov og Dom, havde Commissarierne tilkjendt at faa sin halve Bygsel, medens Herredagen tilkjender dem den hele Bygsel og Erstatning efter 6 Mænds Sigelse. Efter Fru Maren Schrams Ansøgning om et Par tilforordnede, der kunde være tilstede og paakjende, hvad der billigen skal gjengives dem, paalægges dette ved Kongebrev, dat. Bergenhus 7. Juli 1641, Thomas Jensen og Nils Hansen.² — Endelig stadfæstede Herredagen Commissariernes Dom, hvorved Fru Maren Schram var frikjendt for Bøndernes Beskyldning for ubillig Arbeide, Delekjørsel, oppebaarne Bøder, Overfald paa Bønderne med Hug og Slag samt Tiendeoppebørselen. Derimod havde Hartvig Huitfeldt ingen særskilt Bemyndigelse til Tømmers Forskaffelse til Opbygning paa Skattebøl, hvorfor Bønderne i dette Punkt frifandtes, ligesom idømt Kost og Tæring samt Bøder i andre Poster nedsattes til Halvdelen.³ Endnu 1648 var denne Sag ikke bragt til Ende, og efter Klage fra Bønderne i Rakkestad udgik Kong Frederik III.s Brev, dat. Akershus 27. August 1648, til Fru Maren Schram om at efterkomme Herredagsdommen.⁴

Om Sommeren 1648 var Fru Maren Schram i Norge, og Statholder Hannibal Sehested benyttede da Leiligheden til at afslutte forskellige Godstransactioner med hende, hvortil han allerede 29. Februar 1648 paa Sundsby havde erhvervet hendes Stifdatters og Svigersøns Samtykke. Ved Skjøde, dat. Bragernes 10. Juli 1648, solgte Fru Maren Schram til Statholder Hannibal Sehested og hans velbaarne Frøiken sin Sædegaard med underliggende Gods paa Eker, nemlig Hovedgaarden nørre Ulleland af aarlig Skyld 1½ Skippund Mel med Bygsel med underliggende 3 Sauger og Skot, der bruges under Ulleland, af aarlig Skyld 3 Fjerdinger Mel med Bygsel, Spisholt, skylder aarlig 12 Lispund Korn med Bygsel, Nørre Rød, skylder 8½ Lispund Mel uden Bygsel, Lille Ek, skylder aarlig med Bygsel ½ Skippund Mel, søndre Rød, skylder aarlig 6½ Lispund Mel uden Bygsel, Kolkin, skylder aarlig med Bygsel 4 Lispund Korn, Justensrød, skylder aarlig 4 Lispund med Bygsel, Eriksrud i Lier, 1 Fjerding Tunge, hvilket Gods hendes salig Husbond ved Arv og Kjøb har erhvervet, med des Adelsret og Friheder o. s. v. Medbeseglet af Thomas Dyre til Sundsby og hans Hustru Fru Margrete Huitfeldt samt af Sigvard Gabrielsen (Akeleye) til Kambo og Vincents Bildt til Nes, Befalingsmand over Tønsberg Len.⁵ Samtidig afsluttedes Contracten mellem Hannibal Sehested og Fru Maren Schram om Afstaaelsen af hendes Ret paa Livstid til Skjelbred som Livgeding. Den af hende overleverede Jordebog paa Skjelbred og tilliggende Gods var dat. Bragernes 19. Juni 1648.⁶

31. August 1648 erholdt Fru Maren Schram ved Kongebrev, dat. Akershus, for sin Levetid Indkomsten af tvende Kronens Sauger paa Hudrum, som er 300 Rdlr. aarlig, der

¹ N. Rigsregistrarer VIII S. 8 f.

² Herredags-Dombog 1641, Sag No. 69. N. Rigsregistrarer VIII S 79.

³ Ibid. 1641, Sag No. 71.

⁴ N. Rigsregistrarer IX S. 101.

⁵ Orig. p. Perg. i Danske Rigsarchiv, Personalhist. Saml., Hann. Sehested. Adkomstbreve paa Gods i Norge.

⁶ De Sehestedske Documenter sammesteds.

skal udbetales hende af den norske Statholder. Grunden hertil var, at hendes afgangne Husbonde Hartvig Huitfeldt for nogle Aar siden (1626) havde „foræret“ Kronen noget af sit Jordegods, „iblandt andet den Grund og Eiendom, som Sølvbjerget ligger paa,“ hvorimod Hartvig Huitfeldt fik Rakkestad Len for Livstid, men da denne kun blev kort, fik Fru Maren Schram nu den nævnte Indkomst som en Erstatning. 13. Decbr. 1648 udgik Befaling til Statholder Hannibal Sehested om Udbetalingen. Allerede ved Herredagen i Norge 1646 havde hun faaet kongeligt Løfte om en saadan Benaadning. Imidlertid maa Udbetalingen af Pengene have gaaet uregelmæssig, thi 3. Juli 1651 maatte hun faa et nyt Kongebrev, der indskjærpede Betalingen.¹

11. Juli 1651 erholdt Fru Maren Schram Kongebrev paa aarlig at erholde de 350 Rdl. paa Rentekammeret, som 1648 vare hende tilsagte af Statholder Hannibal Sehested for hendes Afstaaelse af Gaarden Skjeldbred paa Eker, der efter en paa Sundsby 4. April 1638 sluttet Accord og Forening mellem hende og Stifdatteren samt hendes Mand var Fru Marens Livgeding efter hendes Husbondes Død, men egentlig tilhørte Stifdatteren, Fru Margrete Huitfeldt og Thomas Dyre, der ved Contract og Skjøde, dat. Marstrand 26. Marts 1648, havde solgt Eiendomsretten til Hannibal Sehested med Forbehold af Fru Maren Schrams Forleningsret. Da nu imidlertid alt Hannibal Sehesteds Gods i 1651 var overgaaet til Kronen, indtraadte denne i hans Forpligtelse med Hensyn til den aarlige Pension, hvorfor heller ikke Kjøbesummen i Henhold til Aftalen med Hannibal Sehested skulde udbetales af Kronen før efter Fru Maren Schrams Død.²

Synderlig regelmæssig synes de aarlige Udbetalinger af de ovennævnte Erstatningssummer fra Kronens Side ikke at være skeet. Fra Rammegaard tilskriver Fru Maren Schram 30. Novbr. 1654 Erik Krag til Bramminge, kgl. M.s øverste Secretair, som hun kalder „Broder“, angaaende de 300 Rdl. aarlig for det afstaaede Jordegods ved Sølvverket og 350 Rdl. aarlig for Skjeldbred Gods's Afstaaelse, hvorpaa hun har 2 Kongebreve af 3. og 11. Juli 1651. Hun ønsker at erholde Udbetaling paa et bekvemt Sted i Danmark, fra Snapsting 1653 at regne. Hun beder ham derhos at hjælpe hendes gamle Tjener Jørgen Jensen paa Skjeldbred til at beholde Gaarden i sin Livstid for den hidtil betalte Afgift.³ — En Følge af Henvendelsen til Erik Krag var det vel, at der 16. Juli 1655 udgik Kongebrev til Rentemestrene om af Skivehus Lens Afgift aarlig til Viborg Snapsting at lade erlægge til Fru Maren Schram, afg. Hartvig Huitfeldts til Rammegaard, de 350 Rdl., som hun har kgl. Bevilling paa for „Skelberggaard“ og Gods, som hun har solgt til Hannibal Sehested, og som af denne siden er afstaaet til Kongen. — Samme Dag udgik ligeledes Brev til Rentemestrene om at gjøre Afregning med Fru Maren Schram angaaende 700 Rdl., som hende skal restere paa den hende givne Bevilling, beregnet til sidstforledne Viborg Snapsting, saaledes at Otto Krag betaler dem af Bøvling Lens Afgift, og hvis denne ikke strækker til, skal hun have det øvrige af Møgeltønder Len, beregnet til Philippi Jacobi (1. Mai) 1656.⁴

Endnu 3. Juli 1660 maatte Fru Maren Schram faa et Kongebrev til Statholder Nils Trolle for at faa sine aarlige 300 Rdlr. for Sølvverksgrunden udbetalte af Akershus Lens Skatter, da hun nu ingen Penge havde erholdt siden Anno 1655.⁵ Hendes Ret til den samlede Sum 650 Rdlr. aarlig erkjendes endnu i et Kongebrev af 7. Marts 1661, men 24. Novbr. 1664, resolverede Kongen, at hun 23. Januar 1665 skulde bekomme 100 Tønder Hartkorn i Jylland, hvilket imidlertid neppe indbragte 100 Rdl. aarlig, saa at hun altsaa for

¹ N. Rigsregistrarer IX S. 162, 179 f. og 229 f. Saml. t. d. n. Folks Spr. og Hist. I S. 395 f

² Ibid. IX S. 234 f. og 332 f.

³ Danske Rigsarchiv, Indk. Breve til Dan. Cancelli og Indlæg til Registrarer. 1654.

⁴ Danske Rigsarchiv, Sjællandske Tegnelser XXXIII fol. 307 b.—308 a.

⁵ N. Rigsregistrarer XII S. 363.

⁶ Familien Huitfeldt.

sine følgende Leveaar led et betydeligt Tab ved den nu souveraine Konges forandrede Bestemmelse. Under ingen Omstændigheder skulde dog dette have berørt Stifdatterens eventuelle Ret til Købesummen for Skjeldbred, men selv for denne Forpligtelse unddrog Kronen sig senere.¹

Da Fru Margrete Kaas, der var gift med Landsdommeren i Jylland, Laurits Below til Kølskegaard, Befalingsmand paa Gudumkloster, den 23. Juni 1660 var bleven syg, vare Fru Maren Schram og hendes Søster, Jomfru Elle Schram, blandt de Adelsdamer, der bleve hentede til Gudumkloster, og i disses og fleres Nærværelse afgik hun ved Døden den følgende Dag uforløst og blev 24. Juli s. A. begravet i Gudum Kirke. (Se Ligprædiken over hende af Sognepresten sammesteds Peder Christenssøn, Kjøbenhavn 1663, Sign. K. og N. samt Bricka og Gjellerup, Den Danske Adel S. 548 og 555.)

Forbindelsen mellem Fru Maren Schram paa Rammegaard og Stifdatteren i Baahuslen har vel paa Grund af den lange Afstand neppe været stærk eller hyppig, og efter Baahuslens Afstaaelse til Sverige i 1660 er den vel bleven endnu svagere. Hertil kom nu, at Fru Maren Schram som en vistnok over 60 Aar gammel Enke indlod sig i nyt Ægteskab med en ganske ung tydsk Adelsmand, Baltazar Gebhard v. Obelitz til Duvendick, der var født 16. Februar 1640 paa Møllenhagen; de bleve gifte i Lemvig 6. Juni 1661, og 1662 tilskjødede Fru Maren Schram ham Rammegaard, i hvilken Hartvig Huitfeldt havde kjøbt hendes to ugifte Søstres Del, nemlig Ellen Schrams 1630 og Anne Schrams 1638. Fru Maren Schram døde først 1673 som den sidstlevende af sin hele Slægt. Hendes sidste Mand levede lige til 1707 og var senere 2 Gange gift; fra ham nedstammer den endnu levende Slægt v. Obelitz i Danmark.²

Det hedder i en Beretning om Propaganda-Congregationens Missionsforsøg i Norge, at „en dansk Adelsmand“, Jakob Georg Kydus, havde forklaret, at en norsk Adelsmand, Hartwicus „Wiffeld“, der boede nær ved Throndhjem, skulde ønske Oprettelsen af en Mission for de norske Katholiker, og at der 23. Janr. 1626 udgik Paalæg til Jesuitergeneralen om at sende 2 Missionærer til Norge.³ Det er vistnok meget tvivlsomt, om dette virkelig er skeet under den store Religionskrig, hvori Kong Christian IV netop ivrig deltog til Bekjæmpelse af Katholicismen, og navnlig synes det usandsynligt, at Hartvig Huitfeldt, der just dette Aar i nogen Tid opholdt sig i Tydskland i Kongens Nærhed, skulde have vist saadanne Sympathier. I Aaret 1629 fik han endog en egen Huscapellan ordineret af Biskop Nils Glostrup, der herom i sin Visitatsbog 7. Februar paa Rakkestad noterer: „Her ordinerede jeg Thomas Friis at være velbyrdige Hertvig Huitfeldts Prest paa hans Gaard indtil videre Befordring; havde ogsaa velbemeldte gode Mands Kaldsbrev. Blev examineret udi Hr. Baards, Hr. Jens's paa Skjeberg og Hr. Mats's, Capellan paa Rakkestad, deres Præsentialia, for hvilke ogsaa jeg oplæste lyderlig for^{ne} Hertvigs Kaldsbrev, til for^{ne} Thomas Friis udgivet.“⁴

Ovenfor er paa flere Steder omtalt Hartvig Huitfeldts Jordegods, Sædegaardene Skjeldbred og Ulveland paa Eker med forskellige underliggende Sauger etc. samt Gaarde paa Hudrum, Eker og i Sandshverv, deriblandt Loftstuen med Sølvverkets Grund, samt Rammegaard i Jylland, hvortil han skrives i Datterens Gravskrift, formentlig fordi han senest boede

¹ (Norsk) Hist. Tidsskr. 3 R. II S. 257—60.

² Danm. Adels Aarbog 1892 S. 136 f. Dan. Atlas V S. 854.

³ Dr. Anton Pieper, Die Propaganda-Congregation und die nordischen Missionen im siebenzehnten Jahrhundert. Görres Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft im katholischen Deutschland. Køln. 1886. 8. S. 36 f. Jfr. (Norsk) Hist. Tidsskr. 3 R. III S. 346 ff.

⁴ Biskop Nils Glostrups Visitatser i Oslo og Hamar Stifter 1617—1637, udg. ved L. Daae og H. J. Huitfeldt-Kaas, S. 77. Med hans Gaard maa her formentlig menes Skattebøl i Hobøl, der uden Tvivl var Lensmandens Residents. Herfra udsteder han 10. Juli 1632 efter Begjæring af Presten paa Hobøl Hr. Mats Jakobssøn Stevning over en Bonde.

der. Da Adelens Taxering skede 28. Marts 1625 ved Jens Juel, Jens Bjelke og Gunde Lange, bleve Hertvig Huitfeldt paa egne og Datters Vegne samt hans Moder (d. e. Svigermoder) Fru Gurre Green og hans Søster Jomfru Doritte Huitfeldt ansatte tilsammen til en Indtægt af 285 Tønder Korn, hvoraf skulde holdes en gerust Hest.

2. Decbr. 1626 have Jacob Huitfeldt til Thrundstad, Knud Gyldenstjerne til Stubergaard og Hartvig Huitfeldt til Skjelbred paa K. Ms. Gaard Sem paa Eker overleveret en Jordebog over Sems Gods og Inventarium til Ove Gedde til Tommerup. Af Jordebogen sees følgende Gods paa Eker at bygges (bortbygges) af Hartvig Huitfeldt: I Sanden Fjerding: Egnis. I Hedenstad Fjerding: Smørgrav og den ene Vinsvoldgaard. I Sems Fjerding staar ved Lunde østre, Midtgaarden og vestre, Skarre og Kolberg i Marginen: Hartvig Huitfeldt; desuden nævnes følgende Gaarde i Fiskum Fjerding, som Svigermoderen Fru Guren Green bygger: 2 Gaarde Rud, Paule og Ødegaarden Skrepelsrud; hun besad og beboede, som ovenfor nævnt, søndre Hegstad sammesteds.¹ — Ved Skjøde, dat. Bragernes 29. August 1630, solgte han Gaarden Pugerød i Lier, af aarlig Skyld 1 Skippund Salt, til Laurits Hansen Lillebunde, Borger i Christiania og bosat paa Bragernes, for 150 Rdl.²

I en Kapitels-Jordebog for Oslo 1618 sees Hartvig Huitfeldt at indehave følgende geistlige Forleningsgoods: Store S. Annæ Alter med Gaarde, liggende i Skaun paa Hedemarken (Stange), Hadeland og Lider, S. Crucis Alter af Mariekirkens Gods med Gaarde paa Ringerige, i Lider, Eidsvold og Eker samt Lille S. Annæ Alter af samme Kirkes Gods med Gaarde i Hobøl, Akershered, Lider, Ringerige og Hadeland. Summen paa al Rente af dette Gods udgjorde: Bygmel 20 Pund, Bygmalt 9½ Pund 1 Fjerding, Blandmalt 3½ Pund 1 Fjerding, Havremel ½ Pund, Havremalt 1½ Pund 3 Lispund, Smør 5½ Pund 6 Mærker, Salt 1 Pund 1 Fjerding, 1 Hud. Dette oppebærer han efter en af Kapitlets Notarius leveret Jordebog, hvoraf dog 4 Gaarde i Lider og 1 i Akershered følge andre. Han har selv underskrevet i Jordebogen, Akershus 18. Mai 1619.³

Af sine to Ægteskaber havde Hartvig Huitfeldt et Barn i hvert, af første Ægteskab den nedenfor omtalte Fru Margrete Huitfeldt, Thomas Dyres, og af andet en Søn, Erik, der døde som Barn. Imidlertid har man 200 Aar efter hans Død villet tillægge ham en uægte Søn, Anders Hartvigsen, der døde 1687 som Provst og Sogneprest paa Thjørn. Saavidt vides, er Justitiarius J. C. Berg den første, der har fremsat en Formodning herom i Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. I S. 398 (1839), men denne Gisning er hos Holmberg, Bohusläns Historia och Beskrifning 1. Udg. (1845) III S. 246 og 2. Udg. (ved Brusewitz) (1867) III S. 35 bleven til Vished og gjentages atter af C. W. Skarstedt, Gøteborgs Stifts Herdaminne (1885) S. 861, idet han antager, at Holmberg formodentlig støtter sig til „en mycket stark tradition“, skjønt han vistnok ingen anden Kilde har end Berg, der har sluttet fra Navnene Anders og Hartvig. Men just disse udgjøre vel snarere det bedste Bevis for Gjætningens Usandsynlighed, idet man neppe kan tænke sig Muligheden af, at Hartvig Huitfeldt skulde ville opkalde en uægte Søn efter sin egen Fader. Ogsaa Fru Margrete Huitfeldts Omtale af Prestens Søn Hartvig, som hun anbefaler til at succedere Faderen (Skarstedt l. c.), og om hvem hun siger, at han er opkaldt efter hendes salig Fader, synes snarest at tale imod den nævnte Formodning.⁴

¹ Danske Rigsarchiv, Hannibal Sehesteds Jordegodsbreve. Foring og Leding opregnes i Jordebogen. Jfr. Budstikken IV (1823) S. 718.

² Ibid. Kjøberen solgte Gaarden 9. Juli 1648 til Hannibal Sehested for samme Pris.

³ N. Rigsarchiv, Chr.a Bispearchiv 2. g. Jordebog over Oslo og Hammers Kapitels samt Tønsberg og Gjerpen Provstiers Gods 1618.

⁴ Hvor farlige denne Slags Gjætninger ere, der kun bero paa Navnelighed, derfor leverer Skarstedt (l. c.) selv et Bevis, idet han udtaler Formodningen om, at Hr. Anders Hartvigsen har havt en Broder (og Hartvig Huitfeldt altsaa nok en uægte Søn) i Kirkeinspektoren Daniel Hardevig, men S. 1145 oplyser han, at denne dog var en Tydsker.

2. JOMFRU DOROTHEA (DORETHE) HUITFELDT (ANDERSDATTER) til *Killingstad* paa Hudrum er formentlig født paa Hof sammesteds, hvor Faderen for det meste boede. Hun er vistnok næst Hartvig ældst af sine Søskende, hvis hun ikke endog er Tvillingsøster af denne. Hun er kjendeligen opkaldt efter Farmoderen, Fru Dorthe Jochumsdatter Beck af Førsløv. I hendes Gravskrift, der er bevaret i et Manuscript i det Deichmanske Bibliothek angaaende Familien Huitfeldt (No. 25 in folio), angives hun vistnok ved sin Død i 1668 at være i sit 97de Aar, men dette maa dog bero paa en Feillæsning, da Forældrene bleve gifte 1582; men urigtige (især for høie) Aldersangivelser ved Dødsfald, navnlig naar vedkommende er meget gammel, have til alle Tider forekommet, idet Fødselsaaret ikke sikkert erindres, eller der regnes galt. Sandsynligvis har Indskriften lydt paa 87de Aar, som dog er vel høit regnet. Er hun født 1583, som nok er det sandsynligste, kan hun ved sin Død have været henved 85 Aar.

Som Tilfældet ofte var med unge Adelsmænd og Jomfruer, at de, naar dertil var Anledning, sattes til Optugtelse i gode Sæder hos en anseet Slægtning eller Bekjendt af Forældrene, saaledes skede det ogsaa med Jomfru Dorethe, der vistnok allerede ret tidlig er kommen i Huset hos en fjern Slægtning af hendes Moder, nemlig den noksom bekjendte, rige Fru Gørvild Fadersdatter (Sparre), sidste Gang Enke efter Hr. Lave Brahe til Krogholm i Skaane († 1567). Fru Gørvild boede dengang paa Børringe Kloster i Skaane, og her maa Jomfru Dorethe have opholdt sig, da hun ved Paasketider 1598 skrev sit Navn i en Stambog, tilhørende en anden adelig Jomfru, Magdalene Bonde, der uden Tvivl ligeledes har opholdt sig i Fru Gørvilds Hus. Over sit Navn har Jomfru Dorethe skrevet følgende Sentents:

O Mennisk, betenck i allen Stund
huorledis din Tale gaar af din Mund.¹

I dette samme Album har en hel Del af Jomfru Dorethes i Skaane bosatte Slægtninge skrevet sine Navne, saaledes hendes Faders Søskendebørn, Fru Beate Huitfeldt, Enke efter Knud Ulfeld til Svenstrup, Fru Elisabeth Huitfeldt og hendes Søn, den siden saa ulykkelige Admiral Peder Galt, Karen Godske, Erik Mormand, de 3 sidste Jomfru Dorethes Næstsøskendebørn. Endvidere skrev deri Fru Elisabeth Friis, Jakob Huitfeldts Enke. Stambogens Eierinde var en Datter af Fruerne Beate og Elisabeth Huitfeldts Søskendebarn Fru Sidsel Urne, ligesom flere af dennes Søskende Beate, Kirstine og Lave Urne samt Eierindens Brødre m. fl. Slægtninge have skrevet i Bogen. Disse Navne betegne altsaa uden Tvivl den Familie- og Bekjendtskabskreds, hvori Jomfru Dorethe Huitfeldt især færdedes under sit Ophold i Skaane, foruden at Fru Gørvilds nærmere Naboer, Medlemmer af Familierne Ulfstand, Grubbe m. fl. vare hyppigere Gjæster hos hende, ja selv Kong Christian IV. var ingen useet Gjæst paa Børringe Kloster. I 1597 blev den ovennævnte Fru Beate Huitfeldt Hofmesterinde hos den unge Dronning Anne Cathrine, og det er derfor let forklarligt, at Jomfru Dorethe Huitfeldt med sine Familieforbindelser ved Hove i Aaret 1601 blev forskreven til Dronningens Jomfrukammer (d. e. blev Hofdame). Hun maa personlig have været kjendt af Kongen gennem hans Besøg hos Fru Gørvild og var, som nævnt, i flere Aar opdragen i den høieststaaende Kreds af Skaanes Adel, hvori en af de mest fremragende var Faderens Fætter, Rigskantsleren og Rigsraaden Arild Huitfeldt til Odersberg. Kong Christian IV. udsender, Kjøbenhavn 12. Juni 1601, Breve baade til Fru Gørvild om hendes Jomfru og til Faderen om hans Datter, „saasom vor elskelige Gemal behøver nogle flere Jomfruer af Adel i hendes Kjærligheds Jomfrukammer, som hos hendes Kjærlighed med daglig Tjeneste tilbørlig kunde paavare“. De bedes derfor at give sit Samtykke til, at „os elskelige Jomfru Dorethe Huitfeldt møder

¹ Danske Saml. 1. R. II S. 253.

førstkommende 18. Juli paa Frederiksborg Slot, hvor hun tilbørligen skal tugtes, læres og undervises“.¹

Hvor længe hun blev i denne Stilling er ubekjendt, men 7. Marts 1608 var hun med sin Fader og sine Søskende tilstede paa Killingstad paa Hudrum, da der blev truffet Aftale om det Gods, den yngste Søster, Jomfru Ingeborg Huitfeldt, skulde have paa Hudrum istedenfor en Del Gods paa Ørlandet. Jomfru Dorethe er dog formentlig vendt tilbage til Hoffet og Kjøbenhavn, da det ligger nær at formode, at den Gjæld, hun 1610—16 omtales at have i Kjøbenhavn, skriver sig fra Indkjøb af Klæder og Pynt til Brug ved Hoffet, vel snarest i Tiden efter 1608. Herom vides følgende: Broderen Hartvig Huitfeldt til Skjelbred havde 21. Juni 1610 i Oslo paa sin Søsters Vegne erkjendt at være Nille Baltzers, Borgerske i Kjøbenhavn, 150 Rdl. skyldig, en paa den Tid for en uformuende Dame anseelig Sum. For disse Penge, der skulde betales til St. Hansdag 1611, var hans Svigermoders Broder, den norske Kantsler Anders Green, gaaet i Borgen, men da Betaling ikke var skeet ved hans Død (1614), indstevntes hans Enke, Fru Mette Grubbe til Sundsby, og hans øvrige Arvinger ved Herredagen paa Akershus 1616 til at betale Summen til Claus Coudevin, Borger i Kjøbenhavn, der mødte ved sin Fuldmægtig Albret Hermenn, som fremlagde Hartvig Huitfeldts ovennævnte Obligation og fordrede foruden Pengene, som han paa Anfordring ikke hidtil havde kunnet bekomme, desuden Kost og Tæring. Da Stevningen var forkyndt for Fru Mette Grubbes Gaard, og ingen modsagde Fordringen, dømtes hun og hendes Medarvinger paa Akershus 29. Juli 1616 til at betale Claus Coudevin eller Fuldmægtig Pengene inden Halvmaanedes Dag efter Dommens Forkyndelse.²

I alle Fald efter Dronning Anne Cathrines Død 1612 er Jomfru Dorethe Huitfeldt vistnok vendt hjem til Norge og har da bosat sig paa sin lille Sædegaard Killingstad paa Hudrum. Det har været en stærk Overgang, hun maa have følt, fra Livet ved Christian IV.s muntre Hof med de mange Hoffester ved de kongelige Børns Fødsel, ved fremmede Fyrsters og Gesandters Besøg og lignende og til den stille, ensformige Tilværelse paa Gaarden i den ensomme og temmelig afsides liggende Skovbygd; men i ethvert Tilfælde maa hun have haft et betydeligt Forraad af Erindringer fra sine unge Dage i Skaane og Kjøbenhavn, hvoraf hun kunde meddele sine Slægtninge og Venner, naar de ved Besøg hos hinanden til Bryllupper, Barnedaab, Begravelser m. m. eller paa Herredage, Lagthing og Bymarkeder traf sammen.

Retssager om Penge og Gods lagde i de Dage stort Beslag paa Adelens Tid og Omsorg, og Jomfru Dorethe havde da ogsaa sin Del deraf. Saaledes havde hendes Broder, erlig og velbyrdig Mand Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, paa hendes Vegne til Oslo Lagthing 3. Søgne efter Johannes Baptiste Dag (27. Juni) 1615 med en Rigens Stevning ladet Hans Gunderssøn paa Hudrum kalde i Rette for en Gaard Killingstad,³ han af 12 Mænd var fradømt men alligevel bruger. Da han forud er dømt til at afvige Killingstad og betale sin resterende Landskyld, uden dog at være forelagt nogen vis Dag, idømmer Lagmanden ham ingen Segt, men Gaarden skal han efter Dommen fravige inden en halv Maaned, hvis han ikke kan opnaa andet hos sin gode Husbonde. — 3. Søgne efter Conversio Pauli (28. Januar) 1616 havde Hans Gunderssøn paa Killingstad ladet stevne Søfren Christenssøn, forrige Thingskriver paa Hudrum, og 12 Lagrettesmænd sammesteds for en Dom af 15. April næstforleden (1615) paa „Udstad“ Stevnestue angaaende Killingstad mellem ham og velbyrdige Hartvig Huitfeldt paa hans Søsters Vegne, velbyrdige Jomfru Dorethe Huitfeldt til Killingstad. Da Hans Gunderssøn ingen Bevisligheder kunde

¹ Danske Rigsarchiv, Sjællandske Tegnelser XIX fol. 313. De øvrige dengang tilkaldte Jomfruer vare Anne Rantzow, Helvig Marsvin, Sophie Hansdatter Lindenow og Margrete Galt.

² Danske Rigsarchiv, N. Herredags-Dombog 1616 fol. 9 f. (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml., Christiania).

³ Her menes vistnok kun en af de flere Parter, hvori Gaarden var delt.

fremlægge, og de 12 Mænd havde dømt efter Landsleiebalkens 1. Capitel, blev deres Dom kjendt ved Magt; Kost og Tæring blev ham godvilligen efterladt.¹ — 1. Octbr. 1615 erkjender Jomfru Dorethe Huitfeldt til Killingstad ved Brev dat. Skjeldbred at være skyldig til Lif Matthisen, Borger i Oslo, 127 Rdl. 1 $\frac{1}{2}$ 3, hvoraf hun skal betale 27 Rdl. 1 $\frac{1}{2}$ 3 inden Maanedsdag og Resten inden førstkommende Paaske. — 29. Mai 1617 lover hun at betale ham 50 Rdl. førstkommende St. Hansdag paa sin tidligere Haandskrift og holde ham skadesløs i alle Maader. Endvidere erkjender hun at være ham skyldig 4 $\frac{1}{2}$ Rdl. for 1 Tønde Graasei og 6 Alen Lærred, som hendes Tjener Peder Skotte har annammet. — Lagmanden Peder Jørgensen havde paa Oslo Lagthing 2. Søgne efter Midfaste (24. Marts?) 1618, da hun paaberaabte sig at have Regnskab mod ham, indfundet Sagen for 6 Borgere. Til denne Afgjørelse havde Jomfru Dorethe Huitfeldt ikke mødt, hvorfor hun var indstevnet til Herredagen i Bergen 31. Juli 1622, hvor Lif Matthisens Hustru Karen Hermansdatter mødte, men hverken Jomfru Dorethe Huitfeldt eller nogen paa hendes Vegne, hvorfor hun tilfandtes at bøde sin Segt efter Loven for Doms Overhørighed, om hun ikke med det første retter for sig, samt at betale Kost og Tæring.²

Til Oplysning om Jomfru Dorethe Huitfeldts Jordegods hidsættes af Lensregnskaberne for 1617 (i N. Rigsarchiv) følgende: Hurum Kronegods: Killingstad, øde, 1 Pund Salt. Medeier Jomfru Dorethe Huitfeldt og raader Bøgselen. — Herremændstjenere: Killingstad 3 $\frac{1}{2}$ Alb. Leding, 2 Lispund 1 Remol Mel, 14 Bismer $\frac{1}{2}$ Smør, $\frac{1}{2}$ Dlr. Foring — Jomfru Dorethe Huitfeldt besidder selv denne Gaard. — Røgen Sogn. Herremændstjenere: Reer Gunderud — Bøgger velbyrdige Jomfru Dorethe Huitfeldt, forhøiet. Tharvald Holtetvet 5 Alb. Leding, 2 $\frac{1}{2}$ Lispund 1 Remol Mel, 21 Bismer $\frac{1}{2}$ Smør, $\frac{1}{2}$ Dlr. Foring. Bøgger velbyrdige Jomfru Dorethe Huitfeldt. Blev forhøiet 3 Remol Mel.

Ved den ovenfor omtalte, paa Sem paa Eker 11. Decbr. 1620 foretagne Deling af Søsteren Ingeborgs Jordegods tilfaldt der Jomfru Dorethe Huitfeldt i vestre Ramvig³ (paa Hudrum) 2 Skippund 1 Fjerding Tunge, hvilket var „udsat“ (sat i Pant); det tør maaske derfor antages, at der ved denne Leilighed kan være foretaget en Likvidation af Gjæld, hvori Jomfru Dorethe har staaet til Broderen Hartvig i Anledning af det ovenfor nævnte Forløfte, som Kantsleren Anders Green havde indgaaet for hende, og som hans Arvinger, i alle Fald foreløbig, synes at have betalt.

Ved den af Statholder Jens Juel, Kantsler Jens Bjelke og Gunde Lange 28. Marts 1625 foretagne Taxering af Adelens Formue blev Jomfru Dorethe Huitfeldt sammen med Broderen Hartvig Huitfeldt, hans Datter og Moder (d. e. Svigermoder), Fru Guren Green, tilsammen ansatte til 285 Tønder Korn Indkomst, hvoraf de skulde holde „en gerust Hest“ (d. e. en Rytter i Krigstid) „samt at tillægge i Jomfru Dorethe Huitfeldts Hovedgaard med andet, hun kan eie, hvorover ingen Jordebog er leveret“.⁴

Til Herredagen i Christiania i Decbr. 1628 var Jomfru Dorethe indstevnet af Peder Jensen, Indvaaner i Christiania, som Fuldmægtig for afgangne Laurits Thordsens Arvinger, da han nogle Gange havde søgt hende til hendes Hjemthing, uden at hun eller Fuldmægtig havde mødt. Hun blev nu ved Herredagen dømt til at betale de nævnte Arvinger 23 $\frac{1}{2}$ Dlr. 1 $\frac{1}{2}$ med Korn og alt efter hendes Haandskrift, som hun ikke benegter, inden Maanedsdag efter Dommens Forkyndelse med Rente etc.⁵

¹ N. Rigsarchiv, Oslo Lagthingsprotokol 1615—16.

² Herredags-Dombog 1622 fol. 217—20 (Danske Rigsarchiv, Afskr. i Kildeskriftfondets Saml.).

³ I Akershus Lensregnskab for 1617 (i N. Rigsarchiv) anføres, at velbyrdige Hartvig Huitfeldt bøger vestre Ramvig (Laurits R.).

⁴ N. Rigsarchiv, Budstikken IV (1823), S. 718 og Krafts Norges Beskr. (1. Udg.) II S. 443.

⁵ Danske Rigsarchiv, Herredags-Dombog for 1628 No. 61 og Stevningsbogen til samme Herredag No. 54. (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml.).

Til Oplysning om Jomfru Dorethes Strid med Presten Hr. Christen Andersen paa Hudrum om Øster Killingstad hidsættes følgende Uddrag af en Dom af 1636:

Nils Bastianssen, Sorenskriver over Bragernes Fogderi, og 12 Lagrettesmænd i Hurums Prgld. gjøre vitterligt, at de 14. Juni 1636 vare tilnævnte paa en Ødegaards Plads og Eng nemlig Øster Killingstad ibidem mellem Hr. Christen Andersen, Sogneprest paa Hurum, paa den ene og velbyrdige Jomfru Dorite Huitfeldt paa Killingstad paa den anden Side i Nærværelse af Michel Pedersen, K. Maj.s Foged over Bragernes Fogderi, og Bondelensmanden Engebret Korsgaarden, hvor da Michel Pedersens Fuldmægtig paa Hr. Christens og Prestebolens Vegne fremlagde en Stevning, dat. Agershus 12. Marts 1636, hvorved han havde stevnet velbyrdige Jomfru Dorite Huitfeldt, paa Killingstad woonhaftig, for en Ødegaards Plads og Eng nemlig Øster Killingstad, som af H. Mait. naadigst skal være perpetueret og forlent Hurums Prestebol og af hans Formænd er brugt under Prestegaarden, som han med Prov og Vidnesbyrd agter at bevise, men som hun desuagtet har brugt eller ladet bruge uden hans Minde og Consent samt derhos ladet bygge Huse paa Grunden. Desuden har han Tiltale til Jomfru Doritte for en Fjerding Salt aarlig Landskyld af Hovedgaarden Killingstad, som hun til Prestebolet efter hans gamle og nye Register og Jordebog, uddragen af den Røde Bog, aarlig til ham burde at udgive, men som han ikke har faaet, siden han kom til Kaldet, hvilket alt han fordrer erstattet og hendes Bevisligheder for sin formentlige Ret fremlagt. Han forlanger 8 Personer indkaldte for at vidne herom, deriblandt Gertrud Michelsdatter, salig Hr. Mats Lauritsens. Ligesaa stevnes velbyrdige Hartvig Huitfeldt til Skielbred, K. M. Befalingsmand over Mariekirke Provsties Forlening, om han har noget at sige eller vil være sin Søsters Forsvar. — Michel Pedersen fremlagde 4 Udskrifter af Jordebøger fra 1402¹ til 1635. Jomfru Doritte Huitfeldt med Laugværge og Documenter fremæskedes; da fremkom erlig og velagt Peder Muus og foregav, at Stevningen ei var lovlig, men havde ingen Fuldmagt at fremlægge og sagde ei at ville give sig i Rette eller svare til Sagen, men entvige. Jomfru Doritte Huitfeldt dømtes for Udeblivelse af Retten at bøde til Kongen 8 Ørtuger og 13 Mark Sølv samt at erstatte Hr. Christen Andersen Kost og Tæring efter Domsmands billige Kjendelse. — 24. Juni 1636 blev Dommen lovlig læst og forkyndt paa Killingstad i velbyrdige Jomfru Doritte Huitfeldts Nærværelse og Paahør af Michel Jenssen. Endnu i Juli 1682 var den fremlagt paa Skiftet efter Broderdatteren salig velbyrdige Jomfru Sophia Huitfeldt til Killingstad.²

Det maa være den samme Gaard, hvorom der ogsaa var Tvist i August 1647, idet Presten Hr. Knud Jensen paa Hurum da beklager sig til Statholderen over Jomfru Dorethe Huitfeldt, fordi hun uden Lov og Minde og uden Rettigheds Afgift, ham til stor Skade, brugte en Ødegaard fra Prestegaarden, som før havde været Avlsgaard derunder, og hvorpaa hun havde avlet 110 Trever Byg og 5 Lispund Hø, som hun strax, før det blev tørt, lod føre tilhuse, for at det ikke skulde blive hende frataget, idet Kornet efter Afskjæringen overførtes til hendes egen Grund. Han beder derfor om Fogdens Hjælp til at faa Ødegaarden tilbage. Statholderen paalægger Fogden at paase, at intet frakommer Prestebolet.³

I Akershus Lensregnskab for 1652—53 anføres Killingstad, som besiddes af velbyrdige Jomfru Dorethe Huitfeldt, og 22. Marts 1653 afgiver hun herfra en egenhændig Forklaring om at være fri for Føring og Leding i Henhold til Adelens Privilegier. Afkortning herfor opføres da siden stadig i Regnskaberne, f. Ex. 1657—60.⁴

Jomfru Dorethes økonomiske Forfatning synes aldrig at have været synderlig god.

¹ Se Dipl. Norv. XVIII No. 40.

² Dom i N. Rigsarchiv, Bispestolens Dipl., Hudrum.

³ Statholderskabets Extractprot. 1642—50, II S. 10.

⁴ N. Rigsarchiv, Akershus Lens Regnskaber 1652—57 (P. No. 157).

Allerede i Thomas Dyres Jordebog af 1639 nævnes Killingstad paa Hudrum, „som Jomfru Dorete Huitfeldt paabor“, altsaa som Leilænding. Formentlig har hun vel eiet en af Killingstadgaardene og leiet Resten først af Broderen Hartvig Huitfeldt, saa af dennes Svigersøn Thomas Dyre og, efter at han havde solgt den til Hannibal Sehested, af denne og tilsidst af Kronen. Hun havde ogsaa pantsat for 20 Rdlr. den hende tilhørende Bogerø i Drammensfjorden mellem Strømmen og Svelvig til den rige Foged Michel Nilssøn paa Huseby i Lier († 1635), og da hendes Broderdatter, Jomfru Sophia Huitfeldt til Killingstad, der maaske har været hendes Arving, i 1671 vilde gjenløse den fra Panthaverens Sønnedatter, førte dette til en Proces, der trak ud i flere Aar, og hvorfor nedenfor skal redegjøres under Jomfru Sophia Huitfeldt.

Jomfru Dorethe Huitfeldt døde 19. Mai 1668 paa Throndstad, formentlig under et Besøg, hvis hun ikke allerede da havde afhændet Killingstad til Broderdatteren Jomfru Sophia Huitfeldt. Hun blev bisat i det af Oberst Tønne Huitfeldt af Træ byggede Begravelsessted ved Hudrums Kirke, hvorfra den endnu bevarede Kiste maa være overført til det 1750 byggede og endnu ved Kirken staaende Gravcapel. I Aaret 1777 var Indskriftpladen endda bevaret, men er da formentlig, tilligemed de andre nu manglende Plader paa de ældste Kister i Capellet, aftagne til Brug for Forfatteren af det ovenfor Side 44 omtalte Manuscript om Familien Huitfeldt. Ifølge hans Afskrift lød den saaledes:

Her under hviler ærlig og Velbyrdige Jomfrue *Dorothea Huitfeldt* til Killingstad, som saligen hensov i Herren paa Tronstad-Gaard 1668 d. 19de Majj udi sit Alders 97¹ Aar, hendes sal. Fader var ærlig og Velbyrdige Mand Anders Huitfeldt til Krumstrup i Fyen, hendes sal. Moder var ærlig og Velbyrdige Frue Margrethe Litle til Fossesholm.

Da de gamle Ligkister, som havde været aabnede af besøgende, i 1869 undersøgtes og tilspigredes, fandtes der i Jomfru Dorethes Kiste kun Skelettet og Dele af Ligsvøbet. Egekisten selv er af den i det 17de Aarhundrede sædvanlige Form, dobbelt og udvendig betrukket med sort Læder, besat med Messingzirater paa Laaget samt forsynet med svære Jernhanker. Kun det paa Kistens Laag anbragte Aarstal 1668 i store Jernzifre viser nu, hvem der ligger i samme.²

Der er en Mulighed for, at en endnu bevaret Taske eller Løslomme med Messinglaas og paa Forsiden prydet med det Huitfeldtske Vaaben i Sølv og farvet Silke (Bagsiden er af sort Fløiel) kan have tilhørt hende. Efter sin Stil er den at henhøre til Midten af 17de Aarhundrede og er vistnok fra hende gaaet over til Broderdatteren Jomfru Sophie Jakobsdatter Huitfeldt paa Killingstad, efter hvis Død den vel er gaaet ud af Familien. Den kom i 1890-Aarene fra Hallingdal (?) til Christiania for at sælges og blev da kjøbt af Forfatteren heraf. Den afbildes nedenfor under Jomfru Sophia Huitfeldt.

3. JAKOB HUITFELDT (ANDERSSEN) til Throndstad er formentlig født paa Hof ca. 1585 og muligens opkaldt efter Farbroderen Jakob eller Joachim Huitfeldt, der da vistnok ligesom senere var Officier i keiserlig Tjeneste, og som atter var opkaldt efter sin Moders Fader, Rentemesteren Jakob (Joachim) Beck til Førlev († 1572), idet disse Fornavne i det 16de Aarhundrede stadig forvexles. Det er dog ogsaa muligt, at han kunde have faaet Navn efter Faderens Fætter, den i 1583 afdøde Throndhjemiske Lensherre Jakob Huitfeldt. Han vides ikke, som Broderen Hartvig, at have reist udenlands; hans senere Liv synes at have været den jævne, ustuderede Landadelsmands, om han end, som nedenfor omtalt, har været en

¹ Om Urigtigheden af denne Angivelse se ovenfor Side 44.

² Personalhistorisk Tidsskrift 1. R. IV S. 94 f.

ivrig Modstander af den katholske Propaganda og været religiøst orthodox. Han er hidtil ikke fundet nævnt tidligere end 7. Marts 1608, da han med Faderen og Søskendene paa Killingstad i Hudrum overvar den under dem nævnte Aftale angaaende Søsteren Jomfru Ingeborg Huitfeldts Jordegods. Jakob Huitfeldt skrives da allerede til Throndstad.¹

1610 3. Søgne efter Conversio Pauli (28. Janr.) havde K. Maits. Foged over Buskerud og Bragernes Len Tage Eriksen til Oslo Lagthing stevnet erlig og velbyrdig Mand Jakob Huitfeldt til Throndstad for Tienden af Throndstad og Kjusgaarder paa Hudrum, „han sig tilholder“. Denne „forskyder sig paa Breve og Bevis,“ hvorfor Sagen er optagen til Bevisning inden Aar og Dag.²

Under Kalmarkrigen var det i April 1611 bestemt af den af Kongen beskikkede Krigscommission, at Jakob Huitfeldt skulde være Lieutenant under Capitain Lorentz van Hadelens Compagni, der skulde bevogte Manglebro (Magnor) og Grændserne mod Sverige i Østerdalen. Det er for Tiden ubekjendt, om dette enten slet ikke blev Tilfældet, eller om han af Sygdom eller anden Grund senere hindredes; i alle Fald indehavde Axel Aagesen (Rosen-gedde) Stillingen om Høsten samme Aar.³

I en Registrerings- og Taxerings-Forretning i Osloborgeren Jens Holms Bo, afholdt i Oslo 22—24. Juli 1617, nævnes Jakob Huitfeldts Haandskrift (Gjælds-brev) paa 500 Daler, og i en lignende Forretning, holden sammesteds 16. Decbr. s. A. nævnes Jakob Huitfeldts Pantebrev, dat. 18. Januar 1612, lydende paa 40 Daler, hvorfor er sat i Pant 1 Pund Salt i Gaarden Gunnildsrød i Røken Sogn.⁴ I Slutningen af Juni 1613 havde Jens Holm paa Jakob Huitfeldts Vegne ladet udi Rette stevne Rear Gundilrud i Røken for resterende Landskyld, som tilkommer Jomfru Ingeborg Huitfeldt. Da Sagen angaar Adelspersoner, og Jomfru Ingeborg har opladt sin Broder Jakob Huitfeldt Gaarden „Gunderud“, bør den indstevnes for Herredagen.⁵ Dette skede, idet Jens Holm 15. Juli 1613 stevnede Jakob Huitfeldt til „Rafnevig“ (Ramvig paa Hudrum) for en Gaard „Gundelrød“ i Røken, som Jakob Huitfeldt havde pantsat ham for en Sum Penge efter sit Pantebrevs Indhold, men Jomfru Ingeborg Huitfeldt siger at være hendes Gaard, som Broderen ikke havde Magt eller Ret at pantsætte, hvorfor Jens Holm forlanger sine Penge tilbage og Landskylden af Gaarden, som han skulde have oppebaaret, samt Kost og Tæring. Sagen blev imidlertid forliget og kom ei i Rette.⁶

Til Lagthinget i Oslo efter Vinternat (Octbr.) 1615 havde Jens Holm, Borger i Oslo, ladet stevne erlig og velbyrdig Mand Jakob Huitfeldt til „Thromestad“ for Gjæld efter Pantebrev af 13. April 1611 (formodentlig ovennævnte Haandskrift paa 500 Rdl.), hvorfor han havde faaet nogle Gaarde til Underpant. Velbyrdige Hartvig Huitfeldt, der da laa i Slotsloven paa Akershus under Statholderens Fraværelse, svarede paa Broderens Vegne, at da denne ikke var lovlig stevnt, vilde han ikke give sig i Rette for ham. Jens Holm blev derfor tilfunden at give Jakob Huitfeldt Kost og Tæring efter 6 Mænds Kjendelse.⁷

Akershus Lensregnskab for 1617 (i N. Rigsarchiv) oplyser følgende om hans Jordegods: Hurum, Kronegods: Munketeig, øde, 1 Fjerdings Salt. Medeier velbyrdige Jakob Huitfeldt og følger Bøgselen. Herremændstjenere: Duerby vestre og Duerby 2, velbyrdige Jakob Huitfeldt følger disse Gaarde. Jakob Knatvold, bøgger velbyrdige Jakob Huitfeldt. Peder Ramvig, bøgger velbyrdige Jakob Huitfeldt. (Skylden og Forhøielsen opregnes.)

¹ Se ovenfor Side 12, 17 og 45.

² N. Rigsarchiv, Oslo Lagthingsprotokol 1610.

³ A. Larsen, Kalmarkrigen S. 80, hvor det urigtigt angives, at Posteringen var ved Grændsen i Smaalenene (Id og Marker).

⁴ N. Rigsarchiv, Personalialia, Holm.

⁵ Ibid. Oslo Lagthingsprotokol 1613—14, 3. Søgnes Sager efter Joh. Bapt. 1613.

⁶ Danske Rigsarchiv, Stevninger til Herredagen 1613, fol. 26 f. (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml.)

⁷ N. Rigsarchiv, Oslo Lagthingsprotokol No. 6, 1615—16.

Ved Delingen af Søsteren Jomfru Ingeborg Huitfeldts Gods, der fandt Sted paa Sem Gaard paa Eker 11. Decbr. 1620, da hun ved sin Forseelse havde forbrudt samme, erholdt Jakob Huitfeldt Duerby 1 Skippund 1 Fjerdings Tunge, Rød 2 Skippund 1 Fjerdings, udsat, (begge paa Hudrum), og Gunildsrød 1 Skippund, udsat, (vistnok den ovennævnte Gaard i Røken).¹

En Commission, bestaaende af erlige og velbyrdige Mænd Gunde Lange til Aggersvold, K. M.s Befalingsmand over Tønsberg Len, Jakob Huitfeldt til Throndstad, Sivort Gabriel (Akeleye) til Kringerup, Befalingsmand over Verneklosters Len, og Mads Bagge til Holmegaard havde 6. Mai 1620 paa Aastedet Øster Ous paa Id dømt mellem Gerlof Nettelhorst og Fru Sidsel Brun til Morland, Knud Bildts Enke, angaaende en Del af nævnte Gaard Ous, som hun i Henhold til Hr. Vincents Lunges Jordebog mente tilkom hendes Børn, medens Gerlof Nettelhorst havde købt samme af Risums Eiere. Dommen var gaet Fru Sidsel Brun imod, hvorpaa hun indstevnede Sagen for Lagmand Nils Krag, der dog ikke vilde underdømme Commissarierne; 26. Juli 1626 fastsattes det paa Herredagen i Bergen, at Commissarierne atter skulde møde paa Aastedet inden Michelsdag s. A. og undersøge Provenes Gyldighed samt endelig dømme Parterne imellem, saa hver kunde vide, hvad der tilkom ham af Øster Ous.²

Den Tvist, der opstod mellem Søkendene efter Faderens Død 1620, er omtalt udførligere under Brøderen Hartvig Huitfeldt og foranledigede 7. April 1621 opnævnt en kongl. Commission, bestaaende af Statholder Jens Juel, Kantsleren Jens Bjelke og Befalingsmanden over Vernekloster Sigvard Gabrielsen (Akeleye), der skulde stevne Arvingerne til Oslo og forlige dem i Mindelighed eller dømme dem imellem.³

2. Juni 1624 fik Kantsler Jens Bjelke, Gerlof Nettelhorst, Sigvard Gabrielsen (Akeleye) og Jakob Huitfeldt kongl. Befaling til at begive sig paa en beleilig Tid til Aastederne ved Hvidebjørns Sauger for mindelig at forlige eller dømme imellem Gunde Lange til Søfde, Befalingsmand over Tønsberg Len, og to Borgere i Oslo, Christopher Stub og Peder Jakobsen. Dette var endnu ikke skeet 28. Juli 1627, da de fik fornyet Paalæg, undertegnet af Rigsraaderne Hr. Christen Friis og Frantz Rantzau, om at bringe Sagen til Ende. — 23. Marts 1630 udgik der atter Kongebrev i denne Sag til Lagmanden i Borgesyssel Nils Krag, Gerlof Nettelhorst til Ous, Jakob Huitfeldt til Throndstad og Oluf Christophersen (Rytter) om uden Forhaling at indfinde sig paa Aastederne og fastsætte, hvorvidt Parterne ere berettigede til Hvidebjørns Elv og Brug, hvilket allerede var dem paalagt paa Herredagen i Christiania i December 1628, men hidtil af forskjellige Grunde ikke iverksat. I Henhold til denne Befaling havde Nils Krag, Jakob Huitfeldt, Oluf Christophersen (Rytter) og Hans Mogensen (Handingmand) tildømt Gunde Lange 2 Sauger i Hvidebjørns Elv, som allerede hans Hustrues Fader, Kantsler Hans Pedersen (Litle), havde havt. Herved ansaa Michel Hofnagell af Christiania, som Eier og Odelsmand til Ljan, sig forurettet, men paa Herredagen i Bergen 1631 stadfæstedes Commissariernes Dom.⁴

8. Marts 1625 er Jakob Huitfeldts egenhændig undertegnede Jordebog dateret, hvilken han ligesom den øvrige Adel leverede paa Agershus. Den omfatter følgende Jordegods: Throndstad giver i Landskyld Salt 6 Skippund, 2 Faar. Østre Rambuig giver i Landskyld Salt 3¹/₂ Skippund, 1 Faar. Duestad giver i Landskyld Korn 3 Tønder, 1 Faar, 1 Gaas. Østre Duerreby giver i Landskyld Salt 1¹/₂ Skippund, 1 Faar. Vestre Duerreby giver i Landskyld Salt 3 Skippund, 1 Faar. Gundelerød giver i Landskyld Salt 1 Skippund, 1 Faar. I Sogendal: Aaraas giver i Landskyld Smør ¹/₂ Løb, Bukskind 1. Fiddie giver i Landskyld

¹ N. Rigsarchiv, Yngre Diplomsaml., Papirbrev af nævnte Dag i Gjenpart af 17. s. M. (Se nedenfor S. 55).

² Danske Rigsarchiv, Herredags-Dombog 1622, fol. 14—20. (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml.).

³ N. Rigsregistranter V S. 136 f. og ovenfor S. 25.

⁴ Ibid. V S. 401 og 612; VI S. 208 f. samt Herredags-Dombog 1631 No. 37. (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml.).

Smør $1\frac{1}{2}$ Løb, Bukskind 1. I disse 2 sidstnævnte Gaarde eier han en Broderpart. Summa: Smør 2 Spand. Korn 3 Tønder. Salt 15 Skippund. Faar 7. Bukskind 1 og 2 Kalvskind. Et Laxefiske under de 2 Gaarde i Sogndal giver aarlig 2 Tønder Lax. Dette er alt tilsammen beregnet til $47\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn.¹

Ved den kort efter af Jens Juel, Jens Bjelke og Gunde Lange afholdte Taxering over Adelens Jordegods, dateret 28. Marts 1625, ansættes Bertel Lauritsen (Hørbys), Jakob Huitfeldts, Offe Dahls og Fru Magdalene Gyntelbergs Jordegods tilsammen til et Beløb af 322 Tønder Korn, hvoraf holdes en gerust Hest.² Ved den i Kongebrev af 25. Marts 1627 fastsatte Contribution, hvorefter Adelen skulde give Femteparten af sin aarlige Indkomst, ansattes Jakob Huitfeldt til at erlægge 14 Rdlr.³

Jakob Huitfeldt og hans Svoger Sigvard Gabrielsen (Akeleye) fik den udvalgte Prins Christian (V.s) Brev, dateret Koldinghus 23. Marts 1626, hvorved det paalagdes dem at gjøre Gunde Lange Indførsel i Claus Brockenhuus's Gods i Brunlaug og Tønsberg Lene samt paa Eker, hvilket er ham tildømt af gode Mænd i Danmark.⁴

Jakob Huitfeldt havde i nogen Tid havt Tolden ved Drøbaks og Sands Toldsteder i Forpagtning, men havde i 1626 opsagt samme, formentlig fordi Afgiften har været for høj. 24. Marts 1626 havde han erhvervet en Dom over Bønderne, som forsømte at levere Tømmer og gjøre Kjørsel til de af ham forpagtede Sauger paa Hudrum.⁵ 6. Octbr. 1626 fik han den udvalgte Konges Brev om, at han, naar Forpagtningsaarene ere ude, fremdeles maa beholde Tolden paa Regnskab, indtil han eller nogen anden vil forpagte samme.⁶ Dette synes han senere atter at have gjort, thi fra Frederiksborg 28. Februar 1631 paalagde Kong Christian IV Gerlof Nettelhorst til Ous og Sten Villumsen (Rosenvinge) til Thorshof at forlige eller dømme imellem Jakob Huitfeldt, der har Toldforpagtningen i Bragernes Fogderi, og Ove Gedde til Tommerup, Befalingsmand over Eker og Brunlaug Lene, samt Tolderen paa Moss Jakob Strømmesen, idet Jakob Huitfeldt mener, at de have gjort Indgreb i hans Toldoppebørsel, idet en Skipper har ladet ved Strømmen i Bragernes Fogderi og en anden har skudt sin Baglast i samme Fogderi men have dog erlagt Told i Drammen og Moss.⁷

Ved Capitelets Møde i Oslo 30. Octbr. 1628 examinerede Biskop Nils Simonsøn Glostrup i Nærværelse af Statholder Jens Juel og 4 residerende Kanniker den for Papisme mistænkte Sogneprest til Sem i Tønsberg Len, Hr. Laurits Halvorsøn, angaaende hans Meninger om forskellige religieuse Spørgsmaal. Heriblandt forekommer som Punkt 6: Sagde han, Aarsagen til den Uenighed imellem hannem og velbyrdige Jakob Huitfeldt skal have været, at velbyrdige Jakob Huitfeldt straffede Hr. Laurits's Prædiken at være Løgn, i det han havde sagt, at Sathanas ikke kjendte Christum, der han hannem tenteredede in deserto (fristede i Ørkenen); hvilket der Hr. Laurits ikke vel optog, slog Jakob Huitfeldt hannem ved Øret; men Hr. Laurits benægter sig, ikke at have slået Jakob Huitfeldt, meget mindre draget hans Værge ud.⁸

I Akershus Lensregnskab 1628—29⁹ findes en „Fortegnelse paa hvis Sølv, hvormed Indbyggerne i Norge have gjort H. Mait. Undsætning baade paa Forsikring i Kronens Gods og ellers uden Vederlagt forstrakt“. Blandt andre forekommer her „Jakob Huitfeldt til

¹ N. Rigsarchiv, Statholderarchivet, Adelens Jordebøger 1619—39.

² Budstikken 1823 (IV) S. 718.

³ Y. Nielsen, Jens Bjelke til Østråt S. 129.

⁴ N. Rigsregistrarer V S. 512.

⁵ C. Deichmans Manuscript om Familien Huitfeldt i Deichm. Bibl. No. 125 in fol.

⁶ N. Rigsregistrarer V S. 563 f.

⁷ Ibid. VI S. 295 f.

⁸ Se Capitelsbog i Oslo Bispearchiv (N. Rigsarchiv) 2. h. 4., jfr. m. N. Hist. Tidsskr. 3 R. III S. 344.

⁹ N. Rigsarchiv Pakke 83.

Throndstad, K. Maits. Tolder ved Drøbach og Sands Ladsteder, udlagt 400 Lod Sølv, underdanigst foræret“.

Jakob Huitfeldt døde allerede i Aaret 1632, da han vistnok endnu manglede et Par Aar paa de fyldte 50. Dødsfaldet indtraf om Vaaren, maaske i Mai, thi allerede 25. Juni fik Sigvard Gabrielsen (Akeleye) Kongebrev om at paatage sig Enkens, hans Søsters, Værgemaal og i alle Maader ramme hendes Gavn og Bedste. — 21. Juni 1634 fik Statholder Christopher Urne Brev at tilholde afgangne Jakob Huitfeldts Arvinger at betale Afgiften af Bragernes og Follo Toldsteder, som resterer fra 1. Mai 1631 og til Aarsdagen 1632, som er 1050 Rdlr., samt Afgiften af 2de Flomsager fra 1. Mai 1632 til Aarsdagen 1633, som er 300 Rdlr., tilsammen 1350 Rdlr., at betale til førstkommende Michelsdag i Renteriet med sin tilbørlige Rente og, om det ikke sker, inddrive Pengene ved Rettens Middel.¹ — Det er disse to Kongl. Mats. Flomsauger med Inventarium (Morksaugerne paa Hudrum), som erlig og velbyrdig Mand salig Jakob Huitfeldt til Throndstad paa nogle Aars Tid har havt i Forpagtning, og som derpaa Peder Muus har tilforpagtet sig. I den Anledning mødte 12 Lagrettesmænd af Røkens og Hudrums Sogne og Thingskriveren Johan Worm efter Fogden Michel Pedersens Paalæg 4. Mai 1633 ved Morksaugerne, som Fru Elsebe Gabriels (Akeleye) lader med Inventariet og Trælasten, der vidløftig opregnes, overlevere til Peder Muus tiligemed Inventariet paa K. Maits. Gaard Mork, hvilket ligeledes opregnes. En Del af det sidste var gammelt og udslidt, medens begge Saugers „Tilhøring“ og Redskab var vel vedligeholdt.²

Da det formentlig har faldt Fru Elsebe vanskeligt at udrede Restantserne af Toldforpagtningen etc. i Penge, tilbød hun Kongen i Betaling Haandskrifter (Obligationer) paa Penge, der skyldtes hende med Rente efter en medfølgende Fortegnelse. — 25. Septbr. 1635 paa lægger Kongen Statholderen Hr. Christopher Urne at modtage dem og indfordre Pengene, om Gjælden er rigtig og vis. Da Fru Elsebe endda bliver Kongen 150 Rdlr. skyldig, faar hun „Dag“ (Opsættelse) dermed paa et Aar mod at stille nøiagtig Forsikring. — Desuagtet faa Hartvig Huitfeldt og Sigvard Gabrielsen (Akeleye) som Børnenes og Enkens Værger 18. Octbr. 1636 Kongebrev om inden førstkommende Jul at lade afbetale i Renteriet, hvad der skyldes paa Afgiften af Saugerne paa Hudrum og Tolden ved Sand med underliggende Ladsteder, saafremt de ikke selv ville tilsvare Skaden af Undladelsen. — Ved Kongebrev af 16. Novbr. 1636 til Hartvig Huitfeldt gives Udsættelse med Indbetalingen til førstkommende Paaske. Jakob Huitfeldts Svogre, Knut Gabrielsen til Hjulerød, Landsdommer i Halland, og Laurits Gabrielsen (Akeleye) til Villerup vare Forløftningsmænd for Afgiften.³

Jakob Huitfeldt var, formentlig før 1620, bleven gift med Elsebe Gabrielsdatter (Akeleye), en Datter af Gabriel Knudsen Akeleye til Nordskov og Krengerup i Fyn samt Hjulerød i Halland, Landsdommer i Fyn († 1608), og Fru Helvad Jakobsdatter Sparre († 1611). Maaske har Jakob Huitfeldt lært hende at kjende hos Broderen Sigvard Gabrielsen (Akeleye), der fra 1617 havde Vernekloster i Forlening. Ved Faderens Død vare alle Børnene umyndige, og Registrering over Boets Løsøre blev holdt paa Throndstad 2. September og 12. October 1632, uden at dengang nogen Deling mellem Enken og Børnene fandt Sted. Dette blev imidlertid nødvendigt, da hun i 1636 agtede at indgaa nyt Ægteskab, og en Delingsforretning afholdtes derfor paa Throndstad 22.—24. Septbr. 1636, hvorved der paa hver af de to Dele, Enkens og Børnenes, faldt følgende: 1) Halvanden Saugs Redskab, vurderet for Penge 17½ Daler 1½ Ort 6 β. 2) Sølv 125 Lod. 3) Fæ og Kveg i alt 185 Daler

¹ N. Rigsregistrarer V S. 399 og 652 f.

² N. Rigsarchiv, Yngre Diplomsamling, Brev af 14. Juni 1665.

³ N. Rigsregistrarer VII S. 110, 256 og 297 f. I Brevet af 18. Octbr. 1636 angives ved Skjødsløshed Jakob Huitfeldt som Fader af Hartvig Huitfeldt og Sigvard Gabrielsen, medens Enken kaldes „afgangne Fru Else Gabriels“.

1 Ort. Heraf var 13. August 1634 til Gjælds Betaling udlagt 42 Rigsdaler, hvorfor hver af de 2 Lodder nu fik $72\frac{1}{2}$ Daler $\frac{1}{2}$ Ort. 4) Heste i alt 105 Daler, deraf ligeledes 1634 udlagt 32 Daler, nu paa hver Lod $36\frac{1}{2}$ Daler. 5) Messing tilsammen $40\frac{1}{2}$ Daler 6 β , deraf 1634 udlagt for $3\frac{1}{2}$ Daler, nu paa hver Lod $18\frac{1}{2}$ Daler 3 β . 6) Kobber, hver Lod 12 Daler $1\frac{1}{2}$ Ort 8 β . 7) Tin paa hver Lod 19 Daler $1\frac{1}{2}$ Ort 6 β . 8) En Skaalevegt, paa hver Lod 3 Ort. 9) Jern Kjøkkentøi 5 Daler $\frac{1}{2}$ Ort. 10) Senge-, Dun- og Hoveddyner, Puder, Sengklæder, Teppener og andet saadant, tilsammen $167\frac{1}{2}$ Daler $\frac{1}{2}$ Ort, deraf er 1634 udlagt til fælles Gjæld 43 Daler, igjen paa hver Lod 62 Daler 1 Ort 6 β . 11) Benkedyner og Hynder, ialt $48\frac{1}{2}$ Daler 1 Ort, deraf 1634 udlagt til Gjæld 21 Daler, igjen paa hver af de 2 Lodder $13\frac{1}{2}$ Daler $1\frac{1}{2}$ Ort. 12) Sperlagen til Senge, paa hver Part 16 Daler 1 Ort. 13) Duge, Lagen, Haandklæder og Pudevar, paa hver Part $54\frac{1}{2}$ Daler $\frac{1}{2}$ Ort. 14) Et rødt Slædedækket med Ulveskind's Foder, 3 Sten Hamp, 1 Takke, 1 Harnisk, et rødt Engelsk Skivedækket (Bordtæppe), 10 Alen sort Engelsk (o: Klæde), en grøn Tapet, et gult og rødt Tapet, paa hver Part 25 Daler $1\frac{1}{2}$ Ort. 15) Jern- og Smedieredskab, Sadler, Sæler og Slæder, tilsammen $73\frac{1}{2}$ Daler $1\frac{1}{2}$ Ort, deraf 1634 udlagt til Gjælds Betaling 21 Daler, nu paa hver Part 31 Daler $1\frac{1}{2}$ Ort 6 β . 16) Musket, Bøsser og Værger, i alt 23 Daler, deraf 1634 udlagt $7\frac{1}{2}$ Daler, nu paa hver Part $7\frac{1}{2}$ Daler 1 Ort. 17) Kister, Skrine, Sengsteder, Skiver (d. e. Borde), Stole, Skabe m. m., paa hver Part 53 Daler $1\frac{1}{2}$ Ort. 18) Salig Jakob Huitfeldts Klæder udlagt til Børnene af Værdi $137\frac{1}{2}$ Daler. Derimod beholder Fru Else sine egne Gangklæder samt af den salig Mands Klæder til Værdi $95\frac{1}{2}$ Daler og i Fruerstuen grønt Klæde paa Væggene, Conterfiæ (d. e. Portraiter), Tavler (d. e. Billeder) og et Skivetækket, tilsammen 34 Daler 1 Ort, i alt i denne Post 129 Daler 1 Ort. Uden Skifte har Fruen beholdt en opredt Seng, „saa god, som hun selv haver villet gjort den“, som ikke er vurderet. 19) 2 Seigerverk (d. e. Uhre), hvoraf 1 paa hver Part. 20) Ved Ramvig-Saugerne var der 1632 af Samfingdelene 8650, hvert Hundrede $2\frac{1}{2}$ Daler, Samfingtømmer $74\frac{1}{2}$ Tylvt, hver Tylvt 1 Rdlr, tilsammen 290 Daler 3 Ort, deraf paa hver Part 145 Daler $1\frac{1}{2}$ Ort. 21) Af Jordegods faldt paa Børnenes Lod $6\frac{1}{2}$ Skippund 1 Fjerding Salt og 3 Faar i aarlig Landskyld, Skippundet sat til 2 Daler aarlig og 1 Faar til $\frac{1}{2}$ Daler, Børnenes Rente for 4 Aar i alt 60 Daler. 22) Afgiften af $1\frac{1}{2}$ Saug aarlig 15 Daler, i 4 Aar i alt 60 Daler. 23) Avlingen 1632, Børnenes Halvpart 45 Daler (10 Tønder Byg à $1\frac{1}{2}$ Daler, 30 Tønder Havre à 1 Daler).

Derpaa følger Fortegnelse paa Penge, som Fru Elsebe har faaet indbetalte siden 1632: 1) Af velbyrdige Sigvard Grubbes Haandskrift beregnes Børnenes Part til 165 Daler. 2) Anders Karde paa Moss skyldte efter 2 Haandskrifter 280 Daler, hvoraf er oppebaaret til salig Jakob Huitfeldts Begravelse og Børnenes Klæder 220 Daler, tilbage 60 Daler. 3) Hr. Christen paa Hurum har gjenløst sin Haandskrift med 40 Daler. 4) Velbyrdige Fru Kirsten Munck havde pantsat en Sølvkande for 30 Daler, som Fru Elsebe har udsat til Guttorm Tofte for samme Sum. De øvrige 19 Skyldnere ere Bønder, de fleste paa Hudrum og i nærmeste Omegn.

Derhos findes Fru Elsebe i sin Enkestand at have bortlaant henimod 90 Daler til 6 forskellige Personer, hvoriblandt til Jomfru Dorethe Huitfeldt 8 Daler og til Hr. Christen 40 Daler (betalt), hvilke det paalægges hende selv at indkræve. I alt udgjorde Boets Tilgodehavende $591\frac{1}{2}$ Daler og 2 Huder, heri ikke indbefattet de af Anders Karde oppebaarne 220 Daler. — Hvad Fru Elsebe siden 3. Septbr. 1632 havde betalt eller lovet at betale af Boets Gjæld beløb sig til henimod 480 Daler i 14 Poster, hvoriblandt nævnes Johan Gaardmand ved Bragernes, flere Borgere paa Moss og i Frederiksstad, Broderen Sigvard Gabrielsen ($42\frac{1}{2}$ Daler), Jens Povelssen paa Klosteret (o: Vernekloster) m. fl. Tilbage blev altsaa henimod 112 Daler og 2 Huder, hvoraf Børnenes Part ca. 56 Daler 1 Hud.

Af Børnenes hele Tilkommende blev ca. 430 Daler staaende hos Moderen. Herimod mente Fru Elsebe, at en Del maatte komme til Afkortning efter hendes overleverede Fortegnelse, hvilket dog overlodes til de gode velbyrdige Folk at afgjøre eller til en uvillig Dommer. Forretningen, der er dateret Throndstad 27. Octbr. 1636, er, foruden af Fru Elsebe, underskrevet og beseglet af Christen Christenssøn paa velbyrdige Hartvig Huitfeldts Vegne, Hans Ingvorssøn paa velbyrdige Sigvard Gabriels Vegne, Nils Bastiansen, Thingskriver over Bragernes Fogderi, Anders Christenssøn, Forvalter over Strøms Gods, og Anders Povelssøn, Thingskriver over Mossedal. Forretningen er læst paa Ramvig 18. Septbr. 1651.¹ I Extracten over Adelens Jordebøger, der overleveredes paa Akershus 1639, opføres velbyrdige Fru Elsebe Gabriells Jordegods at udgjøre i Hartkorn 24 Tønder 4 Settinger og i Penge 6 Daler 8 3 og i Fortegnelsen af Marts 1639: Salt 4 Skippund 1 Fk. Faar 2.²

Fru Elsebe Gabrielsdatter Akeleye blev vistnok i Slutningen af Aaret 1636 gift for anden Gang med Arild Axelsen af en Slægt, som Genealogerne benævner Rosengedde; selv skriver han sig „Giede“. Han er ogsaa, men urigtigt, henført til Slægten Gere (Most) og skrives til Ramvig paa Hudrum, som han fik med sin Hustru, der endnu levede 1644 og kunde antages død 1651 (før 18. Septbr.), da, som ovenfor nævnt, Skiftet efter Jakob Huitfeldt læstes paa Ramvig, hvor hun formentlig længe boede, men, som nedenfor (under Sønnen, Tønne Huitfeldt) vil sees, levede hun nok endnu 1657. Arild Axelsen er den „Arent“ Axelsen, som 28. Febr. 1630 antoges som Gefrieder i Skaane, og som blev Cornet ved Hannibal Sehesteds Livcompagni 9. Marts 1644 og i Octbr. s. A. Regimentskvartermester. Under de mod Hannibal Sehested rettede Undersøgelser 1651 giver han 21. Mai fra Tønsberg Svar paa en Del Spørgsmaal, der fremsattes til de under „Hannibalsfeiden“ fungerende Officierer.³ 29. Octbr. 1649 udsteder Arild Axelsen til Ramvig paa Bragernes et Pantebrev til Rasmus Jørgensen.⁴ Efter Fru Elsebes Død blev han gift med Margrete Mortensdatter Pachs, Enke efter Erik Qvitzow, der endnu levede 1655. Arild Axelsen var den sidste Mand af sin Slægt.⁵

Den ovennævnte Extract af Skiftetbrevet fra 1636 nævner ikke Børnenes Antal eller Navn, men sandsynligvis levede dengang Sønerne Eiler og Tønne samt Døtrene Dorethe, Sophie og Margrete; et Par Børn ere muligens døde som ganske smaa, da der ingen Sønner forekomme med Farfaderens eller Morfaderens Navne.

Da samtlige Børn, som ovenfor nævnt, ved Faderens Død vare umyndige, blev Farbroderen, Hartvig Huitfeldt, deres Formynder, og ved dennes Død 1637 paalagdes det ved Kongebrev af 7. Octbr. 1638 Morbroderen Sigvard Gabrielsen (Akeleye) at modtage Værgemaalet af Hartvig Huitfeldts Enke, Fru Maren Schram. Han maa imidlertid have vægret sig for at overtage Værgemaalet, thi efter hans Anvisning og Ønske paalagde Kongen 11. Novbr. 1639 Thomas Dyre til Sundsby, Hartvig Huitfeldts Svigersøn, at modtage Værgemaalet af Fru Maren Schram samt Sten Villumsen (Rosenvinge) til Those og Daniel Bildt til Morlandgaard at være tilstede ved Overleveringen og at forlige eller paakjende de „Irringer“, der maatte kunne opstaa i denne Anledning. Da Thomas Dyre derimod gjorde gjældende, at han kun var Børnene besvogret, medens Sigvard Akeleye var deres Morbroder, paalagde Kongen 18. Mai 1640 denne alligevel at modtage Værgemaalet, hvilket dog først skede efter fornyet Paalæg af 17. Mai 1641.⁶ Paa Børnenes Vegne møder han i 1643 i Anledning af den nye Rostjenestekat.⁷

¹ Efter Orig. paa 4 Ark Papir i N. Rigsarchivs Yngre Diplomsaml.

² Budstikken 1823 (IV) S. 746 og Magazin t. den Dan. Adels Hist. S. 144.

³ (Norsk) Hist. Tidsskr. 3 R. II. S. 157. Hans Protokoller og Documenter vare tagne i Sverige af Fienden.

⁴ Deichm. Bibl. Mscr. No. 125 in fol. ang. den Huitfeldtske Familie.

⁵ Hofmans Efterretn. om Dan. Adelsm. I. Fortal. XI. Suhms Saml. t. d. Dan. Hist. 1 R. II B. (2) S. 156.

⁶ N. Rigsregistranter VII S. 457 f., 620 f. og 683, VIII S. 81. Se ovenfor S. 38.

⁷ Y. Nielsen, Jens Bjelke til Østråt, S. 348 f.

Jakob Huitfeldt er ganske vist død paa Throndstad og begravet i Hudrums Kirke, men ethvert Minde derom er, som ved Forældrene nævnt, udslettet ved Kirkens Brand i Aaret 1686.

C. Deichman beretter i det ovennævnte Manuscript om Familien Huitfeldt, at der, da han skrev (d. e. i 1770-Aarene) endnu paa en Vinduesrude paa Setre under Throndstad stod indbrændt med Farver: „Iuncker Iacob Widtfeldt, Konincklicke Majestæt tollener over de Sande Anno 1625“. Han tilføier: Herved maa anmærkes, at Hollænderne løb paa de Tider ind i alle Havne til enelliggende Bøndergaarde og afhentede Lasten, og de fleste Steder gjorde til vedkommende saadanne kostbare Foræringer, saa man endnu mangesteds finder deslige Vinduer. — Lige efter Ordene har vel ikke Jakob Huitfeldt været Tolder, men sluttelig havt Omsorg for Udskebningen og oppebaaret Tolden. Man finder Breve fra disse Lastekjøbere i Holland til Geheimeraad Hausmann med Udskrift: „An den Herren Hausmann, groot Koopman & Geheimteradt“ — „An de Frau Adeler groot koopmanind & Generaladmiralind“. En Kjøbmand og en Tolder vare større i deres Øine end Geheimeraad etc.

4. Jomfru INGEBORG (ANDERSDATTER) HUITFELDT er tydeligvis det yngste af Anders Huitfeldts Børn og formentlig født henimod 1590. Hun maa være opkaldt efter Mormoderen, Fru Ingeborg Nilsdatter (Gyldenløve), Peder Hansen (Litles) Enke, der først døde 1597. Under Faderen og Søskendene (ovenfor S. 12, 17, 45 og 48) er den Transaction omtalt, som disse i Forening foretog 7. Marts 1608, og hvorved hun for noget „Gavegods“ paa Ørlandet erholdt 3½ Pund Salt i 2 Duerrebygaarde (nu Verby) og vestre Ramvig paa Hudrum. Under Broderen Jakob (ovenfor S. 49) er omtalt de Retssager, der i Juni og Juli 1613 holdt paa at opstaa angaaende Gaarden „Gundelrød“ i Røken, som af Jakob Huitfeldt var pantsat til Osloborgeren Jens Holm, men som Jomfru Ingeborg erklærede for at være sin. Sagen, der allerede var indstevnet for Herredagen, blev imidlertid forligt, inden den kom i Rette. Gaarden tilfaldt imidlertid senere Jakob Huitfeldt, dengang hendes Søskende efter Faderens Død paa Sem paa Eker 11. Decbr. 1620 delte hendes Gods, da deres „Søster Ingeborg Huitfeldt (desværre) sig saa høit forseet haver, at hendes Arv og Eigendel til hendes næste Arvinger er forfalden.“ Hartvig Huitfeldt fik en halv Saug „der nedre ved Setteren“ (o: Setre), anslaget for Tunge 3½ Skippund 4 Lispund 3 Remaal i det ringeste, nok i Follestad (i Røken), udsat (o: pantsat), 15 Lispund, hvilket Gods han har henskiptet til Hans Kgl. Maiestæt. Jakob Huitfeldt tilfaldt østre Duereby for Tunge 1 Skippund 1 Fjerdings, Rød 2 Skippund 1 Fjerdings, udsat, og Gunildrød 1 Skippund, udsat. Jomfru Dorete tilfaldt i vestre Ramvig 2 Skippund 1 Fjerdings, udsat, hvormed de alle erklærede sig tilfreds. Derhos forpligtede de sig samtlige eller en paa alles Vegne at forskaffe hende nødtørftig Underholdning med Klæder og Livs Ophold, hvilket de alle underskrive og forsegle.¹

Denne Fortællelse af Jordegodset staar selvfølgelig i Forbindelse med et Leiermaal, hvori hun har gjort sig skyldig med en ufri Mand, thi herom indeholder Kong Frederik II.s Reces, dat. Kalundborg 21. Novbr. 1576, i 12. Artikel følgende: „Naar nogen Frue eller Jomfrue herefter findes at lade sig udi saadan Uære beligge, da skal hendes Værgе hende strax tage og fængelige lade indsætte og forvare udi hendes Livstid, og alt hendes Gods til sig anamme, og det altsammen nyde og beholde, saalænge han hende saa udi Fængsel og Forvaring holdendes vorder.“ Og i samme Konges Gaardsret af 9. Mai 1562, der ligesaa vel gjælder Adelen som Kongens Gaarde, lyder 16. Artikel saaledes: „Beligger nogen Adelsmand nogen Frue eller Jomfrue, som og af Adel er, da skal han være æreløs og saa foragtet, som hun er, der sig haver ladet beligge. — End beligger nogen fattig Karl, som ikke er af

¹ Efter bekr. Afskrift, udstedt af Hartvig Huitfeldt 17. Decbr. 1620 i N. Rigsarchiv, Yngre Diplomsaml.

Adelen, nogen Frue eller Jomfrue, som af Adelen er, da skal han straffes paa sin Hals. End rømmer han, da være æreløs, og skal ingen maa tage hannem udi Tjeneste eller handhave hannem, efter det er hannem bevist over, uden at han vil svare til hans Gjerninger. — Og hvilken Frue eller Jomfrue, som af Adel er, der lader sig beligge, skal have forbrudt alt hendes Arvegods til hendes rette Værge, og han skal det strax mue anamme. End vil hendes Værge samme hendes Gods ikke anamme og bliver af hendes næste Venner paamindt, da mue andre hendes næste Venner det antamme, hvo der vil, og det beholde, saalænge hun lever, men efter hendes Død skal samme Gods komme til hendes næste Arvinge, dog ikke til hendes egne Børn.“

I Henhold til disse Bestemmelser blev Ingeborg Huitfeldt (hun benævnes i Brevet af 11. Decbr. 1620 ikke længer med Adelstitelen „Jomfru“) altsaa interneret,¹ formentlig enten paa Throndstad eller Killingstad, og betragtedes fra nu af som borgerlig død; hun nævnes ikke mere, saa at det ikke vides, naar hun døde. Hvem „Karlen“ var og hans senere Skjebne er ubekjendt; formodentlig har han reddet sig i Tide ved Rømning, muligens over til Holland med et af de mange Fartøier, der hentede Tømmer fra Hudrum.

Det viser sig overhovedet, at Døtrene paa det afsides liggende Throndstad ikke have kunnet finde ligebyrdige Beilere, saa meget mere, som de ingen større Formue besad, og at de derfor i de to første Generationer have foretrukket at forblive ugifte fremfor at gifte sig under sin Stand.

HARTVIG HUITFELDT'S 2 BØRN.

(1. Margrete. 2. Erik).

1. MARGRETE HARTVIGSDATTER HUITFELDT, 1608—1683, gift med Thomas Dyre. Hun er født paa sin mødrene Slægts Gaard Skjeldbred paa Eker² 5. Novbr. 1608 og mistede allerede i en tidlig Alder sin Moder Bendte Schack, uden at dog dennes Dødsaar er kjendt. I Aaret 1622 giftede hendes Fader sig paanyt, og ved Brev, dat. Frederiksborg 30. Mai 1622, paalagde derfor Kongen Statholder Jens Juel at være tilstede som hendes Værge ved det Skifte, Faderen vilde holde med hende, og paase hendes Tarv.³ Sin Ungdom har hun tilbragt dels paa Skjeldbred⁴ og dels paa Rammegaard i Jylland, der var Stifmoderen Fru Maren Schrams Fædrengaard, og hvor Forældrene oftere opholdt sig, og hvor Faderen døde i 1637. Her i Jylland maa det ogsaa være, hun har gjort Bekjendtskab med sin senere Husbonde Thomas Dyre,⁵ der var født paa Hvidstedgaard i Jylland 1. Juni 1605. Han

¹ Nogen egentlig „Indmuring“ har vel ikke fundet Sted, om hun end neppe har faaet Tilladelse til at fjerne sig fra Stedet. Det mest kjendte Exempel af denne Art er den ofte omtalte Begivenhed med Jomfru Riborg Brockenhuus, der i Kongens Gaard blev beligget af Frederik Rosenkrantz, hvorom se T. A. Beckers Orion III S. 341 ff. og Berigtigelserne i (Dansk) Hist. Tidsskr. 4 R. IV og V, Reg.

² Ikke Gaarden af samme Navn i Grinderød Sogn i Baahuslen, som antaget af Holmberg i Bohusläns Hist. och Beskrifning 1. Udg. III. S. 245 og 262, 2. Udg. III. S. 52. Paa sidstnævnte Sted paaberaabes „Sagnet“ i Bygden, hvilket selvfølgelig kun skyldes Navnligheden med hendes Fødested i Norge, hvorom man har faaet Besked af Ligkisteindskriften. „Sagnet“ har desuden faaet Bestyrkelse ved den af hende til Grinderøds Kirke skjænkede Sognebudskalk. Hun er selvfølgelig opkaldt efter Farmoderen Fru Margrete Pedersdatter Litle.

³ N. Rigsregistrarer V S. 243.

⁴ Maaske ogsaa nogen Tid hos Mormoderen Fru Gurre Green paa Hægstad paa Eker.

⁵ Men neppe i Baahuslen, som Brusewitz formoder, se 2. Udg. af Holmbergs Bohusläns Hist. och Beskrifn. III S. 61. Hvorfra det vides, at han har bestyret sin Farbroder Hans Jessen Dyres Gaard Strøm, er ubekjendt; Ligprædikenen ved intet derom. Formentlig er det hele kun Gjætning.

Vinder vi Lifferspiffen Anders Guitfeldt till vaffes, Hans
 sig Guitfeldt sigel Stenlind, Jakob Guitfeldt sigel Thun
 sigel, Thomas Guitfeldt sigel Rillingstad, Och vi er alle vider
 ligit adt offtyngen vi Samtliga sasse vnder, Guelphordes vnder Buller
 vnder Liffers vnder Jagerskone Guitfeldt, Guelphordes vnder Buller
 vnder Liffers vnder Gauer para Durum, som er vnder Durumby ga
 vunder or vnder Raming som er Lu vunder gauer, Da sasse vi Samt
 sig indlagt funder Liffers, Guelphordes, Guelphordes vnder ind
 vunder Raming, i funder ind vunder Durumby, Det solge vider bryge
 Och besede sig sigel vider or gauer ind alle maade, my beord, vnder sigel
 Och under Rottigstad, Och Liffers vi Samt gode, Och vunder
 Liffers gode vider, funder vnder or opladt, for naagigt gauer gode par para
 vunder, som vunder Liffers funder my naagigt inditt sigel vunder Gauer
 Och som sigel vunder vunder gauer sasse vunder funder sigel vnder
 funder, Da sasse funder Liffers naagigt off funder Raming, Jager my
 in det Liffers, ind funder, gauer gode, vunder Liffers sigel, vnder sigel my om
 vunder vunder, Det funder funder gauer Raming besede sigel, vunder vunder vunder
 vunder sigel, Da sasse de funder sigel, som vunder funder sasse
 vunder sigel som ind vunder vunder ind de vunder sigel sigel,

Anders Guitfeldt
 Egen hand

Raytens Guitfeldt
 Egen hand

Jakob Guitfeldt
 Egen hand

Hans Guitfeldt
 Egen hand

var en Søn af Iver Jensen Dyre til Sørup i Vendsyssel og Fru Elisabeth Galskyt til Hvidstedgaard og opdroges hjemme til 18. Octbr. 1623, da han sendtes til Sorø Academi, hvor M. Hans Rasmussen Brochmand var hans Hofmester. 11. August 1625 drog han udenlands for at studere og tilbragte omtrent 2 Aar i Leyden, hvor han 24. Septbr. 1625 blev indskreven som juridisk Student, men besøgte ogsaa mange andre større Stæder. Da Krigen 1627 naaede til Danmark, vendte han 26. Juli hjem til Forældrene, hos hvem han forblev, indtil han 1628 kom ombord paa Flaaden, der under Admiral Henrik Wind sendtes til Elben mod Hamburgerne, da Glückstadt blev undsat med Levnetsmidler, Ammunition etc.¹ Da Krigen 1629 var tilende, ansatte Kongen ham i Cancelliet blandt Cancelli-Herremændene, hvor han forblev i 5 Aar (fra 24. April 1629 til 20. Febr. 1634). Det var vel omtrent samtidigt med sin Afsked fra Cancelliet, der maaske netop var foranlediget ved Tanken paa forestaaende Ægteskab, at han efter Slægt og Venners Raad „lod anlange og beile om erlige og velbiurdige Jomfru, Jomfru Margrete Huitfeldt“, hvilken „Begjæring er bleven samtykt, og derefter Anno 1635 den 15. Marts er deres Æres og Bryllups Høitid i Viborg holdet; levede saa tilsammen et christeligt og kjærligt Ægteskab 16 Aar, 6 Maaneder og nogle Dage, og blev derudi velsignet af Gud med 3 deilige Børn, 2 Sønner og en Datter, af hvilke Sønnen og Datteren i deres Barndom og blomstrende Aar ere hen for i Veien, men den ene Søn, velbiurdige Iver Dyre, igjen lever med Moderen“.²

Formentlig har det unge Ægtepar kort efter Brylluppet taget Bolig paa Fru Margretes Eiendom, Sædegaarden Sundsby paa Mjørn i Valle Annex til Thjørn i Baahuslen, hvilken hun havde arvet fra Mormoderens, Fru Gurun Greens, Slægt, idet den efter Kantsler Anders Greens Enkes Død 1616 delvis maa være tilfaldt Fru Gurun, der formentlig har udløst sine Medarvinger af Familien Maaneskjold. Fru Gurun levede i alle Fald endnu 1625, og Gaarden maa derfor være gaaet direkte over fra hende til Datterdatteren, da Faderen allerede 1622 i Anledning af sit nye Ægteskab, som ovenfor nævnt, skiftede med hende.

Allerede under sin Cancellitjeneste (1631) havde Thomas Dyre erholdt et Kannikedømme i Aarhus Domkirke og fik 18. Mai 1640 Kongebrev paa Dragsmark Kloster i Baahus Len, naar den daværende Indehaver Nils Hammer afgik ved Døden.³ Samme Dag erholdt han Fritagelse for at paatage sig Værgemaalet for Jakob Huitfeldts Børn, naar hans Svigermoder, Fru Maren Schram, skulde afgive dette, hvilket hendes afdøde Ægtefælle Hartvig Huitfeldt havde forestaaet siden Broderens Død 1632. Det var nemlig ved Kongebrev af 11. Novbr. 1639 paalagt Thomas Dyre til Sundsby at overtage dette Værgemaal, men da han havde oplyst, at han kun var Børnene besvogret, blev det nævnte 18. Mai overdraget Børnenes Morbroder Sigvard Gabrielssøn (Akeleye).⁴ 1644⁵ kom han i Besiddelse af sin Forlening, som laa ham beleilig, idet den ikke var langt fjernet fra hans Bopæl, til hvilken han ved denne Tid søgte at erhverve bekvemt beliggende Jordegods. Han havde saaledes 1642 andraget om at maatte gjøre et Mageskifte med Kronen, idet han ønskede at tilbytte sig følgende af Kronens Gaarde og Gods i Baahus Len paa Thjørn i Valle Sogn: Dypholt, øvre Fjellebro, hvori han selv eier 6 Øresbol, 3 Gaarde ved Navn Møgenes, Melby, Refsal, 2 Fjerdingsgaarde ved Navn Brekke og Heller samt et Stykke Eng i Fjellebrogjerder, som nu bruges

¹ Dette stemmer ogsaa med Personalierne i Ligprædikenen over Henrik Wind, saa der ingen Grund er til at anse Navnet feilagtigt for Gabriel Kruse, som Justitiarius Berg antager i Saml. t. d. norske Folks Sprog og Historie V S. 376. Jfr. ogsaa Garde, Efterretn. om den danske og norske Søemagt, I S. 127.

² Efter Personalierne i den nedenfor omtalte Ligprædiken S. 44 f. Jfr. Danm. Adels Aarb. 1891 S. 152.

³ Han erholdt Lenet paa samme Vilkaar som denne, der gav en aarlig Afgift af ca. 424 Rdlr., ligesom der af Klosteret skulde holdes en Hest til Rostjeneste. (Saml. t. d. n. Folks Sprog og Historie V S. 377).

⁴ N. Rigsregistranter VII S. 620 og 682 f. Jfr. ovenfor S. 38 og 54.

⁵ Ikke 1643, som Ligprædikenen angiver, og heller ikke 1648, som N. Hist. Tidsskr. 3 R. IV S. 175 antager (se den nedenfor anførte Kvittans til Enken af 11. Aug. 1653).

under Sundsby for Landskyld, og endelig Øen lille Bratø. Herimod tilbyder han at udlægge: Storgaard i Bjørland Sogn paa Hisingen, Vellene i Romeland Sogn paa Indland, Hegjerde i Solberg Sogn, 3 Gaarde i Jørland Sogn: Turetz, Høgebor og Raerød (i 1647–48: Thureby, Hagebo, Karød), Store Haaby (1648 Raaby), en „Melkværn“, i Holte Sogn: Vestre Risby (1648: Vefferen), i Lumeland Sogn i Nordvigen: Ringdalen. — 2. Decbr. 1642 paalægger Kongen Lensmanden paa Baahus Slot, Hr. Oluf Parsberg, at lade „forfare“ det tilbudte Gods og det, der ønskes til Bytte, samt at indsende Erklæring derom i Cancelliet. Sagen trak imidlertid ud, og 6. April 1647 fik den nye Befalingsmand i Lenet, Iver Krabbe, Kongebrev om at erklære sig i Sagen, og efter at Frederik III havde bestegit Thronen, paalægger han paanyt Iver Krabbe at „gøre til Ende“ med det begjærede Mageskifte, og endelig 4. Decbr. 1648 er Mageskiftet udstedt i Kjøbenhavn. Som det til Kronen afstaaede Gods nævnes nu: Vefferen i Holte Sogn, Thureby, Hagebo, store Raaby (Randby), øverste Møllekvern ved Jordal Strøm, Heegilde (Hegerde), Vellene, og som det af Kronen bortskiftede: Dybholt, øvre Fjellebro, Brekke, Heller, Fjellebro Eng. Samtlige Gaardes aarlige Afgifter opregnes nøiagtigt. Thomas Dyres Gjenbrev er udstedt samme Dag og medbeseglet af de kgl. Secretairer Otte Krag til Voldbjerg og Erik Krag til Lydinggaard. 5. Decbr. s. A. fik Lensmanden paa Baahus, Hr. Iver Krabbe, Kongebrev om at indtage Vefferen og Vellene under Lenet og indføre dem i Jordebogen.¹

Under den svenske Feide 1644–45 var Thomas Dyre udcommanderet paa Flaaden under Rigens Admiral Hr. Ove Gedde. Fra Skibet Trefoldigheden har Kong Christian IV 8. April 1644 givet Daniel Bildt Knudsen og Thomas Dyre en Modordre til en tidligere Befaling om at henlægge 300 Bønder paa Hisingen. Dette agtes nu unødigt, men de skulle dog holdes i Beredskab, naar paaeskes.²

Under Kong Frederik III.s Ophold paa Akershus til Hyldingen i 1648 fik Iver Krabbe, Thomas Dyre og Peder Bagge 27. Aug. Befaling at være Ridemænd i en Markeskjellssag i Baahus Len.³ — Sammen med den øvrige norske Adel har Thomas Dyre undertegnet det til Kongen indleverede „Indlæg“ om Adels Privilegier (formentlig ligesom Jens Bjelkes Indlæg af 30. August).⁴

30. Decbr. 1648 erholdt han fornyet Lensbrev paa Dragsmark Kloster, hvoraf han skulde beholde den visse Rente og Indkomst „kvit og fri“ mod at erlægge hver 1. Mai 120 Rdlr. paa Akershus Slot. For den uvisse Rente (Bygsel, Tredieaarstage, Landbohold, Sagefald, Told, Accise, Vrag etc.) skulde han gjøre Regnskab i det kgl. Rentekammer. Jurisdictionen i Lenet forbeholdes Befalingsmanden paa Baahus. Han skal være forpligtet til aarligen at lade sig bruge i Kongens Tjeneste til Skibs paa egen Bekostning for sig selv og sin Lieutenant.⁵

Da Statholder Hannibal Sehested i 1640-Aarene foretog sine store Eiendomskjøb i Norge, ønskede han ogsaa at komme i Besiddelse af noget af Fru Margrete Huitfeldts Gods paa Eker og havde gennem Befalingsmanden paa Baahus, Iver Krabbe til Jordberg, ladet forespørge herom. I et Brev, dateret Oddevald 8. Febr. 1647, til Iver Krabbe svarer Thomas Dyre angaaende nogle ikke navngivne Sauger, at hans Hustru mener, det maa være dem, der kaldes Ullefos Sauger,⁶ og som ere pantsatte af hendes Fader, hvorfor de

¹ N. Rigsregistrarer VIII S. 239 f. og 479; IX S. 29 og 170 ff. Mageskiftet nævnes ved Registreringen paa Sundsby i 1652.

² Ibid. VIII S. 317.

³ Ibid. IX S. 100.

⁴ Ibid. IX S. 128 ff.

⁵ Ibid. IX S. 230 ff.

⁶ Vel snarere Ullelands Sauger paa Eker, som nævnes nedenfor. Ullefos i Holden var da utvivlsomt for lang Tid siden gaaet ud af Familiens Eie. Imidlertid kan der nok ogsaa have været Sauger i Ullefos paa Eker. I Septbr. 1645 havde Hannibal Sehested havt Kvarter paa Sundsby (se Saml. t. d. n. Folks Sprog og Historie V S. 376–79).

ikke ere raadige derover. Vil Statholderen indløse dem, staar det ham frit for, naar han faar hans Hustrues Stifmoders Tilladelse. Odelsretten, som han har paa sin Hustrues Vegne, afstaar han gjerne. — I et Brev, dateret Marstrand 18. Octbr. 1647, fra Thomas Dyre og Fru Margrete Huitfeldt forpligte de sig til at skjøde Statholderen Skjeldbred Gaard og Gods, naar han kan erholde deres Moders, Fru Maren Schrams, Samtykke, da Gaarden er hende bebrevet paa Livstid ifølge en Forlening, dateret Sundsby 4. April 1638, hvoraf Copi under begges Hænder, dateret Marstrand 26. Marts 1648, overleveredes Statholderen. Deres Odelsret til Ullelands Sauger maa han gjerne bekomme. — 29. Februar 1648 fra Sundsby havde Ægtefællerne givet sit Samtykke til, at han maa handle med Fru Maren Schram om nævnte Gaard og Gods. Contracten mellem Hannibal Sehested og Thomas Dyre angaaende Skjeldbred Hovedgaard paa Eker samt Thomas Dyres Skjøde til ham paa Skjeldbred Gaard, Gods og Sauger ere ligeledes daterede Marstrand nævnte 26. Marts.

Samme Dag er ogsaa det Skjøde dateret, hvorved Thomas Dyre til Sundsby med sin Hustrues, Margrete Huitfeldts, Samtykke sælger til Statholder Hannibal Sehested og hans Frøken en deres Odelsgaard og Gods paa Hurum i Bragernes Fogderi i Agershus Lehn, kaldet *Killingstad*, skyldende 1½ Skippund Salt og en halv Remol, samt 3 underliggende Laxefiskerier med Gaardens Bygsel og Herlighed, Egt og Arbeide samt Foring eller Fornøds- penge og al anden des rette Tilliggelse. Underskrevet og forseglet af begge Ægtefæller og Iver Krabbe til Jordberg, medens Daniel Bildt Knudssøn til Morland, der ikke har været tilstede, underskriver og forseglers paa en Copi.

En „Antegnelse og Forklaring af Fru Maren Schram paa nogen Forandring udi Thomas Dyres Skjøde“ samt en Jordebog, paa hvis Gods Thomas Dyre og Fru Margrete Huitfeldt udi Skjeldbred vare berettigede, ere daterede Bragnes 10. Juli 1648.¹

14. Decbr. 1650 fik Thomas Dyre og Peder Bagge kgl. Befaling til at begive sig paa Aastedet og undersøge Forholdet med det Møllebrug, som Vincents Bildt paa egen Bekostning og til Kronens Tjeneste agter at fortsætte i en Elv, der løber mellem tvende Avlsgaarde Ulen og Kjernes under hans Forlening Sem Gaard (ved Tønsberg), og, om det kan ske uden nogens Skade, at bringe Sagen til Ende og aftale med ham den aarlige Afgift paa senere kongelig Ratification.²

Angaaende Thomas Dyres Sygdom og Død beretter den over ham holdne Ligprædiken følgende:

„Belangende den Sl. velbiurdige Mands Svaghed og Siugdøm, da haver han udi bedste Aar og Alder været efter Guds Villie med Svaghed beladen, dog udi denne Sommer (1651) merkelig ladet sig til Siune, i Synderlighed, efter at han havde været med erlig og velbiurdig Mand og strenge Ridder, Hr. Iver Krabbe til Jordberg, vores gunstige Øvrighed her paa Bahuus, til sidste Foss Laugthing, da han svag og skrøbelig hjemkom. Men som samme hans Svaghed mere og mere tiltog og fik saadan Overhaand, at Medicin og Cur var alt forgjæves, maatte den Sl. Mand gaa til Sengs med stor Smerte og Ve, dog ikke uden synderlige høi Taalmodighed, som Gud hannem givet haver til sit Kors at bære, som enhver, som besøgte hannem i hans Siugdøm, iblandt andre den Edle Herre og Strenge Ridder Her Iver Krabbe, hans Strengheds Elskelige Frue, Fru Karen Marsvin, med deris Velbiurdige Adelige Børn, samt Velb. Johan Firix, Kongl. May. velbestalter Oberst i Bahuus Lehn, hans Elskelige Velb. Frue, Fru Anne Vondervisk (o: von der Wisch), Velbiurdige Fru Dorothe Bielcke (o: Daniel Bildts Enke), Laugmanden, Provsten, Jacob Nørring og andre godt Folk, maatte sig over forundre, og det efter den Velbiurdige og Sl. Mands inderlige Ønske:

¹ De her nævnte Documenter, tildels kun i Uddrag, findes blandt Hannibal Sehesteds Papirer i Danske Rigsarchiv, Personahist. Saml. H. Sehested. Se mere herom ovenfor S. 41 f.

² N. Rigsregistrarer X S. 133 f.

O evige Gud, du styrke min Tro
 mit Kors taalmodig at bære,
 Thi her er hverken Hvile eller Ro,
 men(s) vi i Verden ere.

Naar hans Allerkieriste Frue, som tjente hannem kjerligen og gjerne, Nat og Dag, udi alle Maader, hvis hannem til Ære og Velgefal være kunde, tilspurgte hannem, hvordan det er fat, haver han selv trøstet Hinde og sagt: det er nu noget bedre end det vaar; værer ikkun tilfreds, det bliver bedre, naar Gud vil. Men naar hun gik ud fra hannem (endog hun vel kunde eragte hans Korsens tunge Byrde), haver han fundet større Smerte, end som den Sl. Mand lod sig for hans allerkieriste Frue vedgaa, sigendis: Gud ved, jeg er meget svagere, end jeg lader mig merke for min bedrøvede Kone, der saa hjertelig væner og klager sig. Gud husvale Hinde og hjælpe mig, thi min Nød er ganske stor; Nu maa jeg det lide, den Højestis høyre Haand kan alting forandre. Med saadanne og andre flere Sprog af den H. Skrift, som han baade selv vidste at opregne, og bleve opregnede for hannem, gavis tilkjende, at Herrens Ord vaar hans Væderqvægelse og rette Cordial og Styrke i denne hans store Svaghed, hvorføre han og lod nogle Gange, imeden han laa siug, holde Prædiken for sig hjemme. Men der han formerkte sin Siugdoms Forøgelse og Livs Styrkes Formindskelse, haver han med Ezechia beskikket sit Hus med en Christelig Beredning (om Gud det saa have vilde) til Døden, lod derfor Sognepræsten paa Stæden til sig kalde, Onsdagen den 13. Augusti sidst forleden, gjorde for hannem i Guds Sted sit alvorlige Skriftemaal, med store Andagt begjerede han af Præsten, at han vilde tilsige hannem Syndernis Forladelse og til en fast Beseilning derpaa meddele hannem hans Frelseris hellige Legeme og væne Blod, hvilket og da skeede. Og den Sl. Mand med stor Andagt og Gudelig Beredelse det anammede. Saadan Guds Naadis Bekreftning viste da den Sl. Mand selver at kjende, sigendis: Saaledis elskte Gud Verden, at han gav sin Søn i Døden for os alle, paa det at hver den, som tror paa hannem, ikke skal fortabis, men have det ævige Liv. Herpaa haver den Sl. Mand sluttet alting saaledis, at han inderligen paa Guds Naade og u-feilbarlige Forjættelser sig ganske utvivltagteligen forlade vilde udi den Elskelige Søn Christo Jesu, takkendis Gud, som hannem ei hasteligen udi hans Synder bortrykt haver, og vaar saa hjertelig gjerne tilfreds, hvorledes hans Herre og Gud vilde denne Siugdom til Livet eller Døden udføre, forventende hver Øyeblik hans Frelseris Tilkomst. Men der den S: Mand fornam, at Tiden skyndede sig flux af Siugdømmens mere og mere Tiltagende, haver han ombedet sin elskelige og Allerkieriste Husfrue, hun vilde sende Bud efter hans kjere Ven og Broder, Velbiurdige Her Iver Krabbe, Gubeneur paa Festningen Bahun, han vilde gjøre vel og komme til hannem, han haver noget med hannem at tale: Haver da den gode Herre ikke ladet det falde sig mødsommeligt at besøge den Sl. Mand, som da samme Tid overantvordede hannem sin høybedrøvede efterladte Husfrue og elskelige Børn¹ saa som deris, nest Gud, Patron og Forsvar, og som da kunde formerkis Dødsens Vished, og uvisse Time og Tide at være forhaanden, er han af sin kiere Frue tilspurgt, om han ikke vilde paa ny lade sig meddele Jesu hellige Legem og Blod; men som han alt tilforne havde forladt og overgivet Verden, og hver Dag bered sig at følge med, naar hans Frelser vilde komme, haver han svaret sin Elskelige Velb. Frue: Endog det er ikke ret længe, siden jeg blev kjendt værdig min Frelseris hellige Legeme og væne Blod til alle mine Synders Forladelse at æde og drikke, vil jeg dog til dis ydermere min Trois Bestyrkning, om Guds Naade paa Syndernis Forladelse, atter gjerne anamme den Naade, mig tilbiudis, som ogsaa skeede den 11. Septembr., og samme Tid haver Præsterne trøstet hannem af Guds Ord og foreholdt hannem den, som alene kan frelse hans Sjæl fra Døden, Jesum Christum. Og

¹ Kun Sønnen Iver Dyre levede dengang, som ovenfor nævnt.

der den Sl. Mand hørde dette ædele dyrebare Jesu Navn nævnis, sagde han saa sagtelligen: Det er et kosteligt Navn. Derefter tager Velbiurdige Her Iver Krabbe samt Velb. Oberst Ferix Afsked samt andre, som der vaare tilstæde, fra hannem med Ønske at findis i Guds Rige. Men som Lemmernis Krafter Fredagen der efter bleve den Sl. Mand alt for svage, og hans Maal begyndte at falde, saa at han fornam, Gud vilde snart gjøre Skilsmisse og tage igjen det, som han havde givet, rekker han sin Allerkieriste Velb: Frue, nu efterladte høybedrøvede, sin Haand, talendis Hinde kierligen og sagtelligen til i saa Maader: Far nu vel, min Hjerter Kone, og megen Tak for Eders tro og flittige Tjenstagtigheds Lydighed og Omhue for mig, Gud vil jeg eder befale; vende saa sit Ansigt til Veggen. Imidlertid er han trøstet med Guds Ord, og iblandt andet tilspurgt af Sognepræsten, om han havde den Korsfæste Jesum i sit Hjerter, om han troede og forlod sig paa hannem, saa som paa den, der alene vaar død for hans Synders Skyld, og opstanden til hans Retfærdighed, som og nu midt i Dødsens Angist ikke vil undfalde hannem, men ledsage hannem igjennem Dødsens mørke Dal til Ærens og Herlighedens Rige. Da haver han med begge sine Armers Opløftelse, dog ganske afmegetig, svared sagtelligen: Ja, jeg troer. Hvor til Præsten svarede: Gud styrke eders Troe ved Jesum Christum i den Hellig Aand. Derefter laa den Sl. Mand udi største Taalmodighed og forventede sin Forløsnings Time. Dismidlertid blev den Salige Mand opholdet og styrket med Gud og hans Ord, indtil man fornam, at det faste Legems og Sjæls Baand vilde opløsis, og hans Sjæl alene biede efter Gud, hvorfor de faldt alle paa Knæ, som tilstæde vaare, med andægtige Bøn til Gud, han vilde for Sønnens Christi Skyld, give hannem en naadig Forløsning, som og skeede, der han en Times Tid derefter sukkede tre Gange, og dermed meget sagtmodeligen i Herren salig hensov den 13. Septemb: imellem 3 og 4 Eftermiddag; efter at han havde levet her i Verden 46 Aar, 3 Maaneder og 12 Dage.“

Til hans Charakteristik anfører Ligprædikenen forøvrigt, at han „elskte gjerne Retfærdighed og Sandhed, gjorde ikke Svig eller List mod nogen; Stadighed og Alvorlighed vaare hannem synderlige kjer, dog derhos mild og omgengelig, ja udi sit ganske Levnet forholdt sig Christeligen og vel baade imod Gud og Mennisken, saa vidt menneskeligt og mueligt være kunde.

Belangende den Salige Mands Christendom, da haver han inderlig frygted Gud, med den Hellighed og Retferdighed, med hvilken Gud vil dyrkis og tjenis, og saaledis udvalgt sig den bedste Del, som ikke skulde tagis fra hannem. Imod Ordsens Tjenere forholdt den Sl. Mand sig meget from og god; de Fattige haver og faaed deris Del, af hvis Gud havde hannem med velsignet; Og de betroede Undersaatters, Bønders og Tjeneris Forfremmelse og Gavn søgte den Sl. Mand af bedste Villie.“

Som sædvanlig skulde Begravelsen holdes i en nærliggende Kjøbstads Kirke, og den fandt Sted Tirsdag 7. Octbr. 1651 i Kongelf Kirke i en talrig og anseelig Forsamling af Adel,¹ geistlige og verdslige. Ligtalen holdtes af Superintendenten over Christiania Stift Henning Stockfleth over en Text af Siracs 42. Capitel: Alt det, som kommer af Jorden, det bliver til Jord igjen: Og ihvor godt et Levnet er, da varer det en liden Tid; mens et godt Navn bliver evindeligt. Senere blev hans Kiste ført til Sognekirken ved Sundsby, Valle Kirke paa Thjørn, hvor den endnu findes i et Kirken tilbygget Gravcapel, opført af hans Enke. Her er hun ogsaa selv og deres 3 Børn bisatte med Indskrifter paa Kisterne, der nedenfor skulle meddeles.

Fru Margrete hædrede sin Mands Minde ved at lade hans Ligprædiken trykke in 4to hos Valentin Kuhne i Christiania. Den fulde Titel lyder: En Christelig Liig-Prædicken / Aff / Sirac: XLII. Cap: / Der Erlig oc Velbiurdig Mand, / *Thomas Dyre til / Sundsbye,*

¹ Deriblandt utvivlsomt Fru Margretes Fætter, Tønne Huitfeldt, da Capitain i Baahusiske Regiment.

Kongl: May: / Befalningsmand offuer Drachsmarcks / Klosters Lehn: Hans Salige Liig bleff Hæderli- / gen til Nedsættelse bestædiget udi Kongelff Kircke, / udi fornemme Adels nærværelse, saa oc Geist- / ligis oc Verdsligis Folckrige oc / Anseelige Forsamling; Tiis- / dagen som vaar den 7. / Octob: 1651. / Holden / Aff / Henningio Stochfledt, / Superintendent offuer Christianiæ Stifft. / Prentet i Christiania aff Valentin Kuhne.

Efter et Citat af Augustinus følger paa 7 (upaginerede) Blade Dedicationen til „Erlige og Velbiurdige Frue, Fru Margrete Hvidtfeld, Salig Thomas Dyris til Sundsbye“, hvori Forfatteren fremfører forskellige Trøstegrunde. Den er dateret Oslo Bispegaard 25. August 1653, som da formentlig er Trykkeaaret. Derefter følger Ligprædikenen S. 1–126, der selvfølgelig, som sædvanlig, er „udvidet til Trykken“, om end Begravelseshøitideligheden nok har varet i Timevis. Indledningen S. 1–37 søger at vise, at Døden var en Vinding for den afdøde, hvorefter kommer Fortegnelsen paa hans 16 Ahner, hans Levnet og den ovenanførte udførlige Beskrivelse over hans Sygdom og Død til S. 55. Herpaa følger den egentlige Prædiken til S. 126 i 3 Afdelinger: 1. hvorledes et Menneske kommer i Verden. 2. hvorledes et Menneske skal leve i Verden. 3. hvorledes et Menneske skal gaa ud af Verden. Den bestaar, som sædvanlig, af en Uendelighed af sammenkjædede Bibelsteder, der væsentlig virke trættende og i høi Grad upersonligt. Endelig følge de Digte, der ere fremkaldte ved Dødsfaldet og Begravelsen fra Familiens Clienter, nemlig: 1. Et kortere latinsk Distichon og et længere dansk Digt af Presten paa Thjørn, Hr. Anders Hartvigsen, om hvem se ovenfor S. 43. 2. Ligesaa et latinsk og to danske Digte af Sten Michelsen („Stheno Michaelis, Konghelia-Norigus“), der kalder den afdøde „literarum patronus gratiosissimus“ og lover, om Apollo engang giver ham større Kræfter, at levere bedre Digte.¹ 3. Et latinsk Digt (Distichon) af Johannes Andreæ Albinus (Hvid), der vel er den samme, som har forfattet det følgende danske Digt, hvor han kun betegner sit Navn ved Bogstaverne H. A.² Disse Sørgedigte udgjøre 24 upaginerede Sider og angive sig, som Ligprædikenen selv, trykte i Christiania hos Valentin Kuhne.

Den fuldstændige Ligprædiken havde foran Titelbladet et Kobberstik af noget større Bredde end Bogens Kvartformat; i sammes Midte sees Ligkisten med et Par Bibelsteder og over og rundt denne en Fremstilling af Himlen med Treenigheden, paa den ene Side de saliges Opstigning og paa den anden de usaliges Nedstyrtelse. Rundt om løber en dobbelt Rad Vaabener, betegnende den afdødes 32 Ahner, næsten udelukkende gamle jydsk Slægter; kun sidste Skjold (Mormoders Mormoders Moder) staar, som ukjendt, blankt.³ Efter det fuldstændige Exemplar, tilhørende det Thronhjemske Videnskabers-Selskabs Bibliothek, er medfølgende Gjengivelse tagen. Nævnte Bibliothek eier endnu et Exemplar uden Billede (fra Th. Boecks Bibl.), ligesom Universitetsbibliotheket i Christiania har et Exemplar, der dog mangler Billedet og et Par Blade (Qiiij og Riiij).

Som ovenfor nævnt, havde Thomas Dyre og Fru Margrete Huitfeldt i deres Ægteskab havt 2 Sønner og 1 Datter; den sidste, Bendte Dyre, var født 1636 og døde faa Dage gammel. Den ældste Søn, Hartvig Dyre, var født 1638 og døde 1646 efter flere Aars Sygelighed;⁴ kun den yngste Søn, Iver Dyre, født 1644, overlevede Faderen. Det var denne, 7 Aar gamle, Søn, om hvem nu Moderens Interesser samlede sig. Men ogsaa ham skulde hun miste.

¹ Han døde allerede 1654 som Sogneprest til Hjertum efter forud at have været Rector og Capellan i Kongelf, se C. W. Skarstedt, Göteborgs Stifts Herdaminne S. 438 og 1094.

² Se om ham Skarstedt l. c. S. 480 og 829.

³ Archivar A. Thiset i Kjøbenhavn har velvillig meddelt den paa følgende Side staaende Opstilling af Ahnerne, da Vaabenerne paa Billedet ikke overalt staa paa deres rette Plads. Det tomme Skjold skulde have vist 2 Sparrer, ledsagede af 3 Lilier, og tilhører Fru Bodil Olufsdatter.

⁴ Dette sees af Terkel Christensens Ligvers over Iver Dyre, se nedenfor.

Webenes	Wifertes	Stinger	Dyrer	Balskøtter	Brømer	Zuler	Spender
		<p>Erlig oc Welburdig oc nu Salige Mand Thomas Dyrer til Sundshjæ Hans fæter Ane baade paa hans fædeme oc Moderne fide</p>					
Dyrer	Dyrer					Døgemøner	Zuler
		<p>Saa dan ære skule alle Hans Helgere hafte til </p>					
Døgemøner	Bøber					Krabber	Friiser
		<p>Salige erede gode souer i Her ren her efter 90. Jorden siget at de skule huile off deris Ar beyde men deris hieranger folgs med Dem A pocalip. 14. 13.</p>					
Graalendorfer	Zuler					Orangejømmer	Zuler
		<p>Salige erede gode souer i Her ren her efter 90. Jorden siget at de skule huile off deris Ar beyde men deris hieranger folgs med Dem A pocalip. 14. 13.</p>					
Löwenbaker	Pogner					Spender	Cakener
Spender	Balle	Roeder	Friiser	Samlingen	Zuler	Roeder	

Det var vistnok i Henhold til Mandens paa Dødsleiet udtalte Ønske, at Fru Margrete Huitfeldt ansøgte om at erholde Hr. Iver Krabbe paa Baahus til Værge for sin umyndige Søn, hvilket Hverv ogsaa ved et Kongebrev af 11. Octbr. 1651 blev ham paalagt,¹ idet han formentlig allerede lige over for den afdøde Fader har erklæret sig villig hertil. Fru Margrete har anført, at hun ingen Venner (d. e. Slægtninge) havde i Norge; vel var hendes mange Aar yngre Fætter, Tønne Huitfeldt, dengang Capitain ved Baahusiske Regiment, men han har vistnok været anset for at være for ung (26 Aar) til at paatage sig Opsynet med det store Bo og den umyndige Søn. — Tiltrods for det ovennævnte Brev af 11. Octbr., hvori Thomas Dyre nævnes som „afgangen“, udgik der 17. Octbr. et Kongebrev til ham og Peder Bagge

¹ N. Rigsregistrarer X S. 305.

Claus Jensen Dyre i Sole 1459.	} Iver Clausen	} Claus Iversen	} Dyre til Sø.	} Jens Clausen Dyre til Boller.	} Iver Dyre til Sø.			
Birgitte Eggertsd. Strahlendorff.	} . Dyre.							
Poul Mattissen adlet 1433.	} Anne Poulsdatter til Sø.	} Johanne Mogensd. Viffert til Boller.	} Karen Stygge.	} Thomes Dyre.				
Margrethe Spend.	} .							
Jon Viffertsen til Torstedlund.	} Mogens Jonsen Viffert.	} Hans Stygge til Holbækgaard.	} Christence Svendsdatter Væbner.			} Elsebet Galskyt.		
Sophie Jensd. Løvenbalk.	} .							
Jens Pedersen Vognsen t. Boller.	} Karen Jensdatter Vognsen t. Boller.	} Karen Stygge.	} Christence Svendsdatter Væbner.				} Thomes Galskyt til Hvidstedgaard.	
Maren Jensd. Munk af Visborg.	} .							
Christiern Stygge til Randrup.	} Mourids Stygge til Herlev.	} Karen Stygge.	} Christence Svendsdatter Væbner.					} Elsebet Galskyt.
Ellen Juel.	} .							
Claus Jensen Dyre i Sole.	} Karen Dyre.	} Christence Svendsdatter Væbner.	} Christence Svendsdatter Væbner.		} Thomes Galskyt til Hvidstedgaard.			
Inger Ebbesd. Galt.	} .							
Peder Torkelsen Væbner i Føvling.	} Svend Pedersen Væbner i Ørum.	} Christence Svendsdatter Væbner.	} Christence Svendsdatter Væbner.	} Elsebet Galskyt.				
Anne Ovesd. Skole til Ørum.	} .							
Mogens Pedersen Glob t. Vesløs.	} Mette Mogensd. Glob.	} Christence Svendsdatter Væbner.	} Christence Svendsdatter Væbner.			} Elsebet Galskyt.		
Kirsten Henriksd. Friis.	} .							
Jens Thomesen Galskyt. . . . Juel.	} Thomes Jensen Galskyt til Kartoffe.	} Vil Thomesen Galskyt til Hvidstedgrd.	} Thomes Galskyt til Hvidstedgaard.				} Elsebet Galskyt.	
Jens Pedersen Vognsen t. Boller.	} Johanne Jensdatter Vognsen til Boller.							
Maren Jensd. Munk af Visborg.	} .	} Vil Thomesen Galskyt til Hvidstedgrd.	} Thomes Galskyt til Hvidstedgaard.					} Elsebet Galskyt.
Palle Juel til Ugelstrup.	} Mogens Juel til Udstrup.							
Ellen Spend til Udstrup.	} .	} Elsebet Juel.	} Thomes Galskyt til Hvidstedgaard.		} Elsebet Galskyt.			
Mogens Krabbe til Bustrup.	} Dorte Krabbe.							
Lisbet Tygesd. Lunge.	} .	} Elsebet Juel.	} Thomes Galskyt til Hvidstedgaard.	} Elsebet Galskyt.				
Grøn.	} Christen Grøn til Ulsund.							
Juel?	} .	} Erik Grøn til Ulsund.	} Mette Grøn.			} Elsebet Galskyt.		
Eiler Juel til Kokholm? Strangesen?	} Dorte Juel til Kokholm.							
Christen Spend til Mindstrup.	} Jens Spend til Øland.	} Erik Grøn til Ulsund.	} Mette Grøn.				} Elsebet Galskyt.	
Edel Lavesd. Saltensee.	} .							
Niels Friis til Vadskjærgaard.	} Karen Friis.	} Erik Grøn til Ulsund.	} Mette Grøn.					} Elsebet Galskyt.
Fru Bodil Olufsdatter.	} .							
		} Bodil Spend.	} Mette Grøn.		} Elsebet Galskyt.			

Ahnevaabenernes rette Orden er:

Dyre.	Vognsen.	Spend.	Galskyt.	Krabbe.	Vinranke-Munk.
Stygge.	Glob.	Galt.	Grøn.	Egern-Friis.	Strangesen.
Viffert.	Strahlendorff.	Vinranke-Munk.	Juel.	Juel.	Lunge.
Væbner.	Juel.	Skaktavl-Friis.	Spend.	Juel.	Bodil Olufsdtr.
Dyre.	Løvenbalk.		Vognsen.	Spend.	
Dyre.	Skole (Pogwisch).		Juel.	Saltensee.	

til Holmegaard om at besigtige Gods i Anledning af et paatænkt Mageskifte mellem Kronen og Oberst Johan Fircks, hvorved ogsaa Hr. Iver Krabbe skulde være tilstede.¹

Da Statholder Hannibal Sehesteds Gods i Norge ved hans Fald var bleven inddraget under Kronen, havde Thomas Dyre kort før sin Død andraget om, at Skjeldbred Gaard paa Eker, som var solgt til Hannibal Sehested, igjen maatte overdrages ham og hans Hustru, da Betaling derfor ikke var erlagt, hvilket først skulde ske, naar Fru Margretes Stifmoder, Fru Maren Schram, var død, idet Gaarden var hendes Livgeding. Kongen resolverede imidlertid 15. Novbr. 1651, at Kjøbet skulde confirmeres med den aftalte Betingelse, at Betaling først skal erlægges, naar Fru Maren Schram er død.²

Efter Andragende fra Fru Margrete Huitfeldt fik Hr. Iver Krabbe 6. Marts 1652 Kongebrev om at tilholde Lagmanden i Baahus Len, Hans Frantssøn, at dømme i en Sag mod Peder Bagge angaaende en Gjæld paa 4000 Rdlr., som han skyldte hendes Mand men ikke i rette Tid havde betalt. Der skal dømmes saa betimelig, at Sagen kan komme for paa den forestaaende Herredag i Norge.³

Mod dette Brev fremholdt Peder Bagge, at det Underpant, Fru Margrete havde i hans Gods for Gjælden til hendes afgangne Mand, gav høiere aarlig Indkomst, nemlig 6 Procent, end der var lovet, hvorfor han havde indstevnet hendes Indvisningsdomme i hans Gods til St. Hansdags Lagthing. Da hun, ham uafvidende, havde erhvervet forannævnte Kongebrev, begjærer han, at Retten maa gaa sin Gang, idet det ikke er hans Mening at forhale Sagen, og Gaardens Leilighed ikke kan bedømmes, før Marken er bar. Han erholder derfor et nyt Brev af 11. April 1652 til Hr. Iver Krabbe om at tilholde Lagmanden at gaa frem paa almindelig Maade.⁴

Da derfor Sagen kom frem paa Herredagen i Bergen 1652, hvor Fru Margretes Forlangende gik ud paa, at han skulde betale de skyldige Penge eller afstaa hende en Del af sit Jordegods, blev Kongebrevet af 11. April fremlagt, hvorpaa Sagen hjemvistes til Lagmandens Dom. Dens videre Gang er for Tiden ikke kjendt. — Paa sammę Herredag stadfæstedes en Dom af Lagmanden i Viken Hans Frantsen, hvorved Fru Margrete Huitfeldt var tilkjendt Arbeidet af det Bøndergods, som hendes salig Husbond og hun havde kjøbt før 18. Juli 1646, eftersom det nu var blevet Adelsgods, skjønt der før kun var ydet Førstebysgel og Tredieaarstage. Med Hensyn til det Gods, der var kjøbt senere, skulde der gjøres Ansøgning hos Kongen. Dommen begrundes ved Adelsprivilegierne af 1610, 1646 og 1648.⁵

Dragsmark Kloster, som Thomas Dyre havde havt til Len, skulde selvfølgelig fra 1. Mai 1652 overgaa til den nye Lensmand, Henrik Villumsen (Rosenvinge), og 7. April udgik derfor Følgebrev for ham til Bønderne i Lenet, men først 24. Decbr. s. A. er Kongens Befaling til Peder Bagge og Lagmanden Hans Frantsen dateret, hvorved det paalægges dem at overlevere ham Inventarium, Jordebøger m. m., besigtige Bygningerne og Skovene og afgive skriftlig Forklaring derom.⁶ — Imidlertid opstod der Tviist mellem Fru Margrete og Henrik Villumsen angaaende Munkebygaard, hvoraf hun havde udløst den der siddende Bonde, og som hun derfor ikke vilde afstaa ham uden at erholde Løsningssummen, medens han fandt denne Gaard at være den eneste, hvorpaa han kunde holde Hus, da selve Klostergaarden var forundt Enken efter Nils Hammer, Thomas Dyres Formand i Lenet. 6. Mai 1653 udgik der derfor Kongebrev til Hr. Iver Krabbe om at søge at forhandle mellem

¹ N. Rigsregistrarer X S. 312 f.

² Ibid. X S. 332 f.

³ Ibid. X S. 393.

⁴ Ibid. X S. 414 f.

⁵ Herredags-Dombog for 1652 (Sag No. 44 og 93) i Danske Rigsarchiv (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml. i Chr.a).

⁶ N. Rigsregistrarer X S. 412 og 541 f.

Parterne og derom give Indberetning i Cancelliet. Underhandlingen viser sig at have havt det for Henrik Villumsen ønskelige Resultat, men snart fandt han, at Gaarden ikke var den rette Residents for Dragsmark Klosters Len, og allerede 26. Septbr. s. A. fik han Kongens Tilladelse til at bortfæste Gaarden.¹

11. August 1653 fik Fru Margrete Kvittants for Lenet, hvoraf hun havde gjort god Rede og Regnskab for al uvis Rente og Indkomst i den Tid, hendes Mand havde indehavt samme (1. Mai 1644 — 1. Mai 1652) og afleveret Jordebog og Breve etc., saa hun intet var skyldig.²

Efter Fru Margrete Huitfeldts Begjæring foretog Lagmanden i Baahus Len og Vigerne Hans Frandssen, Ridefogden over Oroust og Thjørn Jacob Nøring og Sorenskriveren sammesteds Peder Anderssen en Registrering i sal. Thomas Dyres Bo over udestaaende Gjæld, Løsøre af alle Slags og Eiendomsbreve. Registreringen foregik 23.—25. Novbr. 1652 og viser et meget velforsynet Hus og betydelige udestaaende Midler, henimod 8000 Rdlr.; Hoveddebitor var Peder Bagge til Holmegaard for over 6000 Rdlr., Jomfruerne Karen og Margrete Bagge for henved 1400 Rdlr. Det øvrige er mindre Poster, hvoriblandt Gjældsbreve fra ovennævnte Lagmand og Sorenskriver, Sognepresten Hr. Anders Hartvigsen m. fl. Endvidere nævnes de ovenfor omtalte Breve angaaende Skjeldbred, der repræsenterede en fremtidig Fordring paa Kronen for Kjøbesummen, som skulde betales ved Fru Maren Schrams Død m. m., tilsammen 2300 Rdlr., samt Anders Lydersen af Aars hans Bevis for 125 Rdlr. af sal. Thomas Dyres Canonigods under Aarhus Domkirke.

Derpaa følger en Fortegnelse paa Guldsager i Fruens Kammer, liggende i et sort beslagen Skrin med 2 Laase, hvoraf mærkes et Guldarmaand paa 24½ Lod, 2 Par Guld-knapper til Skjorteærmer, Salig Thomas Dyres og Fru Margretes egen Signetring, flere Ringe med Diamanter, hvoraf en tilhører Sønnen Iver Dyre, Perler o. s. v.³ Af Sølv fandtes i hendes Kammer over 900 Lod, bestaaende i Kander, hvoraf 3 tilhørende Sønnen, Skaale, Credenskar, Skeer (14 og 2 Børneskeer) etc. I Fruerstuen fandtes af Sølv til dagligt Brug over 500 Lod, deraf Kander, Bægere, Skaale, Skeer (12), Saltkar etc. Blandt de øvrige Sager i Kammeret kan mærkes Frederik II.s Bibel, flere religieuse og andre Bøger, 2 Flaskefor etc. Blandt Kobberet paa Fadeburet nævnes en Brændevinspande med Hat og 2 Piber, en liden Destilerkjedel med Hat og 2 Piber. Sammesteds fandtes en Mængde Tintallerkener og Fade, Flasker og Kander, Saltkar og Brikker, alt forsynet med begge Ægtefællers Vaaben.

Inventariet i Kjøkken, Bryggers og Vadskerhus opgives, samt særskilt, hvad Fadeburs-pigen har under sin Bestyrelse, deriblandt 3 Par Lyseslager, 2 Lysesaxe, Duge, Salveter, Haandklæder, 2 Par Lagen til Skolemesterens Seng m. m. m. Derefter opregnes Inventariet paa Agger og Munkeby, hvor ogsaa findes 2 Sølvskeer, Lyseslager etc., Iver Dyres Seng paa Agger med fuldt Tilbehør og flere Senge, hvoriblandt Pigens og Gaardsfogdens.⁴ Derpaa findes Fortegnelse paa, hvad Reispigerne have under sin Bestyrelse, og endelig „hvis Iver Dyre haver selv i Forvaring i sit eget Kammer“ (han var da 8 Aar gammel). Som Prøve paa, hvad en ung, rig Junker dengang eiede, indtages her Fortegnelsen: En stor beslagen

¹ N. Rigsregistrarer X S. 631 og XI S. 55 f.

² Ibid. XI S. 26. Et af Thomas Dyre 20. Septbr. 1649 udgivet Fæstebrev paa 2 af Klosterets Kværne, kaldet Frukværner og liggende under Store Broland i Foss Sogn, til Ridefogden i Søndervigen, Peder Nilssen, confirmeres af Kongen 23. Juni 1655, se N. Rigsregistrarer XI S. 329.

³ Som Enke noterer Fru Margrete at have kjøbt en Guldkjæde i Marstrand 1654 (ca. 9½ Lod) og at have faaet en af Fru Karen Marsvin (Hr. Iver Krabbes), veiede 11 Lod; et Guldarmaand (7 Lod), som var hende pantsat af Peder Maaneskjold for 50 Rdlr., har hun kjøbt for 55 Rdlr.

⁴ Alt dette Inventarium paa disse 2 Gaarde har Fru Margrete noteret, at hun 15. August 1661 har taget med sig til Aaby.

Egekiste med lukt Laas for. Et beslagen Slædeskrin med Sælskind overdraget. Et sort beslagen Egeskrin med Laas for. En sort fin Klædes Klædning. En sort Klædes Kjortel, foret med Rævskind. En rød Klædes „Karbindskappe“¹ med store Guldknapper. En sort fin Hat. En Karbudshat. Et Par „perfermerede“ Handsker med sorte Silkekniplinger om. En rød Fløiels Nattrøie med Guld og Sølv „pusementid“. En Nattrøie af Floretten Flors. *Linklæder*: Sex Skjorter. 2 Kammerdugs Skjorter. 6 Par Lærreds Strømper. 2 Par Traadstrømper. 4 Kniplings Handduger. 8 slette Handduger. 2 silkesyede Handduger. 16 slette Kraver. 7 lange Klæder til Halsen. 4 Kniplings Nathatte. 6 Par kruset Handstrømper. 4 Par slette Kannoner.² Et Par sorte Kannoner med brede vævede Kniplinger om. 2 Par Kammerdugs Kannoner. 1 Par Silkestrømper. 6 Nathølliker. 2 Par slette Lagen. 2 Par Pudesvar. 2 Handklæder. 1 Kammeklæde. 1 Atlaskes Lue med Guld og Sølv baldyret. 1 rød Natlue, vævet med rødt Silke og Sølv med Pusement paa. 1 rød Fløiels Natlue med Sølvknipling paa. 1 rød Natlue med Guldknipling paa. 1 grøn Natlue. Rødt slet Fløiel til 2 Pudesender. En grøn veven Pung med 2 Guldknapper, som var hans Salig Faders. En Pung, vevet med blaat Silke og Sølv og med Sølvpusement om, og med 2 Guldknapper. En Benfløite, beslagen med Guld. 1 Sølvkodsken (o: Skaal) veier 8½ Lod. 1 Sølvske. 1 Par Knive med Sølvskaft paa. 1 søvslagen Kam. 1 Kammefor med 3 Kamme udi saavelsom Speil, Sax og Krusejern. 2 sorte beslagne Kofferter, overdragen med barket Læder og Sadler dertil. 2 blaa Pudeshynder. 2 Sadler med Ridetøi til. 2 Par Pistoler, det ene Par af Messing. 1 liden enlig Pistol. Et Kjærtøi med forgyldt Thresille og Tømme til. 1 sort Sæle med Kjærtøi dertil og Tømme. 1 sort Carduvants Gehæng. 1 Kaarde. 2 Par Støvler. 2 Par Sporer. 1 Messingplade. 1 liden Messing Lysesage. 1 Messing Lysesax. 6 Snes Messing Regnepenge. Et lidet Messing Fyrbækken. 2 Klædekoste. 1 Hattefor.

Findes paa det lille Fadebur 6 røde Kister med Fruens fæderne og møderne Vaaben paa. I den første Kiste findes Salig Thomas Dyres Gangklæder. Da Fortegnelsen giver et godt Tidsbillede, indtages den her: 1 brun Atlaskes Klædning med Guldgalluner paa 3 Rader med Klinkanter (Guldrender) ivevet. 1 sort Flosses Klædning med Sølvknipling paa 2 Rader. 1 sort sid Flosses Kjortel med „Sløffer“ og underforet med Forflos. 1 sort „løche“ Fløiels Kappe, er risset; med Flos under. 1 sort Klædes Kappe, underforet med Flos. 1 rød Fløiels Nattrøie med Guld og Sølv Pussementet paa, underforet med rød Taft. 1 Hattebaand gjort af Guld og Sølv med en halv Kastor, underforet med Atlask. 2 Par nye Silkestrømper. 1 Klædes Klædning med Guld og Sølv „Sløffer“ (Sløifer). 1 mørkegraa Klædes Klædning med Guldgalluner paa. 1 Sørgekappe. 1 Par stukken Handsker. 1 vevet Gehæng, gjort af Guld, Sølv og sort Silke. 1 Par tykke Lærhandsker. 1 Sabbelshue (Sobel) med Flos under i Foret. 1 rød Fløiels Brystdug. 1 Par brune Taftes Hosebaand med brede Guldknipling om. 1 Par Skoroser med brede Guldknipling om. 1 Par sorte Taftes Hosebaand med brede Sølvknipling om. 1 Par Skoroser med brede Sølvknipling. 1 Nathue af rødt Fløiel med Guldgalluner paa. 1 Par amollerit (emalleret) forsøved Sporer. 1 Klædekost. I samme Kiste findes en Mængde prægtigt Sengeudstyr, Omhæng af Silke, hvoriblandt kan mærkes rødt Atlask til 4 Pudesender, som haver været for Salig Thomas Dyres og Fruens Brudepuder. Endvidere en Del prægtigt Daabstøi af Silke og Fløiel med Galloner og Kniplinger, deriblandt en rød Fløiels Christnemantel med 7 Rader polske Gullatt (Guldkanter) paa med Kniplinger, hvorom er noteret, at den er synderskaaren til Iver Dyre. I den anden Kiste fandtes fine Sengklæder, deriblandt 4 Ulmerdugs Dundyner med Salig Thomas Dyres og Fruens Vaaben. I den tredie Kiste fandtes Lintøi, som Fruen havde ladet gjøre, som Lagen, Pudevar, Duge, Salveter og Haandklæder. I den fjerde og femte Kiste laa simple

¹ Vel snarere Karbudskappe.

² Et Slags manchettlignende Kraver øverst i de vide Støvleskafter.

Lintøi. I den sjette forskjellige Ting, som Fru Margrete noterer, at hun senere har ombyttet med sine Brudedynner, 2 Hoveddynner og en Dundyne med hendes salig Faders og Fru Maren Schrams Vaaben paa.

I et sort Skrin paa samme Fadebur fandtes Salig Thomas Dyres Linklæder, hvis Opregning viser en god Forsyning og adskillige Luxussager af Kammerdug og Kniplinger; om de Kammerdugs Nathatter med Kniplinger noteres, at Iver Dyre har faaet dem. Her findes endvidere 6 af Fruens Brudeskrin, som høre til Brudekisten, 12 Læderstole med sort Læder, 1 Rok og 2 Garnvinder m. m.

Paa det gamle Fadebur omtales atter flere Egekister, hvori en Mængde Sengklæder, Hynder m. m., deriblandt 2 nye flamske Benkedyner med Salig Thomas Dyres og Fruens Vaaben paa. Om et Sengomhæng er noteret, at det hænger om Iver Dyres Seng paa Skolen. Her nævnes ogsaa en Egekiste med Fruens Gangklæder.

Paa den Salig Mands eget Kammer fandtes hans Bøger, der ikke ere ganske faa, mest paa Latin og Tydsk, hvoriblandt mange af de latinske Classikere, nogle Lægebøger, Lexica etc. Blandt Bøgerne nævnes ogsaa Arild Huitfeldts Chronica, de norske Kongers Chronica (Peder Claussøns?) og „Gammel Kantslers“ (o: Anders Greens) Bønnenbog; denne havde Iver Dyre faaet. Sammesteds fandtes en stor Del Vaaben (Gevehr), som Bøsser, Pistoler, Kaarder, et fuldt Harnisk, 2 andre Harnisker, Ridetøi, en Mængde Verktøi og Redskaber, deriblandt nævnes en „Kicher“. — I Borgestuen var Bagerovn og Jern i Vinduerne. I Fruerstuen til dagligt Brug en udtrekken Skive (o: Bord) med lukt Fod, en udtrekken Skive af Fyr med aaben Fod, en Himmel over Bordet af sort Klæde, et rødt Egeskab med Salig Anders Greens Vaaben paa, et lidet rødt Egeskab til at hænge Nøgler udi, et Bredtspil, en Stolpeseng med Omhæng, Sengklæder, Hynder, 6 Stykker Gardiner for Vinduerne af sort Rask, 3 sorte Skiveklæder, 6 sorte Læderstole omkring Bordet, en liden sort Læderstol, en stor Jernkakeovn med Jernskuffe og Ildtang, 2 Seierverk (o: Uhre), den ene med Klokke og slaar, den anden med Solskive og Viser, et lidet Gangeverk, et lidet Slaaeverk med Solskive, Skaader for Vinduerne med Skruer, en liden Klokke at ringe med m. m. m. — I Sengkammeret et Skrin og en beslagen Æske med Fruens Klæder i. 8 Hjulrokke og 1 Haspetræ. Jern i Vinduerne. — I Iver Dyres Kammer nævnes bl. a. 1 Jern Kakeovn med Ildtang. Kister og Skrine med hans ovennævnte Tøi. Jern i Vinduerne. — Paa Salen nævnes bl. a. en stor „udgravet“ (udskaaren) Træseng med 4 Piller og Himmel over, en Mængde Sengklæder etc. — Paa den gamle Fruerstue omtales flere Senge og Sengklæder m. m., paa Mellemkammeret 4 Stolpesenge med en Mængde Sengklæder i, deriblandt 1 flamsk Hynde med Salig Anders Greens Vaaben paa.

Paa Skolen findes en Seng med Himmel over og tilhørende Sengklæder. 1 Skive og 4 Egestole. Et beslagen Skrin med Laas for, som Claus Harboe (formodentlig Iver Dyres Lærer) haver sit Tøi udi, en Jernkakeovn o. s. v. Over Skolen findes en Klokke til at ringe til Bords med. — I „Hvermands Kammer“ 5 Senge og Sengklæder, Skive og Benk. — I Drengens Kammer 2 Stabelsenge og Sengklæder etc. — I Melkehuset 376 Melkebøtter samt Spand og Saaer, 1 Jernkakeovn m. m. — I Kjelderens Skabe og Kistebænke. — I Melkammeret 2 beslagen Laasetønder med hvide Kringler i. En Mængde forskjellige Redskaber, deriblandt 2 Jernspader til Gangene i Haven, 1 Tørre (Torv) Spade, „Dengjern“ til Møllen etc. — Endvidere omtales Smideredskab til 2 Smidier.

Derefter opregnes Kvæget paa Sundsby og Agger, bestaaende af 44 Kjør og 1 Tyr, 20 store og smaa Kvier, 30 Oxer og unge Stude, 17 Kalve, hvoraf 9 Kvier, 90 Faar og Vedere, 40 Gjeder, 6 Bukke og 9 Gjedbukke, 50 Svin, 4 Foler og 4 Hopper, 1 Slaahest og 1 Gjelding. — Paa Munkeby fandtes 13 Kjør, 2 Kvier, 9 Kalve, hvoraf 6 Kvier, 3 unge Stude, 10 Svin, 40 Faar og Vedere, 2 unge Foler.

Endelig følger Fortegnelsen over Gaardens Archiv. Under 98 Numere nævnes flere Hundrede Breve (maaske over 1000, idet ikke alle ere optalte) dels paa Pergament og dels paa Papir, væsentlig Adkomstbreve paa Jordegodset og Skiftebreve, de ældste fra Begyndelsen af det 15de Aarhundrede, hvoriblandt et Skiftet brev efter Amund Green fra 1432, saa at altsaa Slægtens Ælde vistnok er større end almindelig angivet; dog omtales blandt Documenterne ogsaa Laurs Olssens „Frihedsbrev“. Et Mageskifte mellem Daniel Bildt og Thomas Dyre angaaende Udeby og Lille Høvig nævnes, endvidere Thomas Dyres og Fru Margretes Morgengavebreve til hinanden. Endelig omtales en af Salig Thomas Dyre ført Jordebog over Sundsby og tilliggende Gods's Landgilde fra 1635 til 1650 samt Fru Margretes Jordebog over Godsets Landskyld og Tredieaarstage siden Salig Thomas Dyres Afgang.

Til Slutning findes en Fortegnelse paa 16 Sider over kongelige Benaadninger, Kjøbe- og Pantebreve m. fl. magtpaaliggende Documenter, som „jeg Margrete Huitfeldt, Salig Thomas Dyres, mig tilforhandler og bekommer paa Sundsby Gaard og Gods, efter denne Registering er gjort“.¹

Som Enke bestyrede Fru Margrete Huitfeldt sit betydelige Jordegods med megen Dygtighed og forøgede det endog anseeligt, alt vistnok med Tanken paa hendes eneste gjenlevende Barn, Sønnen Iver Dyre. Denne, der var født 11. Novbr. 1644 mellem Kl. 7 og 8 Morgen paa den ovennævnte Gaard Ager under Sundsby, opdroges hjemme under dueilige Lærere til sit 12. Aar, da han med sin forordnede Skolemester, Christen Erikssen Brun, kom i Sorø Skole. Da han havde været her et halvt Aar, kaldte Moderen ham imidlertid atter hjem paa Grund af den i Sjælland grasserende Pestepidemi, men da denne var ophørt, sendtes han med ovennævnte Præceptor atter til Sorø, ved hvis Academi han nu fortsatte sine Studier og Exercitier fra 14. Juli 1658 til 1. Februar 1659, da Moderen igjen beordrede ham hjem til Sundsby efter Betænkende og Raadføring af den Svenske Rigsdrost Grev Peder Brahe, idet Krigen mellem Danmark og Sverige atter var i fuld Gang og hans Hjemstavn allerede i Februar 1658 ved Roskildefreden afstaaet til Sverige; han fik derfor ved Grevens Hjælp „fri Leide gennem Passerne“.² Hofmesteren paa Sorø, Jørgen Rosenkrantz til Kjeldgaard, medgav ham „den Berømmelse, at han udi alle Maade havde anstillet sig flittig og skikkelig og saaledes comporteret sig imod hannem og sine Camerader, at han havde Aarsage hannem at berømme for den, der kunde være andre til et godt Exempel: og ynskede, at Tiden kunde skikke sig saa, han kunde snart komme did igjen. Ingenlunde paatvivlende, at hans kjære Moder jo skulde faa stor Glæde deraf og han selv Ære derfor“.

Han forblev nu i 2 Aar hjemme „og imidlertid udi Aar, Forstand, Styrke og Væxt mærkeligen tiltog“. Hans Moder gav nu „efter hans egen flittig og indstændig Begjæring“ sit Samtykke til, „at han i fremmede Lande sig udi dess Sprog, Sæder, Politie og Skik tillige med sine Studeringer og adelige Exercitier og andet, hvis en ret Adelsmand af hans Stand kan være vel sømmendes, kunde ved Øvelser videre Erfarenhed erlange“. Til hans Hofmester og til at „regjere hans Reiser og Studeringer i fremmede Lande“ beskikkedes Dr. med. Hans Blichfeld.³ Han tiltraadte sin Reise 6. Mai 1661, da hans Moder, „efter at

¹ Registreringen findes trykt i „Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia“ I S. 447—488. Hvor Originalen findes er ikke angivet.

² Allerede 8. Janr. 1659 havde Fru Margrete Huitfeldt tilskrevet Grev Per Brahe, at hun efter hans Raad vilde hjemkalde sin Søn og bedet om Reisepas for ham og hans Præceptor fra Grev Stenbock, der baade var øverstbefalende over Tropperne for Kjøbenhavn og Generalgouverneur i Skaane, Halland og Blekinge. I et Brev af 2. Marts s. A. takker hun for Opnaaelsen heraf og meddeler Sønnens lykkelige Hjemkomst. Se Göteborgs Handels- og Sjöfarts-Tidning for 24. Aug. 1904 No. 125, Artiklen „Margrete Hvitfeldt“ (III) af H. F. (: Oberstlieutenant Herman Frøding).

³ At han var Dr. med. sees af Ligverset over Iver Dyre. Professor L. Daae antager, vistnok med Rette, at han er den Dr. med. Hans Ottesen Blichfeld, der døde 1684 som Provincialmedicus i Viborg, se (Norsk) Hist. Tidsskr. 3 R. IV S. 180.

hun havde gjort ham Geleid, tog Afskeden med hannem med hjertelig og moderlig Formaning til Guds frygt, Dyd og Skikkelighed og særdeles til Lydighed imod hende saa vel som hans forordnede Hofmester og endelig liuste Guds Velsignelse over hannem med al Lyksalighed paa samme hans foretagende Reise“. Denne gik først til Christiania, og muligens har han da besøgt Moderens Fætter, Oberst Tønne Huitfeldt paa Halden, der altid stod i et meget venskabeligt Forhold til hende. Fra Christiania gik han med et Skib, der agtede sig til Amsterdam, men paa Grund af Modbør lod han sig sætte i Land i Harlingen i Frijsland og drog derpaa over flere mindre Byer til Amsterdam, hvor han opholdt sig i 14 Dage. Derpaa reiste han til det berømte Academi i Leyden og besøgte dernæst en Mængde Stæder i Holland, Brabant og Flandern, indtil han kom til Calais i Frankrige, hvorfra han over Dover reiste til London og besaa i Løbet af 3 Maaneder flere engelske Steder, hvoriblandt Academierne i Oxford og Cambridge, men da han ikke denne Gang agtede at forblive i Landet for at lære Sproget, drog han igjen over Dover tilbage til Frankrige, men var paa denne Reise i største Livsfare ved Storm og Uveir, men kom dog lykkelig til Calais; herfra begav han sig til Paris, hvor han dog ei forblev længe, men drog til Caen, ved hvis Academi han fra 2. Novbr. 1661 opholdt sig i 15 Maaneder og øvede sig i alle adelige og hans Stand vel sømmende Exercitier med Riden (hvortil han af Naturen havde stor Tilbøielighed og Anlæg), Tourneren, Ring- og Koprenden, Voltigeren, Fegten og Dansen m. m., saa hans Læremestere ydede ham stor Pris og Berømmelse. For at søge videre Fuldkommenhed og at dyrke „andre Scientier“ begav han sig i Januar (1663) til Paris for at se Hoffet og dets Skik og Maner. Her var den dansk-norske Kronprins Christian (V), der var 1½ Aar yngre end Iver Dyre, en Maanedstid forud indtruffet med sin Hofmester Christopher Parsberg og boede hos Ambassadeuren Hannibal Sehested, da Reisen skulde foregaa i strengt Incognito. Dette synes dog ikke at være synderlig overholdt, og Iver Dyre gjorde, skjønt nu svensk Undersaat, daglig Prinsen sin Opvartning, hvilket gav ham Adgang til at overvære Festligheder og de Besøg, som Prinsen foretog, samt med ham at bese kongelige og fyrstelige Slotte og gjøre Bekjendtskab med adskillige høie og fyrstelige Personer, hvilket „han altid tragtede efter og meget gjerne ønskede“. Da derfor Hs. kgl. Høihed foretog en Reise for at besøge de fornemste Stæder i Frankrige, blev den særdeles Gunst ham bevilget at være i Prinsens Følge paa den Reise, han gjorde langs Loiren og tilbage igjen til Richelieu (fra 11. til 22. Mai).¹ Her tog Iver Dyre Afsked med Prinsen og fortsatte sin Reise gennem en stor Del af Sydfrankrigs Byer og besaa her alt mærkeligt med stor Agtpaagivenhed, hvorom hans Antegnelser noksom vidnede. Han havde foresat sig at besøge Spanien, Italien, Tydskland etc. inden sin Hjemreise for at studere Landenes Natur, Beskaffenhed og „Politi“ (politiske Forhold), hvorved han „i Fremtiden kunde været Kongen og Riget til Tjeneste“. Han kom imidlertid ikke længere end til Montpellier, hvor han paa Grund af Stadens Berømmelse havde agtet at opholde sig i den hedeste Tid for derpaa videre at fortsætte sin Reise. Allerede før Ankomsten hid, beretter Hofmesteren, at han, „førend han blev syg, vidste selv ved mærkelige Aabenbaringer at tale om sin forestaaende Død; men hans Hofmester haver villet forekommet hannem saadanne Tanker, formenendes at være alene Indbildninger: hvortil han sagde, at Udgangen skal vel udvise det“.

Allerede Maanedsdagen efter sin Ankomst (Løverdag 25. Juli) befandt han sig noget upasselig til Aftensmaaltid og uden Madlyst, hvilket Hofmesteren mente kunde være foraar-

¹ I Kong Christian V.s Tage-Register (Kopenh. 1701. 8) S. 29—35 kan sees en Del af, hvad Iver Dyre har seet og deltaget i under dette Prinsens Ophold i Frankrige; og yderligere i „Museum“ 1892 II: A. Tuxen, Chr. V.s Ungdom S. 144—63, hvor det omtales, at flere unge danske Adelsmænd besøgte Prinsen, især under Opholdet i Paris. Paa det sidst citerede Sted sees, at Prinsen i første Halvdel af Juli i Strasburg har havt et lignende Feberanfald som det, der blev Iver Dyres Død; men efter 9 Dages Forløb blev han atter rask og fortsatte sin Reise.

saget af, at han havde spist formeget af Meloner eller anden Frugt, og bad ham derfor gaa tidlig til Sengs, saa han kunde befinde sig bedre om Morgen. Da han imidlertid ikke var bedre om Søndagen, holdt han Sengen den Dag uden dog at ville tage nogen Medicin. Mandagen var han omtrent ligedan, kun at han tørstede noget, men stod dog op, da hans Mathematiklærer kom. Denne, der tillige var Dr. medicinæ, raadede ham, som allerede Dr. Hans Blichfeld forud, til at tage nogen Medicin, hvorved han befandt sig vel, men Tørsten vedblev, saa man ansaa Sygdommen for en Feber. Da den havde varet i 6 Dage og flere fornemme Personer, der besøgte ham, raadede til at forsøge en bekjendt Læge der i Byen, spurgte han sin Hofmester om hans Mening herom, idet han hidtil ikke havde villet bruge anden Læge end denne, da han to Gange havde cureret ham i hans Sygdomme. Da ogsaa han fandt det rigtigt at hente den nævnte Læge, kom han den følgende Dag (31. Juli) og havde endnu en anden Læge med sig. De ansaa Sygdommen, hvoraf han dog ikke følte nogen Smerte, for en hidsig Feber, og forordnede Midler baade derimod og mod Tørsten, uden at de viste nogen Virkning, „hvoraf Siugdømmens Malignitet kjendtes“, det ansaaes derfor raadeligst at holde et concilium medicum om samme. Den følgende Dag udtalte han til sin Hofmester det Ønske, at han var paa et Sted, hvor han retteligen kunde nyde Nadveren og spurgte, om han „uden nogen Mistanke“ kunde tale med den calvinske Prest; da Hofmesteren samtykkede heri, blev han hentet og holdt en Bøn for den syge, ligesom han siden daglig besøgte ham Morgen eller Aften,¹ foruden at Hofmesteren holdt den sædvanlige daglige Bøn med ham og sang Psalmer for ham.

Da han 10. August blev spurgt af Hofmesteren, om hvordan han befandt sig, svarede han, at han ikke mærkede nogen Forandring siden Sygdommens Begyndelse, „fornam dog vel, at hans Tid vilde ikke blive lang“, hvorover baade Apothekeren og de andre Medici undrede sig, om de end havde mærket, at de anvendte Midler ingen Virkning havde, ligesom der heller ikke paa de kritiske Dage viste sig noget sikkert Tegn om Sygdommens Udgang. Da de imidlertid frygtede noget andet Tilfælde, holdt de endnu en Consultation.

Den følgende Nat, da han ikke kunde sove, bad han Hofmesteren lægge sig hos ham paa Sengen og talte da med ham, om hvad han ønskede gjort, om han skulde dø, bad ham bringe Moderen sin Tak for al hendes Kjærlighed og Bøn om Tilgivelse, om han nogen Tid kunde have fortørnet hende, og erklærede, at han gjerne vilde dø, om det ikke var for den Sorg, det vilde volde hans Moder. Med Hofmesteren tog han en venlig Afsked og udtalte Ønsket om, at hans Lig, om muligt, maatte føres hjem og sættes i hans Faders Grav med Prædiken af hans Sogneprest. Dernæst bad han Hofmesteren gjøre et Udkast til et Brev til Moderen af dette Indhold: 1. at hun vilde stifte en Del af sit Gods eller en Summa Penge, saameget hun selv vilde, hvoraf Renten aarlig kunde gives fattige Skolebørn og studerende Ungdom i Baahuslen efter hendes Død „hende og hannem til en evig Ihukommelse“. 2. Saa og at hun vilde give til de fattige og husarme 300 Rdlr. for et Løfte, som han havde gjort i Havsnød (uden Tvivl under den ovennævnte farlige Reise fra Dover til Calais). 3. At hun vilde give Dr. Hans Blichfeld 2000 Rdlr. for hans store Umage, Flid og Troskab mod ham. 4. At hun vilde betænke Sognepresten Hr. Anders Hartvigssen, Christen Erikssen Brun, hans forrige Præceptor, samt Terkel Christensen og andre, som havde fortjent noget godt af ham, efter hendes eget gode Tykke.²

¹ Det omtales ikke i Ligprædikenen, at den syge modtog Sacramentet af den calvinske Prest; tvertimod synes han selv ligesom Hofmesteren at have fundet dette umuligt, men denne forestillede ham, at hans gode Villie og Mening uden Tvivl blev tagen i Gjærningens Sted.

² Allerede C. Deichman har i det oftere omtalte Manuscript om den Huitfeldtske Familie (No. 125 in fol.) ytret nogen Mistanke til Dr. Hans Blichfeld, idet han siger: „Man kunde ellers tro, at denne Hofmester har vidst at betjene sig af Leiligheden og med flere andre kunde have frygtet, at Margrete Huitfeldt, som havde

Om Morgenen 11. August holdtes da Consultationen over Sygdommen, som de tilstedeværende Medici troede, han let skulde overstaa, baade paa Grund af sin Ungdom, og fordi Sygdommen ikke var bleven værre, hvorfor de mente, han vilde blive rask igjen, om han kunde overstride dens 21. Dag. Da han befandt sig noget afmægtig, ordineredes ham adskillige hjertestyrkende Midler. Den følgende Nat, da han ikke kunde sove, talte han med Hofmesteren om religieuse Sager. Da Lægerne den følgende Dag besøgte ham, fandt de ham noget tunghørig men uden Smerter nogensteds, hvorfor de endnu altid troede paa hans Helbredelse. Derefter havde han Besøg af Presten. Om Natten talte han atter med Hofmesteren, der ogsaa læste den 51. Psalm for ham, hvilket han foretrak for Prestens Tale, som han vanskelig kunde høre. Hver Gang, han var vaagen, hørtes han at bede og lod aldrig nogen Utaalmodighed mærke. Den 13. August, som var den 19. Dag i Sygdommen, da Lægerne kom og følte hans Puls, fandt de ham meget forandret, skjønt han selv følte sig vel og tørstede mindre, og om Eftermiddagen mærkede de yderligere Forandring. Om Natten var han meget urolig, og Hofmesteren sang efter hans Begjæring nogle af de sædvanlige Kirkesange for ham, hvorefter han mod Dagen faldt i Søvn. Om Morgenen 14. August fandt Lægerne hans Øine, Maal og alting saa forandret, at der ikke kunde være lang Tid tilbage, og da han spurgte Hofmesteren om deres Mening, svarede han, at de intet godt spaaede, hvorfor han henviste ham til den rette Sjælens Læge. Derpaa indfandt Presten sig, som gjorde Bøn for ham, hvorefter han sov til Kl. 3 Eftermiddag. Da han atter vaagnede, syntes han hel forandret men sagde sig selv at være frisk og ønskede sig hjemme hos sin kjære Moder, hvorpaa Hofmesteren mindede ham om det rette Hjem i Himmelen. Han sov nu til Kl. 9, da han begyndte at svede, hvorfor Hofmesteren vakte ham nogle Gange, men han lukkede atter sine Øine og gav kun ved Tegn tilkjende, at han hørte, hvad der blev ham sagt af religieus Trøst. Under dette hensov han Kl. 10 om Aftenen i Nærværelse af Hofmesteren, Apothekeren, Nils Madtssøn af Frederiksstad og Tjeneren, 18 Aar, 9 Maaneder og 3 Dage gammel.

Til Charakteristik af den unge, elskværdige og fromme Yngling, der, skjønt Livet maatte synes at ligge lyst og tillokkende for ham, dog var vel tilfreds med at vandre bort, hid-sættes Ligrædikenens Omtale af „hans christelige, skikkelige og oprigtige Liv, Levnet og Omgjængelse“, som „alle, hannem haver kjendt og havt den ringeste Omgjængelse med hannem, noksom kan vide at bekræfte: thi ligesom hans Herkomst er adelig, saa haver og hans Levnet svaret dertil, og søgt intet andet end det, som haver været adeligt og dydigt, og først og fremmest altid af sin første Barndom holdt Gud for Øien med daglig Paakaldelse Morgen og Aften, som han og continueret til sin Dødedag, foruden det at man aldrig hørte Sværge, Banden eller nogen lefældig Tale af hans Mund, ei heller vilde lide det af andre;

baade sin Mands og egne Slægtninge i Norge og Danmark og muligens som andre danske Undersaatter vel ikke gjerne saa den Forandring med de Provincer, som nylig tilforn vare komne under den svenske Krone (navnlig om hun havde betænkt sig rettelig) — at hendes og Mands Efterladenskab havde faldet disse Slægtninge til, — og derfor overtalt hende til denne Foundation“. — Oberstlieutenant H. Frøding (i Götheborgs Handels- och Sjøfarts-Tidning No. 201 B. for 31. Aug. 1904) gaar endnu videre og tænker sig Muligheden af, at hele den rørende Beretning om Iver Dyres Dødsleie og udtalte Ønsker er opdigtet af Hofmesteren. Dette synes imidlertid at være en altfor vidt dreven Kritik, idet der da maatte forudsættes et helt Complot mellem Doctoren, Presten Anders Hartvigsen og de ved Dødsleiet tilstedeværende Personer, hvoriblandt var mindst en Nordmand. Fru Margretes Hænder have utvivlsomt været saa bundne af politiske Hensyn, at hun neppe har havt nogen anden Udvei end den, hun valgte, til at disponere over sit Jordegods i Baahus Len. Hendes mægtige svenske Venner (Grev Per Brahe og Testamentets nedennævnte Underskrivere) have uden Tvivl vidst at gøre hende dette saa indlysende, at hun endog gik meget videre, end Sønnens Tanke og Begjæring medførte. Den nævnte Mistanke bør derfor vistnok helt ud opgives, saa meget mere som Hofmesteren, en dansk Mand, jo ikke kunde have nogen Interesse af, at hendes nærmeste (norske) Arvinger gik glip af Godserne. Deichman har øiensynlig antaget ham for svensk.

saa han retteligen kan siges at have svaret til sit Navn, at han var Iverig og havde *Iver* for Guds Ære: Han kan og siges from og god, thi han gjorde aldrig noget ondt eller Synd, naar han vidste bedre: Udi hans Tale var han sanddru og førde aldrig Løgn med Viden-skab: Han var en meget lydige Søn imod sin ædle Moder, der aldrig gjorde hende imod; Hvorfore hans dødelige Afgang er hende saa *Dyre*, ja dyrebar, der koster hende dagligen saa mange modige og hede Taare, som hun fælder for hans Skyld, af den moderlig Kjærlighed, som hun billigen haver baaret til hannem.

Hans Omgjængelse med hans Jevnlige haver været meget fin, venlig og oprigtig: mod hans Hofmester elskelig, trofast og med Hørsomhed: imod alle venlig og beleven: In Summa: Intet kan siges berømmeligt udi et christet Menniskis Levnet, at det jo kan siges om hans; Hvorfore han ogsaa igjen haver været elsket og æret af alle, som hannem kjendte, som og billigen derfor begræde hans Død.

Belangendis den Sl. Mands Sprog, baade det Tydske, saa og besynderlig det Franske, haver han med saadan Iver, Flittighed og Aarvaagenhed lagt sig efter, saa han ikke aleniste forstod det grundeligen; men og kunde tale, saa at baade voris egne og fremmede gav hannem derfor sin billig Berømmelse efter den Tid, han havde været der i Landet og haver anvendt derpaa.

Hvad sig videre den Sl. Mands Studeringer anlanger, da haver han havt stor Lyst til Historica og Politica; men besynderlig og særdeles til Mathematique, udi hvilken han havde lagt sine første Fundamenter til Caen, og siden gjort mærkelig Fremgang der udi Tid efter anden, saasom: Arithmetique, Fortification, Geometria eller Landtmetteri, og desligest Geographie og Spherique (Astronomi) etc. Hvor om hans egen Haand og Skrifter sandfærdeligen kan vidne. Saa det letteligen er der af at slutte, at der haver været største Forhaabning om, at dersom Gud vilde have sparet hannem længere Livet, han vist skulde blevet sit Fæderne Land til Tjeneste og sin Elskelig, nu høibedrøvede Moder og andre sine Venner til Ære og Glæde; Hvorfore hun, saa vel som de, haver desto billigere Aarsage hans dødelig Afgang at begræde og beklage“.

Ogsaa i selve Ligprædikenen omtaler Presten, at „endog hannem var paa Jorden nok saa meget agtet (o: tiltænkt), at han udi Gudsfrygt havde nok med Reputatz at leve af, og mere med Tiden (om Gud det saa havde behaget) kunde have meriterit og forhvert; alligevel var hans Hjerter ikke til det forgjængelige saa henvendt, at hans Sind jo fast mere stod dertil, at han ved Gudfrygtigheds Øvelse kunde tiltages og forfremmes i ret adelige, christelige Dyder og gode Konster, at han efter Døden maatte efterlade sig et godt Navn — — saa at hans høibedrøvede adelige Moder maatte have priset sig lykkelig udi saadan en Søn, der haver i levende Live været og blevet et klart Speil og besynderligt Exempel i al god Tale, Sæder og Gjærning for alle sine Jevnlige og Stands Folk, enhver, som hannem kjende og med hannem omgikkedes, kan (vil jeg vist tro) ikke andet sige. Saa jeg tvivler aldeles intet paa, at ligesom han beflittede sig paa adelige, christelige Dyder, Ære og Fromhed, og hverken gjorde eller undte nogen ilde: altsaa haver han og havt dermed sin Henseende saa at skikke sig imod Gud og Menniskene den korte Tid, han skulde leve paa Jorden, at han udi sin Fraskillelses Tid kunde have en god Samvittighed — — Derfor haver denne salige Mand været udi sit Endeligt saa frimodig, at han ikke meget haver bedrøvet sig ved Døden, der han fornem hans visse Tilkomst“ — —.

Efter det Ønske, han havde udtalt paa sit Dødsleie, blev hans Lig ført hjem til Baahuslen efter formodentlig at være balsameret; men først den 13. Januar 1664 kunde Ligbegjængelsen foregaa i Oddevalds Kirke, og Prædikenen holdtes, som han ogsaa havde ønsket, af hans Sogneprest Anders Hartvigssøn. Til at overvære Begravelsen havde Oberst Tønne Huitfeldt faaet Permission 13. Decbr. 1663. Til Sønnens Ihukommelse lod Moderen

Ligprædikenen trykke hos Amund Grefwe i Götheborg, hvor den udkom 1665 in 4to. Titelblad og Dedication udgjøre 13 upaginerede Sider, selve Talen 135 Sider, hvoraf Personalierne med de 32 Ahner¹ indtage 50 Sider (p. 17—66). Til Slutning følge 47 upaginerede Sider, indeholdende Ligvers etc. paa Dansk, Svensk og Latin. Titelbladet lyder saaledes: Speculum Mortis, / Dødsens Spejel. / Udi huilcken er at betracte: / Menniskelig Leffnetz Skrøbelighed oc Vselhed. / Forfattet oc effter Textens Anledning aff / Lucæ 7. Capitel, 12. Versz, Fremsat / Der / Erlig oc Velbyrdig Mand, / Nu Salig hos Gud, / *Iffver Dyre Thomæsøn* / til Sundsbye- oc Aabye Gaarder, / Hans Adelig Liig med Christelige Ceremonier / bleff den 13. Januarij 1664. Hæderligen nedersæt udi / Oddevalds-Kircke, udi mange Velbyrdige Adelige / Perso- ners; Saa oc udi Geistligis oc Verdsligis / fornemme oc Folckrig forsamling. / Aff / Sunt potiora Dyro nunc Aurea Sydera falsô, / Auri usu: pereant terrena: at Cælica durent.² / Anders Hartvigszøn, Sogneprest til Thjørns / Prestegield, oc nu Provist offuer Elffvesysel / i Baahuus Lehn. / Gottenborg, Tryckt hos Amund Grefwe, 1665. / Bagpaa Titelbladet findes to latinske Citater af G. Buchananus. Ligprædikenens Sprog er dansk, kun at æ og ø gjengives med de svenske Typer ä og ö. Den er tilegnet „Edele oc Velbaarne Frue, Fru Margrete Hvitfeld, S. Thomas Dyris til Sundsbye- oc Aabye-Gaarde. Min Gunstige Høy- ærede gode Ven og Beforderske“. Dens Indhold er en Anprisning af Døden fremfor Livet og er dateret Sijbrecke, Thjørns Prestegaard, 3. Mai 1665. Prædikenens Text er taget af Lucas's Evangelium 7. Cap. 12. Vers: Se, da bar man en Død ud, som var sin Moders eneste Søn, og hun var en Enke.

Æreversene bag i Bogen have følgende Forfattere: 1. Fætteren Jens Dyre (et dansk Digt). 2. Fætteren Palle Dyre (et latinsk og et dansk Digt). 3. Afdødes Hofmester, Dr. med. Hans Blichfeld (et latinsk og et dansk Digt). Han kalder ham Herre til Aaby og Arving til Sundsby. 4. Anders Hartvigsen, Prest paa Thjørn (latinsk Distichon). 5. Johannes Andreæ³ (latinsk Distichon og dansk Vers). 6. Hans tidligere Lærer Christen Eriksen Brun⁴ (Latin og Dansk). 7. Jørgen Jensen Morsing, art. et philos. Baccalaureus (dansk Gravskrift og langt latinsk Distichon). 8. Ove Henrikssen Tegner (latinsk Hexameter).⁵ 9. Jens Henrikssen Prytz (Janus Henrici Pryssius) (latinsk Distichon og dansk „Begravelse Sang“ paa Melodia: Naar min Tid og Stund er forhaand etc.). 10. Den i Personalierne nævnte Terkel Christenssøn:⁶ (dansk Digt, Moderens Klage og Sønnens trøstende Svar). 11. Den samme Forfatter: En liden Sang om den tilkommendis evige Herlighed og Glæde til en Psalmemelodi. 12. Et svensk Digt, overskrevet Coronis og underskrevet Opus Coronat Finis, hvor Begyndelses-Bogstaverne betegne Forfatterens Navn. Digtet er mest en Lov- prisning over Fru Margrete Huitfeldts Gave til Gøtheborgs Gymnasium.⁷

¹ Se næste Side, hvor de ere angivne som i Ligprædikenen.

² Dette Vers, der staar paa et saa besynderligt Sted, kan maaske forsigtig udtrykke Misfornøielse med det nedenfor omtalte Testament, der fik en langt større Rækkevidde end af Iver Dyre paatænkt („De gyldne Stjerner ere nu for Dyre af større Betydning end Guldets falske Brug“ etc.).

³ Mon ham, der nævnes i Skarstedts Göteborg Stifts Herdaminne S. 1075? Se dog ovenfor S. 62.

⁴ Han erholdt i Henhold til Iver Dyres udtalte Ønske af Fru Margrete Huitfeldt Gaarden Røe paa Stangenes i Bro Sogn, fri for Afgifter i sin, Hustrues og ældste Barns Levetid. Se Holmbergs Bohusläns Hist. och Beskr. (2. Udg.) I S. 347.

⁵ Død som Sogneprest til Bro, f. 1644 † 1702, se Skarstedt, l. c. S. 257, 1057, 1233.

⁶ Holmberg, Bohusläns Hist. og Beskrifn. (2. Udg.) I S. 347 og III S. 45 tillægger ham Navnet Valdalin og beretter, at Fru Margrete Huitfeldt skjænkede denne sin gamle, tro Tjener Frelsegaardene Ristenes og Tollerød i Risterøds Sogn, hvor hans Ætlinger endnu i 1860-Aarene levede paa Gaarden Ulvesund. Han omtales i Traditionen som Poet og skal have efterladt sig en rimet Beretning om sig selv, Fru Margrete Huitfeldt, hendes Søn og Testament.

⁷ Disse Digte ere, som sædvanlig, omtrent alle meget maadelige, Prosodien dog bedre i de latinske end i de danske; det bedste af de sidstnævnte er Christen Eriksen Bruns, det bedste latinske er Jørgen Morsings; han har tydeligvis de bedste Sprogkundskaber og mest Kjendskab til Classikerne.

Iver Clausen Dyre til Aalegaard. Anne Povelsdaatter af Sø.	Claus Iverszen Dyre til Boller.	Jens Claussen Dyre til Boller.	Iver Dyre til Sørup i Vensyssel.	Thomas Dyre til Sundsby, Kgl. Maits. Befmd. over Dragsmark Klosters Lehn.
Mogens Jenszen Wiffert til Torstedlund.	Johanne Mogens- daatter Wiffert til Linderums- gaard.			
Karin Jensdaatter af de Vogn- sønner af Boller.	Hans Stygge til Holbekgaard, Befmd. paa Dronningborg.			
Mouritz Stygge til Frøstrup og Herritzsløfgaard.	Christense Svens- daatter Webner af Ørumgaard.	Karin Stygge til Agdrup.		
Karin Hansdaatter Dyre til Solskow.				
Svend Pedersen Webner til Ørumgaard.	Will Thomæszzen Galskytt til Hvidstedgaard.	Thomas Galskyt til Hvidsted- gaard.	Elsebe Gal- skyt til Hvid- stedgaard.	
Mette Glob af Wesløffgaard.				
Thomas Jenszen Galskyt til Kar- tofft („nu Tidemandsholm“).	Elsebe Juel af Udstrup.	Mette Grøn af Ulfsund.	Iver Dyre til Sundsby og Aaby, f. 1644 † 1663.	
Johanne Jensdaatter Wognsøn- ner af Boller.				
Mogens Juel til Udstrup.	Erik Grøn til Ulfsund.	Mette Grøn af Ulfsund.		
Dorethe Krabbe af Bustrup.				
Christen Grøn til Ulfsund.	Boel Spend af Wolberg.	Anders Huitfeldt til Trunstad.	Hartvig Huit- feldt til Ram- mergaard, K. Maits. Befalmd. over Mariæ Provsti Gods og Rakke- stad Lehn i Norge.	
Dorethe Juel af Udstrup.				
Jens Spend til Rammergaard.	Claus Huitfeldt af Kromstrup i Fyen.	Margrete Litle af Foszisholm i Norge.	Margrete Huitfeldt til Schielbred.	
Mette Frijsz af Wadskjærgaard.				
Otte Huitfeld til Kromstrup. Barbara Blaae af Ørebyegaard.	Dorethe Beck af Førszlef.	Jon Nielsen Skack til Schielbred.		
Jochim Beck til Førszlef, K. Maits. Rentemester. Anne Rafnsberg.				
Hans Pederszen Litle til Sem. Karin Dreselberg.	Peder Hanszen Litle til Foszis- holm, Stathol- der i Norge.	Gurre Green til Sundsby		
Hr. Niels Henriksen Gylden- løve til Østeraad, Norges Riges Hofmester, Befmd. p. Agershus.				
Inger Rømmer, Hr. Otte Røm- mers Daatter.	Ingeborg Gyl- den-Løwe.	Bente Skack til Schiel- bred.		
Jon Nielsen Skack til Koup- anger i Bergenhus Lehn. Sigred Rostvig.	Niels Skack til Ulefosz.	Bente Skack til Schiel- bred.		
Engelbret Lystrup. Adelutz Teiste.	Juliana Lystrup.			
Olluf Lauritzen Green til Sundsby.	Lauritz Ollufszen Green til Sunds- by, Laugmand i Bahus Lehn og Vigen.	Gurre Green til Sundsby		
Anne Andersdaatter Darre til Braaland.	Bente Anders- daatter.			
Anders Nielsen Jernskieg til Skotterup i Halland. Boel Nielsdaatter Hassel til Aastrup i Sjælland.				

De tre Fjerdedele af denne Ahnetavle ere for det meste correcte, hvad Navnene angaar, dog skrives Hans Pedersen Litle urigtigt til Sem, Peder Hansen Litle kaldes urigtigt Statholder og Nils Henriksen Gyldenløve Befalingsmand paa Agershus istedenfor Vardehus. Derimod ere de Skackske Ahner feilfulde, idet Nils

Ærlig oc Vælbærdig Mand, nu Salig, Fiffver Dødre til Gundsbye- oc Nabye Gaarde, Hans sexten Anber, baade paa hans Fæderne- oc Moderne- Side.

Juel.	Biffert.	Cron.	Stigge.	Galslyt.	Dvre.	Huitfeldt.	Schack.	Little.	Green.	Beel.	Lystrup.		
		<p>Rom. 14. v. 7. 8. 9. Ingen aff os lefver sig selv, oc ingen døer sig selv. Lefv vi da lefve vi Herren, Døer vi da døer vi HERREN. : Derfor hvad helst vi lefve eller døer, da høyr vi HERREN til : Thi der til er Christus oc dødt oc opstanden, oc lefveren lefvenendis igien, of hand skal være HERRE ofver Dødt oc Levende.</p>							<p>Martini dag da blef jeg fød, 1644: Laurentii tide blef jeg dødt, 1663: Min korte Tid i Verden vaar, Ni Maaneder til altes Aar. Ni sin Moder kir som lefve mig, Det siok oc Døer dødt mig I den Tid omf' viert Gode stor Mig siok till Engle Chør.</p>				
Webner.	Spend.												
Blaverstov.	Bognson.												
Dvre.	Juel.	Bognson.	Strabbe.	Glob.	Frijs.	Hæzel.	Rømmer.	Dbeiste.	Raffenberg.	Darre.	Drekelberg.		

1. C. 17018 ANNO 1664.

Det store kongl. Bibliothek i Kjøbenhavn eier et Exemplar af denne, nu vistnok meget sjeldne, Ligprædiken, indbundet i Træ, overtrukket med sort Fløiel.¹ Til Ligprædikenen har hørt det Portrait af Iver Dyre, omgivet af hans 32 Ahner, der omtales i A. Struncks Portraitkatalog S. 139 f., og hvoraf Exemplarer findes i det store kgl. Bibliotheks „Pina-kothek“ og i danske Rigsarchivs Kobberstiksamling; fra førstnævnte, som det bedste, hidrører hosstaaende Gjengivelse. Det andet Portrait, der nævnes hos Strunck, og som findes baade i det kgl. Bibliothek og i Kobberstiksamlingen i Nationalmuseum i Kjøbenhavn, er øiensynlig fra sidste Halvdel af 18. Aarhundrede og har kun en svag Lighed med Originalen, hvad Ansigtet angaar, medens Dragten er mere nøiagtig gjengiven.

Den 6. Juni 1761 holdt Nils Lindstrøm, Søn af Olaf Lindstrøm og Elisabeth Morath, og født i Thorsby Sogn i Baahuslen 1. Septbr. 1742, paa Götheborgs Gymnasium en latinsk Tale om Iver Dyre, da han baade var den ældste af Alumnerne, der nød det Dyre-Huitfeldtske Stipendium, og tillige havde haft samme i længst Tid. Forfatteren, der omtales som en særdeles dygtig, lovende og af sine Lærere meget afholdt ung Mand, døde allerede samme Aar (1761), da han just stod i Begreb med at reise til Upsala Universitet. En af hans Lærere, Vicelectoren Johannes Gothenius,² der udgav Talen og forsynede den med Anmærkninger, beretter, at ligesom Iver Dyre efter hans Hofmesters Mening maaske havde faaet sin Sygdom ved Frugtspisning, saaledes havde Nils Lindstrøm ved et Besøg hos en Ven i dennes Have i Forstaden (ved Götheborg) paa samme Maade paadraget sig en Mave-sygdom, der efter faa Dages Forløb medførte hans Død 27. August, hvorefter hans Begravelse foregik paa hans Fødselsdag 1. Septbr., da han altsaa ogsaa omtrent var i samme Alder som Iver Dyre. Talen, der er trykt i Götheborg „Literis Langianis“ 1762 in 4to, har følgende Titel: *Oratio / de / Ivaro Dyre, / hereditario in Sundsby et Åby, / habita ab / Nicolao Lindstrøm, / stipendii Dyreo-Hvitfeldiani Alumno, / in gymnasio Gothoburgensi / D. vi. M. Iun. MDCCLXI. / Ornari res ipsa negat, contenta doceri. / Censvit, edidit notisque illvstravit / Iohannes Gothenius, / Uddewaliensis. / Derpaa følge Dyres og Huitfeldts³ Vaaben. Den er af Gothenius tilegnet Landshøvdingen i Götheborg Baron Joh. Fred. v. Kaulbars, Lagmanden Sten Cederfelt, Biskoppen E. Lamberg og Borgermesteren A. H. Busck (Gymnasiets Forstandere).*

Den unge Forfatter omtaler først den kongelige Gavmildhed, Fru Margrete Huitfeldt for 97 Aar siden udviste, idet han kalder hende „matrona generosissima, Bahusiensis prouinciae decus, saeculi sui sexusque ornamentum“. Da imidlertid saa mange tidligere

Jonsen Skack's Hustru ikke hed Juliane Lystrup men Adelutz Rostvig, en Datter af Find Hansen R. og Margrete Pedersdatter; Jon Nilssøn Skack skrives urigtig til Kaupanger istedenfor Foss, og hans Hustru hed Gunhild Steffensdatter (Maanestjerne). Anne Darre og Boel Hassel ere ikke fundne nævnte i samtidige Kilder.

¹ Paa Forsatsbladet staar: „Et inter Sepulcra Monumenta sunt: Helwerskou“. Paa Bogens For- og Bagside findes i Guldtryk det Vaaben, hvormed Justitsraad Christian Herman Helwerskou til Irup benaaedes 1688.

² Se om ham C. W. Skarstedt, Gøteborgs Stifts Herdaminne, passim, især S. 208. Han havde forsynet Nils Lindstrøm med Materialierne til hans Tale, navnlig fra Hr. Anders Hartvigssens Ligprædiken over Iver Dyre, og tildels med nogle Efterretninger, han havde samlet ude i Baahuslen. Derfra hidrøre formentlig nogle nærmere Udmalinger (f. Ex. af den farlige Søreise mellem Dover og Calais), der dog neppe kunne tillægges nogen Paalidelighed. Et Sagn, Gothenius har hørt om, at Iver Dyre skulde være falden i en Duel, afviser han dog selv som urigtigt. Han synes, ligesaa lidt som Oedman, at kjende de mange taabelige Sagn om Moderen, Fru Margrete Huitfeldt, som en senere Tid har lavet, og som nedenfor skulle omtales. Naar han imidlertid vil forklare den falske Beretning om Iver Dyres Død af de skuffede norske Arvingers Ondskab, er han kjendeligen paa Vildspor, idet Forholdet mellem Fru Margrete Huitfeldt og hendes norske Fætter, Oberst Tønne Huitfeldt, var lige udmærket efter Testamentets Udfærdigelse som forud. — I en Note S. 7 meddeler Gothenius ogsaa et Uddrag af Personalerne i Thomas Dyres Ligprædiken.

³ Den S. 26 gjorte Rettelse til Gjengivelsen af det Huitfeldtske Vaaben er overflødig, da den meddelte Tegning er rigtig nok.

have talt til hendes Ros,¹ har han valgt at omtale Sønnen, fra hvem Tanken kom om at anvende Midlerne til Bedste for Baahuslens Ungdom. Efter at have skildret Iver Dyres fromme og rene Ungdomsliv, opfordrer han Kameraterne til at forsøge at efterligne hans Exempel og minder til Slutning om de mange dygtige Mænd, der allerede ved Hjælp af Stipendierne have bragt det til noget i Verden. I en Note anfører Gothenius Navnet paa 8 af de anseeligste af disse Stipendiariere.

Efter Talen, der slutter S. 20, meddeler Gothenius Iver Dyres 32 Ahner efter Ligprædikenen og tilføier derhos forskellige Oplysninger om Donationens Skjebne til forskellige Tider, som nedenfor ville blive nærmere omtalte.²

Om det Jordegods, som Thomas Dyre og Fru Margrete Huitfeldt eiede, haves meget fuldstændige Oplysninger i de 3 Jordebøger, som de, i Lighed med den øvrige Adel, til forskellige Tider have indleveret efter kongelige Paabud. Den ældste er dateret Sundsby 4. Marts 1639, den anden 3. August 1648, begge underskrevne af Thomas Dyre, og den tredje 16. August 1660, underskreven af Fru Margrete Huitfeldt. Indholdet af de to førstnævnte³ er i Korthed følgende: Sundsby Hovedgaard i Valle Sogn paa Mjørn med en Damkvern og underliggende Holmer, Ager paa Thjørn bruges derunder som en Avlsgaard (m. fl. Gaarde), tilsammen 10 Tønder Hartkorn (i 1660 12 Tønder, da Dybholt er kommen til). Derpaa opregnes over 70 Gaarde i forskellige Sogne i Baahuslen (i 1648 er Antallet ca. 85 og i 1660: 107) samt Killingstad paa Hurum,⁴ som Jomfru Dorrite Huitfeldt paabor, af Skyld 1½ Skippund Salt. De forskellige Skyldspecies ere: Malt 74½ Tønde ½ Skjepper (1648: ca. 85 Tønder). Mel 2 Tønder 4 Skjepper. Hartkorn (Hovedgaarden iberegnet) 17 Tønder (1648: 22 Tønder). Havre 4 Tønder. Smør 99 Pund 8 Merker (1648: 131 Pund). Tør Torsk 14 Voger. Saltet Torsk 3 Tønder 1 Fjerdings. Langer 4 Vorer. Salt 1½ Skippund. Landskyldpenge 5 Rdlr. 4 ð 1 Alb. Foring 5½ Rdlr. 2 ð (1648: ca. 7 Rdlr.). — Det hele Gods m. m. beregnes til ca. 203 Tønder Hartkorn, hvoraf efter Taxten svares af Adelen til Rigernes Defension ca. 51 Rdlr.

Strandsidderne⁵ ere ikke medtagne i den visse Indtægt, idet de, naar Fiskeriet ikke gaar til, som nu er skeet i 2 à 3 Aar, drage bort og slaa sig til anden Brug. Gjæs og Høns svares af nogle Leilædinge men af andre ikke. Fornød svares af hele Gaarde, 2 halve Gaarde mod en hel (Fortegnelse over disse Gaarde vedligger). — 2 Bækkesauge i Fregne (Lyng Sogn), hvorpaa kun kan skjæres i stor Flom og kun til Gaardsens Fornødenhed. Skovene ere udygtige til Olden, hvorfor de aldrig ved Arv eller Skifte ere taxerede.

Skjeldbred er sammen med Sundsby taxeret for en Hest, men da Fru Maren Schram er samme bevilget for hendes Livstid med Saugfusser og Kverner, tilkommer det hende at levere Jordebog paa denne Gaard.

Hvad de ansatte kgl. Commissarier og Ridderskabet i Norge, der comparerer i Christiania (1648), samtykker og bevilger, deri erklærer Thomas Dyre sig enig, da han for lovlig Forfald ikke kan møde, men udbeder sig Gjenpart deraf med sin Fuldmægtig Axel Thøgersen.

Fru Margrete Huitfeldts ovennævnte Jordebog af 1660⁶ er en meget udførlig og nøiagtig

¹ Det var nemlig paabudt og overholdtes gennem en lang Aarrække, at der paa Götheborgs Gymnasiums Festsal aarlig skulde holdes en Tale til hendes Ære og Erindring. Se Holmberg, Bohusläns Hist. etc. 1. Udg. III S. 241 og 2. Udg. III S. 30.

² Af denne meget sjeldne Tale findes, ligesom af selve Ligprædikenen, et Exemplar i det store kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn, hvilke begge Forfatteren heraf ved Overbibliothekarens Velvillie har faaet Anledning til at benytte gennem vort Universitetsbibliothek.

³ De findes i norske Rigsarchiv, „Adelens Jordebøger“ i Statholderskabs-Archivet indtil 1704.

⁴ Findes ikke længer i Jordebogen af 1648, da Gaarden var solgt til Hannibal Sehested, se ovenfor S. 59.

⁵ 8 i Fiskebekkil (mange fattige svare intet), 3 i Verrebo, 3 paa Bjørnholmen og Skaboholmen give Fisk.

⁶ Den er trykt i „Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia“, II B. S. 73—88.

Fortegnelse over hendes Gods, der ikke alene gjør Rede for hver enkelt Gaards Afgift men ogsaa for de forskjellige Adkomstmaader og Kategorier, hvorunder de ere at opføre, saaledes: gammel arvelig fri Odel, gammel arvelig Odel, mageskiftet fra Kronen, fra Daniel Bildt, fra Odelsfolkene, kjøbt af Fru Anne Bildt, af Henrik og Jomfru Boel Maaneskjold, af Odelsfolkene, af Lagmanden Hans Frantzen, Hr. Peder Olsen paa Thjørn, Borgermester Thorger Eriksen i Marstrand, tilpantet af Jomfru Boel Maaneskjold, Fru Ellen Reersdatter (Gren) paa Tjerberg og Lagmanden Hans Frantzen.

Derpaa følger en Fortegnelse paa det betydelige Jordegods, hun har til Underpant af velbyrdige Peder Bagge og hans Søskende, velbyrdige Peder Maaneskjold, velbyrdige Ole Reersen (Gren) til Rosøen, velbyrdige Jomfru Boel Maaneskjold samt Henrik Rasmussen.

Et andet Exemplar af denne Jordebog, der findes i Lensarchivet i Götheborg, indeholder kun Sundsbys Jordebog for Oroust og Thjørns samt Sønder- og Nordvikens Fogderier, hvorunder de forskjellige Species angives. For Oroust og Thjørn er Summen i Hartkorn 176 Tønder 1½ Skjeppe, 3 3 2 Alb. Penge; for Sønder- og Nordviken er Summen 101½ Tønde. Hertil kommer, hvad Fru Margrete eiede i Inlands og Hisings Fogderier og det betydelige Pantegods.

Som Enke kjøbte Fru Margrete Huitfeldt 1661 den betydelige Sædegaard Aaby i Tossene Sogn i Sotenes Prestegjeld i Baahus Len, da Eieren efter Lenets Afstaaelse til Sverige i 1660 forflyttedes til Norge. Det var den ovenfor under Thomas Dyres Sygdom omtalte Chef for Baahus Lens Regiment, Johan v. Fircks, der døde som Generalmajor og Commandant i Frederiksstad 1667.¹ Næst Fru Dorothea Bjelke til Morland, Daniel Bildts Enke, besad Fru Margrete Huitfeldt det betydeligste Jordegods i Baahus Len.

Til Oplysning om hendes Formuesforfatning hidsættes følgende Optegnelse af hende selv, som den ovennævnte Joh. Gothenius meddeler i Lindstrøms Oration over Iver Dyre (S. 16 i Noten):

Udgivet til min Søns Reiser, Studeringer og Exercitier udenlands	4500 Rdlr.
Til hans Hofmester Doctor Hans Blichfeld	2000 —
Bekostet paa min Salig Mands og Salig Søns Begravelser	2000 —
Til Marstrands Hospital	410 —
Til Oddevalds Hospital	100 —

Fru Margrete Huitfeldt var nu bleven en barnløs Enke; Sønnens Fædrearv var tilfaldt hende, og hans Slægtninge af Familien Dyre havde altsaa ingen Fordringer paa Arv efter hende. Hendes nærmeste levende Slægtninge vare hendes norske Søskendebørn, Oberst Tønne Huitfeldt til Throndstad og hans Søster, Jomfru Sophie Huitfeldt paa Killingstad, og Sønnens Anmodning paa Dødsleiet om at give en Del af sit Gods eller en Pengesum til Understøttelse for fattige Skolebørn og studerende Ungdom i Baahuslen indeholdt ingen Tanke om at anvende den hele Formue i dette Øiemed. Naar saa alligevel skede, er det utvivlsomt en rigtig Formodning, Professor L. Daae udtaler,² naar han mener, at Fru Margrete har været Gjenstand for en stærk Pression med Hjælp af Sønnens ytrede Ønske. Det er af Iver Dyres sidste Ophold i Sorø efter Baahuslens Afstaaelse til Sverige og det Raad, Moderen erholdt fra svensk Side om at kalde ham hjem, og ligesaa af det Forhold, hvori han i Frankrige traadte til den danske Kronprins (Chr. V) tydeligt, at hverken han eller Moderen endnu havde fundet sig tilrette med de forandrede politiske Forhold. Paa den anden Side er det jo let begribeligt, at den svenske Regjering ikke med Ligealdighed

¹ Se om ham Dansk Biogr. Lexikon V S. 166, hvor hans Dødsaar er urigtigt angivet til 1682.

² (Norsk) Hist. Tidsskr. 3 R. IV S. 184 f.

kunde se Fru Margretes store Jordegods i den nys erhvervede Provins overgaa til en norsk Adelsmand og det ovenikjøbet til den, der i den sidste, nylig afsluttede Krig havde gjort de svenske Vaaben saa stort Afbræk som Tønne Huitfeldt. Hun har derfor neppe havt andet Valg, om hun vilde vedblive at opholde sig i Baahuslen, end at lade sin Gave omfatte hendes hele Jordegods paa dette Sted, og allerede 22. Januar 1664 er hendes Testamente udstedt paa Sundsby. Dette indeholder da, at hun efter sin eneste Søns Død og paa hans Begjæring „med fri Villie og velberaad Hu og Sind“ fra sig og sine Arvinger efter sin Død skjænker sine 2 Hovedgaarde, nemlig Sundsby i Valle Sogn paa Thjørn med de tilliggende Avlsgaarde Ager og Dybholt og alt andet tilliggende Gods samt Aaby Gaard i Søndervigen i Tossene Sogn med sit underliggende Gods til det kongl. Academi eller Gymnasium i Götheborg til Bedste for den ved samme studerende Ungdom fra Baahuslen og ikke til noget andet Øiemed. Om hun dør, før al Gjæld¹ er betalt, skal den Fuldmægtig, hun dertil har forordnet i sin Levetid, sørge for, at dette sker af Godsernes Indkomst, samt, om han ønsker det, fremfor nogen anden beholde Bestyrelsen af Godset for en vis, passende Afgift. Da Renterne af Jordegodset antages at være tilstrækkelige til Underholdning for 30 Personer eller muligens flere, er det hendes Ønske, at der i Gymnasiet oprettes et „libera mensa“ (∴: frit Bord) for disse 30 Skolepersoner, som have ringe Midler men gode Evner til Studier, enten hos en af Professorerne eller hos nogen anden, der kunde ansees dygtig til at have Inspection med Ungdommens Lærdom og Optugtelse i høviske Sæder. Af disse 30 bør 15 være fra Elfsyssel Provstier og Thjørn samt Prestesønner fra Sodenæs, saavidt saadanne forefindes og give gode Forhaabninger. Pengene maa ikke anvendes paa anden Maade end foreskrevet i Testamentet, der er gjort efter norsk Lov. Ligesaa betænkes nogle af hendes og Sønnens gamle, tro Tjenere, der skulle beholde de dem bebrevede 5 Gaarde deres Livstid, hvorefter de tilfalde Gymnasiet. Til Vedligeholdelse af det Begravelsested, som Fru Margrete har ladet opbygge ved sin Sognekirke Valle paa Thjørn for sin Husbond, sig selv og deres Børn, har hun for flere Aar siden skjænket en af sine Odelsgaarde, øvre Braaland i Valle Sogn, men dersom Renten deraf skulde beløbe sig til mere, end der tiltrænges til Gravstedets Reparation, da maa dette alene anvendes til Kirkens Nytte, som foreskrevet i hendes tidligere Brev derom af 18. Octbr. 1654. Dernæst træffer hun forskjellige Bestemmelser til Bedste og Beskyttelse for sine Bønder og til Skovenes Bevarelse. Hver Juleaften skal der efter hendes Død ved Hovedgaardene Sundsby og Aaby uddeles 30 Rdlr. til husarme, særlig af de Prestegjæld, hvori disse Gaarde ligge. Dem, der ville søge at omstyrte Testamentet, trues med Guds Vrede og Straf. Til Vidnesbyrd underskrive Obersterne Rutger v. Aschenberg til Holme og Steningø samt Svend Rank til Bønneberg og Marberg.²

Det er Testamentets høitidelige Underskrivelse, som Maleren G. Brusewitz, Intendent ved Götheborgs Museum († 1899), har søgt at gjengive paa et stort Maleri, der tilhører Götheborgs Latinskole, og hvorefter hosstaaende Afbildning er taget. Med de afmalede Personer har han selvfølgelig tænkt at gjengive Fru Margrete Huitfeldt og et Par adelige Jomfruer i hendes Hus (der ikke kjendes), Oberst Rutger v. Aschenberg (til venstre) og Oberst Svend Rank. Presten, der skriver Testamentet, er naturligtvis Hr. Anders Hartvigsen;

¹ Formentlig foranlediget ved Kjøbet af Aaby.

² Aftryk findes i J. Oedmans Bahus-Läns Beskrifning S. 200—208 med adskillige Feil og Misforstaaelser af Documentets danske Sprog, hvilke uforandrede ere gaaede over i Holmbergs Bohusläns Historia och Beskrifning II S. 149—154 (1. Udg.), men derimod ere rettede i 2. Udgave I S. 344—49. — I G. Brusewitz's Elfsyssel S. 262—66 er det gjengivet paa Svensk, formentlig efter den mere correcte Afskrift, han benytter i ovennævnte anden Udgave af Holmberg. Et correct Aftryk findes i A. O. Heurlins Bidrag till Hvitfeldtska Stipendiestiftelsens Historia under äldre Tider, S. 3—9 samt i F. Holmqvist's Handlingar rörande Kongl. och Hvitfeldtska Stipendie-Inrättningen. I. Stockholm 1901. 8. S. 71—75, jfr. m. S. 14—18. Efter Holmqvists rettede Aftryk er Testamentet gjengivet i Bilagene til dette Verk. Originalen skal forlængst være brændt med Götheborgs Gymnasium.

FRU MARGRETE HUITFELDT UNDERSKRIVER TESTAMENTET.

ved den bagerste Figur til venstre har Maleren maaske snarest tænkt paa den ovennævnte Præceptor Christen Eriksen Brun. Busten over Kaminen er kjendelig Fru Margretes Søn, Iver Dyre, af hvem der dog neppe har existeret nogen saadan, men derimod sikkert et i Udlandet malet Portrait, hvorefter Billedet i Ligprædikenen er gjengivet, og som vel er brændt med Sundsby 1720 eller maaske med Götheborgs Gymnasium.

8. Juni 1664 anholder Fru Margrete Huitfeldt i Brev til Grev Per Brahe om kongelig Confirmation paa Testamentet og anfører deri, at hun hverken har Slægtninge eller gode Venner, af hvem hun kunde vente Hjælp eller Trøst ei heller Tak og Ære efter sin Død, om hun efterlod dem, hvad hun eiede. Godserne kunde endog tilfalde dem, som hverken Gud eller hun selv, hverken hendes Forfædre, Mand eller Søn fik nogen Tak af. Til Godsets bedre Vedligeholdelse udbeder hun sig nogen særskilt Frihed for Extracontributioner fremfor den øvrige Adel i Baahuslen, da hun nu er den eneste adelige Enke dersteds (Fru Dorothea Bjelke, Daniel Bildts Enke, var nemlig gift paa nyt). Ligeledes beder hun, at hendes Bestemmelser, om muligt, maatte hemmeligholdes indtil hendes Død for at undgaa Fortrædigelse fra hendes Arvingers Side.¹

Disse Ytringer, der ikke synes synderlig velvillige lige overfor hendes egen Slægt, kunne imidlertid neppe være myntede paa hendes Fætter Tønne Huitfeldt og hans Søster Jomfru Sophie Huitfeldt. Fru Margrete Huitfeldt har, som ovenfor nævnt, vistnok forlængst indset, at der ikke kunde være Tale om at indsætte netop ham til sin Arving, hvortil den svenske Regjering neppe vilde acceptere ham, og hun kan derfor vistnok med en vis Ret sige, at hun ingen Slægtninge har, da disse vare bosatte i et fiendtligt Land. Med de mulige Arvinger, som hun i Brevet karakteriserer paa en saa lidet smigrende Maade, maa hun utvivlsomt mene Familien Maaneskjold paa Olsnes, der næst hine norske Søkendebørn vilde være hendes nærmeste Slægt (i Sverige), men med hvem hun ikke stod paa nogen god Fod. Hun maatte vel ogsaa næsten anse sin egen fædrene Slægt for uddøende paa den Tid, hun forberedte sit Testamente, idet Tønne Huitfeldt da et halvt Snes Aar havde været eneste levende Mand af Familien og, skjönt 37 Aar gammel, først da havde gjort noget Skridt til at gifte sig. Dette skede nemlig i Aaret 1662 eller 1663, men da hun ansøgte om Testamentets Confirmation, havde han endnu ikke noget Barn. Da dette senere var indtruffet, søgte hun imidlertid at sikre Tønne Huitfeldts Børn sit Løsøre, og ham selv skjænkede hun 1667 sin Fordring paa Kronen paa 2300 Rdlr. for Salget af Skjeldbred, men at denne overførte samme paa andre var ikke hendes Skyld.² I alle Fald viser hun altid baade før og siden megen Interesse for Fætteren og hans Børn, saaledes som nedenfor vil blive omtalt.

Testamentet blev under Udtalelse af Berømmelse over den store Gave stadfæstet af Enkedronning Hedevig Eleonora og Formynderregjeringen, i hvis Spidse stod Drostten Grev Per Brahe, (Stockholm 20. August 1664), samt af Kong Carl XI selv i Götheborg 5. August 1673, men ikke destomindre bleve, som nedenfor vil sees, Fru Margretes Bestemmelser paa mange Maader overtraadte.

Kort efter at Confirmationen af 20. Aug. 1664 var udfærdiget, indgav Fru Margrete Huitfeldt en Ansøgning, hvori hun paa Grund af Godsernes slette Tilstand (vistnok efter Krigen) begjærer en Del Begunstigelser til Fordel for sig og eventuelt Gymnasiet. 15. Septbr. 1664 erholdt hun kgl. Resolution af følgende Indhold: 1) Hendes udsogne Bønder befriedes for den halve Sølvskat og alle Arbeids- og Skydsfærdspege i hendes Levetid. 2) I samme Tidsrum forskaanedes Bønderne i de nærmeste Annexsogne ved Sundsby og Aaby for Contributionsskatten. 3) Bevilgedes samme Frihed som hendes øvrige udsogne Bønder til de $9\frac{2}{3}$ „Hemman“ eller Bondegaarde, som hun efter at være bleven svensk Undersaat

¹ Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning No. 213, B. for 14. Septbr. 1904.

² Se nedenfor i Tønne Huitfeldts Biografi.

havde tilforhandlet sig og bestemt til samme Brug som de øvrige. 4) Forundtes Indsognefrihed til den halve Gaard Gistad i Tossene Sogn ved Aaby. 5) Bekræftedes den hende af Kong Carl X tildelte Rettighed til Biskopstiede i Krokstads Prestegaard i Sørbygden. 6) Tillodes det hende at nyde Arbeids- og Skydsfærds-Penge af den halve Gaard Vik. 7) Bekræftedes hendes Eiendomsret til 2 hende arvelig tilfaldne Gaarde: Kroneparten i Søder-Hvalseng (Kløvedahls Sogn) samt Løndal paa Skaftøen i Morlands Sogn. 8) Tillodes, at Hagethorp paa Thjørn, Stenkirke Sogn, maatte, som tilforn, skatte som et Mandtal. 9) Tilstodes det hende at nyde Hevd og lovligt Kjøb af Annerød paa Sotenes i Askim Sogn. 10) Antoges hendes Klagemaal over for stærk Beskatning af Frelsegaarden Kållthorp (o: Trolthorp) paa Oroust i Stola Sogn. 11) Fritoges hendes Farbroders Børn¹ for at erlægge til Kronen en Sjettedel af Løsøret, som de skulde arve efter hende. 12) Lovedes det efter Overlæg med Superintendenten og Stedets Cleresi i Overensstemmelse med Landets Skik og Kirkeordning, om muligt, at opfylde hendes Ønske om en Chorpsalmes aarlige Afsyngelse af Skolebørn og Betjente i Götheborgs svenske Kirke til hendes Erindring.² 13) Samtykkedes, at hendes Bønder efter hendes Død maatte nyde de Friheder, som i denne Resolution nævnes.

Ogsaa Confirmationen af 1673 indeholder Resolution paa forskjellige af hendes Ønsker og Ansøgninger: 1) At Sundsby og Aaby, der ere gamle frie Sædegaarde, fremdeles maa forblive saaledes uden nogen Forandring. (Hver af Gaardene udgjorde 3 hele Hemman, og under dem lyde tilsammen 150 hele Hemman, foruden Utjorden, Øer, Fiskerleier etc.). 2) For at Donationen kan komme Gymnasiet og den studerende Ungdom helt tilgode, ønskes Dispositionen og Administrationen over Godserne ikke tillagt Gymnasiet men den Rigsraad, der er Lagmand over Baahuslen. 3) Forpagtningen af hver af Sædegaardene er kun sat til 100 Rdlr., hvorfor Forpagteren bør holde Huse, Haver, Humlegaarde, Fiskedamme og Kverner ved god Magt og nøie tilse Skovene, hvilket nævnte Embedsmand skal paase. 4) Leierne bør foruden at oppebære Afgifterne i det hele svare for Godserne i Rettergang. Derfor tilstaaes dem af hvert helt „Mandtal“ 6 Dagsverk om Aaret og af de ringere efter Proportion. 5) Indsogneretten for de halve Gaarde Gistad under Aaby og Vik under Sundsby bibeholdes. 6) Om Presternes Offer i Sognene, hvor Aaby og Sundsby ligge, samt om noget Brænde til Presten paa Thjørn. 7) Om Overholdelsen af hendes Gave til Fiskebækskils Kirke.³ Disse Begjæringer bekræftes af Kongen.

Naar det lykkedes Fru Margrete Huitfeldt at opnaa saa gunstige Afgjørelser paa sine mange Andragender, da skyldtes dette, foruden Hensynet til hendes store Donation, vistnok i ikke ringe Grad hendes mægtige Velynder Grev Per Brahe. Ogsaa senere henvender hun sig til ham for at opnaa Begunstigelser for sine Bønder, saaledes 18. April 1669 om deres Befrielse for Mandtalspenge, hvilket indrømmedes, men dog skulde holdes hemmeligt, for at ikke flere skulde begjære det samme. 1670 gaar hun i Forbøn for en fattig Adelsmand paa Thjørn, Peder Krabbe, at han maa fritages for Bøder for ulovlig Skovhugst, da dette aldeles vilde ruinere ham. Hendes sidste Brev til Rigsdrosten er dateret 27. Novbr.

¹ Oberst Tønne Huitfeldt og hans Søster Jomfru Sophia Huitfeldt. — Joh. Gothenius nævner i sine Anmærkninger til N. Lindstrøms Oration over Iver Dyre kun dette 11. Punkt. Det udførlige Uddrag findes i „Handlingar rör. Kongl. och Hwitfeldtska Stipendie-Inrättningen“ ved F. Holmqvist I. Stockholm 1891. 8. S. 19 f.

² Denne Plan blev dog ei iverksat, maaske paa Grund af Ligheden med en katholsk Aartid eller Sjælemesse; i Stedet indførtes de ovennævnte aarlige Taler til hendes Pris, som længe holdtes paa Götheborgs Gymnasium. Se Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 14. Septbr. 1904 No. 213 (B).

³ Se foruden Gothenii Anmærkninger til Lindstrøms Oration ogsaa Holmqvists ovennævnte „Handlingar“ etc. S. 20 f. — Oedman i sin Bahus-Läns Beskrifning S. 247 oplyser, at Fru Margrete Huitfeldt af christelig Gavmildhed atter har oprettet dette paa hendes Gods staaende, næsten forfaldne Capel og bekostet meget derpaa, nemlig Galleri og anden Indredning, saavel som Prædikestol, Altertavle og smukke Messeklæder, Sølvkalk, Paten, Oblatæske m. m. Dette lille Træcapel er efter hendes Død af Fiskerleiets Indvaanere vel vedligeholdt.

1676, hvormed hun sender ham 4 Tønder friske Østers og en Del Hummer. Ogsaa flere Gange tidligere sees hun at have sendt ham Østers og engang en Hest, som han havde fundet Behag i. — 20. Marts og 7. Juli 1683 tilskriver hun Landshøvdingen, at hun har nedsat nogle af sine Gaarde fra helt til halvt „Hemman“, hvorved altsaa Afgiften til hende blev Halvdelen mod tidligere. Hun haaber derfor, at ogsaa Kongen vil eftergive dem Halvparten af Skatten.¹ Overhovedet vise disse Ansøgninger til Bedste for hendes Bønder vistnok baade hendes Omsorg for dem personlig og hendes Ønske om at efterlade Godserne mest muligt gjældfrie ved sin Død, idet hun paa Grund af Kjøbet af Aaby og vistnok ogsaa som Følge af Krigene i 1660- og 1670-Aarene havde maattet sætte sig i Gjæld. Forestillingerne om hendes store Rigdom i hendes levende Live ere i høj Grad overdrevne og kjendelige foranledigede ved Stigningen af Godsernes Værdi i langt senere Tider; ligesom Antydningerne om, at hendes mange Ansøgninger til Bedste for Godserne skulde være til hendes personlige Fordel, neppe ere retfærdige, idet de vistnok væsentlig have Hensyn til Donationens bedst mulige Tilstand og Bevarelse.

Yderligere meddeler Gothenius om Donationens senere Skjebne: Kongl. M.s Brev til Gen. Maj. og Landshøvding v. Schönleben af 6. Juni 1683, at Fru Margrete Huitfeldts Bønder fritages for Baadsmanshold i naadigst Regard af hendes oprettede Testamente. — Kgl. M.s Resol. af 7. Marts 1684. Da Fru Margrete Huitfeldt har ønsket, at Lagmanden i Lenet skal have Inspection over Godserne, og da Lagmanden Alex. Cock søger om at maatte benytte Sundsby som Sædegaard, saa bevilges dette ham, saalænge han betaler den fastsatte Leie, 100 Rdlr., og præsterer, hvad Testamentet paalægger med Hensyn til Gaardens og underliggende Gods's Conservation etc. — Kgl. M.s Brev til v. Schönleben af 7. Octbr. 1684 paa hans Spørgsmaal, om hvorledes der skal forholdes med Contribution, Skyds- og Arbejdspenge af Sundsby og Aaby, hvortil Kongen svarer, at alt, hvad Godserne kaste af sig, skal komme Gymnasiet tilgode efter Resol. af 1664 (Oedman l. c. p. 307), ligesom de 2 Annexer Kløvedal og Berffendal skulle ansees som indsoagne, saa Gymnasiet nyder de deraf flydende Friheder og Fordele. — Kgl. Resol. 14. Mai 1686. Paa Lagmand Cocks Andragende har Kongen bestemt, at Biskoppen i Götheborg, Mag. Dan. Wallerius, Lagmand Cock og Justitiæ Præsidenten i Götheborg Macklier skulle føre Indseende med Testamentets rigtige Opfyldelse og bestemme, hvad bedst synes, med Støtte af Landshøvdingen og andre Vedkommende. — Kgl. Brev af 25. Juni 1686, at Præsident Macklier ikke kan fritages for at deltage heri, uagtet han undskylder sig med sine mange Embedsforretninger. — Kgl. Resol. af 11. Novbr. 1686 i Anledning af de 3 nævnte Administratorers Memorial. Det tillades, at der antages en duelig Person til at holde Regnskab med Renternes Opbørgsel og Distribution. Generalgouverneur v. Ascheberg skal bestemme ham en passende aarlig Løn. Hvorlænge en Person kan nyde Stipendium, dermed forholdes bedst som ved Upsala Academi. Et derom fremsat Forslag er Kongen villig til at confirmere. (Gymnasiets Bogholder faar 100 Daler Sølvmynt i Løn af Legatets Renter. Regnskabet indleveres aarlig til Kgl. Cammer-Collegiet). — Kgl. Brev til Gen. Lieutn. v. Schönleben af 25. Octbr. 1694, at Bestemmelsen af 20. Septbr. s. A. angaaende tidligere Frelsegods, som er bekvemt for Militzen og til Rusthold, kan indeles, ikke skal anvendes paa de ved det Huitfeldtske Testamente til Götheborgs Gymnasium skjænkede Gaarde, hvilket dog ikke gjælder andet Gods, der forøvrigt er lige-stillet med dette. — Kgl. Brev til Gen. Lieutn. og Landshøvding v. Schönleben af 27. Novbr. 1694, at Kongen med hans Skrivelse af 14. hujus har modtaget Specification paa de Gaarde, som af Fru Margrete Huitfeldt vare testamenterede til Götheborgs Gymnasium men senere blandt andre reducerede, og nu af Kongen 25. Octbr. atter henlagte til Gymnasiet; disse skulle herefter ikke staa under de ovennævnte Curatorers men under Landshøvdingens og

¹ Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning for 14. Septbr. 1904 No. 213 (B).

Biskoppens Inspection. — Brev af 26. Novbr. til Biskoppen herom. — Kgl. Resol. af 31. Octbr. 1696 paa Schönlebens Memorial. Da Kongen allerede 8. Febr. 1695 har bestemt, at de nævnte Gaarde skulle conserveres for Gymnasiet efter Testamentet og den indsoagne Frihed fremdeles gjælde og være fri for Baadsmanshold, saa beholde disse Gaarde sin indsoagne Frihed. — Kgl. Resol. 1. Aug. 1720 paa det Hallandske Presteskabs Andragende i Anledning af de sidstnævnte Begunstigelser, at det maatte bestemmes, at Halvparten af Summen maatte tilkomme Baahuslens Studerende og den anden Halvpart de andre fra Stiftet; Sagen bør foredrages Cancelli-Collegiet, hvor Consistorium bør forklare Sagens Sammenhæng og Collegiet resolve i Sagen. — Kgl. Cancelli-Collegiums Brev til Curatorerne af 17. Decbr. 1722. Collegiet vil udtale sig om Renternes Forvaltning, naar Collegiet har indhentet K. M.s Behag om forskellige Sager. — Kgl. Brev til Curatorerne 13. Juli 1725, at den 1720 afbrændte Hovedbygning¹ efter deres Ansøgning maa gjenopbygges af de af Godset faldende Renter, naar Stipendiaterne have faaet sin Andel, dog saa, at kun den nødvendigeste Bekostning anvendes paa Bygningen. — Kgl. Resol. 19. Juli 1726 paa Lagmand Anders Stiernklous Supplication at maatte forpagte Sundsby og Aaby efter hans Formand, afdøde Alex. Cock. Efter vedkommende Collegiers indhentede Betænkning kan K. M. ikke samtykke deri, da Gaardene bør forpagtes af den, der forestaar Oppebørselen af de testamenterede Godser. — Kgl. Resol. af 25. Septbr. 1732 paa Curatorernes Supplication: 1) Kun de bør ansees for Baahuslændinger, som ere fødte der af Forældre, som da vare fast bosatte, selv om disse senere flytte til andre Dele af Riget, men de, som ere fødte andensteds, kunne ikke nyde Stipendier, selv om Forældrene senere ere ansatte eller boende der. 2) Kgl. Maist. samtykker i, at de opsparede Penge, som indkomme derved, at der istedenfor de bestemte 30 Studerende ofte kun er 10 à 12, maa anvendes til dygtige og velartede Stipendiaters videre Studier ved udenlandske Academier. Curatorerne skulle til Cancelli-Collegiet angive dem, som komme til at reise for dette Overskud, deres gjorte Fremskridt, og de, der findes dueligst.

Kong Carl XI.s bekjendte, strenge og vistnok ofte lidet retfærdige „Reduction“ i Aaret 1694, der rammede saa meget svensk Adelsgoods, lod heller ikke, tiltrods for de to kgl. Confirmationer af Testamentet, det af Fru Margrete Huitfeldt legerede Jordegods uberørt, uagtet Mageskifterne og Kjøbene med Kronen og private for den største Del vare foregaaede under det danske Herredømme, og skjønt Kongebrevene og Jordebøgerne desangaaende vise fuld loyal Adkomst. Af Godsernes aarlige Renter (ca. 3430 Daler) borttog Reductionen ca. 998 Daler, men, maaske i Erkjendelse af Uretmæssigheden heraf, skjænkedes dog ved Kongebrev af 5. Octbr. 1694 ogsaa disse Penge tilbage til Gymnasiet med Frelsefrihed²,

¹ De gamle Bygninger paa Sundsby siges at have været ualmindelig smukke, men afbrændte en Nat, medens en Hob Danske, som kom fra Marstrand, havde opstillet sig omkring Gaarden. Der har været ytre Mistanke om, at den danske Commandant paa Carlsten, en Huitfeldt (o: Hartvig Huitfeldt), havde foranstaltet dette, da Baahuslen dengang atter skulde overgaa til den svenske Krone. „Jag tviflar mycket härpå, emedan Herren skal varit särdeles wänleg“, bemærker dog Gothenius. Den „prægtige“ Bygning paa Sundsby, der brændte 1720, skal være bygget af Fru Margretes Oldefader, Lagmanden Laurits Olsson Green. De derefter (1725) opførte Bygninger omtales af Holmberg 1845 (Bohusläns Historia och Beskrifning III S. 234) som uanseelige og brøstfældige. 1865 meddeler G. Brusewitz, „Elfsyssel“ S. 261, at af disse kun Fløiene stode igjen, medens Hovedbygningen var opført af en Forpagter ved Navn Virgin. Alle Bygninger omtales som forfaldne; en gammel Lade udmærkede sig ved sit alentykke Egetømmer. En stor Dam omtales som en Levning af fordums Herlighed. Stedets Beliggenhed roses i de stærkeste Udtryk for sin Skjønhed. Den daværende Bygning er afbildet hos Brusewitz l. c. S. 262—63. I Haven fandtes en „Murgröna“ (Epheu) med en Stamme som en Mandsarm, angivelig plantet af Fru Margrete Huitfeldt. I 1814 fandtes i Sundsby Have et endda frugt bærende Pæretræ, kaldet Thomas Dyres Træ; der dengang ansaaes for at være over 150 Aar gammelt (Holmqvist's ovennævnte „Handlingar“ etc. S. 11).

² Fra denne Tid kaldes derpaa Gaven „den kongl. og Huitfeldtske Donation“. Reductionen støttedes til Aabys Overdragelse fra Kronen i 1648 (!), se Holmqvist's „Handlingar“ etc. S. 23.

med det Forbehold, at de skulde komme Ungdom fra Halland tilgode. Oedman viser sig (S. 308 f.) utilfreds med den daværende Ordning og fremsætter Forslag til Forandringer i 6 Punkter. Holmberg i Bohusläns Hist. och Beskr. (1. Udg. II S. 154, 2. Udg. I S. 349) er derimod mere tilfreds og ser i det hele Sagen rent fra Almuens Standpunkt, idet han f. Ex. tænker sig, at Fru Margrete har benyttet Anledningen under Krigen til at tilegne sig offentligt eller privat Gods, hvilket selvfølgelig var umuligt og strider mod de bevarede historiske Kilder, idet hans „Beviser“ kun er løst Almuesnak uden al Støtte i Documenter, medens Jordebøgerne tale et helt andet Sprog og nøiagtig angive Adkomsten. Hvad der virkelig var et Misbrug af Donationen, var den Maade, hvorpaa Jordegodset bortleiedes, idet formaaende Personer i Lenet, især de, der havde noget med Bestyrelsen af Godset at gjøre, benyttede Anledningen til at erholde det forpagtet for lave Afgifter, saa det ikke afgav den fornødne Sum til sin oprindelige Bestemmelse, og dette Forhold fandt Sted i mere end et Aarhundrede.¹ Først 1809—10 begyndte man nærmere at undersøge Sagen, og 18. Marts 1815 udgik et Kongebrev, der i betydelig Grad forandrede Forholdet og stærkt nedsatte Bøndernes Forpligtelser (mod Curatorernes Forslag), hvorved man tænkte sig, at Gaardene skulde blive bedre dyrkede; dette skulde foreløbig gjælde i 30 Aar. Forordningen indeholdt 34 forskellige Punkter, hvoriblandt Bestemmelser om, at de 5 Hovedgodser skulde bortforpagtes til den høistbydende, Afgiften skulde betales i Korn og ikke i Penge, Leierne skulde sørge for Bygningernes Vedligeholdelse, Skovene maatte kun benyttes til Husbehov, Bønderne fritoges, som nævnt, for det personlige Arbeide mod en forholdsvis liden Afgift i Korn, de skulde forpligtes til aarlig at plante en Del Trær (hvilket vistnok ikke er skeet), forøvrigt vare de Arvefæstere. Ved disse Bestemmelser vandt Gymnasiet betydelig i Indtægt, men Bøndernes Stilling skal, trods de store Lettelser, ikke være bleven bedre, og det er mange bitre Ord og haarde Beskyldninger, Holmberg udslynger i denne Anledning. Han vil, naar de 30 Aar udløbe 1846, have Besiddelsesretten solgt til de daværende Beboere og deres Børn, som han mener have større Ret til Godset end Gymnasiet (!). Han oplyser derhos, at Bestemmelsen om Stipendiernes Uddeling til fattige Personer ikke overholdtes, og at de, lige fra 1686, da Testamentet traadte i Kraft, uddeltes i Form af Penge istedenfor den paa budne Underholdning ved Gymnasiet, hvilket baade i økonomisk og moralsk Henseende virkede uheldigt.² Senere have Forslag om Salg af Jorden til Fæsterne flere Gange været gjorte men lige saa ofte (senest 1902) blevne afviste, dels som stridende mod Testamentets udtrykkelige Forskrifter, dels som skadelige for Institutionen i Længden, idet Penge altid tabe i Værdi, medens Jordegods i Regelen stiger i Pris gennem Tiderne.³ Det er imidlertid ikke her Stedet til at behandle Stipendiefondets Historie; der skal kun henvises til en Række Smaaskrifter angaaende Sagen, hvilke ere udkomne i Sverige i Tidernes Løb: Några Ord om det ömkeliga tilståndet på Kongl. och Hvitfeldska Stipendiigodsen i Bohus Län. Med anledning af Tobias Linds motion i Bondeståndet, den 23 December 1847, till Rikens Ständers behjertande, nedskrifna af Axel Em. Holmberg. Götheborg 1848. 8. — Bidrag till Hvitfeldska Stipendii-Stiftelsens Historia under äldre tider. Inbjudningsskrift till Invigningen af Göteborgs högre elementarläroverks nya Lärohus den 23 Sept. 1862 af A. O. Heurlin, Läroverkets Rektor. Göteborg 1862. 4. (Medfulgte Läroverkets årsberättelse 1863). — Bidrag till Hvitfeldska Stipendii-Stiftelsens Historia under tiden från 1762 till 1814 af A. O. Heurlin. (Medfulgte årsberättelsen 1863). Göteborg 1863. 4. — Bidrag till Hvitfeldska

¹ Ved Curatorernes haarde og urimelige Instruction for Gymnasiebefalingsmanden, dat. 12. Juni 1767, forværedes Forholdene betydeligt. Den er trykt i A. E. Holmbergs „Några Ord om det ömkeliga tilståndet på Kongl. och Hvitfeldska Stipendiigodsen“ S. 11—28.

² Se her G. Brusewitz's Udg. (anden) af Holmbergs Bohusläns Hist. och Beskrifning I S. 349—53.

³ Nu (1904) foreligger alligevel kgl. Forslag om Salg af Bondegodset til Beboerne.

Stiftelsens Historia efter år 1814 af A. O. Heurlin. (Medfulgte årsberättelsen 1868.) Göteborg 1868. 4. — Endelig findes ogsaa Oplysninger om Sagen i Årsberättelse om Elementarläroverken inom Göteborgs och Bohus Län jemte Inbjudning till Göteborgs högre Elementarläroverks Års-Examen 1873, af A. O. Heurlin, t. f. Rektor vid Göteborgs högre Elementarläroverk. Göteborg 1873. 4. — Handlingar rörande Kongl. och Hvitfeldtska Stipendie-Inrättningen. Utgifna af F. Holmqvist. I. Stockholm. 1901. 8. — Utlåtande angående Revision af de för Kongl. och Hvitfeldtska Stipendie-Inrättningen gällande bestämmelser, enligt nådigt uppdrag afgifvet af F. Holmqvist. Stockholm. 1901. 8. — Heurlin er den første, der med Rette fremhæver, at Fru Margrete Huitfeldts Testamente var gjort til Fordel for de fattige Studerende ved Götheborgs Gymnasium, og at disses Tarv først og fremst bør paasees, medens Gymnasiebønderne vel efter Testamentet bør behandles paa bedste Maade, men at det dog ikke er for deres Skyld, Legatet er givet, og at de altsaa ingen Ret have til at forlange at indløse Jorden. De vare efter hans Mening saa heldig stillede, at de burde have kunnet leve godt, om de havde gjort sin Skyldighed, og Bestyrelsen af Godserne været god, hvad den neppe nogensinde har været.

Som ovenfor nævnt, var Fru Margrete Huitfeldts Stilling efter Baahuslens Afstaaelse til Sverige i 1660 ret vanskelig og vistnok ingenlunde helt fri. Endnu værre blev vistnok Forholdet, da Lenet under Gyldenløvefeiden i 1676—77 atter blev besat af norske Tropper under Statholder U. F. Gyldenløves egen Befaling. Der er bevaret et Document, som tilstrækkelig karakteriserer Stillingen.¹ Det er en Ansøgning til Gyldenløve fra Fru Margrete Huitfeldt, dateret Sundsby 10. Septbr. 1677, hvori hun, foranlediget ved Paabudet om en Skat af 24 Rdlr. af hver hel Gaard i Lenet, inden som uden Hovedsognet, anholder om Frihed for denne Skat for sine faa indsoagne Bønder, og at de udsogne Bønder kun maa give den sædvanligè Skat, om Gaardene ikke skulle blive øde. Hun oplyser, at de altid have nydt større Skattefrihed der i Grændselandskaberne paa Grund af den Skade, de bestandig lide i Krigstid. I alle Fald beder hun om, at de 6 smaa Gaarde, der ligge under hendes Sædegaard paa Mjørn, maa være frie. Der oplyses, at Ugedagsbønderne i Hovedsognet til Sundsby bebo 21 Gaarde og til Aaby 15 $\frac{1}{4}$ Gaard. De udsogne Bønder (eller Strøgods) til Sundsby ere 58 $\frac{2}{3}$, til Aaby 46 $\frac{3}{4}$ Gaard.

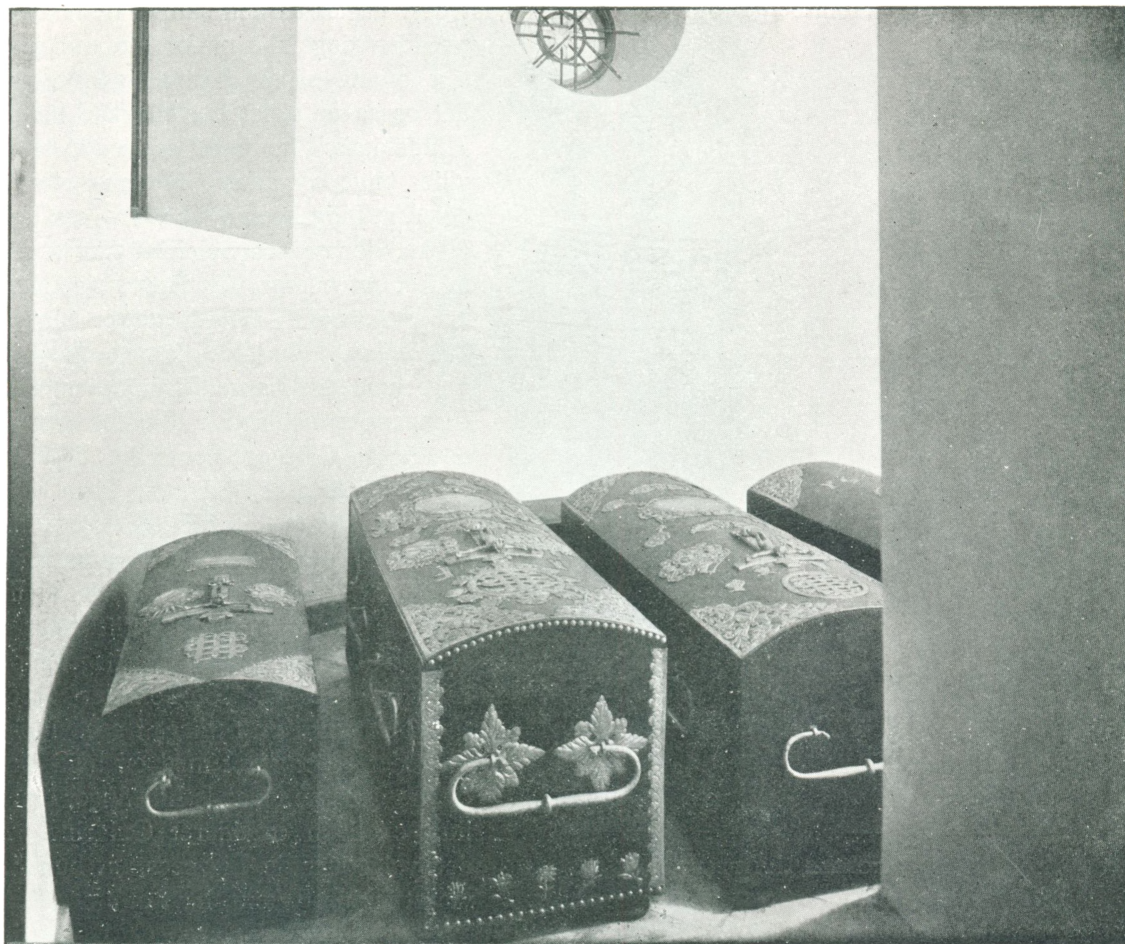
Fra disse Krigsaar er bevaret et Bygselbrev, udstedt og egenhændigt underskrevet af Fru Margrete Huitfeldt paa Sundsby 23. Febr. 1677, hvorved hun steder og fæster Tolle Brynildssen af Røre sin Gaard Hellene paa Mjørn, som Anders Pedersen har opladt for ham, der nu skal have hans Datter til Ægte. Denne halve Gaard skal han have, med hvad derunder ligger og før ligget haver, hvorfor han aarlig skal betale Landskyld i rette Tid, holde Husene ved god Hævd, ikke bortføre Hø og Foder af Gaarden og ikke forhugge Skoven etc. Ligesaa har hun bevilget ham en liden Møllekvern i Kvernevigen til Gaarden, saa at Kvernehuset og Dæmningen kommer til at staa paa Abildgaards Udmark med dennes Beboeres Samtykke. Ved et Tillæg, dateret Sundsby 10. Janr. 1679, bestemmer Fru Margrete Huitfeldt, at da Tolle Brynildssen ikke faar mere $\frac{1}{3}$ i Helne førend om 3 Aar ifølge Aftale med Svigerfaderen, skal Tredieaarstagen henstaa til 1681, da den anden Part i Gaarden bliver tageløs, saa den kan komme i en Tage igjen. Naar Anders i Helne og hans Hustru afgaa ved Døden, skal ingen anden end Tolle faa noget Brug i Gaarden, ligesom Anders ikke kan afstaa nogen Del deri til nogen anden end Tolle, da Gaarden kun kan være til en Mands Brug.²

Det er ovenfor nævnt, at Fru Margrete Huitfeldt nærrede meget venskabelige Følelser for sin 14 Aar yngre Fætter, Oberst Tønne Huitfeldt, der sandsynligvis efter sin Faders

¹ N. Rigsarchiv, Statholderskabets Archiv.

² Meddelt af Museumsintendant G. Brusewitz efter Original, der 1875 eiedes af Hr. Jørlander, hvis Fader, Gjæstgiver paa Kyrkeby, før havde eiet samme.

Død 1632 i nogle Aar har været opdraget hos sin Farbroder og Værge Hartvig Huitfeldt, Fru Margretes Fader, paa Rammegaard, og at hun saaledes har kjendt ham fra hans Barn-dom af. I hendes lange, barnløse Enkestand kom Tønne Huitfeldts efter hende opkaldte Datter, Margrete Huitfeldt, efter Moderens, Helle Margrete Nolds, Død i 1671 til Opdragelse i Tantens Hus paa Sundsby. Denne kalder hende sin Datter (ligesom hun kaldte Tønne Huitfeldt sin Broder), men kunde ikke efterlade hende andet end sit høist værdifulde Løsøre, der allerede 1664 omtales som bestemt for hendes Farbroders Børn (d. e. Tønne og Sophia

THOMAS DYRES OG FRU MARGRETE HUITFELDTS GRAVKAPEL I VALLE KIRKE.

Huitfeldt). Under Gyldenløvefeiden maa Fru Margrete Huitfeldt have gjort Bekjendtskab med den norske Oberst Hans Ernst von Trützschler, der da var Commandant i Marstrand, og som begjærede hendes Pleiedatter tilægte. Skjønt kun 12 Aar gammel, blev hun i Aaret 1681 gift med Trützschler. Deres reciproke Testamente, der er dateret Thom 2. Juli 1682, er underskrevet af deres „kjære Moder“ Fru Margrete Huitfeldt, salig Thomas Dyres.¹

Under et Besøg paa Aaby, hvor Pleiemoderen dengang oftere opholdt sig, døde allerede den unge Frue i Marts 1683 og samme Aar 16. Novbr. afgik den gamle Frue ved Døden paa Sundsby faa Dage efter at have fyldt sit 75de Aar. Hun bisattes hos sin Mand og sine 3 Børn i det af hende selv byggede Kapel ved hendes Sognekirke Valle, hvor de

¹ Danske Rigsarchiv, Klevenfelds Samlinger. Jfr. Pers.hist. Tidsskr. 2 R. III S. 33 f.

5 Kister endnu staa, efter at de i 1899 ere blevne smukt restaurerede i Götheborg.¹ Da den gamle Kirke i 1850-Aarene nedreves for at ombyttes med en ny, ansøgte Sognestyrelsen om at maatte sløife Gravkapellet, idet man dels foregav, at det skulde skade Kirkens Udseende (uagtet det ifølge Holmberg er det eneste, der giver Kirken nogen Interesse), dels at Kirken ikke vilde faa Plads, om ikke Gravchoret borttoges (!). Kisterne vilde man sætte under Chorgulvet. Dette blev dog afslaaet ved kgl. Resolution af 13. Juni 1856, da Fru Margrete ved Gavebrev af 18. Octbr. 1654 havde skjænket til Kapellets Vedligehold hele Gaarden Braaland, paa hvis Grund Valle Kirke ligger, og som giver en langt større Indtægt, end dertil behøves. Holmberg² oplyser imidlertid, at der, uagtet Kirken skulde nyde Over-

FRU MARGRETE HUITFELDT.

skuddet, dog ikke er ført ordentlig Opsigt og Regnskab derover, ganske som det ogsaa er skeet her tillands med de Huitfeldtske Gravkapeller, der nedenfor ville blive omtalte. Holmberg meddeler, at Indgangen til Gravchoret i Valle Kirke, der er ved Siden af Alteret, var lukket „af en forgyldt Dør af gennembrudt Arbejde“ (altsaa uden Tvivl af Smedejern). Nu findes kun to nye Trædøre med udskaarne Planteornamenter. Ligene ere nedlagte i Humle, hvorved de i nogen Grad ere bevarede. Kisterne ere dobbelte, de indre af Furu uden Prydelser, de ydre af Eg, beklædte med Saffian og rige, massive Metalbeslag af forsolvet Messing. Paa hver Kiste findes en Plade med Indskrift samt et Crucifix i Hautrelief. Haandtagene paa Kisterne ere ca. 18 Tommer brede. Fru Margrete er nedlagt i sort Fløiel, Hovedet er omgivet med en hvid Dug, og paa den ene Haands Lillefinger bærer hun en liden emailleret Guldring. Af det vel bevarede Lig sees, at hun har været liden af Væxt, havt et bredt, fedt-

lagt og indfaldt Ansigt, liden Mund, Stumpnæse og rødagtigt Haar.³ Maleren G. Brusewitz, der senere var Intendent ved den historiske Afdeling af Götheborgs Museum, har efter Liget forsøgt at reconstruere hendes Portrait. Det er et saadant Forsøg, som her gengives. Han har ogsaa benyttet dette til det ovenfor gengivne store Billede paa Latinskolen i Götheborg.

Holmberg omtaler,⁴ at han i 1840-Aarene paa Stångenäs overkom Originalen til en Ansøgning fra Fru Margrete Huitfeldt til Kong Karl XI, dateret 5 Dage før hendes Død,

¹ Gravchorets Restaurering kostede 3840 Kroner, hvad Legatets opsparede Renter vel kunde tillade, da Indtægterne i 1899 vare ca. 45 348 Kroner og Udgifterne ca. 43 116 Kroner, hvoraf til Stipendier kun anvendtes 16 500 Kroner og det øvrige til forskjellige, ret fjerntliggende Øiemed. Det aarlige Overskud var ca. 2 232 Kroner. Samtlige Beboere af Stipendiegodserne ansloges ved denne Tid til omtrent 6 000 Personer.

² Bohusläns Historia och Beskrifning (1. Udg.) III S. 236 f. og 243 f., (2. Udg.) III S. 25 ff og 33.

³ Herved er at mærke, at enkelte af disse Angivelser kunne bero paa senere Forandringer, f. Ex. det indfaldne Ansigt og Stumpnæsen; næsten alt Haar bliver ved Ælde rødagtigt.

⁴ Bohusläns Historia och Beskrifning 1. Udg. III S. 243, 2. Udg. III S. 33.

hvori hun begjærer Confirmation paa nogle Donationer til hendes Tjenere. Deri omtales, at hun længe har ligget syg og i den sidste Tid været nødsaget til at sætte sig i Gjæld. Hun omtaler ogsaa deri sin „Datter“, gift med Oberst Trützscher, men som var død før hende.¹ Oberst Trützscher arvede Fru Margretes Løsøre uden Forpligtelse til deraf at betale hendes Gjæld, om hvis Dækkelse paa anden Vis hun i sit Testamente havde gjort Anordning. Da Originalen til den ovennævnte Ansøgning fandtes i Baahus Len, antager Holmberg, formentlig med Rette, at den aldrig har naaet sit Bestemmelsessted.

Den gamle Valle Kirke indeholdt mange Erindringer om Fru Margrete Huitfeldt og hendes Slægt. Foruden Ligstenen over hendes Moders Morbroder, Kantsleren Anders Gren til Sundsby og hans Hustru Mette Grubbe med deres Billeder i Legemsstørrelse, viste den med gammelt Billedskjærerarbejde prydede Prædikestol sig at være en Gave fra Aar 1600 af nævnte Ægtepar, hvis fædrene og mødrene Vaabener fandtes derpaa; senere var den „stafferet“ af Fru Margrete Huitfeldt, Salig Thomas Dyres, hvorfor ogsaa hendes og Mandens fædrene og mødrene Vaabener vare anbragte paa de fire Speile med følgende Underskrifter: E. oc VB. f. Margrete Hvitfeldt Haff(ue)r ladet denne prædikstoel staffere paa sin egen Bekostning. — Salige ere de som hoere Guds ord oc bevare det. Luc. 16. 64. — Tiden er fuldkommen oc Guds rige er nær, bedrer eder oc troer Evangelium.

— Kommer hid till mig alle, som arbejde oc ere besverede, jeg vill vederqvæge eder. Af de nævnte Vaabener findes nu i Götheborgs Museum Fru Mette Grubbes fædrene og mødrene Vaaben (Grubbe og Vadsbyrd) samt Thomas Dyres og Fru Margretes fædrene og mødrene Vaabener: Dyre og Galskyt — Huitfeldt og Skack i smukt skaaret, ophøiet Arbejde. De 4 sidste ere giengivne her.

Altertavlen, der ifølge Holmberg er aldeles lig den, der dengang fandtes i Brastads Kirke paa Stangenes, forestillede i gammelt Billedskjærerarbejde Nadverens Indstiftelse med Underskrift: Velsignelsens Kalk, som vi velsigne er hand icke Christi Blods samfund? Det Brød, som vi bryde, Er det icke Christi legemis samfund? 1. Cor. 10. v. 16. — 1663. — Omkring Tavlen stode de 4 Evangelister i Billedskjærerarbejde, og under dem Englehoveder. Nederst stod: Gud till Ære oc Kirchen till bepyrdelse haffver erlig och velbyrdige frue fru Margrette

Altertavlen, der ifølge Holmberg er aldeles lig den, der dengang fandtes i Brastads Kirke paa Stangenes, forestillede i gammelt Billedskjærerarbejde Nadverens Indstiftelse med Underskrift: Velsignelsens Kalk, som vi velsigne er hand icke Christi Blods samfund? Det Brød, som vi bryde, Er det icke Christi legemis samfund? 1. Cor. 10. v. 16. — 1663. — Omkring Tavlen stode de 4 Evangelister i Billedskjærerarbejde, og under dem Englehoveder. Nederst stod: Gud till Ære oc Kirchen till bepyrdelse haffver erlig och velbyrdige frue fru Margrette

¹ Sammenhængen hermed er oplyst ovenfor.

DYRE.

GALSKYT.

HUITFELDT.

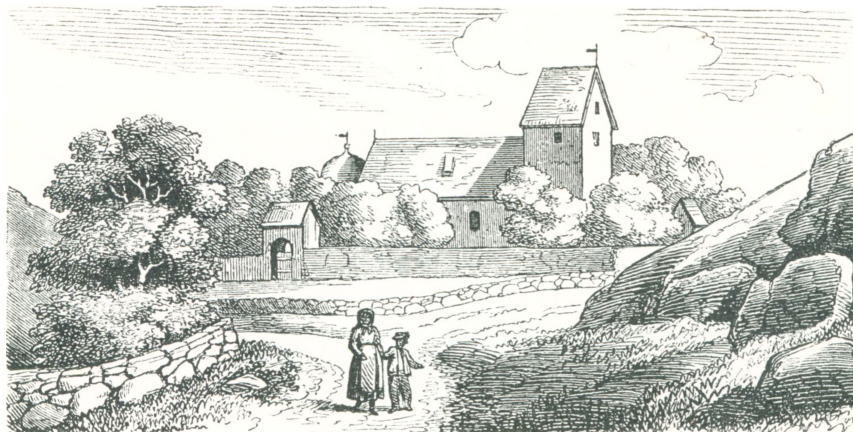
SKACK.

Hvitfeld, S. Thomas Dyris till Sundsby oc Aabye Gaarde forrerit denne Altar Taffle till Walle Kirke paa Thjørn, saa oc ladet den staffere paa sin egen bekostning Anno 1663. — Den øverste Del af Altertavlen forestillede i en Medaillon Christi Himmelfart samt øverst tvende Englebilleder samt Dyres og Huitfeldts Vaabener. Yderst stod Moses og Aron; nedenunder stod: Jeg er opstandelsen oc lifvet siger Christus, hvo som troer paa mig, hand skall leffve aligevel at hand dør: oc hvo som leffver oc troer paa mig, hand skall aldrig døe. Johan. 11. v. 23.¹

Paa de fem Ligkister i Gravkapellet læses følgende Indskrifter:

Paa Thomas Dyres Kiste: Her under ligger begrafven Erlig oc welbyrdig mand Thomis Dyre til Sundtzbye Kong. May. Befalningsmand ofver Dragsmarcks Closters Lehn i Norge, som heden sof udi Herren den 13 Septembris Anno 1651 udi hans alders aar 46. Gud gifve hannem en glaedelig oc aerefuld opstandelse med alle Guds udvalde.

Paa Fru Margrete Huitfeldts Kiste: Her under hviler Erlig oc velbyrdig Frue, salig hos Gud Fru Margrette Hvitfeld, S. Thomas Dyris til Sundsbye, som war Erlig oc velb:

DEN GAMLE VALLE KIRKE.

Mand S. Hertvig Huitfeld til Rammergaard oc Erlig oc velb. S: Fru Bente Skack til Schielbred deris daatter, som war fød paa Schielbred Den 5. Novembris Anno 1608 oc bleff aff Herren henkaldet paa Sundzby Den 16 Novemb. Anno 1683 udi hendis alders 75 Aar. Gud giffue hende med alle troende Christne oc Guds udvalde en Glaedelig oc aerefuld Opstandelse paa den yderste Dommedag. Amen.

Paa Hertvig Dyres Kiste: Her under hviller Erlig oc welbyrdig Hertvig Dyre, salig med Gud, som war Erlig oc welbyrdig Mand Tommes Dyre til Sunsby oc Erlig oc welbyrdig Fru Margrete Hvitfeld dieris søn, som war fød paa Sunsby, der mand skref 1638 den 9. Marti, oc hafver Gud igen kaldet hannem af dene elendige verden til sit evige Rigis Herlighed oc Glede her i Lund i Skond (o: Skonæ?) der mand skref 1646 den 31 october. Hand hafede her verden ia (!) (o: lefede her i verden) 8 aar, 7 maneder oc 3 uger. Gud giffue hannem med ale Guds udvalde en gledelig oc erefuld opstandelse.

Paa Iver Dyres Kiste: Her under hviler Erlig oc welbyrdige unge Mand nu salig Iffuer Dyre til Sundsby oc Aabye Gaarde, Som var Erlig oc Velb: Mand S. Thomas Dyre til Sundsbye oc Erlig oc Velb: Frue Fru Margrette Hvitfeld til Schielbred, deris Søn: var

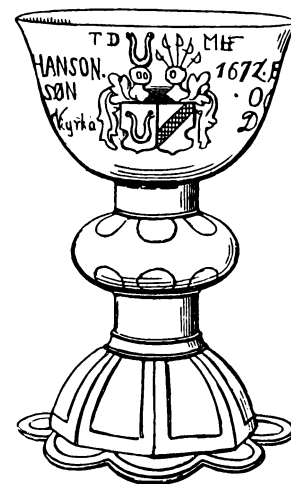
¹ Foruden J. Oedmans Bahuus-Läns Beskrifning S. 196—212 og Holmberg 1. Udg. III S. 235 og 2. Udg. III S. 24 ff. er her benyttet en Besigtigelsesforretning over Valle Kirke af 26. Juli 1830 i Vitterhets-Academien i Stockholm, Topogr. Saml. Baahus Len. Valle Kirke. Altertavlen synes endnu, i alle Fald tildels, bevaret, se Billedet S. 91, men Prædikestolen er ny.

føed paa Agger Den 11 Novembris Anno 1644. oc bleff aff Herren henkaldit til Montpellier i Franckerige Den 14 Augusti Anno 1663. Da hand haffde leffuet her i Verden udi 18 Aar 9 Maaneder oc 3 Dage. Gud giffue hannem med alle Tro Christne oc Guds udvalde en glaedelig oc aerefuld opstandelse paa den yderste Dommedag.

Paa Bente Dyres Kiste: Her ligger begraaffuen Erlig oc Velb. S. Jomfru Bente Dyre, velb. Thomas Dyris oc Fru Margrethe Huitfeldts Daatter: Var fød paa Suntzby Den 11. Februarij 1636 oc bleff af Herren henkaldet Den 29 Dito. Gud giffue hende en glaedelig oc aerefuld opstandelse.¹

Den gamle nedrevne Valle Kirke er S. 88 gjengiven efter Brusewitz's Tegning i Elfsyssel S. 259. Den nye Kirkes Ydre og Indre (S. 90—91) er reproduceret efter Fotografier, tagne i 1903, der vise Gravkapellets Ydre (Tilbygningen ved Choret) og Indgangen dertil fra Kirken. Selve Gravkapellets Indre (S. 85) er ligeledes fotograferet 1903 efter dets og Ligkisternes Restaurering. De to S. 92 gjengivne Kaarder laa før paa Thomas og Iver Dyres Ligkister men ere nu for sikrere Bevarings Skyld overførte til Götheborgs Museum.

Af Fru Margrete Huitfeldts Gaver til Kirker m. m. kjendes, foruden de nævnte til Valle Kirke, følgende: Det paa hendes Grund staaende, næsten forfaldne Kapel i Fiskebækskil lod hun paantyt reparere og bekostede Galleri og anden Indredning saavel som Prædikestol, Altertavle og smukt Messeskrud, Sølvkalk, Paten, Oblatæske etc.² — Fiskerleiet Grafverna paa Sotenes angives urigtigt at have faaet Navn efter en Kirkegaard, som Fru Margrete Huitfeldt lod anlægge ved Kongshavn i Askum Sogn til Skibbrudnes Begravelse. Det var nemlig oftere hendt, at Fiskere og Strandsiddere atter kastede de druknedes Lig i Havet efter at have plyndret dem. Endnu i 1860 fandtes i Tossene Prestearchiv en Skrivelse fra Fru Margrete Huitfeldt, hvori hun truer dem, der gjøre dette, med at bortvises fra sin Bopæl og ei at faa begraves i christen Jord.³ — I Grinnerøds Prestegaard fandtes endnu i 1860-Aarene en af Fru Margrete Huitfeldt til Kirken skjænket Sognebudskalk, hvilket Brusewitz, som ovenfor nævnt, anser for en Bekræftelse paa, at hun er født paa „Skällebred“ i dette Sogn, hvilket siges der paa Stedet. Den er her gjengivet efter Brusewitz's Tegning i Elfsyssel S. 133.⁴ — Ogsaa mod Marstrands Hospital havde Fru Margrete Huitfeldt vist Velgjørenhed.⁵

SOGNEBUDSKALK.

Her skal endnu anføres, hvad Sognepresten til Nes paa Romerige, Hr. Jens Colstrup, der under Gyldenløvefeiden maatte forlade sit Sognekald i Baahuslen og drage til Norge, meddeler om Fru Margrete Huitfeldts Donation i et til Biskoppen i Christiania indsendt Skrift med Titel: „Tilforladelige Efterretninger for en Armée, som til Lands og Vands fra Norge vil marchere til Baahuslehn“.⁶ Skjønt ikke helt fri for Erindringsfeil ere Meddelelserne

¹ Det skyldes Velvillie af Kyrkoherden i Thjørn, Hr. H. B. H. Crona, L. N. O., at Indskrifterne her kunne meddeles i en mere correct Form end hos Oedman (l. c. S. 210 ff.) og Brusewitz, Elfsyssel S. 260.

² Oedman, Bahus-Läns Beskrifning S. 247. Jfr. Holmbergs Bohusläns Hist. och Beskr. III (1. Udg.) S. 193 og (2. Udg.) S. 312. Om Prædikestolen i den nye Kirke (fra 1772) oplyses, at den er den smagfuldeste og kostbareste i Lenet, men ikke om den hidrører fra Fru Margretes Tid, hvilket imidlertid maa være Tilfældet med Altertavlen, der angives forfærdiget 1656.

³ Oedman l. c. S. 295. Holmberg (1. Udg.) II S. 40 og III S. 9, (2. Udg.) I S. 233 f. og II S. 134.

⁴ Se Brusewitz's Udgave (2den) af Holmbergs Bohusläns Hist. och Beskr. III S. 52.

⁵ Holmberg l. c. (1. Udg.) III S. 434, (2. Udg.) III S. 183 og ovenfor S. 77.

⁶ I det Deichmanske Bibl.s Manuscriptsamling findes 2 Afskrifter deraf nemlig No. 122 in fol. og No. 128 in 4to (S. 37—39).

af Interesse, da de hidrøre fra en Mand, der en Menneskealder tidligere personlig har kjendt og talt med Giverinden selv. Det vedkommende Afsnit af Forestillingen lyder saaledes:

„NB. De to skjøne Herregaarders Sundbys og Aabyes underliggende store Gods, som er af sal. Fru *Margareta Hvitfelds* Testament til den studerende Bahuslens Ungdom, der de Hvitfelder skulle kaldes (!), og ligger nu til Gottenborg Gymnasium, men bør med Lenet høre under Oslo, — skal jeg give Hr. Biskopen Notice af, som er denne: Fru *Margrete Hvitfeld*, sal. Thomæ Dyres efterladte Enke, havde allene en Søn ved Navn Iver Dyre i Live, som paa hans vidløftige Udenlandsreise døde i Italien (!) til hendes Hjertesorg,

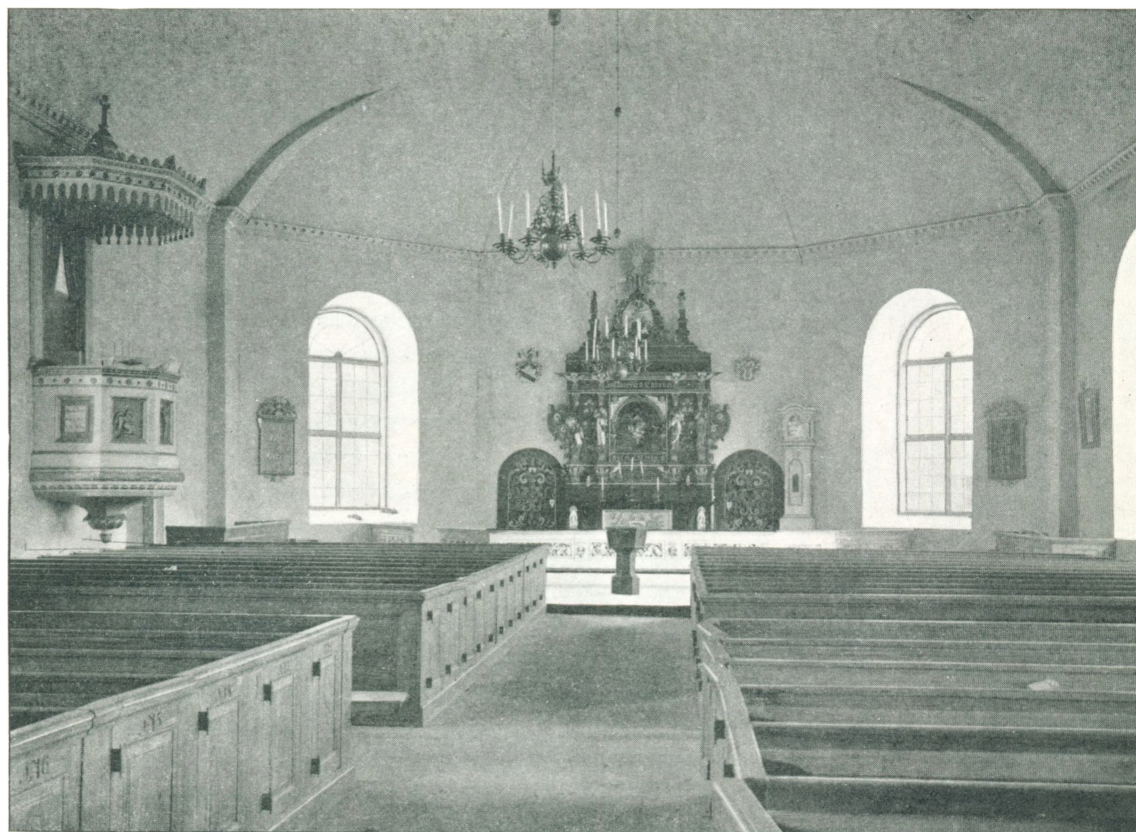

DEN NYE VALLE KIRKES YDRE.

hvilken, da Sidearvingerne glædede sig over Arven, som dem herved skulde tilvoxe, i sit Hus antog sin nærmeste Slægts Datter, der bar hendes Navn og blev i forleden Krig Hr. Generallieutenant Tritzlers Kjæreste, fra Obristen og Commandanten paa Frederikshald sal. Tønne Hvitfeld, som skulde arve hendes efterladte Løsøre, og testamenterede saa sine to skjøne Herregaarder Sundsby paa den Insul Tjøren og Aaby (i) Sønder-Vigens Fogderi, begge i Bahuslen beliggende, med deres underliggende Gods og Gaarder ad pios usus med disse Vilkaar: at Bahus Lens fattige studerende Ungdom skulde heraf have til Fremtarv deres Subsistence og kaldes de Hvitfelder (!), og hun sin Livstid derimod for Løsørens Fremme nyde Godset skatfri under dem begge, efter den salige Frues Ord til mig, da i Oddevald Pastor, hvor hun og hos mig logerede, naar hun did ankom og mellem sine Herregaarder reiser (!), hvilket Testamente Kongen af Sverig, som da Bahus Len cederet var, med hende saa indgik, men efter Kongens og hendes Død skal dette for Bahus Lens Ungdom

ved Gottenborgs Gymnasio ikke være holdet; Oberste Hvitfeld ved det Bergenusiske Regimente, med hvilken jeg og har confereret derom her paa Næs, er nærmeste Blodsforvante til at tale herpaa, hvor Gud giver Lenet igjen til Norges Rige under sin naturlige Arveherre og Konge, og jeg som en Bahus Lens indfødte salva conscientia ikke hellere kunde holde min Konge og Biskop, under hvis Biskopsdømme Bahuslen af fremmede (!) Tider hører, fordulgt i min gravbreddede Alderdom. Nes Anno 1713. Johannes Colstrup“.

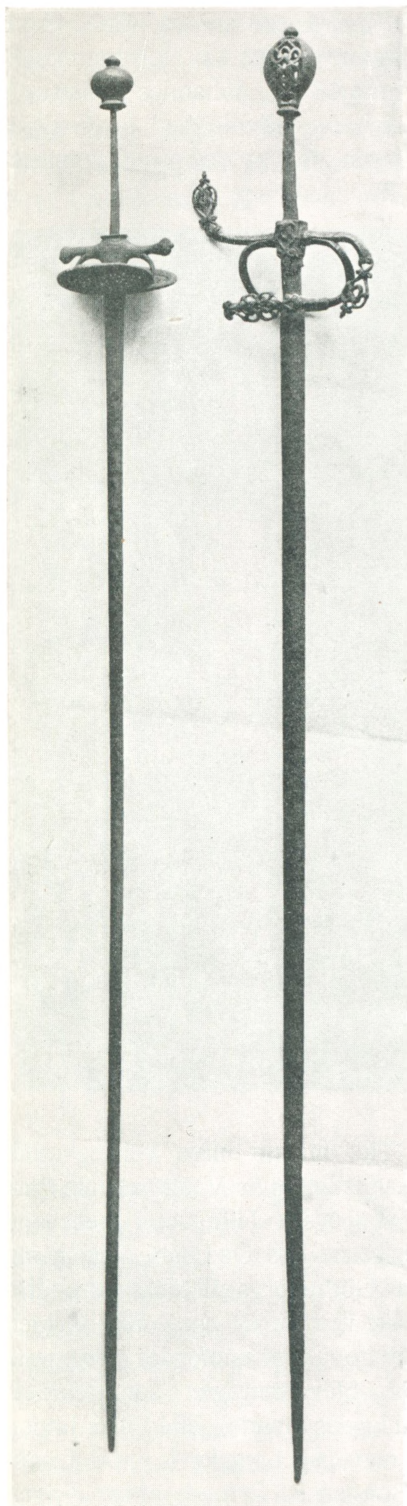
Efter saamange og store Beviser paa Fru Margrete Huitfeldts Gavmildhed og Godgjørenhed samt den Omhu, hun i sit Testamente lægger for Dagen, for at de paa Gymnasie-

DEN NYE VALLE KIRKES INDRE.

godserne boende Bønder i Fremtiden, som i hendes egen Tid, maatte blive vel og mildt behandlede, skulde man vistnok have ventet, at hun i den Landsdel, hvis Velgjørerinde hun var, maatte blive høit agtet og vel omtalt. Saa var ganske vist ogsaa Tilfældet i mere end et Aarhundrede efter hendes Død, som det fremgaar af Udtalelserne hos Oedman, Lindstrøm, Gothenius m. fl., samt de paabudne aarlige Mindetaler paa Götheborgs Gymnasium. Da imidlertid senere Bøndernes Kaar forværredes, tildels vistnok ved deres egen Skyld, men ogsaa ved slet Bestyrelse og tildels Udpresninger af de saakaldte Gymnasiefogder, begyndte Stemningen at vende sig mod Testatrix, der efterhaanden blev betragtet som Ondets Ophav, og nu var der ingen Ende paa alt det onde, der tillagdes hende, efter at Almuen selvfølgelig havde glemt alle factiske Forhold. Først vendte man sig naturligvis mod Guds-erhvervelserne, idet hun bl. a. skulde have benyttet sig af Bøndernes Armod under Krigen til at kjøbe deres Eiendomme for en ringe Godtgjørelse. Dette modbevises dels af Jorde-

bøgerne og dels af Kongebrevene i Rigsregistranterne, saaledes som ovenfor er omtalt; og naar Reductionen i 1694 er anført som Bevis for uhjemlet Besiddelse, da har denne, som

IVER OG THOMAS DYRES KAARDER.

bekjendt, aldrig været anset netop som en Retfærdigheds-handling, og allermindst hvor den anvendtes paa Forhold fra en tidligere Regjerings Tid, hvorunder alle lovlige Former vare iagttagne, ja endog strakte sig til Erhvervelser paa anden og tredie Haand som ved Aabygodset, som Fru Margrete Huitfeldt havde kjøbt af Oberst Johan Fircks, han af Marselierne og først disse igjen af Kronen.

Det næste Skridt var at beskyldte hende ligefrem for Forbrydelser, endog Mord. En „ufrelse Informator“, som havde staaet i et ulovligt Kjærlighedsforhold til en af hendes „adelige Turner“, skulde hun have ladet hals-hugge ved Gaarden Braaland i Valle Sogn, der man endnu paaviser Stedet, hvor det skede. Da endelig hans Elskerinde ved Knæfald havde bevæget den haarde Frue til at skjænke ham Livet og selv løb for at forkynde Budskabet, antog Bøddelen hendes Vinken med et Tørklæde til Tegn paa Pardon netop for det modsatte og udførte Executionen. Ved dette paa saa mange Steder vel kjendte Vandresagn bliver selv Holmberg (1. Udg. III S. 242 og 2. Udg. III S. 31) dog noget betænkelig, men trøster sig med, at saadant vel kunde have passeret under „Krabbe-feidens Uroligheder, da Lenet hverken var dansk eller svensk, og paa et Tidspunkt, da de høiere Aristokrater ustraffet kunde gjøre næsten alt, hvad de behagede“ (!). Den gamle Regel, at man maa kjende Forholdene vel, naar man vil have en Løgn troet, viser sig her at holde godt Stik; af Iver Dyres Ligprædiken kjendes imidlertid, som ovenfor omtalt, hans forskjellige „Informatorer“, der alle stode i et særdeles godt Forhold baade til ham og hans Moder og af hende efter Sønnens Død og paa hans Begjæring bleve rundeligen betænkte, Omstændigheder, hvorom Holmberg kun har havt liden og den sagnfortællende Almue slet ingen Kundskab. Men ikke nok hermed: et andet „Sagn“ beretter, at hun lod en Prest hænge i en Hvælving i Sundsby Kjælder, som hun siden af Frygt for Opdagelse lod gjenmure (!). Ogsaa dette hører jo til Vandresagnenes Klasse, men Holmberg anser det for et Bevis paa Folkets Tanker om hende paa hendes egen Tid eller kort Tid derefter; og dog ligger vel Sagnets Stedfæstelse her 100 à 150 Aar efter hendes Levetid. Mærkelig nok findes ingen „Sagn“ om denne hendes private Bøddel, der paa Begjæring udførte saadanne Executioner.

„Med sine Slægtninge, Maaneskjolderne paa Olsnes, levede Margrete Huitfeldt i Fiendskab“ (Holmberg). Hvis det kunde betragtes som et Bevis paa Fiendskab, at hun

stadig laante dem Penge, vilde Sagen have sin Rigtighed, men da det modsatte pleier at ansees for det sandsynlige, bliver den ovenfor omtalte Jordebog af 1660 vel netop et Bevis for, at Forholdet maa have været nogenlunde godt, om hun end, som ovenfor nævnt, ikke ønskede dem til sine Arvinger. Inden en i Slægten endnu bevaret Tradition, beretter Holmberg, kom det saavidt, at Eierne af Olsnes til Hævn for lidte Forurettelser lod Sundsby opbrænde i Hensigt at „svedja den goda frun“, som dog undkom. Her spiller en Erindring om Sundsby Brand i 1720 kjendeligen ind, men da var Fru Margrete død for 37 Aar siden. Et andet „Sagn“ tillægges, som ovenfor nævnt, Nordmændene, og specielt Generalmajor Hartvig Huitfeldt, Skylden herfor, hvad dog allerede Joh. Gothenius mener at kunne fritage denne for paa Grund af hans elskværdige Charakter. For at kunne forene det tidligere nævnte „Sagn“ om Branden med et andet, maa Holmberg ty til at tænke sig et Forlig indtraadt mellem de fiendtlige Parter (efter et Mordbrandsforsøg!), og Fru Margrete skal have redet til Olsnes for at meddele den der boende Familie, at den skulde indsættes til Arving af Størstedelen af hendes Eiendomme, men da man havde Mistanke om anden Hensigt med Besøget, bleve Gaardshundene slupne løs, og disse anfaldt hende i Bakken ved Olsnes saa rasende, at hun kun med Møie slap tilbage til Sundsby igjen. „Sagnet“ er her uvidende om, at Maaneskjolderne vare fjernere Slægtninge end hendes norske Sødskendebørn, med hvem hun stod paa den venskabeligste Fod baade før og efter Testamentets Oprettelse, som jo derhos fandt Sted meget snart efter, at Baahuslen var afstaaet til Sverige. Derfor passe de senere angivne Grunde til den store Donation (Slægtfad, Samvittighedsbebreidelser m. m.) saare slet sammen med den virkelige Aarsag: Sønnens paa Dødssengen udtalte Ønske, foruden Paavirkning fra svensk Side; selv Holmberg (1. Udg. III S. 243, 2. Udg. III S. 32) kan ikke undgaa at se Uoverensstemmelsen mellem det historisk kjendte og de senere Traditioners ubeviste Beskyldninger, hvorfor han mener, at det vilde være utaknemmeligt at antage alle disse Historier for sande, hvad ogsaa A. O. Heurlin gjør opmærksom paa. Bruse-

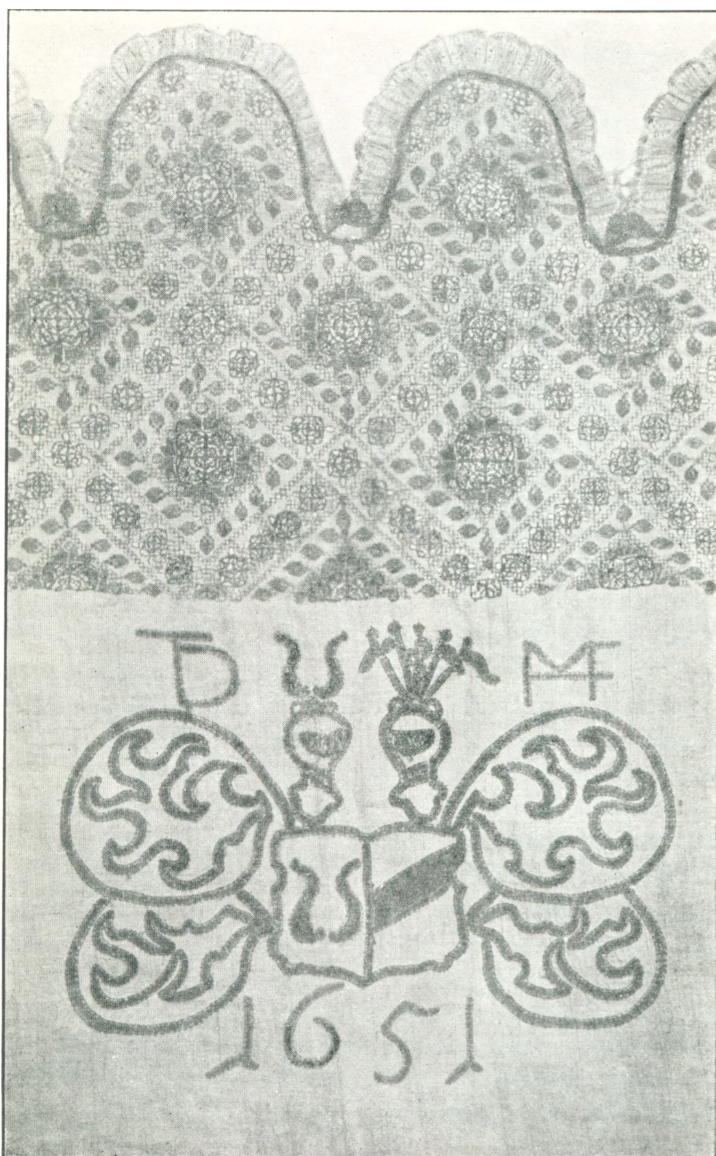
EN SOLSKIVE FRA SUNDSBY (SE S. 95).

STRYGEJERN FRA SUNDSBY. (S.95).

witz (l. c. III 32 og Elfsyssel S. 262) peger med Rette paa Vandre-sagnenes Henførelse til en Egns mest bekendte Personligheder, hvad enten de passe eller ei, og at det er senere Gymnasiefogders Undertrykkelser, der have foranlediget de for Giverindens Minde beskjæmmende Rygter. Da Thomas Dyre døde tidlig, og Fru Margrete overlevede ham i en Menneskealder, er det let at forstaa, at hun er bleven meget mere fremtrædende for Efter-slægtens Bevidsthed, hvoraf næsten med Nødvendighed maatte fremgaa Forestillingen om, at hun var den herskende („ægde husbondekaster“, Holmberg l. c.), uagtet det eneste samtidige Vidnesbyrd, Personalierne i hans Ligprædiken, give et helt andet Billede af Ægtefællernes indbyrdes Forhold. Men den lokale Mythedannelse arbejder fremdeles, og i Sommeren 1902 blev det

fortalt et Par Reisende i Baahuslen, at da Fru Margrete blev kjed af sin Mand, fik hun en Fegtemester til Gaarden, der under Øvelserne ved et tilsyneladende Ulykkes-tilfælde dræbte hendes Ægtefælle. Man kan derfor i Fremtiden vente yderligere Til-

DEL AF ET BRODERET OVERLAGEN.

rette om Fru Margrete Huitfeldt og hendes store Donation, der i flere Menneskealdere vedblev at være den største i Norden. Samtiden og en lang Eftertid ydede hende længe sin Erkjendtlighed derfor, og det har først været en sen og uforstaaende Efterslægt, der

¹ S. 4 i samme Skrift (fra 1900) meddeles nogle Efterretninger om Slægten Huitfeldt, men Kilden er endnu altid Hofmans Efterretn. om Danske Adelsmænd I med alle sine Feil, skjønt Thisets Stamtavle over Familien allerede forelaa i Danmarks Adels Aarvog for 1887.

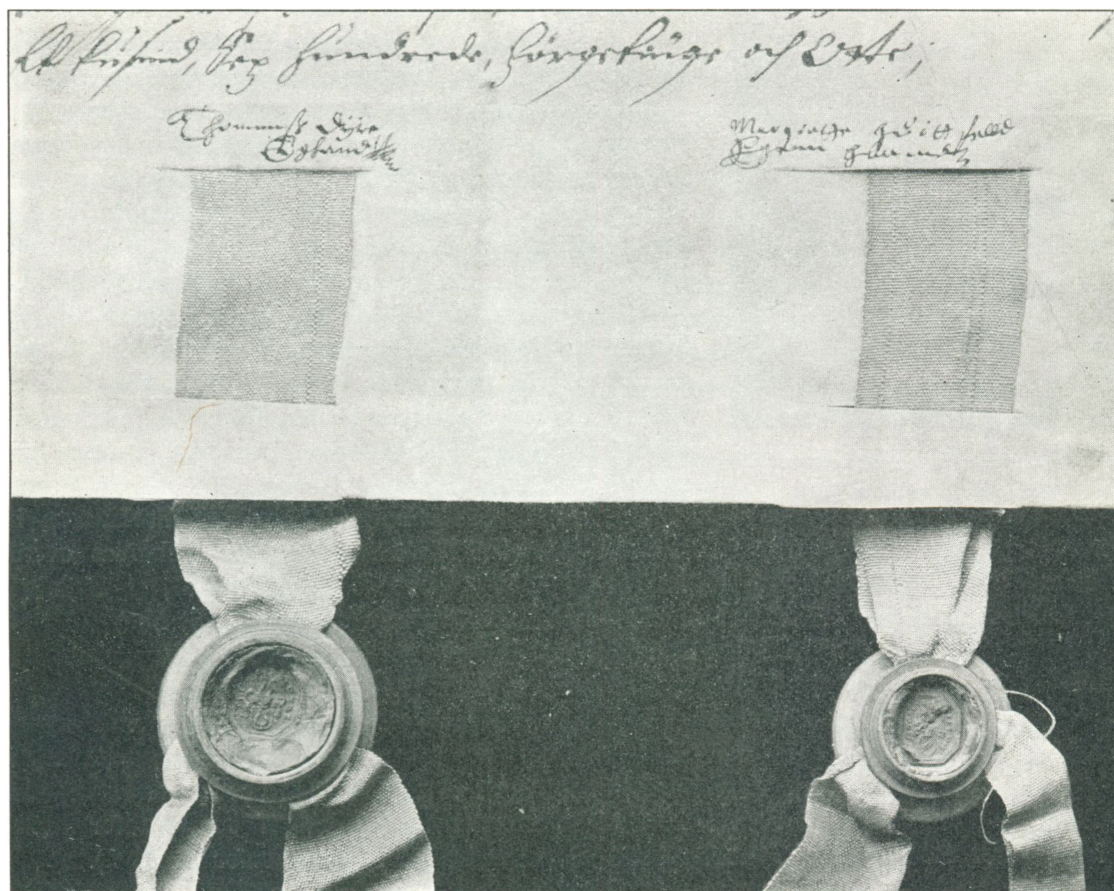
² Det skal dog ogsaa forekomme i enkelte svenske Dialekter.

³ (Norsk) Hist. Tidsskr. 3 R. IV S. 190.

læg til Familiehistorien og Traditionerne. Til disse senere Fortællinger kan ogsaa henføres det, der berettes i F. Holmqvist's Handlingar rörande Kongl. och Hwitfeldtska Stipendie-Inrättningen I S. 8¹ (efter Götheborgska Magazinet för 1761 S. 762), hvor hun belærer en Bonde om at leve af Tyndgrød og Velling samt drikke Vand og Blande for at kunne betale den „forhøiede“ Skat i et slet Kornaar. Dette maa betegnes som et paradigmatiske Sagn, lavet efter en paa Forhaand opgjort Forestilling om vedkommende Sagnfigur. For at gjøre det mere troligt begyndes der med et formentlig særlig norsk Ord²: „Min Gut“; men nu vil Uheldet, at just dette Ord gjør Sagen endnu mere mistænkelig, end den direkte Tale allerede er i sig selv (oversat paa Svensk), thi Ordet Gut er af saa ny Oprindelse, at man meget vanskelig vil finde det brugt i det 17de Aarhundrede, og allermindst i de høiere Klasser, da det snarest tilhører Dialektordene. — Det er derfor med fuld Ret, at Professor L. Daae³ betegner disse Fortællinger som ubegrundede og uden al historisk Betydning, ja ligefrem som dumme.

Der er efter de foreliggende Documenter kun alt godt at be-

paa Grund af slet Forvaltning, Misgreb og Vilkaarligheder af en egennyttig Styrelse har tillagt selve den rundhaandede Giver allehaande daarlige Motiver og retsstridige Handlinger i de saakaldte Sagn, skjønt man ellers var berettiget til at vente, at hun maatte blive betragtet paa en helt anden Maade. En Smule Kritik vil imidlertid let gjøre det klart, at „Sagnene“ kun ere Laan fra endnu ældre Tider og Personer, hentede fra Folkeviser og lignende lidet paalidelige Kilder, aldeles paa samme Vis, som man vil se Sagnet om Kong Abels eller Valdemar Atterdags og mange andres natlige Ridt localiseret i Baahus Len og overført til

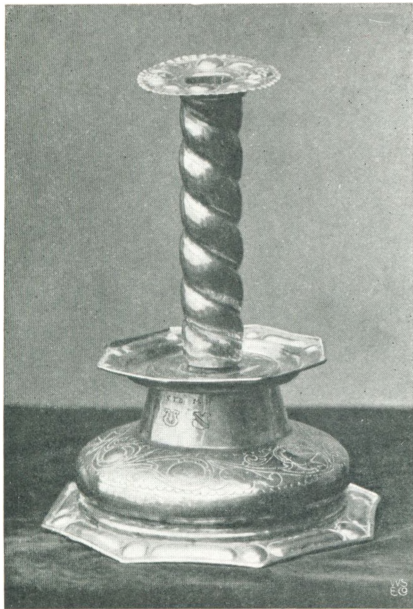

UNDERSKRIFTER OG SEGL PAA SKJØDET TIL HANNIBAL SEHESTED AF 26. MARTS 1648.

at gjælde Lagmanden Laurits Olsson Gren. Bruswitz har dog i „Elsyssel“ S. 262 og i 2. Udgave af Holmbergs Bohusläns Hist. III S. 30 Forstaaelsen af „Sagnenes“ Uholdbarhed og udtaler ligeoverfor Holmbergs uforstandige og utaknemmelige Ytringer følgende: „Men i alla fall kan väl ingen neka, at Margareta Hvitfeld, den sörjande modren, som, för at uppfylla sin ende, hädangångne sons yttersta vilja, ännu i lifstiden afhänder sig all sin egen-dom, och mot slutet af sin lefnad sjelf befinner sig i ett slags betryck (se hennes sista bref), är en af vårt lands ädlaste, mest högtänkta personligheter.“

Af endnu bevarede Relikvier efter Fru Margrete Huitfeldt findes i Götheborgs Museum en Solskive af Kobber med Thomas Dyres og hendes eget Vaaben samt et gammelt Stryge-jern, der siges at have været hendes. Da det imidlertid mangler alle ydre Mærker herpaa, faar Beretningen staa ved sit Værd. Disse Gjenstande gjengives ovenfor (S. 93). Ogsaa et smukt

ciseleret Døbefad fra Valle Kirke, nu i Museet, antages muligens at hidrøre fra hende, men dette er dog maaske endnu mere usikkert. Derimod findes i det norske Folkemuseum som Depositum fra den Heftyeske Samling paa Frogner-sæteren (kjøbt i 1885) et Par store Messingstager med Ægtefællernes Vaaben og Initialer, hvoraf en her afbildes. Disse hidrøre maaske fra det Løsøre, som General Tritzscher fik efter hende.¹ Baade de store Messingstager og den ovennævnte Solskive omtales i Inventarfortegnelsen paa Sundsby 1652.

MESSINGLYSESTAGE FRA SUNDSBY.

Af Fru Margrete Huitfeldts Efterladenskaber er Forfatteren heraf nylig kommen i Besiddelse af et særdeles kunstfærdigt forarbejdet Overlagen, hvis øverste Del, bestemt til at bredes ud over Dynen, er udført med et fint og møissommeligt Broderi, der maa have kostet megen Tid og Flid. Nedenfor Borden findes hendes og Mandens Vaabener og Initialer med Aarstallet 1651, Thomas Dyres Dødsaar, hvilket viser, at Arbejdet har været tilendebragt før hans Død, da der ikke staar S. (salig) foran hans Navn saaledes som paa Lysstagerne. Lagenet har selvfølgelig hørt til det Løsøre fra Sundsby, der tilfaldt Margrete Tønnesdatter Huitfeldts Arvinger. Det vides fra Familien Huitfeldt paa Throndstad at være kommet til Etatsraad Huitfeldts Datter, Generalinde Harbou,

og senere til den fra hende stammende Familie Stoltenberg, fra hvilken Forfatteren har erhvervet samme. En Prøve af Broderiet tilligemed Vaabenerne m. m. gjengives ovenfor (S. 94) ligesom ogsaa (S. 95) Ægtefællernes Underskrifter og Segl paa deres Skjøde til Hannibal Sehested paa Killingstad af 26. Marts 1648, hvorom se ovenfor S. 59.²

En Gjengivelse af Fru Margretes Underskrift under det ovenfor S. 86 nævnte Brev af 11. Novbr. 1683 findes i Holmbergs Bohusläns Hist. (1. Udg.) III S. 503.

Angaaende Thomas Dyres og Fru Margretes Jordegods i Baahus Len ville nye og yderligere Meddelelser findes i Osc. Alb. Johnsens netop udkomne interessante Skrift: Bohuslens Eiendomsforhold indtil omkring Freden i Roskilde, passim, især under Sundsby og Aaby. — S. 81 turde dog Fremstillingen være noget paavirket af den ovenfor omtalte Opfatning hos Holmberg af Fru Margretes Godstransactioner (jfr. ovenfor S. 64 f.).

2. ERIK (HARTVIGSEN) HUITFELDT, eneste Barn af Faderens Ægteskab med Fru Maren Schram, er opkaldt efter dennes Fader Erik Schram til Rammegaard. Han er muligens baade født og død paa Mødrenegaarden. Han døde i en ganske ung Alder.

¹ Se Personalhist. Tidsskr. 2 R. III S. 33.

² En Biografi af Fru Margrete Huitfeldt findes i „Hvar 8. Dag“ (Göteborg) for 1. Janr. 1905. Skjønt hidrørende fra nærværende Forfatter, er der ved Oversættelsen indkommet flere Feil deri.

JAKOB HUITFELDT'S 5 BØRN.

(1. Margrete. 2. Eiler. 3. Dorethe. 4. Sophia. 5. Tønne.)

1. Jomfru MARGRETE (JAKOBSDATTER) HUITFELDT til Spaanheim er formentlig Jakob Huitfeldts ældste Datter og opkaldt efter Farmoderen Fru Margrete Pedersdatter (Litle eller Basse). Hun er hidtil ikke fundet nævnt før 1653, da hun antagelig maa være mellem 30 og 40 Aar gammel. I det nævnte Aar sælger nemlig den tidligere Statholder i Norge, Christopher Urne til „Aarsmark“, Ridder, Danmarks Riges Kantsler og Raad, Befalingsmand paa Dragsholm Slot, ved Skjøde, dateret Kjøbenhavn 10. Juni, til erlig og velbyrdig Jomfru Margrete Huitfeldt „efterskrevne Gaarde og Gods nordenfjelds i Norge i Hardanger Len,¹ som efterskrevne paabor“: Rachel Spannemb skylder aarlig Smør 2 Løber, Salt 1 Tønne, Huder 1, Fornødspege 1 Rdlr., Sigvort Spannemb Smør 1 Løb, Salt $\frac{1}{2}$ Tønne, Huder $\frac{1}{2}$, Fornødspege $\frac{1}{2}$ Dlr., Gunder Spannemb Smør 1 Løb, Salt $\frac{1}{2}$ Tønne, Huder $\frac{1}{2}$, Fornødspege $\frac{1}{2}$ Dlr., Thollef Borsøe Smør 18 Ø , Gjedskind 1; med alle Tilliggelser. Sælgeren forbeholder sig Forkjøbsret, for hvad andre ville give derfor, hvis hun atter vil afhænde Godset. Brevet er medbeseglet af erlig og velbyrdig Mand Sigvort Gabrielsen (Akeleye) til Kambo, Befalingsmand paa Vernekloster, og erlig og velbyrdig Mand Vincents Bildt til Nes, Befalingsmand over Tønsberg Len. Jomfru Margrete Huitfeldt har altsaa dengang sandsynligvis opholdt sig i Danmark. Skjødet er læst paa almindeligt Høstthing paa Haaemb i Ulvigs Skibrede i Paahør af Almuen sammesteds og i Eyfjord Sogn 27. Octbr. 1668 af Sorenskriveren Christen Nielsen og i Fogden Hans Hansens Overvær.² Da var imidlertid Jomfru Margrete Huitfeldt død, thi allerede 12. Mai 1657 sluttedes der paa Throndstad mellem Søskendene Tønne Huitfeldt til Throndstad og Sophia Huitfeldt til Killingstad en Contract med de samme to Vitterlighedsvidner som Christopher Urnes Skjøde om Arven efter Faderen erlig og velbyrdig Jakob Huitfeldt og Søsteren erlig og velbyrdig Jomfru Margrete Huitfeldt (baade Gods og Løsøre), ved hvilken Deling Jomfru Sophia Huitfeldt, foruden 3 Skippund i Ramvig (paa Hurum), fik alt det ovennævnte Gods i Hardanger, som Jomfru Margrete Huitfeldt havde kjøbt af Hr. Christopher Urne.³ Det maa derfor ansees for sikkert, at Jomfru Margrete endnu 1654 har opholdt sig i Danmark og er død der, da hun maa være den Søster af Tønne Huitfeldt, hvis Navn ikke nævnes, men hvis Lig han ved Kongebrev, dat. Flensborghus 14. Octbr. 1654, fik Permission paa 6 Uger til at opføre til Norge,⁴ hvor hun maa være begravet i Hurums Kirke. Sandsynligvis er hun død af den da i Danmark herskende Pest. Formentlig levede hendes Moder endda og har maaske med sin anden Mand Arild Axelsen Rosengedde da boet i Danmark. Naar der senere nævnes en Margrete Huitfeldt som Tønne Huitfeldts Søster, da er dette hans Søskendebarn, Fru Margrete Huitfeldt, Thomas Dyres Enke, hvem han efter Tidens Sprogbrug benævner saaledes.

2. EILER JAKOBSEN HUITFELDT. Han er hidtil kun kjendt af en eneste bevaret Kilde, nemlig et Kongebrev, dat. Frederiksborg 10. Januar 1633, hvorved det paalægges Just Høeg, Hovmester paa Sorø Academi, at annamme sal. Jakob Huitfeldts Søn, Eiler Huitfeldt, i

¹ Gaardene Spaaneim og Bosseim ligge i Ulvik Sogn (Graven Prgld.) i Hardanger.

² Orig. paa Pergament i Bergens Museum. Dette Brev har været kjendt af Forfatteren af den Huitfeldtske Stamtavle i det Deichmanske Bibl. (Mscr. Nr. 125 in fol.), men af ham antaget at gjælde en Gaard „Semb“.

³ N. Rigsarch., Rentekam., Fogedregnsk. for Hurum, Røken, Eker etc. 1714—15. Jfr. N. Hist. Tidsskr. 3. R. II S. 168 f.

⁴ Danske Rigsarchiv, Skaanske Tegn. VIII fol. 402.

Skolen, naar Plads ledig vorder.¹ Der vides ikke engang, om dette er blevet Tilfælde, men det er tydeligt, at han er død i en ung Alder enten paa Academiet eller i sit Hjem, da han aldrig senere omtales.

3. DORETHE (DORTHE) JAKOBSDATTER HUITFELDT. Denne Datter af Jakob Huitfeldt kjendes kun fra ældre Slægtebogsoptegnelser og angives der at være død ung, vistnok som Barn, hvorfor det ikke kan være hende, der døde i Danmark 1654. Hun er formentlig opkaldt efter Fasteren, Jomfru Dorethe Huitfeldt paa Killingstad, født og død paa Throndstad og begravet i Hurums Kirke.

4. Jomfru SOPHIA (JAKOBSDATTER) HUITFELDT til Killingstad ca. 1620—82. Hun er sandsynligvis født paa Throndstad ca. 1620 (eller kort forud; Forældrenes Giftermaalsaar kjendes ikke). Hun har formentlig været blandt de ældre af Børnene og vistnok flere Aar ældre end Broderen Tønne Huitfeldt. Efter Faderens Død 1632 og Moderens nye Ægteskab 1636 med Arild Aagesen (Rosengedde) er hun formentlig i den første Tid forbleven hos dem paa Throndstad eller Ramvig, medens Broderen Tønne 1647—50 færdedes i udenlandsk Krigstjeneste. Efter hans Hjemkomst synes hun under hans stadige Ophold i Danmark, Skaane og Baahuslen at have bestyret deres fælles Arvegods Throndstad, i alle Fald var dette allerede Tilfældet i 1652—53, da hun siges at bruge vestre Duerby (Værby) under hendes Sædegaard Throndstad, hvorfra hun 28. Marts 1653 afgiver paa Broderens Vegne en egenhændig Erklæring om, at hun mener, at Adelen er fri for Foring og Leding; tidligere har hun henvist Fogden til sin kjære Broder Tønne Huitfeldt, „da han var hjemme“ (altsaa formentlig 1651 eller 1652).

Da Tønne Huitfeldt 6. August 1655 ved dertil beskikkede Mænd lod foretage en Besigtigelse af Husene og Gjerderne paa Throndstad samt Skovene til Throndstad og Dverby, lod Jomfru Sophia fremlægge en Indsigelse derimod, dat. Killingstad 5. August, før hun eller hendes Fuldmægtig var tilkaldt, da hun var Medarving og selv havde brugt Gaarden. Da Husene tiltrængte snarlig Istandsættelse, bleve deres Mangler beskrevne, men Skovenes Besigtigelse vilde Lagrettet ikke indlade sig paa under de daværende Omstændigheder.

12. Mai 1657 sluttede Tønne Huitfeldt og Jomfru Sophia Huitfeldt „til Killingstad“ en Overenskomst paa Throndstad om Arven efter Faderen Jakob Huitfeldt og deres Søster Jomfru Margrete Huitfeldt (se ovenfor S. 97), hvorefter Jomfru Sophia fik 3 Skippund i Ramvig samt det Nordenfjeldske Gods (Spaanheim etc. i Hardanger), som Jomfru Margrete havde eiet, ligesom de ogsaa delte Løsøret efter dem.² Formentlig levede Moderen endda, om end maaske ikke paa Ramvig.³

Som ovenfor nævnt, skriver Jomfru Sophia Huitfeldt sig 1657 til Killingstad og daterer 1655 et Brev derfra, medens Fasteren, Jomfru Dorethe Huitfeldt, samtidig ogsaa skrives til samme Gaard. Ligeledes omtales Kongens⁴ og Prestens Del af Gaarden, hvilket neppe kan forstaaes anderledes, end at den har bestaaet af flere Parter, der vare paa forskellige Eieres Hænder. — I et Brev, dateret Killingstad 7. Marts 1662, beklager hun sig for Stat-

¹ Danske Rigsarch., Sjællandske Tegnelser XXV fol. 113 a.

² N. Rigsarch., Fogedregnsk. for Hudrum, Eger, Lier etc. 1714.

³ I alle Fald var Arild Aagesens anden Hustru Margrete Pachs endnu 1655 Enke efter Erik Quitzow, se (Suhms) Gl. Saml. t. Dan. Hist. II. 2 H. S. 180.

⁴ Formentlig den Del, Hannibal Sehested havde købt, og som med hans øvrige norske Gods blev Kronens 1651. Jfr. Krafts Beskr. over Norge II (1. Udg.) S. 443.

holder Iver Krabbe over, at Stückmajor og Niels Ladmager (Artillerimajoren og Lavetmageren) have været paa Hurum og efter Statholderens Befaling ladet hugge en Del Egetømmer i Semskov, hvoraf en Del tilhører hende, idet den ligger til Ødegaarden Østersem, der dog er tydelig skilt fra Kongens Gaard Mellemsem, som Bonden paabor. Østersem har tilhørt hendes Forældre (Forfædre) over 40 Aar og er siden med Bygsel tilfaldt hendes Broder Tønne Huitfeldt og hende. I hendes salig Moders Tid 1648 blev Gaarden pantsat og 1659 indløst af hende i Broderens Fraværelse. Den er uden Huse, og Bonden paa Kongens Gaard Mellemsem har havt den i Brug for Leie og Landskyld. Hun har selv Skoven høilig fornøden til at leve af, da hun kun som Leilending sidder paa en Kongens Gaard (Killingstad?) mod Bygsel og Landskyld uden nogensomhelst Frihed. Bonden og Nils Ladmager have imidlertid ladet hugge i hendes Skov, som laa bekvæmest, skjønt der var Egetømmer nok i Kongens egne Skove som Holtebrek- og Morkskoven, desuden i Odelsbøndernes Skove, nemlig Grønsands og Storesands Skove m. fl. Hun beder derfor indtrængende om Statholderens Hjælp.¹

26. Marts 1666 beklager Laurits Jenssen Neberg paa Eker sig for Statholder Iver Krabbe over, at velbyrdig Jomfru Sophia Huitfeldt paa Killingstad med Vold har tiltaget sig et Laxefiskende, navnlig Galtenes og Bukkeørene paa Hurum og brugt det i 5 Aar uden Lov og Minde eller Rettigheds Afgift, skjønt det har tilhørt hans Kones Forældre i nogle hundrede Aar, af Skyld i Fjerding Salt, som med udskaarne Skrifter og Breve kan bevises. Han anholder derfor om, at det maa befales hendes Velbyrdighed at fravige samme Fiskende eller, om hun har bedre Ret dertil, at søge samme ved Lov og Ret etc. Statholderen henviser 5. April s. A. Sagen til Lov og Ret.²

6. April 1670 andrager velbyrdig Jomfru Sophia Huitfeldt hos Statholder Ove Juel om Commissarier i en Sag om Brug af Skov og Fiskeri, hvorom hun er kommen i Proces med Besidderne af Aas og Lilthvet. Ved Lagmand Heggerfeldts Dom anser hun sig forurettet, men da det er en Aastedssag, som ei saa snart kan tilendebringes, og hendes Modparter imidlertid kunde bruge Skoven og Fiskeriet, beder hun, at det maa forbydes dem at befatte sig dermed, før Lov og Dom er gangen. — Statholderen svarer herpaa 14. April, at Lagmandsdommen maa følges efter Thingfarbalkens 4. Capitel, men den kan indstævnes for Oberhofretten, eller Commissarier kunne ansøges hos Kgl. Maist.³

Dette har hun altsaa gjort, thi Kong Christian V paalægger, Kjøbenhavn 14. Februar 1671, Statholder Ove Juel at forordne 2 uvildige Commissarier paa hver Side til enten at forlige eller dømme i ovennævnte Sag, der gjælder Skjelne og Dele mellem Kongens Gaard Killingstad, som Gabriel v. Marselius er med forsikret, og de to nævnte Gaarde.⁴

5. Marts 1671 andrager hun, at Kongen har bevilget hende Commissarier og anmoder nu Statholderen om at paalægge disse at kjende og dømme i Sagen til en fastsat Tid og imidlertid forbyde Modparterne at befatte sig med det omtvistede. Statholderen svarer 7. Marts, at han har modtaget Kongebrevet af 14. Februar om de 2 uvildige Mænd fra hver

¹ N. Rigsarch., Statholderskabets Archiv 1662.

² Ibid., Stath. Suppl. Prot. 1662—69 fol. 291 No. 836.

³ Ibid., Statholdersk. Suppl. Prot. (No. 3) 1669—71 fol. 101 b.

⁴ Ibid., Suppl. Prot. 1670—89 (No. 23) fol. 25 og Danske Rigsarch. N. Tegn. XII, 47. -- 8. Decbr. 1679 lod Nils Berg paa Strømsø paa Østeren Thingstue paa Hurum læse Constantin v. Marcilis til ham udgivne Skjøde paa Gaarden Killingstad sammesteds af aarlig Skyld med 3 underliggende Laxefiskerier 1½ Skippund og ½ Remaal Salt med Bygsel, dat. Stadsgaard 12. Octbr. 1678. Ligesaa læstes Kongens Skjøde til Constantin v. Marcilis paa Killingstad, dat. 28. April 1675. Se Lier og Hurums Thingbog 1679 (No. 1027) fol. 47. — 15. Marts 1681 paa Ugstad Thingstue paa Hurum fremstod flere Vidner, der forklarede, at Jomfru Sophia 2 Gange i 1680 ved sin Tjener havde tilbudt Nils Berg og nu i 1681 hans Enke Margrete Olsdatter Landskylden af Killingstad, uden at de havde villet modtage den. Herom begjærede hun et Thingsvidne. (Do. Thingbog for 1681, No. 1029, fol. 13 ff.)

Side, som Parterne selv skulle nævne, hvilket de nu maa gjøre. Imidlertid maa ingert af Parterne befatte sig med Skoven og Fiskeriet.¹ — 15. April henvender nu Jomfru Sophia Huitfeldt sig til Statholderen for at faa Commissarier beskikkede, og denne paalægger 21. April Niels Nielssen Berg, i hvis Hænder Bønderne erfares at have lagt Sagen, strax skriftlig at erklære, hvem de ønske til sine Commissarier. Dersom de ere tilfreds med, at Assistentens-raad Willum Mechlenburg og Lagmand Christen Jenssen beordres dertil for begge Parter, beder han sig det strax tilkjendegivet. Samme Dag underretter han Jomfru Sophia Huitfeldt om sin Skrivelse til N. N. Berg og begjærer at vide, hvem hun selv ønsker, og tilbyder ellers sin Tjeneste „i billige Maader“.

17. Mai 1671 andrager hun, at hendes Modparter, uagtet Statholderens Resolution af 7. Marts, dog benytte Fiskeriet, og beder derfor om fuldstændigt Forbud derimod, da det ei er paa Bøndernes men paa Kgl. Maits. Grund. Statholderen erklærer 22. Mai, at det med Hensyn til Skovene forbliver ved forrige Resolution, men Fiskeriet har Statholderen tilladt begge Parter at benytte mod Caution og Optælling, som siden opgives for Commissarierne, da det „skulde være til Guds Velsignelses Foragt og ingen til Nytte“, om man lod det hvile. Kunde de imidlertid forliges herom, vilde dette være det bedste.²

Da Statholderen kort efter reiste til Danmark, sker Beskikkelsen af Commissarierne efter hendes Begjæring af 8. Septbr. 1671 ved den i Slotsloven liggende Commandant paa Akershus, Oberst Hans Jacob Schiort, ved Brev, dat. Akershus 13. Septbr. 1671, nemlig for Jomfru Sophia Huitfeldt de ovennævnte Willum Mechlenburg og Lagmand Christen Jenssen samt som Fuldmægtig Peder Hanssen; for Bønderne Amtmanden over Tønsberg og Obrist til Hest erlig og velbyrdig Mand Johan Brockenhuus til Sebergaard og Obertold-inspecteur Albert Schumacher, der skulle foretage Sagen til en beleilig Tid og, om nogen af de beskikkede Commissarier faar Forfald, tilkalde en anden i den udeblivendes Sted.³

9. Marts 1672 melder Jomfru Sophia Huitfeldt, at Bøndernes Commissarier paa Grund af Fraværelse (J. Brockenhuus reiser til Danmark og A. Schumacher er i en Commission) ikke kan udføre det dem paalagte Hverv, hvorfor nye bedes opnævnte; s. D. paalægges derfor H. J. Schiort Niels Berg at opgive andre af samme Stand som Jomfruens. — 18. Juni andrager hun, at Commissarierne ønske, at en uvildig Sorenskriver og 12 Lagrettesmænd skulle være tilstede, naar Commissionen foretages, og da hun befrygter, at Niels Berg skal tage dem fra Tønsberg Amt, hvor han har Indflydelse, beder hun, at det maa paalægges Fogden paa Folloug Mads Pedersen at tage 6 og en Lensmand fra Folloug og 6 fra Røken, og at Vederparten paalægges at møde til den fastsatte Dag 15. Juli, som er i Aanfreden. 20. Juli paalægges Vicestatholderen O. Juell Mads Pedersen at opnævne Mændene og Niels Berg at møde uagtet Aanfreden.⁴

Sagen var for Overhofretten i Februar 1673; Daniel Knoff sees da at have været den fjerde Commissarius istedenfor Albert Schumacher, men de fire Commissarier vare ikke blevne enige. Afgjørelsen lyder, at da Amtmand, Oberst Brockenhuus som Formand ikke har givet Dommen beskreven, kan Retten intet gjøre, før saa er skeet. Da imidlertid Brockenhuus nu er død, skulle Documenterne tilstilles hans Medcommissarius Knoff, der skal give deres Mening beskreven, hvorefter Sagen kan fortsættes. Imidlertid eragtes billigt, at Jomfru Sophia Huitfeldt nyder og bruger i Land og Vand efter de gamle i Retten producerede Documenter og de 2 Commissariers Dom, uden Præjudits for Prøcurator Niels Berg.⁵

¹ N. Rigsarch., Suppl. Prot. 1669—71 (No. 3) fol. 215 b.

² Ibid., Stath. Suppl. Prot. 1669—71 (No. 3) fol. 232 og 236 f., Do. 1671—82 fol. 8 No. 34.

³ Ibid., Statholdersk. Suppl. Prot. 1670—89 (No. 23) fol. 45.

⁴ Ibid., Suppl. Prot. 1671—82 (No. 202) fol. 46 og (No. 288) fol. 62.

⁵ Ibid., Overhofrettens Afsigtsbog 1673 S. 34 f.

Samtidig med sidstnævnte Sag havde Jomfru Sophia en anden at varetage. Allerede 5. Septbr. 1670 var der udgaaet et kgl. Missive til Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve at erklære sig om, hvad Tømmer til Akershus af Jomfru Sophia Huitfeldts Skov er forskaffet.¹ — 15. April 1671 meddeler hun Ove Juel, at hun havde udvirket denne kongl. Befaling angaaende hendes Leverance af Egetømmer til Akershus Fæstnings Fornødenhed, og begjærer derfor Befaling til Tiendeskriveren Hans Grønbech at ophøre med Søgningen for Tiende, indtil hun bekommer videre Resolution. — 21. April har Statholderen paa den fremsendte Attest om Tømmerets Leverants tegnet sin Erklæring, som kan fremlægges til Hove, naar hun videre fremsætter sin Begjæring, men erklærer dog, Chra. 22. April, at han ikke tør gjøre nogen Hindring paa Tiendens Annammelse, før Bevilling fremvises, men paategner en Erklæring om, at Commandanten Oberst Schiort og andre kongelige Betjente berette, at hun Tid efter anden haver til Fæstningen ladet levere en temmelig Andel Egetømmer, „men da ingen Betaling derfor blev fordret, er det ei vorden anteignet, hvormeget det sig haver bedraget“.² Sagens senere Gang er ikke kjendt.

Som ovenfor (S. 48) nævnt havde Fasteren Jomfru Dorethe Huitfeldt før Midten af 1630-Aarene pantsat den hende tilhørende Bogerø i Drammensfjorden til Fogden Michel Nilssen paa Huseby i Lier († 1635), og paa Skiftet efter dennes Søn, Hr. Niels Michelsen paa Tune og hans Hustru Martha Hansdatter var Øen 1646 udlagt til dissers Sønner Michel og Jens Nilssønner. 11. Juli 1671 havde erlig og velbyrdig Jomfru Sophia Huitfeldt betalt dissers Søster Martha Nilsdatter, til hvem Øen senere maa være overgaaet, og som 1676 var Enke efter Jens Jørgensen Herseter og boede paa Stensrud i Eidsberg, de 20 Rdlr., hvorfor Øen var pantsat. Jomfru Sophia Huitfeldt havde været hos hende for at faa Fasterens Pantebrev tilbage, men hun havde det „i denne besværlige Tids Tilstand“ (Gyldenløvefeiden) ikke ved Haanden at overlevere hendes Velbyrdighed, men lover at skaffe det senere; om dette ikke kan ske, erklærer hun det dødt og magtesløst. Denne Erklæring er dateret Stensrud i Eidsberg 6. Oktbr. 1676.³

Imidlertid havde Jens Jørgensen Herseter ved Breve af 17. Juni 1670 og 28. Januar 1671 overladt Bogerøen til Nils Berg paa Strømsø,⁴ og ved Brev, dat. Akershus 27. Octbr. 1679 stevner nu Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve velbyrdige Jomfru Sophia Huitfeldt, boende paa Killingstad paa Hurum, efter Begjæring af hendes Landherre Nils Berg, Borger og Handelsmand paa Strømsøen, der beklager sig over, at hun „temmelig vædelig“ skal have bemægtiget sig Bogerøen neden Strømmen og brugt eller ladet den bruge over 8 Aar, siden den blev ham bebrevet til Eiendomspant, uden hans Minde eller ringeste Skillings Landskyld, hvorfor han formener hende pligtig at betale de resterende Aars Rettighed og undgjelde efter Loven som den, der besidder og bruger utagen Jord, samt at refundere Skade og Omkostning. Hun stevnes at møde paa første almindelige Sagething paa Hurum for Soren-skriver og et uvildigt Lagrette. Ligesaa stevnes Jens Nielsen „Thone“, boende paa Huseby i Lier, at møde sammesteds med de Skiftebreve, hvorefter han og hans Medarvinger tilholde sig samme Ø.⁵

De øvrige Breve angaaende denne Sag ere af følgende Indhold:

¹ N. Rigsarch., Norske Missiver.

² Ibid., Stath. Suppl. Prot. 1669—71 (No 3) fol. 229 f. og Do. 1670—89 (No. 23) fol. 25.

³ Det er endvidere læst paa Østern Thingstue i Hurum 9. Novbr. 1677 og indført i Thingbogen fol. 30 og har været i Rette paa Hurums Thing 8. Decbr. 1679 og paa Christiania Lagthingshus 2. (o: 3.) Søgne efter Midfaste 1687.

⁴ Lier, Hurum og Røken Thingprot. 1679 (No. 1027) fol. 47 i N. Rigsarch.

⁵ Læst 30. Octbr. 1679 af Jens Nilssen „Tonnem“. 18. Novbr. 1679 forkyndt for velbyrdige Jomfru Sophia Huitfeldt og læst for hendes Bopæl for hendes Pige Maren Pedersdatter.

1. Killingstad paa Hurum 8. Decbr. 1679. Da den Fuldmægtig, som for nogle Aar siden lod sig bruge mod Jomfru Sophia Huitfeldt af daværende Odelsmænd til Aas paa Hurum angaaende den Indpas, de gjorde hende paa hendes possiderende Gaard Killingstad, ved Navn Nils Berg „af umistelig Ærgjærrighed“ lader sig kalde Landherre til Bogerøen i den Rigens Citation, som han har erhvervet over hende, og hvortil han siger sig nødtvungen, da hun „temmelig vældelig“ skal have bemægtiget sig Øen og brugt den over 8 Aar, siden han fik den i Pant, uden at han derfor har oppebaaret noget, — saa svares dertil, at hun baade er hel svag og aldrig har lært at bruge Jord, samt at hun vil være deres Hjemmelsmand, som forretter noget for hende, ligesom hun formoder, at Nils Berg for Retten vil fremlægge, hvad han har til Forsvar for sig. Da hun er skrøbelig og ikke selv for Retten kan anhøre samme, som hun havde ønsket, og da hun siden sin Broders Død ingen Lagværge har mod saadan glubske Anstød, udbeder hun sig at forundes Opsættelse samt Afskrift af, hvad der passerer i Retten, for at det kan tjene hende og den Fuldmægtig, Øvrigheden efter hendes Andragende beskikker. Naar hendes Hjemmelsadkomst til Bogerøen kommer i Rette, haaber hun, det skal befindes, at den med al Ret tilkommer hende til Brugs uden nogen selvgjort Landherres Tilladelse eller Landskylds Erlæggelse.

Nils Berg beklager sig over Jomfru Sophia Huitfeldts scoptiske og umanerlig blameriske Skrifter, men da saadant ei afgjør Sagen, har han udvirket Rigens Citation over hende. Han har intet at erindre mod Opsættelse af Sagen, men er ikke villig til at meddele hende Copie af sine Breve, uden at hun fremlægger sin Hjemmel. — Sagen opsattes til næste Thing efter Jul. Dat. ut supra.

2. Høye i Eidsberg Sogn 22. Januar 1680. Martha Nilsdatter, sal. Jens Jørgensens, forklarer til Svar paa et Brev fra velbaarne Jomfru Sophia Huitfeldt af 20. Januar s. A., at Bogerøen, som af Salig Dorothea Huitfeldt var pantsat til hendes (Marthas) Forfædre og saaledes kommet til hende, er Jomfru Sophia Huitfeldts Odel, og da hun begjærede at indløse den, kunde hun ikke vegre hende dette, men gav hende fuldkommen Følgebrev derpaa mod Erlæggelse af 20. Rdlr. samt 2 Aars resterende Landskyld, som er 3 Rdlr. Hvad Ret den hende ganske ubekjendte Nils Berg kan have til Øen, er hende uvitterligt, da hendes afdøde Mand ikke med hendes Vidende har pantsat den, hvorfor der heller ingen Nødvendighed har været.
3. Killingstad 31. Januar 1680. Jomfru Sophia Huitfeldt anmoder Jens Nielssøn paa Huseby i Lier om at oplyse, hvorvidt han har bekommet god Fornøielse af sin Søster Martha Nilsdatter for Bogerøen udenfor Strømmen, som hendes Faster Dorthe Huitfeldt havde pantsat til hans salig Farfader Michel Nielssen, fordum Foged over Lier, hvilken Ø tilligemed 1 Pund i Langejaren paa Hurum de begge havde arvet i Fællesskab.

Jens Nielssen paategner, at han af sin salig Svoger Jens Jørgenssen har bekommet Fornøielse for Bogerøen, som var af hans Søster Martha Nilsdatters Odelsgoods, i Berflot i Lier.

4. Østern paa Hurum 20. April 1680.¹ Matthias Pederssøn, Sorenskriver over Bragernes Fogderi, og 6 svorne Laugrettesmænd gjøre vitterligt, at i Nærværelse af K. Ms. Foged Sr. Jens Olssøn og Bygdelensmænd Jens Svendssøn Grønsand fremlagde Monsr. Nils Berg, vonhaftig paa Strømsø, en Rigens Citation over sin Contrapart erlig og velbyrdig Jomfru Sophia Huitfeldt til Killingstadgaard af 27. Octbr. 1679 (se S. 101). Dernæst indgav Mr. Nils Berg i Retten et Pantebrev til ham paa Bogerøen, udstedt af Jens Jørgenssen Heresetter 28. Janr. 1671 (N. Rigsarch.). Fremdeles irettelagde Nils Berg et Brev til sig fra Jens Jørgenssen ang. Bogerøens Brugelighed, dat. Bragernes 17. Juni

¹ N. Rigsarch., Yngre Dipl. Saml. og Thingbog for Lier, Hurum etc. 1679 (No. 1027) fol. 47.

1670 (se S. 101). Den indstevnte Jens Nielssen paa Huseby fremlagde et Skiftebrev af 1. Juni 1646 (se S. 101) samt Kopi af 13. Marts 1668 af Lodseddelen paa hans faste Gods efter Forældrene (N. Rigsarch.). Herimod at svare har erlig og velbyrdig Jomfru Sophia Huitfeldt ladet frembære ved Bjørn Jaren paa Hurum sit skriftlige Indsigende af 8. Decbr. 1679 (se S. 102). Efter hendes Begjæring blev Sagen udsat fra 8. Decbr. 1679 til første Thing paa Hurum efter Jul, som var 20. April 1680, da Nils Berg mødte, og erlig og velbyrdig Jomfru Sophia Huitfeldt ved sin Tjener Hans Nilssen fremlagde et Indfrielse-Pantebrev af Martha Nilsdatter paa Stensrud udgivet til Hendes Velbyrdighed paa Bogerøen af 6. Octbr. 1676 (se S. 101) samt Martha Nilsdatters Hjemmelstilstand til Jomfruen paa Bogerøen af 22. Januar 1680 (se S. 102). Endvidere fremlagde han Jomfruens Missive til Jens Nielssen paa Huseby af 31. Janr. 1680 (se S. 102) med dennes paategnede Svar samt Jomfru Sophias Forsæt, dat. s. D. (20. Apr.) med Begjæring til Sorenskriveren Matthias Pederssen om at lade læse for Retten de 3 tilsendte Documenter og derpaa dømme i Sagen, som han vil forsvare for sin Overdommer. Monsr. Nils Berg paastod sig tilkjendt Omkostningerne.

Dommen gaar ud paa, at da Martha Nilsdatter paastaar at være ubekjendt med sin Mands udgivne Brev paa hendes Odelsgoods, bør Citanten (Nils Nilssen Berg) indkalde hende og de 2 Mænd, der have underskrevet hendes Mands Brev, for den vedbørlige Overdommer for at undersøge, hvorledes Forholdet rettelig er, hvorefter først Sagen kan paakjendes. For de 4 Aars Landskyld, som salig Jens Jørgenssen har overdraget Nils Berg at indsøge, kan den meddelte Fuldmagt ikke længer gjelde, naar den saa længe har henstaaet ubenyttet, medmindre han kan erhverve en ny fra Enken.¹

3. Søgne efter Midfaste (Marts) 1687 var Sagen om Bogerøen mellem Margrete Falck, afg. Niels Bergs Efterleverske, og afg. Jomfru Sophia Huitfeldts Arvinger for Christiania Lagthing, men henvistes til Hjemthinget, da Sorenskriveren ikke havde givet endelig Dom, om hvilken af de 2 Panteforskrivelser skulde agtes gyldig.²

Ved Presternes Angivelser til Familieskatten i 1677 findes under 9. Juli: Af Velbr Jomfrue Sophia Huitfelds Husholdning paa Killingstad angives 4re Mands- og 3 Kvindes-Personer: hendes Velbr selv og 4re Arbeidsdrenge à 2 Rdlr. er 10 Rdlr.
Nok 2de Fæpiger à 2 $\frac{1}{2}$ D. er $\frac{2}{3}$ Rdlr.

10 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ 16 $\frac{2}{3}$

I Aarene 1677—78 forekommer Jomfru Sophia Huitfeldts Navn i Hurums Thingbog i et Par almindelige Gjældssager, der ingen anden Interesse frembyde, end at de efter hendes Ønske stadig udsættes. Om hendes Optræden i Broderen Tønne Huitfeldts Bo vil blive talt i hans Biografi. — 20. Juni 1678 begjærer hun Thingsvidne om, at Broderen Tønne Huitfeldts Efterleverske har ladet Hofgaardene paa Hurum tilsaa. — 14. Novbr. 1679 paa Østeren Thingstue lod Erik Bølling publicere 2 Odelsløsenbreve, udgivne til ham af velbyrdig Jomfru Sophia Huitfeldt, det ene paa 1 $\frac{1}{2}$ Skippund Salt med Bygsel i nordre Jaren paa Hurum, det andet paa $\frac{1}{2}$ Pund Salt med Bygsel i en Ødegaard sammesteds, kaldet lille eller lange Jaren, begge dat. Killingstad 16. Octbr. 1679 (se Thingbogen No. 1027 fol. 46). — 4. Novbr. 1681 Aastedssag paa østre Ramvig, hvor erlig og velbyrdig Jomfru Sophia Huitfeldt til Killingstad lod fremlægge sin udvirkede Rigens Citation til hendes salig Broders Efterleverske, erlig og velbyrdig Fru Sophia Amalia Rosenkrantz og den salig Mands Arvinger med Laugværger (undtagen Oberste Tritzler, der paa sin Kjærestes Vegne havde fornøiet

¹ Bekræftet Afskrift paa stemplet Papir under Sorenskriverens Haand og Segl i N. Rigsarch.s Yngre Dipl. Saml. Ogsaa indført i Thingbogen for Hurum etc. (No. 1028) fol. 11 f.

² Chr.a Lagthingsprot. for 1687 (No. 7) fol. 185. Her omtales et Pantebrev til Anders Huitfeldt af 14. Febr. 1583, der altsaa maa gjælde Bogerøen.

Citanten) for Aabod og Skovskade paa nævnte Aasted, dat. Akershus 3. Septbr. 1681, hvorefter Besigtigelse paa Gaardens Brøstfældighed og Skovskaden havde fundet Sted 16. Septbr. Endvidere fremlagdes Forening mellem salig Tønne Huitfeldt og hans Søster, dat. 12. Mai 1657, om østre Ramvigs Brugelighed. Fra den anden Side fremkom fra Oberste Rechling (som Væрге) Indsigende, dat. Frederikstad 2. Novbr. 1681. Da Fru Sophia Amalia Rosenkrantz's Fuldmægtig blev paaraabt, viste hendes Gaardsfoged sig fra Retten at være afviget. Da det var bevist, at velbyrdige Tønne Huitfeldt i langsommelig Tid havde af sin høielskelige Søster til Brugs fulgt Gaarden og hans Efterleverske efter ham uden lovlig at holde den ved Magt og befredige Skoven, og da Besigtigelsen viser, at Gaarden er forfalden og Skoven over Gebør forhugget, og ingen af de indstevnte undtagen Oberste Tritzler derfor har tilfredsstillet Jomfru Sophia Huitfeldt, blev det eragtet for Ret, at Fru Sophia Amalia Rosenkrantz skulde erstatte hende den lidte Skade med en Halvdal, nemlig 64 Rdlr., og de øvrige Arvinger pro qvota.¹ — Under en Retssag tidligere paa Aaret (21. Juli 1681) sees, at Jomfru Sophia Huitfeldt var Eier af et Fiske ved Navn Syndrefisket, hvori forskellige af hendes Naboer havde Part dette Aar, og hvori noget „Kogleri“ var forsøgt med en nedsænket Pose, indeholdende 3 smaa „Grand“ af Størrelse som Bygkorn, et gult og to sorte.²

EN TASKE ELLER LØSLOMME.

Jomfru Sophia Huitfeldts Retssager ophørte først med hendes Død, der indtraf paa Killingstad i Begyndelsen af Aaret 1682; det hedder nemlig 22. April, at hun døde „i Vinter“, efter at hun i flere Aar havde været sygelig og „intetsteds kunnet komme“. Skiftet holdtes i Begyndelsen af Juni. Hun blev bisat i det af Broderen opførte Begravelsessted ved Hurums Kirke, hvorfra Kisten er overført til det 1750 byggede Kapel. Paa denne staar nu kun med Bogstaver og Tal af Jern: S. HF. 1682. En vidtløftigere Indskrift er vistnok forlængst borttagen. Den er en udvendig med sort Skind betrukket dobbelt Kiste med svære Jernhanker og Messingzirater. Ved Undersøgelsen i 1869 fandtes Jomfru Sophia Huitfeldt nedlagt i Lintøi med en hvid Silkehue med Piber paa Hovedet; paa Brystet en Sløife eller Roset af hvide og sorte Silkebaand.³

Den ovenfor (S. 48) omtalte Taske eller Løslomme med det Huitfeldtske Vaaben, der vistnok har tilhørt Jomfru Sophia Huitfeldt og maaske allerede hendes Faster, Jomfru Dorethe Huitfeldt paa Killingstad, gjengives her efter Fotografi.

¹ Thingb. for Lier, Hurum etc. 1681 fol. 59 f. (No. 1029 i N. Rigsarch.)

² Ibid. fol. 35.

³ Personalhist. Tidsskr. 1. R. IV S. 90.

5. TØNNE HUITFELDT til Throndstad og Thom (1625—77) fødtes 20. Novbr. 1625 paa Fædrengaarden Throndstad og maa uden Tvivl have faaet sit før i Slægten ukjendte Navn efter Tønne Galde til Nygaard, der i sit andet Ægteskab var gift med Vibeke Jochumsdatter Beck, en Søster af Anders Huitfeldts Moder, Fru Dorthe Beck. Da derhos Tønne Huitfeldts Morbroder, Sigvard Gabrielsen Akeleye til Kambo, i sit første Ægteskab var gift med Else Tønnesdatter Galde, er det vel sandsynligt, at hun kan have baaret ham til Daaben, og at han saaledes kan have faaet hendes Faders Navn, idet han aabenbart er blandt Forældrenes yngre Børn, maaske det yngste, saa at Bedstefædrenes Navne maaske allerede have været anvendte, skjønt man, som ovenfor nævnt, ikke nu kjender Børn af Jakob Huitfeldt af Navnene Anders og Gabriel, men saadanne kunne jo tænkes døde i en ung Alder. Sine første Barndomsaar har Tønne Huitfeldt vistnok tilbragt paa Throndstad. Efter Faderens Død i 1632 blev Farbroderen, Hartvig Huitfeldt til Skjelbred, Børnens Værge, og maaske er Tønne Huitfeldt da kommen i dennes Hus, saaledes som der i Regelen forholdtes med unge faderløse Adelsmænd, der havde en anseet Slægtning til Formyndere. Dette vilde ogsaa være den bedste Forklaring til det Venskab, der senere altid fandt Sted mellem ham og hans 13 Aar

OBERST TØNNE HUITFELDT f. 1625, † 1677.

ældre Søskenbarn, Fru Margrete Huitfeldt, Thomas Dyres til Sundsby. Hartvig Huitfeldt boede dengang dels i sit Len (i Rakkestad), dels (og vistnok mest) paa Rammegaard i Jylland. Efter Hartvig Huitfeldts Død (1637) udgik der 7. Octbr. 1638 Kongebrev til Morbroderen, ovennævnte Sigvard Gabrielsen Akeleye, om at overtage Formynderskabet for Søsterbørnene, men da han maa have vægret sig, blev det 11. Novbr. 1639 paalagt nysnævnte Thomas Dyre; da denne imidlertid forklarede, at Morbroderen maatte være nærmere end han, der kun var Børnene besvogret, blev det atter overført til Sigvard Gabrielsen ved Kongebrev af 18. Mai 1640, hvorefter denne endelig overtog det 1641 fra Hartvig Huitfeldts Enke, Fru Maren Schram. Da (eller maaske noget før) er Tønne Huitfeldt vel kommen

i Morbroderens Hus; han boede da paa sin Forlening Vernekloster, og her har Tønne Huitfeldt sandsynligvis tilbragt nogle af sine Ungdomsaar.¹

Da han var 18 Aar gammel, udrød den saakaldte Hannibalsfeide, og allerede i 1644 blev han ansat som Fændrik ved Statholderens, Hannibal Sehesteds, Livregiment til Fods, før han havde fyldt det 19de Aar; men sandsynligvis har han allerede dengang været stor og stærk, da han, i alle Fald senere, var en Mand af over 3 Alens Høide og en tilsvarende Førlighed. Regimentet, der regnedes til de Agershusiske, blev oprettet 1. Marts 1644 og aftakkedes atter 14. Septbr. 1645, en Maanedstid efter Krigens Ophør. Tønne Huitfeldt har altsaa vistnok fulgt Statholderen paa de Indfald i Sverige og øvrige Krigsforetagender, hvori denne selv eller hans Regiment deltog under Krigen, der, som bekjendt, førtes med veksellende Held og især mod Slutningen uheldig fra Norsk Side og endelig sluttede med Freden til Brømsebro 13. August 1645, hvorved Jemteland og Herjedalen afstodes til Sverige. Oberst ved Livregimentet var Henrik Bjelke, en Fætter i fjerde Led af Tønne Huitfeldt, der selv stod ved Major Ditlev Brockdorffs Compagni af dette Regiment. Han har formodentlig allerede været med paa Indfaldet i Sverige i Juni 1644, der først rettedes mod gamle Lødøse, hvorefter fulgte Vennersborgs Indtagelse og det uheldige Tog til Götheborg, hvorimod dette Regiment muligens ei var med ved Erobringen af Mora Skandse 19. Novbr. s. A. I Begyndelsen af Januar 1645 laa Regimentet ved Hovedkvarteret, Sillerød Prestegaard i Baahuslen, og skulde da sendes mod Karlstad eller Aamaal; nogle Dage senere forefaldt en Træfning mellem Henrik Bjelkes Afdeling og Olaf Stake, der blev slagen og maatte søge til Skovs; senere sloges en Del Rytteri under Iver Bagge tilbage ved Aamaal, og kort derefter blev Johan Wrangel med Uplands Regiment fordrevet ved Kjøbmannebro paa Dal, hvorpaa Tyslands Skandse erobrede efter 3 Timers Fægtning. Henrik Bjelke maatte derimod opgive Beleiringen af Vennersborg, som han tre Gange forgjæves havde forsøgt at tage med Storm. Fra 7. Juli til 22. Decbr. 1644 regnes Regimentet at have underholdt sig selv i Sverige. I Slutningen af Januar 1645 beordredes det at gaa til Halden for at udhvile og recruteret, hvilket nu høiligt tiltrængtes, da Mandskabet næsten uophørligt i 3 Maaneder havde ligget paa Marche i Kulde, Regn og Slud under aaben Himmel og paa besværlige Veie. Ved Magnorbro, paa Halden, ved Baahus, Marstrand og i Vigen angives nu Regimentet under Henrik Bjelkes Commando at være blevet liggende udover Vaaren (Major Brockdorffs Compagni var ved Baahus), medens Statholderen opholdt sig i Danmark for at modtage Instructioner, hvor han selv udtalte om Krigsførelsen, at den var af for liden Betydning til at faa nogen Virkning paa Grund af de ringe Stridskræfter, han raadede over. I Slutningen af Mai vendte han med en Flaade tilbage til Norge og gjorde endnu engang et Indfald i Vester-götland med ca. 9000 Mand, hvor han dog kun leverede nogle Smaatræfninger (Gullberg, Mølndal og Skordal), indtog en Skandse og hindrede Lars Kagges Foretagender mod Baahus Slot. Paa dette Indfald stod Livregimentet m. m. først under Oberst Henrik Bjelkes Commando, men da han i Hannibal Sehesteds Fraværelse ogsaa havde øverste militaire og civile Befaling paa Baahus Slot og i Lenet, commanderede senere Oberst Jørgen Reichwein disse Tropper, der i Juli 1645 laa ved Mora Skandse i den Hensigt at gjenerobre den, efter at den nogen Tid forud var overgivet af Capitain Thomas Leon. I Juli kom Capitain D. Brochdorffs Compagni af Livregimentet igjen ind i Baahus Len fra Halden. Selv tillagde Statholderen disse Foretagender ikke anden Betydning, end at de muligens kunde have nogen Indflydelse paa Fredsbetingelserne. Imidlertid havde Svenskerne faaet betydelige Forstærkninger, og Nordmændene trængtes derfor stadig tilbage og kunde under de i Begyndelsen af August endnu altid forefaldende Smaatræfninger i det væsentlige kun holde sig defensive; dog var en Træfning paa Hisingen 6. August heldig for de Norske Vaaben. Vel afsluttedes

¹ Se Norske Rigsregistrarer VII og VIII, Reg., samt ovenfor S. 61.

Freden til Brømsebro, der dannede Slutningen paa Krigen, 13. August 1645, men før 20. eller 21. August synes Hannibal Sehested ikke at være bleven sikkert vidende herom, og da Ratificationerne først skulde udvexles 13. Septbr., bleve Tropperne foreløbig liggende paa Grændserne, om de end fordeltes noget anderledes end under Krigen. Saaledes skulde Livregimentet henlægges til Baahus, Kongelf og Marstrand, for at ikke de Svenske Officierer, der under Stilstanden maatte komme over til Nordmændene, „skulde finde pjaltede Knegte“. I Septbr. 1645 blev Livregimentet tilskibs ført op til Christiania og enten aftakket eller delvis lagt under de øvrige Agershusiske Regimenter.¹

Med mange af de Officierer, der bleve staaende i sine Stillinger efter Fredsslutningen, delte Tønne Huitfeldt den Skjebne at maatte vente længe paa Udbetalingen af sin Gage. En bevaret Kvittering, dateret Commissariathuset paa Agershus 9. Januar 1647, viser, at han da af Generalcommissarierne i Norge (Nils Lange, Jacob Ulfeld og Peder Wibe) har oppebaaret Gage for 7 Maaneder, fra 1. Octbr. 1645 til 1. Mai 1646, med 87¹/₂ Rdlr. efter en aarlig Gage af 150 Rdlr. Ved denne Leilighed benævnes han Lieutenant, medens den nævnte Løn er hans Fændriksgage, hvorfor 1. Mai 1646 vistnok betegner hans Lieutenants Anciennet. Det hedder i den af Statholder Hannibal Sehested 1. Mai 1647 fra Kjøbenhavn udstedte „Bestalling“, at han har tjent paa 3die Aar for en Fændrik „i denne sidst forleden Feide saa og siden“ under hans Livregiment i Norge, og da han nu begjærer i Fredstid at maatte „forløves at forføie sig paa fremmede Steder i Krigsoccasion at gjøre sig videre qualificeret til Kong. Mai. og disse Rigers Tjeneste og imidlertid nyde Lieutenants Gage“, saa bliver dette ham bevilget „udi Anseen af hans berømmelige Forsæt“ og „med saadan Vilkaar, at han sig paa saadanne Steder skal forføie, hvor noget er at se og lære, og sig saaledes forholde, at man kan have Aarsag hannem i sin Tid videre at befordre“. I Krigstilfælde skal han strax indstille sig „med Tilsagn af videre Avancement efter hans Meriter“. I aarlig Gage som Lieutenant skal han af Generalcommissarierne i Norge oppebære 200 Rdlr. Samme Dag og Sted udgiver han herfor i Eds Sted sin Revers, som han egenhændig underskriver og forseglar med sit Ringsignet, der over Vaabenet bærer Bogstaverne T. H. F.²

13. Decbr. 1648 udgik Kong Frederik III.s Befaling til Hannibal Sehested om fra kommende Nytaar at gjøre rigtig Afregning med dem, der havde faaet Reisepenge for udenlands at gjøre sig videre meriteret og qualificeret til Kongens og Rigernes Tjeneste, samt fremdeles at lade dem disse Penge aarlig udbetale, „saalænge de ere udenlands og flittig efterfølge Krigen, som det sig bør“. Blandt disse vare de 3 Lieutenanter Jørgen Lykke, Tønne Huitfeldt og Henrich Volrath Both, hver med 200 Rdlrs. Gage. I Anledning af Thronskiftet havde Kongen selv udstedt Bestallinger til alle høiere Officierer indtil Majorer; de lavere Grader skulde antages af Statholderen selv efter Fornødenhed.³

Det er for Tiden ikke bekjendt, hvor Tønne Huitfeldt opholdt sig, medens han var i udenlandsk Krigstjeneste, eller hvor længe han var borte, da den Ligprædiken over ham, der uden Tvivl har existeret, formentlig er gaaet tilgrunde ved Ildebrandene paa Elingaard eller Throndstad (1746 og 1752). Paa Grund af den stærke Forbindelse, hvori alle Skov-eiere langs Christianiafjorden stode med Hollænderne, som derhos stadig besøgte det paa Hudrum beliggende Toldsted Sand, hvis Toldoppebørsel Faderen Jakob Huitfeldt havde indehavt, er det vel sandsynligt, at han under sit Udenlandsophold har staaet i Nederlandsk

¹ Til Fremstillingen af Krigens Gang er benyttet Hannibal Sehesteds Copiebog for Aaret 1645 (i Saml. t. det norske Folks Sprog og Hist. II—V), Slange, Christian IV's Historie II, S. 1259 og 1304—7, Jørgen Bjelkes Selvbiografi (udg. af I. A. Fridericia) S. 22—43, Generalkrigscommissær Nils Langes Regnskaber under Krigen i N. Rigsarchiv (Cancelliet) og Rigsregistraturet i Svenske Rigsarch. (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml.).

² N. Rigsarchiv, Bestallinger (bl. Militaircalenderne og i Cancelliarhivet). Dan. Mag. 3 R. V S. 253.

³ N. Rigsregistranter IX S. 178 f.

Krigstjeneste, der havde tiltrukket saa mange andre Danske Adelsmænd. Han maa imidlertid være kommen hjem før 1651, da Kong Frederik III 17. Januar d. A. underretter Lensherren paa Baahus Iver Krabbe og Oberst Johan Fircks om, at han har undt Tønne Huitfeldt det nu ledigtværende Compagni under det Baahusiske Regiment. Ligesaa underrettes Hannibal Sehested 4. Marts s. A. om, at Compagniet sammesteds efter Oberstlieutenant J. I. Wackerbart er forundt „Antoni“ Huitfeldt, og 16. August 1651 meddeles det Hr. Iver Krabbe, „da os elskelige Tønne Huitfeldt, vor Mand, Tjener og bestalter Capitain under det Baahusiske Regiment“, har begjæret at vide, fra hvad Tid hans Besolding skal angaa, at den skal begynde fra den Tid Oberstlieutenant Wackerbart blev aftakket.¹

11. August 1651 kvitterer han i Kjøbenhavn for sin resterende Lieutenants Pension (200 Rdlr.) til 1. Januar 1650 med 203 Rdlr. 1 Ort 8 3.²

Som ansat ved det Baahusiske Regiment har han nu formentlig i flere Aar opholdt sig paa Baahus Slot eller i alle Fald i Lenet, og i denne Tid, saavel som under Hannibalsfeiden, har selvfølgelig Bekjendtskabet med hans Søkendebarn, Fru Margrete Huitfeldt, Thomas Dyres, været fortsat. Skjønt han ikke nævnes som tilstedeværende under Thomas Dyres Sygdom om Høsten 1651, har han dog utvivlsomt bivaanet hans Begravelse i Kongelf Kirke 7. Octbr s. A.

I disse Aar har han kun sjelden besøgt sin Fædrengaard, der imidlertid bestyredes af Søsteren, Jomfru Sophie Huitfeldt, som var hans Medeier. Hun besvarer saaledes fra Throndstad 28. Marts 1653 Fogdens Forespørgsel angaaende Foring og Leding af de samme underliggende Gaarde Ramvig samt østre og vestre Dverby (nu Verby), hvorom hun tidligere har henvist ham til sin Broder, „da han var hjemme“, og paaberaaber sig imidlertid Adelsens Privilegier, der fritager den for disse Afgifter af de Gaarde, den selv bruger. Afkortningen sees ogsaa nævnt i senere Fogedregnskaber.³ — 16. Januar 1653 udgik der kgl. Befaling til Kammerjunker Jørgen Bjelke om i Marts s. A. at nedføre til Danmark 500 Soldater, Halvdelen af Agershusiske og Halvdelen af Baahusiske Regiment, med dertil hørende Officierer. 16. og 22. Februar s. A. gives der Befalinger i samme Anledning, angaaende Lønning, Erstatning for de bortdragende etc. 23. samme Maaned faar Hr. Iver Krabbe Ordre om, at Capitainerne af det Baahusiske Regiment selv skulle svare og kvittere for det Gevær, deres Knegte bekomme, men 24. Februar ændres igjen delvis disse Bestemmelser, og 200 Mand af Baahusiske Regiment faa nu Befaling at besætte Marstrand.⁴ I Slutningen af Marts eller Begyndelsen af April ankom disse Soldater til Kjøbenhavn; thi 6. April 1653 fik Christian Friis Befaling at forskaffe de 250 fra Baahus commanderede og ankomne Folk af Baahusiske Regiment fornøden Over- og Undergevær, da de vare „ubewehret“. ⁵ Senere i 1653 sees Tønne Huitfeldt fremdeles at have opholdt sig i Danmark, idet der 6. Juni udgik kgl. Indbydelse til ham til at overvære den daværende Hofjunker, senere Kantsler og Geheimeraad, Johan Frederik Marschalcks Bryllup med Kantsleren Jens Bjelkes Datter, Jomfru Margrete Bjelke, der da var Dronningens Hofjomfru, hvilket Bryllup holdtes af Kongen paa Kjøbenhavns Slot 19. Juli nævnte Aar. Der udgik Indbydelser til 185 særskilt nævnte Personer af Adelen i begge Riger foruden gifte Fruer og Jomfruer. Tønne Huitfeldt staar blandt Adelen i Skaane.⁶ Ogsaa 1655 henføres han i Fortegnelsen over Adelen i

¹ N. Rigsregistrarer X S. 148, 161 og 257.

² N. Rigsarch., Commissariatsregnskaberne. I Regnsk. af Commissariatshuset paa Agershus 1. Mai 1651—1. Mai 1653 fol. 114 a nævnes ogsaa Betaling af hans „underdanigste Fordring“ paa hans bevilgede Pension efter hosliggende Ordre og hans Kvittering 203 Rdlr. (altsaa formentlig for Aaret 1650—51).

³ Ibid., Agershus Lens Regnskaber 1652—57 (P. No. 157, Hudrum) og 1656—60.

⁴ N. Rigsregistrarer X S. 561 f. og 589—93.

⁵ Danske Rigsarchiv, Sjællandske Tegn. XXXII fol. 513.

⁶ Ibid. fol. 539 b—544 b.

Danmark til Skaane.¹ Om han eiede Gods der, er for Tiden ikke bekjendt. Maaske tør Opholdet i Skaane hidrøre fra den Omstændighed, at han har været commanderet derhen med sit Krigsfolk; 22. Decbr. 1653 fik han i alle Fald Kongebrev om „til videre naadigst Anordning at blive beliggendes og over det Folk commandere, som i vor Kjøbstad Helsingør bliver henlagt“, medens hans Lieutenant skulde forblive hos den Del af hans Folk, som var forskikket til Helsingborg, hvor ogsaa Capitain Carl Brunow skal forblive.² 14. Octbr. 1654 fik den norske Statholder Hr. Iver Krabbe et Kongebrev, at „eftersom os elskelige Tønne Huitfeldt, vor Mand, Tjener og Capitaine under det Baahusiske Regimente“, har begjæret naadigst at „maatte forundes og godtgjøres hans Gage, som hos hans Compagni i Norge kan falde“, nemlig 200 Rdlr. aarlig, fra den Tid han med det commanderede Folk kom til Danmark, saa tilstaaes denne Besolding ham, uanseet hvad han i Danmark har bekommet for den Tjeneste, han der gjør.³

Samme Dag (14. Octbr.) fik han Kongebrev, dat. Flensborghus, at han „paa 6 Ugers Tid maa være forløvet at begive sig til Norge“ for did at opføre sin afgangne Søsters Lig. Siden har han sig „udi sin anbefalede Guarnison igjen at indstille“. ⁴ Enten maa hans Reise ikke være foregaaet strax, eller han maa have faaet Tiden for sin Fraværelse forlænget, thi i Begyndelsen af Aaret 1655 var han hjemme i Norge og har da maaske været betænkt paa snart at kunne tage fast Ophold paa Throndstad, idet „Tønne Huitfeldt til Throndstad Gaard, Kgl. Ms. velbestalter Capitain“, nemlig 13. Marts 1655 fra Vernekloster, Morbroderen Sigvard Gabrielsen Akeleyes Lensresidents, befuldmægtiger Hans Kjeldssen, K. M.s Foged over Verneklosters Len, til paa hans Vegne at besigtige hans Gaard Throndstad og taxere den Brøstfældighed, som kan findes paa Husene og deres Indredning, samt derhos at undersøge Gjærderne tilligemed Throndstad og Dverby Skove med Hensyn til den deri foretagne Hugst af Sagtømmer og anden Last. 7. August nævnte Aar mødte nu paa Throndstad Sorenskriveren over Bragernes Fogderi, Nils Bastiansen (Stabel), med 6 Lagrettesmænd af Hudrum tilligemed Fogdens, Søfren Pederssens, Fuldmægtig Claus Pederssen og Bondelensmanden i Hudrum Størkel Ingelstad m. fl. for at foretage den nævnte Besigtigelse. Istedendfor Fogden over Vernekloster Hans Kjeldssen mødte efter dennes Bemyndigelse, dat. Moss 6. August, Hans Jørgenssen, bosat paa Moss, der fremlagde Tønne Huitfeldts Fuldmagt for Foged Hans Kjeldssen, hvorimod Søsteren Jomfru Sophia Huitfeldt lod fremlægge Indsigelse, dat. 5. August 1655 fra Killingstad paa Hudrum, hvori hun udtalte, at ingen saadan Besigtigelse burde foregaa, før hun eller hendes Fuldmægtig var kaldet til at overvære den, da hun var Medarving til Godset og selv havde brugt samme, hvorfor hun ogsaa lod nedlægge et skriftligt Forbud derimod. Paa den anden Side protesterede Hans Jørgenssen mod, at denne Udflugt gjorde Tønne Huitfeldt nogen Forhindring, eftersom Gaarden høilig tiltrængte Reparation „ved underskedlige Embedsfolk“ (d. e. Haandverkere), før Vinteren paakom, og Tønne Huitfeldt maatte have Besked om Skovens Tilstand, før han kunde befatte sig dermed. De 6 Lagrettesmænd turde ikke paatage sig Besigtigelsen af Skovene, da Jomfru Sophia Huitfeldt ikke dertil var citeret, ligesom de heller ikke vel kunde være flere Dage borte fra sine egne Gaarde under Kornhøsten. At bese og paavise Husenes Brøstfældighed vare de vel istand til, men ikke til at bestemme Bekostningens Størrelse ved deres Istandsættelse, hvortil der

¹ Suhms Saml. t. d. Dan. Hist. 1 R. B. II (2), S. 173.

² Danske Rigsarchiv, Sjællandske Tegn. XXXII fol. 667 b—668. Flere Kongebreve sammesteds fra Novbr. og Decbr. 1653 give Befalinger angaaende de Norske Tropper og deres Indkvartering i Helsingør m. m., uden at Tønne Huitfeldt udtrykkelig nævnes; der angives kun, at de skulle commanderes af en Capitain.

³ N. Rigsregistrarer XI S. 259 f.

⁴ Danske Rigsarchiv, Skaanske Tegnelser VIII fol. 402. Det var Søsteren, Jomfru Margrete Huitfeldt, som da var død.

udfordredes Haandverkere. Besigtigelsen af Bygningerne er af megen Interesse, da den giver en tydelig Forestilling om Bebyggelsen paa en Norsk Herregaard ved Midten af det 17de Aarhundrede. Tilstanden beskrives saaledes: 1) *Fruerstuehuset* var brøstfældigt paa den østre Væg, hvor der nedentil maatte indlægges tre Husestokke; i den nordre Kjælder under samme Hus var en Stok forraadnet tilligemed en Bjælke paa Nordsiden, hvilke begge maatte fornyes, hvorfor Kjælderhalsen udenfor Kjældereren ganske maatte borttages under Arbeidet og siden opbygges paanyt. Paa søndre Ende af samme Hus var den nederste Stok forraadnet og Gulvet i Fruerstuen nedseget, men naar en ny Stok indlægges, kan atter Gulvet hæves. I Forstuekammeret i samme Hus var en Bjælke i den østre Ende ud mod Svalen forraadnet saavel som Vægstokken, hvorpaa den laa, hvorfor Bjælken maa støttes med et Knæ under samme Ende. Svalerne udenfor Husets Indgang vare raadne og maatte fornyes. 2) Et Hus paa Gaarden, som kaldes *Langkammeret*, befindes forraadnet paa nordre Ende, hvor 10 nye Husestokke maa indlægges, Vindskierne paa samme Ende fattes, Skorstenen er udygtig og maa opbygges fra nyt af. I *Barnekammeret* der næst ved ere 11 Stokke forraadnede i den vestre Væg og 2 Laftestokke paa den nordre Ende, hvorhos en Vindski fattes; paa østre Side af samme Hus ere 2 Laftestokke forraadnede og ligesaa paa søndre Side, hvilket alt maa gjøres af nyt. Skorstenen sammesteds er udygtig og maa bygges ny. 3) I den *gamle Fruerstue* ere Væggene af Regn for største Delen forraadnede, saa Huset er ubrugeligt, dog kan Taget nogenledes bruges til at hjælpe paa en anden Bygning; et af Vinduerne er ganske borte, i et andet fattes 10 Ruder og „en ny Vindue Boffue“. Dørene med de nødvendige Jern ere tilstede, men Svalerne ganske udygtige. 4) I *Borgestue-Bygningen* maa 2 Stokke i den søndre Væg samt hele Gulvet i samme Hus indlægges fra nyt af; ligesaa Renderne over Svalerne samt de 2 stakkede Render over Porter inde ved Borgegaarden. 5) I *Bryggerhuset* og *Fadeburet*, der staa under et Tag, maa indlægges en Laftestok under Huset, da den gamle er forraadnet. Derhos ere og begge Bagerovne i Bryggerhuset nedfaldne og fordærvede og maa opbygges fra nyt. Renden langs den foran Huset staaende Svale saavel som Svilen derunder er forraadnet og maa gjøres fra nyt af. 6) *Plankeverket* foran Gaarden er ganske udygtigt, hvad Stolper og Fodstykker angaar, men en Part af Bordene kunne bruges paanyt. 7) *Stalden* i Ladegaarden befandtes dygtig undtagen Taget paa østre Side, der var tækket med Hon, hvor der tiltrængtes Spaantag isteden. I Laden næst ved Stalden var en Laftestok paa den østre Side forraadnet, hvor en ny maatte indlægges, og de over samme Lades Porter liggende to Render maatte ligeledes ombyttes med nye. 8) Ved Besigtigelsen af et Par gamle *Lader* fandtes en Part af Underlaaven paa den søndre Side at være udskreden, hvorfor Væggen her maa indveies; under den søndre Lade maatte en forraadnet Laftestok ombyttes med en ny. Broen til samme Lade var udygtig og maatte opbygges fra nyt af. 9) *Fæhuset* var brugeligt en Tidlang, naar en nedraadnet Laftestok paa den vestre Ende blev fornyet. 10) Hvad der af *Skigaarden* var staaende var delvis brugeligt; hvad der var udygtigt antoges at udgjøre omtrent 8 Maal.¹

En større Reparation af Gaardens Bygninger har nu eller noget senere formentlig fundet Sted og vistnok ogsaa nogen Nybygning eller Ombygning af det egentlige Beboelseshus, thi 1745 angiver Sognepresten paa Hudrum, Abraham Flinthoug, at den daværende Hovedbygning paa Throndstad, der var bygget af Tømmer, skal være opført af Oberst Tønne Huitfeldt.

I Slutningen af Juli 1655 omtales et Norsk Compagni Soldater (110 Mand) som liggende i Helsingborg. Om Tønne Huitfeldt har commanderet disse Folk er ikke for Tiden bekjendt. Senere paa Aaret nævnes Norske Baadsmænd liggende der.²

¹ Originaldocument af 7. August 1655 paa Papir i Norske Rigsarchiv, Yngre Diplomsamling, uden Tvivl hidrørende fra Throndstad.

² Danske Rigsarchiv, Skaanske Tegnelser.

12. Mai 1657 sluttedes paa Throndstad en Overenskomst mellem Tønne Huitfeldt til Throndstad og hans Søster, Jomfru Sophia Huitfeldt til Killingstad, angaaende Arven efter deres Fader, Jakob Huitfeldt til Throndstad, og deres afdøde Søster, Jomfru Margrete Huitfeldt, i Overvær af deres Morbroder Sigvard Gabrielsen Akeleye til Kambo, K. M.s Befalingsmand over Verneklosters Len, og Vincents Bildt til Nes, K. M.s Befalingsmand over Tønsberg Len. Tønne Huitfeldt beholdt Hovedgaarden Throndstad Gaard tilligemed $\frac{1}{2}$ Skippund Salt i Ramvig og begge Dverby-Gaarde samt Duestad med tilliggende Sauger og Kverne, Skov og Mark, medens Jomfru Sophia Huitfeldt skulde have 3 Skippund i Ramvig samt det Nordenfjeldske Gods (Spaanheim m. m. i Hardanger Len), som Jomfru Margrete Huitfeldt havde eiet. Ligesaa enedes de om Delingen af Løsøre efter Faderen og Søsteren og toge hver sin Del til sig.¹ Da Arv efter Moderen ikke nævnes, maa hun vel antages at have levet endda.

Imidlertid vare Forberedelser og Rustninger til den kort efter erklærede Krig allerede paabegyndte. 22. Januar 1657 paalagdes det Tønne Huitfeldt at hverve 40 Mand i Skaane for at completere sit Compagni, hvortil han skulde modtage 160 Rdlr. af den skaanske Landkiste. Compagniet skulde udgjøre 200 Mand. 29. Januar udgik Ordre til, at de nævnte 40 Mand skulde indkvarteres i Helsingborg og betales af samme Kiste. Hans Capitainsgage 1. Mai 1656—1. Mai 1657 betales derimod fra Baahus.² 13. April fik han Bestalling som Oberstlieutenant over det Folk, som fra Norge til Kjøbenhavn ankommendes vorder.³ Han har saaledes aldrig indehavt Majors Grad.

29. April (fra Kjøbenhavn) paalægger Kongen ham at lade det norske Folk (3: Krigsfolk), „som anbefalet er fra vort Rige Norge at hidnedkomme, tilligemed det, som her nu allerede er, fordele udi fire Compagnier og siden dennem samtligen flittig exercere lade ved fornødne Officierer, som han selv dertil haver at antage“, og som skulde blive underholdte paa den samme Maner som andre Officierer efter den derom gjorte Anordning.⁴ Samme Dag udgik der kgl. Befaling til Hr. Ove Gedde og Christen Scheel „om det fra Norge kommende Folks Underhold“, idet der paalagdes dem at sørge for, at de Officierer, som af Tønne Huitfeldt antages til det Norske Folk, blive tracterede og underholdte lige ved andre Officierer tilfods.⁵

5. Mai 1657 anvises der ham 600 Musqveter ved Kjøbenhavns Tøihus, og 27. Mai paalægger Kongen (fra Kjøbenhavn) Eiler Jenssen (Wisborg), Major paa Bergenhus, at overlevere til „os elskelige“ Tønne Huitfeldt de 93 Musqveter med Bandelerer, som han med sig havde nedført fra Bergen.⁶

I October og November 1657 var Oberstlieutenant Tønne Huitfeldt med sine Folk commanderet paa Flaaden, der krydsede foran Wismar. Han sendtes af Admiral Henrik Bjelke til Rigens Raad for at berette, at Flaaden ikke uden Ruin af Skibe og Mandskab længer kan holde Søen, hvilken Meddelelse strax sendtes til Kongen i Fyn.⁷ Det maa være i Anledning af denne Sendelse, han 1. Novbr. blev sat i Land paa Lolland for at reise til Kjøbenhavn.⁸ Han kom imidlertid snart tilbage til Flaaden, thi 17. s. M. commanderedes

¹ N. Rigsarchiv, Fogedregnskaber for Hudrum, Eger, Lier etc. 1714.

² Danske Rigsarchiv, Skaanske Tegnelse IX. — Baahus Lens Regnskaber.

³ Ibid., Bestallingsprotokol 1657—60.

⁴ Ibid., Skaanske Tegnelse IX fol. 29.

⁵ Ibid., Sjællandske Tegnelse XXXIV fol. 42.

⁶ Ibid XXXIV fol. 75. Derimod paalægges det 11. Juni 1657 Hr. Axel Urup at henvise „det Norske Folk under Capitain Lucas Iversens Compagni“, der var kommet til Kjøbenhavn, til Hr. Henrik Bjelke. (Skaanske Tegn. XIV (IX?) fol. 52).

⁷ Ibid., Dan. Kongers Hist. 121—40. (Meddelt af Oberstlieutn. Hirsch).

⁸ Dan. Mag. 5 R. III S. 129.

han atter i Land med Mandskab til Beskyttelse for Fru Anna Elisabeth von der Gröben paa Orebygaard i Lolland, Enke efter den nylig afdøde Flemming Ulfeld.¹ 15. Decbr. 1657 var han imidlertid atter i Kjøbenhavn, da han fra Bremerholm bevidner, at tilsammen 104 Soldater i Juni Maaned s. A. (i Norge) ere komne ombord paa to Hollandske Skibe, T'Rathus og De Børk, blevne bespiste der og atter komne fra Borde (i Kjøbenhavn).² — 23. Decbr. s. A. skal der til ham udleveres 800 Par Sko og ligesaa mange Strømper, foruden de 800 Klædnings til de norske Soldater.³

Den i Februar 1657 i Odense besluttede Krig var 1. Juni bleven erklæret fra Dansk Side, og efter at have forladt Polen stod Carl Gustav allerede i Slutningen af Juli ved Holstens Grændser. I Løbet af Høsten og Vinteren blev han Herre over Hertugdømmerne, Jylland og Fyn, og den 11. Februar 1658 steg han, efter sin berømte Marche over Isen, iland ved Vordingborg; 26. Februar sluttedes den haarde Fred i Roskilde, der dog ikke tilfredsstillede Carl Gustav, og som derfor atter blev brudt i August samme Aar.

I Mellemtiden, nemlig 26. April 1658, paalægger Kong Frederik III Rentemesterne at lade Skriveren paa det kongelige Klædekammer, Baltazar Seckman, levere „os elskelige Tønne Huitfeldt etc.“ til de Norske Soldater af de Skjorter, Sko og Strømper, som ere komne fra Halsted Kloster og Nykjøbing Lene, 600 af hvert Slags.⁴ 15. Mai 1658 er Tønne Huitfeldt i Kjøbenhavn, da han faar Befaling til at modtage 420 Par Sko til sine Folk.⁵

Som det synes, maa Tønne Huitfeldt allerede under dette første fiendtlige Indfald have faaet Fordringer paa Kronen eller paa nogen Maade have indlagt sig Fortjenester, da han om Sommeren 1658 erhoder et Len i Norge. 1. Juli underretter nemlig Kongen ham om, at han vil forlene ham med Idde og Marker Lene fra Philippi Jacobi Dag (1. Mai) samme Aar.⁶ 3. Juli s. A. udgik kgl. Befaling til Daniel Bildt Ottesen til Hafslund og Knud Schinkel til Thom, at levere Tønne Huitfeldt til „Tromstad“ Idde og Marker Lene med Inventarium, Breve, Registerne, Jordebøger etc. samt besigtige Bygningen paa Lensresidentens tilligemed Skovene, der ligge til Lenet, og give det alt klart beskrevet fra sig. Samme Dag udgik ogsaa Følgebrevet til Bønderne i Idde og Marker at svare Tønne Huitfeldt.⁷ Først 6. Juli 1658 er selve Lensbrevet dateret, hvorved Kongen „for Troskab og villig Tjeneste, som os elskelige Tønne Huitfeldt til ‚Tromstad‘, vor Mand og Tjener, os og Riget hertil gjort og bevist haver og herefter os og Riget gjøre og bevise maa og skal“, forlener ham med Idde og Marker Skibreder, „kvit og fri foruden nogen Afgift, indtil saalænge vi anderledes derom tilsigendes vorder“. Han skal gjøre aarligt Regnskab for Told og Zise (o: Accise) samt Vrag og tjene Kongen med en gerust Hest af Lenet, inden Riget paa hans egen og uden Riget paa Kongens Bekostning, samt have godt Opsyn med Kronens Jord og Eiendom, holde Bønderne ved Norges Lov, Skjel og Ret, ei besvære dem med nye Paalæg etc. efter den sædvanlige Formular for Lensbrevene. Regnskabet skal begynde fra Philippi Jacobi Dag (1. Mai) 1658.⁸ — 8. Juli s. A. udgik kgl. Befaling til Lenenes hidtilværende Indehaver, Johan Christopher v. Kørbitz, om at overlevere dem til Tønne Huitfeldt, som havde erholdt dem fra Philippi Jacobi Dag.⁹ 10. Juli 1658 fik Tønne Huitfeldt kgl. Befaling til at betale

¹ Dan. Mag. 5 R. III S. 132.

² Danske Rigsarchiv, Afregn. eller Docum. ang. Fordringer til Kongen c. 1603—73. Pk. H. 126, Henrik Willumsen Rosenvinges Afregn. (Meddelt af Cand. mag. F. Jessen).

³ Kjøbenhavns Raadstueprotok. 1657 fol. 82. (Meddelt af Oberstlieutn. Hirsch).

⁴ Danske Rigsarchiv, Sjællandske Tegnelse XXXIV fol. 511 b—512.

⁵ Ibid., Sjællandske Tegnelse ved nævnte Dag. Meddelt af Oberstlt. Hirsch.

⁶ Ibid., N. Tegn. 1657—60 X fol. 107.

⁷ Ibid., N. Reg. 1657—60 X fol. 78.

⁸ Ibid. fol. 105—6. Lensbrevet er trykt i Budstikken VI (1825), S. 661 ff. (ved J. Chr. Berg).

⁹ Ibid., N. Tegn. 1657—60 X fol. 108 a.

Johan Christopher v. Kørbitz 456 Rdlr. 3 Ort 8 ß, hvilke denne tilforn havde udgivet af Idde og Marker.¹ — I Juli (mellem 5. og 8.) 1658 udfærdigedes der ogsaa et Fuldmagtsbrev for Brostrup Gedde og Tønne Huitfeldt til at fastsætte Grændseskjellet mellem Agershus Len og det i Roskildefreden til Sverige afstaaede Baahus Len og i det hele mellem dette Len og hvad Kongen beholder, hvorfor de som Commissarier erholde Fuldmagt til at besigte, skille og justere alle Grændser, Skjel og Trætter mellem de to Riger, og hvad de saaledes fastsætte, vil Kongen uryggeligen overholde, ligesom han det selv havde gjort.² Paa Grund af den kort efter paanyt udbrydende Krig er imidlertid denne Foranstaltning ikke bleven iverksat; dog fik Tønne Huitfeldt i 1660 og 1661 atter Befatning med denne Sag. — 2. August 1658 fik den Norske Statholder Hr. Nils Trolle Paalæg om at erklære sig angaaende en Del Gaarde paa Hudrum, som Tønne Huitfeldt begjærede i Betaling,³ formentlig for Udlæg under Krigen. Ogsaa denne Sag er utvivlsomt bleven standset ved den paanyt begyndende Krig og blev først bragt til Ende i Aaret 1662.

Da Krigen atter udbrød i August 1658 og Carl Gustav gjorde sit nye Anfald paa Sjælland, var Tønne Huitfeldt med sine Nordmænd endnu i Kjøbenhavn og vides netop da at have boet hos Sophia, salig Johan Deklers.⁴ Han kom saaledes til at overvære Begyndelsen af den langvarige og haarde Beleiring 1658—60, hvor han vistnok høstede en Erfaring, der kom ham tilgode under Haldens Beleiring i de to følgende Aar.

Et Kongebrev af 10. August 1658 lovede det Norske Folk (s: Krigsfolk) i Kjøbenhavn, som holdt sig vel mod Fienden, Frigaarde eller andre Beneficier, naar der atter blev Fred. Formentlig var altsaa det med Morgenstjerner⁵ forsynede Norske Compagni, der udmærkede sig ved Generaludfaldet 23. August, af disse Folk, der tilligemed Gjønger og Vendelboer hørte til Livregimentet, som commanderedes af Oberst Friderich Ahlefeldt, og hvorved den tapre Nils Rosenkrantz til Stougaard var Oberstlieutenant.⁶

Kort efter denne Begivenhed truedes de Tønne Huitfeldt nylig overdragne Lene Idde og Marker med en alvorlig Fare ved et Svensk Indfald i September 1658. Temmelig uventet viste Generallieutenant Harald Stake sig paa Norsk Grund 13. Septbr. 1658 i Spidsen for en angivelig ca. 2 à 3000 Mand stærk Afdeling, bestaaende af 8 Compagnier Ryttere, 3 Compagnier Dragoner og 3 Compagnier tilfods, og slog om Aftenen Leir ved Idde Prestegaard for at lade sit Folk hvile ud til den følgende Dag og derpaa besætte det lille, næsten ubefæstede Ladested Halden. Efter at man her havde faaet Underretning om Fiendens Forehavende, arbejdede Borgerskabet under Kjøbmanden Peder Olsen Nordmand, som Statholder Nils Trolle havde beskikket til Tønne Huitfeldts Fuldmægtig i Lenet, og Svogeren Matthias Bjørn, Tolder i Svinesund, i Forening med den lille tilstedeværende Grændsevagt paa 200 Mand hele Natten igjennem ivrigt paa at befæste Stedet og fik efter Budsendelse til Frederikstad et Hjælpecorps paa 300 Mand under Oberst Otte Schade og Oberstlieutenant Ditlev Brockdorff, hvortil endnu den følgende Dag kom et Par Compagnier. Denne Militairstyrke i Forening med Borgerskabet og en Del af de omboende Bønder lykkedes det den følgende

¹ Danske Rigsarchiv, N. Tegn. 1657—60 X fol. 109.

² Ibid., Svenske Acta, VIII fol. 130 f. (Meddelt af Cand. mag. F. Jessen).

³ Ibid., N. Tegn. 1657—60 X fol. 115 b—116 a.

⁴ Ibid., Mandtal over Kjøbenhavns og Christianshavns Indbyggere 1659—60. Meddelt af Oberstlieutenant Hirsch.

⁵ 100 Morgenstjerner og 800 Gehager befaledes 28. Marts 1653 sendte til Baahus Fæstnings Fornødenhed. Danske Rigsarchiv, Sjæll. Tegn. XXXII fol. 510.

⁶ R. Nyerup, Efterretn. om K. Frederik III, S. 82 og 108 f. Hofmans Efterretn. om Dan. Adelsmænd II, S. 105 f. Dansk Biografisk Lexikon I, S. 135. Rothe, Brave Danske Mænds og Kvinders berømmelige Eftermæle I, S. 367—407 efter N. Rosenkrantz's Ligpr. ved Mag. Nils Henriksen Tistorf.

Dag, 14. Septbr., at forhindre Svenskerne fra at indtage Halden, hvorefter de for denne Gang atter forlode det Søndenfjeldske Norge.¹

Nogen Underretning om dette fiendtlige Indfald i hans Len har Tønne Huitfeldt maaske neppe erholdt i Kjøbenhavn, før den hollandske Flaade hævede den Svenske Blokade i de sidste Dage af October, og han har da vel baade selv ønsket og ogsaa faaet Tilladelse eller Befaling til at begive sig til sit Len, hvor han sandsynligvis er ankommen i Slutningen af November eller Begyndelsen af December 1658, medens det endnu var muligt tilsøs at forlade den fra Landsiden fremdeles beleirede By. Mod Slutningen af Aaret vare imidlertid atter „alle Veier og Passer til Lands og Vands endnu saa belagte, at man ingen Bud kan faa til Hans Kgl. Mait. at fornemme H. K. Ms. naadigste Disposition“, hvorfor Statholder Nils Trolle, da der „nøvdendigen behøves udi saadan Tid flere Commissarier her Synden-fjelds og særdeles her udi Agershus samt Smaalenene og ellers overalt østen Fjords“, af egen Magtfuldkommenhed antog „erlig og velbiurdig Mand, Tønne Huitfeldt til Throndstad Gaard og Kgl. Mts. Befalingsmand over Idde og Marker Len, at være Commissarius her Synden-fjelds og særdeles her udi Agershus samt Smaalenene og andensteds, hvor som helst han til Hs. Mts. Tjeneste gjøres behov, der sammesteds forestaa Udskrivelserne, hvor Lensherrerne ikke ere tilstede, Munstringerne, Proviant, Ammunition, og hvad andet derved hører, som paabiudes og hannem ellers befalet vorder, dermed flittig Indseende haver, at det betiden fremforskaffes, hvor det behøves og henordineres“; herfor skulde han aarlig nyde 800 Rdlr.: „paa sig selv, sine Tjenere og Heste af Contributionerne her Synden-fjelds“. Udnævnelsen er dateret Agershus 3. Januar 1659² og var foranlediget ved Underretningen om de Rustninger, der foretoges i Sverige, og som nu, da Baahuslen var i Svensk Besiddelse, med Sikkerhed kunde forudsees at maatte gjælde Tønne Huitfeldts Len og specielt Halden, der laa paa et saa stærkt udsat Sted og allerede engang havde været Gjenstand for et mislykket Angreb, som man forestillede sig, at den Svenske Anfører ønskede at hævne. Siden sidste Anfald vare nogle smaa Befæstningsarbejder foretagne, idet et Par mindre Redouter vare opførte paa Fjeldene i Nærheden af Halden; derhos laa paa Bjerget, hvor siden Taarnet paa Frederikssten blev bygget, en tidligere (i Hannibalsfeiden) anlagt liden Skandse af løse Stene, kaldet Creetzensten efter Anlæggeren Oberst B. Creetz.³ Da der i længere Tid havde hersket en stærk Frost, drog Harald Stake med et Corps, der angives at have været 4 à 5000 Mand stærkt, og medførende 14 Kanoner, i Slutningen af Januar 1659 over den tilfrosne Singlefjord og gik tidlig om Morgenen 2. Februar i Land i Skebergkilen. Efter at have plyndret et Par Kirker og Prestegaarde samt Daniel Ottesen Bildts Gaard Hafslund og standset et Par Dage i Nærheden af Frederiksstad, vendte han sig mod Halden og tog Kvarter paa Jomfru Mette Bildts Gaard Lundestad et kort Stykke derfra. Da Fiendens Indfald var blevet bekjendt, havde man paa Halden foretaget yderligere Befæstninger, idet der saa vel mod Nord langs Elven som mod Syd langs Søen var opført en lav Vold af Stokke og Granbuske samt gjort brede og lange Vaager i Isen foran disse; Feldtvagter bleve udstillede paa forskellige Steder i Omegnen. Den i Byen værende Styrke paa

¹ Saga, udg. af J. S. Munch, I S. 79—81. Johannes Schrøders Beskr. over Friderichshald S. 15—18. Jonas Rist, Fridrichshalds Ære-Krands i Dansk Museum 1782, I S. 646—51. N. Nicolaysen, Norske Magasin II S. 438—41. J. A. Frantzen, Gjenlyd af Dan. og Norske Søheltes og andre Krigeres Tapperhed S. 237—41. L. Holberg, Dannemarks Riges Hist. III (3. Opl.) S. 411 ff. H. P. S. Krag, Kort Underretning om Frederikshalds By S. 19 ff. Generallieutn. Jørgen Bjelkes Selvbiogr., udg. af I. A. Fridericia, S. 123 f., hvor Angrebet paa Halden sættes til 17. September.

² Original paa Papir med Nils Trolles egenhændige Underskrift og Segl i Norske Rigsarchiv, Yngre Dipl. Saml. Jfr. Dan. Mag. 5 R. III S. 264.

³ N. Rigsarch., Rigans Raads Relat. om Commissar. Regnsk. 1644—45 under No. 671 (Protokol afg. fra Sv. Rigsarchiv).

henved 2000 Mand commanderedes af Generallieutenant Jørgen Bjelke, Gouverneuren (eller Lensherren) Tønne Huitfeldt og Oberst Fr. O. Budde samt Majorerne Johan Forbus og Peder Olsen Nordmand, der Aaret forud havde erholdt denne Stilling ved Landfolket. Efter en forgæves Opfordring til Overgivelse om Morgenen og en Skjærmydsel mellem Jørgen Bjelke med sit Rytteri og et Svensk Parti, der havde angrebet hans Feldtvagt paa Rødsbjerget, og som blev slaaget tilbage, rykkede Svenskerne ved Middagstid 4. Februar frem fra Lundestad, hvor sidste Nattekvarter havde været, og ordnede sig paa Isen. Den paa Nordsiden af Elven værende Norske Styrke under Jørgen Bjelke maatte søge sin Tilflugt bag Befæstningerne paa Sydsiden af samme (Bysiden) og trak sig langsomt over den temmelig lange Bro efter at have stukket de paa Nordsiden liggende Bygninger i Brand for at berøve Fienden Tilhold i eller bag disse. Svenskerne vare Nordmændene saa nær i Hælene, at de allerede vare ved den midt paa Broen staaende Svingel eller Spanske Rytter, da disse droge ind ad Portaabningen. Først da aabnede Nordmændene sin Ild, og et meget betydeligt Mandefald paa Broen blev Følgen heraf, idet der stadig rykkede nye Folk efter i den Tro, at de forreste vare trængte ind i Byen. Foruden døde og saarede faldt derfor ogsaa mange friske Folk i Elven og druknede, og da Svenskerne endelig ved Mørkets Frembrud maatte trække sig tilbage uden at have kunnet forcere Indgangen til Byen, laa Broen dækket med Lig, af hvilke kun de færreste kunde medtages; nogle, formentlig Officierer, bleve nedlagte i Gerlof Nettelhorsts murede Gravsted i den nærliggende Bergs Kirke, andre kastedes paa Ilden i Nordsidens brændende Bygninger, hvis Røg og Ild i høi Grad besværliggjorde Tilbægetoget, og atter andre bleve stukne under Isen paa Elven. Fra Norsk Side ansloges Svenskernes Tab lige indtil mellem 6 à 700 Mand,¹ medens kun 14 Nordmænd siges faldne, deriblandt Oberstlieutenant Otto Urne og en Capitainlieutenant; en Fændrik blev fangen og Oberstlieutenant Christian Lemvig skudt ved Munden. Svenskerne havde ogsaa længe med 3 Kanoner beskudt Halden fra Sauøen søndenfor Byen, uden at dette gjorde nogen nævneværdig Skade, hvorfor de paa denne Kant posterede Folk snart droges over til den anden Side ved Elven for at deltage i Kampen mod den her fremtrængende Fiende, der forblev ved Nordsidens brændte Huse lige til Kl. 2 om Natten, da man trak sig tilbage til Lundestad med Trudsel om snarlig Gjenkomst. Vel viste Svenskerne sig ud paa Dagen 5. Februar igjen for Halden uden dog at gjøre noget nyt Angreb og droge den 7. Febr. igjen tilbage til sit eget Land, saa at ogsaa dette Anfald, ligesom det forrige, kun stod paa en Dag og var ledsaget af samme Held for de Norske Forsvarere som hint, hvortil meget bidrog det Tøveir, som ved Svenskernes Ankomst havde afløst den stærke Frost, der i nogen Tid havde lagt en fuldstændig Isbro over alle Søer, Sunde og Elve og i høi Grad lettet den angribende Hær Indfaldet i Landet.²

¹ Jørgen Bjelkes Angivelse i hans Selvbiografi (udg. af I. A. Fridericia) S. 135 af 16 à 1800 saarede maa være overdreven, hvis den ikke blot er en Feilskrift for 6 à 800.

² Se J. S. Munch, *Saga I* S. 93—98. Schrøders Beskr. over Friderichshald S. 18—24. J. Rist, *Friderichshalds Ære-Krands i Dansk Museum* 1782, S. 651—57. J. A. Frantzen, *Gjenlyd af Dan. og Norske Søheltes og andre Krigeres Tapperhed* S. 442—47. R. Nyerup, *Efterretn. om K. Frederik III* S. 225—27. Generallieutn. Jørgen Bjelkes *Selvbiografi* (udg. af I. A. Fridericia) S. 133—35. N. Nicolaysen, *Norske Magasin II* S. 441—43. L. Holberg, *Dannemarks Riges Hist. III* (3. Opl.) S. 413 f. Krag, *Underretn. om Frederikshalds By* S. 21—24. Af disse Kilder angiver Schrøder (og efter ham Nyerup og Krag samt *Topographisk Journal I* 4. H. S. 22) rigtig, at Tønne Huitfeldt var tilstede i Byen under Beleiringen, hvorimod Rist S. 648, Holberg S. 416 og *Norske Mag. II* S. 440 og 445 berette, at han endnu var i Danmark, hvilken urigtige Angivelse formentlig er fremkommen derved, at Generaludfaldet 23. Aug. 1658 forvexles med Generalstormen 10.—11. Febr. 1659. Naar det endvidere i de sidstnævnte Kilder hedder, at han kom hjem fra Danmark om Sommeren 1659, kan dette maaske forholde sig rigtig under Forudsætning af, at han har været der igjen efter Beleiringen 1659, men dette er hidtil ikke bekjendt. I Modsætning hertil lader en Beretning i et Manuskript i Univ. Bibl. (No. 537 in fol.) urigtigt Tønne Huitfeldt være nærværende allerede ved Anfaldet i 1658. Den i C. C. Gjørwells „*Den Svenska Mercurius*“ for Janr. 1757 S. 449

Nogle Spor af Tønne Huitfeldts Virksomhed som Commissarius i de nærmeste Dage før og efter Beleiringsdagen ere bevarede i det Danske Rigsarchiv,¹ hvor der findes Requisitioner fra ham paa Hø og Havre fra Thorshof (Those) og Hestes Underholdning sammesteds, daterede Halden 23., 24. og 28. Januar, 18. og 22. Februar samt 8. Marts 1659. I det Norske Rigsarchiv² findes et Brev fra ham, dat. Halden 12. Febr. 1659, hvori det hedder: „Eftersom man fornåm, at Fienden med sin Armee jo nærmere og nærmere hid avanceret og siutes, som og siden skede, Steden at bloqvære, da haver man til de her indeværende Rytters og Dragoners Hesters Underholding været forarsaget udi Commissarii Nils Hansens³ Fraværelse at tilgribe al hvis Avling af Korn, Hø og Halm, der fandtes paa hans Avlsgaard Eskevig, som og udi en Hast er bleven hidført og i forberørte Maader medgaaet, efterdi der ellers ingen Middel fandtes andensteds til noget sligt at bekomme, formedelst det os af Fienden var forment“. Nils Hansens Folk paa Gaarden have under Ed ansat det utærskede Korn til over 60 Tønder, som med Hø og Halm mindst maa taxeres for 195 Rdlr., uberegnet Skaden paa hans „Creatur, som derover blev ødelagt“. Da det er skeet til Kongens og Rigets Tjeneste, tvivler Tønne Huitfeldt ikke paa, at Generalkrigscommissarien jo vil erstatte Tabet, hvilket ogsaa af Nils Hansen Mengs Kvittering, dat. Halden 20. Februar 1659, sees at være skeet. — 17. Octbr. 1659 har Tønne Huitfeldt „til Thrundstad Gaard, Kgl. Ms. bestalter Landcommissarius og Befalingsmand over Idde og Marker Lene“, fra Halden kvitteret Generalkrigscommissaren, velbr. Knud Schinkel til Thom, for 200 Rdlr. af sin Besolding.⁴

Ved den tredie Beleiring af Halden, der varede i 6 Uger, fra 13. Januar til 23. Februar 1660, var Tønne Huitfeldt øverstbefalende i Byen, hvortil han allerede om Sommeren 1659 var bleven beskikket. Generallieutenant Jørgen Bjelke, der Juleaften 1659 fra Baahuslen var kommen til Halden, forfulgt af General Stake, havde allerede 11. Januar 1660 igjen forladt Stedet for at skaffe flere Krigsfolk til Hjælp og kom først tilbage et Par Dage efter Beleiringens Ophævelse. Natten før sin Afreise havde han i Forening med Overcommandanten Tønne Huitfeldt og Oberstlieutenant Jost v. Howen redet over Iddefjorden paa Isen for at undersøge den Svenske Leir og bedømme Armeens Styrke. Siden det forrige Anfald vare under Tønne Huitfeldts Ledelse en Del Befæstningsarbejder foretagne: Byen var bleven omgivet med et Palissadeverk, hvortil dens Borgere havde skjænket Materialierne; Kirken, der laa udenfor Palissaderne, blev nedtagen 14. Januar og Tømmeret anvendt til et lidet Batteri med 4 Kanoner paa samme Sted under Beleiringen, men siden atter benyttet ved Kirkens Gjenopførelse.⁵ Blokhuse af Tømmer og Redouter med Brystverker samt Batterier vare lagte ovenpaa og under Klipperne.⁶ Den største Skandse havde 16 Jernkanoner af forskjellig Beskaffenhed, de 2 Blokhuse hver 4. En Svensk Beretning omtaler ikke mindre end 11 Skandser. De paa Nordsiden af Elven gjenstaaende Huse bleve samtidig afbrændte

efter Harald Stakes Personalier af A. A. Stiernman meddelte Beretning om Angrebet paa Halden synes temmelig overdreven med Hensyn til Nordmændenes Tab. — I et Brev af 16. Febr. befaler Carl Gustav, at Besætningen paa Halden, som han haaber fangen, skal sendes til Helsingborg for at recrutere hans egne Tropper. (Svenske Rigsarchiv, Riks-Registraturen, 1659).

¹ Afregninger eller Documenter angaaende Fordringer til Kongen ca. 1603—1673 Pk. E. 9. (Fru Else Fris's Fordring hos Kongen, meddelt af Cand. mag. F. Jessen). Hun var Enke efter Oberstlieutenant Vincents Bildt til Nes og Thorshof († 1658).

² Statholderskabets Ældre Archiv.

³ Af Familien Meng og Svigerfader til Major Peder Olsen Nordmand og Tolderen Matthias Bjørn. Han var en rig Handelsmand paa Halden og døde 1676 som Præsident paa Frederikshald.

⁴ N. Rigsarch., Personalia. Huitfeldt.

⁵ Schrøders Beskr. over Friderichshald S. 25. 14. Februar maa der utvivlsomt være en Feil for 14. Januar.

⁶ Danske Rigsarchiv, Jørgen Bjelkes Indberetning om Krigen, dat. 2. Mai 1667. (Kabinetsarch.)

for ei at give Fienderne noget Tilhold. Den øverste Commando over Tropperne, der angives til 2000 Mand, havde Jørgen Bjelke overdraget til Tønne Huitfeldt og sat Oberstlieutenant Jost v. Howen af Oplandske Regiment til Byens Commandant. Oberst Otto Frederik Budde, der havde staaet ved Veden Gaard, skulde som Reserve varetage Posterne inden Byen; af andre Officierer vare i Byen Oberstlieutenant Jacob Due af Bergenhusiske Regiment samt Majorerne Christian Nilsen Holberg (Ludvig Holbergs Fader) og den ovenfor nævnte Peder Olsen Nordmand. Oberstlieutenant Christian Lemvig stod ved Passet mod Eskevig. I det hele efterlod Jørgen Bjelke i Byen 16 Compagnier tilfods og 30 Dragoner samt Stykmajoren ved Artilleriet Jens Pedersen. Den i Baahuslen sammendragne Svenske Arme, der angives at have udgjort 9000¹ Mand, og som commanderedes af Feldtmarskalken, Grev Lars Kagge, Generallieutenanten af Cavalleriet Harald Stake og Generalfeldttøimester Gustaf Horn, satte sig 12. Januar 1660 i Bevægelse, idet Rytteriet gik forbi Rishagen i Id og til Asak Annex, hvor det fordrev og dræbte en Del Norsk Cavalleri og derpaa slog Leir. Den følgende Dag kom Artilleriet under Gustaf Horn med 9 Kanoner og 2 Fyrmortere² samt Fodfolket fra Helle paa Viksiden og gik over Isen til Ystehedkilen, hvor Fienden gik i Land i Nærheden af Id Prestegaard og passerede forbi Halden over Iddesletten til Bjørnstad, idet der udspreddes, at Angrebet først skulde gjælde Agershus; men allerede samme Aften kom en Trompeter med Opfordring fra Lars Kagge til Jørgen Bjelke, som antoges at være i Byen, om sammes Overgivelse. Brevet aabnedes af Tønne Huitfeldt som øverstbefalende og efter at have holdt Krigsraad med de høieste Officierer, lod han Trompeteren mundtlig svare ved Majorerne Chr. Holberg og Peder Nordmand, at de ikke kunde forsvare for sin Konge og Herre at give sig saa let, da de havde godt Mandskab og alle Fornødenheder inde; de vilde derfor forsvare sig til sidste Mand og vidste Svensken intet andet til Tjeneste end Krudt og Lod, hvormed de agtede at gjøre ham tilgode, saa længe de kunde. Da Trompeteren erklærede, at de ikke vilde faa samme Tilbud imorgen, skal Peder Nordmand have svaret: „Gud give eder hverken at faa Ro eller Søvn i eders Øine, før I komme. Vi skulle tage imod eder som ærlige Folk“.

Om Morgen den 14. Januar Kl. 8^{1/2} gjordes det første store Anfald, idet Svenskerne stillede sig ved Kleven og stormede 6 Gange mod Braadelands Skandse, der et Par Gange blev tagen men igjen maatte forlades, indtil der Kl. 1^{1/2} ved en Soldats Uforsigtighed skede en større Explosion af Krudt, hvorved flere saaredes; under den deraf opkomne Forvirring lykkedes det Svenskerne for 3die Gang at bemægtige sig Skandsen, men da derved Nordmændenes Stilling blev meget farlig, besluttedes det at gjøre alt for at erobre den tilbage. En Del Poster andensteds inddroges, og under Anførsel af Oberst Budde samt Majorerne Peder Nordmand og Joh. Forbus blev den Kl. 3^{1/2} atter tilbageerobret i sidste Øieblik, da en Svensk Afdeling paa 400 Mand, der skulde have afløst den udmattede Besætning, kun var et Musketskud fjernet fra Skandsen. 76 Svensker laa da døde deri; en Capitainlieutenant, et Par Underofficierer og nogle Soldater bleve fangne, idet de netop vilde klatre over Muren. Svenskerne trak sig derefter tilbage til Asak efter et Tab, der angives til over 500 Mand døde og kvæstede, medens der paa Norsk Side kun skal have været 12 døde og 52 saaredes, af hvilke de fleste kom sig igjen. Fienden holdt sig nu i de nærmeste Dage temmelig rolig og fouragerede i de omliggende Bygder, hvor Bønderne lede betydeligt.

Den 15. Januar udsendtes et større Rytterparti mod Frederiksstad. Fra 16.—19. Januar gjordes der flere Gange blind Allarm og udsendtes Partier, især for Fourageringens Skyld.

¹ Jørgen Bjelke (i J. S. Munchs Saga I S. 101) nævner dog først kun 5000 Mand til Hest og Fods, hertil kom en Forstærkning fra Sverige 5. Februar, nemlig 4 Compagnier af Smaalands Regiment. I sin Selvbiografi (udg. af Fridericia) S. 148 angiver han den samlede Svenske Styrke før Indrykningen i Norge til 12000 Mand.

² Hertil kom senere 2 halve Kartover og 1 Fyrmørse, hvorved det hele Tal bliver 14.

Samtidigt førtes nogle Kanoner til Rødsbjerget. 16. Janr. skal en Trompeter atter forgjæves have opfordret til Overgivelse.¹ — 20. og 21. kom de fiendtlige Partier igjen tilbage, hvorpaa Hovedleiren sloges ved Ous, hvor ogsaa et Brystværn blev opført. Kanonerne plantedes i Ousskoven, og Byen blev nu saa fast indesluttet, at ingen kunde komme hverken ind eller ud. — 22. Januar, Søndag Morgen i Dagningen, da Prædiken holdtes, begyndte Beskydningen af Byen og Rødsbjerget og vedblev til Kl. 3, hvorefter Kanonerne flyttedes til tre forskjellige Steder; derpaa blev der atter stadig kanoneret indtil den følgende Dags Eftermiddag. — 23. flyttedes Kanonerne nordenfor Rødsbjerget, og en Trompeter opfordrede atter Byen til at modtage gode Vilkaar, hvilket igjen blev afslaaet. — 24. Januar begyndte Beskydningen før Dag (Kl. 5 Morgen), og en Mængde gloende Kugler bleve indskudte i Byen, dog uden nogen Virkning. Kl. 9 Formiddag kom en Trompeter til Broen med Brev fra General Kagge med fornyet Opfordring til Overgivelse og haarde Trudslar om at hævne Negtelsen med Mord og Brand, men Svaret var, at de gjerne vilde modtage hans Komme med hvad der var for Haanden. For at indgyde Skræk lod han Gaarden Eskevig og alle der liggende Huse afbrænde. Ligeledes blev der Kl. 11 sendt en Trommeslager til Major Forbus paa Rødsbjerget med Opfordring til Overgivelse, hvilket dog ogsaa der afsloges i de sædvanlige Udtryk med Tilbud om Lod og Krudt, skjønt han kun havde 2 Compagnier Soldater og 2 smaa Jernstykker i den lille Træskandse, medens den omkringliggende Svenske Styrke angives at have udgjort ca. 8000 Mand. Efter med stor Tapperhed at have udholdt Beskydningen og idelige Stormanfald i 2 Dage indsaa han imidlertid Umuligheden af at holde Stedet længere, da hans Folk vare aldeles udmattede af Nattevaagen, Hunger og Kulde, og han forsøgte derfor Kl. 3 om Morgenen Onsdag 25. Januar efter den sidste Storm at trække sig med sine Folk over Isen og ind i Byen, hvilket vistnok lykkedes for ham og hans Capitainer samt de fleste Soldater, skjønt en Del tabtes under Retiraden, idet de forfulgtes af Rytteriet; derimod bleve samtlige (50 à 60 Mand), baade friske og saarede, der toges i Skandsen, massacrerede uagtet deres Raab og Bøn om Kvarter, som kunde høres inde i Halden. Kl. 8 samme Morgen førte Svenskerne en Del Skydts op paa Rødsbjerget, hvorfra baade Creetzensten og Byen kunde beskydes, og fyrede nu i 3 Timer uophørlig ind i Gaderne, hvor de kunde se de passerende, med gloende Kugler, Lænkekugler og Knipler og vedbleve hermed den hele Dag, idet der omtrent samtidigt gaves Salver med 8 Kanoner. Dette satte megen Skræk i Byens Befolkning, og nogle gave den Mening tilkjende, at da det var umuligt at holde Byen, burde man i betimelig Tid søge at opnaa gode Vilkaar; dette blev imidlertid af Tønne Huitfeldt, Jost v. Howen, Major Peder Nordmand og Matthias Bjørn saa kraftigt afvist, at Forslaget ikke kom oftere igjen. Denne Dag stormede Fienden en Skandse paa Souøen, men blev slagen tilbage.

26. Januar blev der fra Kl. 9 Aften og udover den følgende Dag skudt med Granater fra Kanoner og Fyrmørsere. — 27. Januar fortsattes med Skydningen indtil ud paa Natten, hvorved en Del Huse ødelagdes. Svenskerne byggede denne Nat et Batteri, som strakte sig fra Rødsbjerget og forbi Enden af Broen, og som, foruden de gjenstaaende Skorstene af Nordsidens afbrændte Huse, bestod af Granbuske og dækkedes af en Bordblending. — 28. Januar skjød Fienden atter før Dag med gloende Kugler og siden med kolde indtil Kl. 10. — Søndag 29. Janr. begyndte atter Skydningen og holdt ved til Kl. 9 Aften, da de Norske gjorde et Udfald og nedreve derunder den største Del af den opførte Blending uden selv at lide nogen Skade, uagtet den stærke Skydning. — 30. Januar blev der om Aftenen indkastet en Del Granater og store Stene af Mørserne, ligesom Beskydningen fra Kanonerne fortsattes til Kl. 10. Kun nogle Heste bleve ihjelskudte. — Efter at der fra 24.—27. Januar hver Dag forgjæves var sendt en Trompeter med Opfordring til Overgivelse, snart ledsaget

¹ Schrøder, Friderichshalds Beskrivelse S. 26. Er vel Opfordringen af 23. eller 24. Janr., der er urigtigt anført.

af Løfter og snart af Trudsler, kom atter den 31. Janr. en Trommeslager med Spørgsmaal, om de endnu ikke vilde opgive Byen, men da Svaret lød som altid hidtil, begyndte atter Skydningen med 12, 6 og 3 Punds Kanoner og holdt ved næsten den hele Dag.

1. Februar 1660 skjødes med Kanoner og kastedes Granater og Stene hele Formiddagen. — 2. Februar vedblev den samme Skydning og Kastning med Stene fra Mørserne. En syg Soldat dræbtes. — 3. Februar sendte General Kagge atter en Trompeter til Gouverneuren Tønne Huitfeldt med Brev om Opgivelse af Byen og Løfte om gode Vilkaar, om Tilbudet modtoges; hvis ikke, vilde hverken stor eller liden blive skaanet, om den blev tagen med Storm, hvortil svaredes som før: han maatte gjøre sit Bedste, de vilde berede sig paa hans Komme. Det er uden Tvivl denne Sendelse, der i et Par af de yngre Kilder atter omtales ved 13. Februar, som vistnok kun er et urigtigt Datum for 3. Febr., fremkommet ved Forvexling af gammel og ny Stil, idet der paa selve Stormdagen (13. Febr.), da Kampen allerede begyndte om Natten, vel neppe kunde blive Tid eller Anledning til en Sendelse som den omtalte, ligesom den heller ikke da falder sammen med den nævnte Par Dages Standsning af Fiendtlighederne, som derimod netop fandt Sted fra 3. til 5. Februar. General Kaggens Brev indeholdt ifølge de omtalte Kilder, at han vel vidste, at der i Byen var Mangel paa alt, og at han ei vilde drage bort, før den var indtaget; Forsvaret havde været saa tappert, at de nu ligeoverfor sin Konge havde gjort sin fulde Skyldighed; dette var det sidste Tilbud; de kunde nu selv overveie og opsætte de Conditioner, de vilde begjære, som da skulde blive anbefalede til Kongen af Sverige, hvis Ratification kunde skaffes inden 8 Dage. Svaret var, som nævnt, afvisende med Besked, at man intet manglede, skjønt dette allerede nu virkelig var Tilfældet; men før at vildlede Fienden i denne Henseende udsendte Major Peder Olsen Nordmand kort efter Trompeterens Udreise ved en Trommeslager som Foræring til Generalen en Kurv med Steg af vilde og tamme Fugle, Harer og Kalve, Hollandske og Svenske Beskøiter, Tvebakker og fint Brød, et Anker Fransk Brændevin, Rhinsk og Fransk Vin samt nogen god Tobak, hvorfor Tambouren fik 2 Ducater i Drikkepenge og et Taksigelsesbrev med til Majoren.¹ — 4. Februar holdt Svenskerne sig stille og forberedte den følgende Dags Tog, da de droge op mod Borge Kirke, hvor Nordmændene havde forskandset sig i Skoven bag Forhugninger („Herrebraater“). Den uddragende Svenske Styrke udgjorde Halvparten af Fodfolket (6 Compagnier) samt 20 Ryttere og 12 Dragoner af hvert Rytter- og Dragoncompagni.² Samme Dag (5. Febr.) kom 2 halve Kartover og 1 Fyrmørse fra Morast Skandse til Asak tilligemed en Forstærkning af Tropper. De ved Halden gjenblevne Svensker fyrede imidlertid den hele Dag og indkastede mange Granater. En Sergeant dræbtes. — 6. Febr. foregik Anfaldet ved Borge paa de Norske Forskandsninger mellem Kl. 9 Formiddag og 3 Eftermiddag og endte med, at Svenskerne bleve drevne tilbage med et stort Tab af Folk, hvoriblandt en høi Officier, angivelig en Oberst, skal være falden.³ De Norske commanderedes her af Generallieutenant Jørgen Bjelke og Generalmajor Georg Reichwein.

Samme Dag (6. Febr.) byggede Fienden et dobbelt Blokhús til sine Kanoner i Dalen nedenfor Ous og anvendte dertil Bygningerne paa denne Gaard og forsynede det siden med

¹ Rist i Dansk Museum 1782 I S. 669 f. og N. Mag. II S. 449 f. Schrøder i sin Beskr. over Friderichshald S. 27 henfører ikke Begivenheden til nogen bestemt Dag, men dens Plads i Bogen peger snarere paa 3. end 13. Febr., hvilket vel ogsaa er Tilfældet med Major Peder Nordmands Sending, der neppe kunde været skaffet tilveie saa sent som 13. Febr.

² Ifølge Jørgen Bjelkes Angivelse (Saga I S. 102) efterlodes i Leiren for Halden kun 10 Mand af hvert Compagni til Hest og Fods under Oberst Taube. I hans Selvbibliografi S. 162 angives Svenskernes Antal ved Borge til ca. 4000 Mand Artilleri og Rytteri.

³ Naar det har været angivet, at denne høie Officier var Feldttøimesteren, General Gustaf Horn, da er dette urigtigt, thi han døde først i Aaret 1666.

en Blending af Bord og Bredder, der toges fra Porsnessaugerne. Da Beskydningen fra Rødsbjerget havde vist sig uden Virkning, anlagdes for Fyrmørserne atter et Batteri af Sten og Granbuske et Musketskud fra Broenden og ligesaa langt fra Blokhuset, hvorfra Skydningen paa Byen begyndte Kl. 7 om Aftenen i klart Maaneskin med de 4 derpaa opstillede Stykker med den Virkning, at man ikke kunde passere Gaderne for nedfaldende Tagstene. Dog varede det ikke længe, før en af Kanonerne blev skudt ind gennem Mundingen af en Norsk Kanonkugle og blev ubrugelig, medens det samme blev Tilfældet med en anden, hvis Rappert gik istykker, hvorfor Blokhuset senere blev forladt og en Nat afbrændt. Mørserne bleve imidlertid staaende i Batteriet, men skjønt de stadig brugtes baade ved Dag og Nat, var deres Virkning ubetydelig.

Da man fra Halden havde seet en Del af den fiendtlige Styrke drage bort, gjættede man der, at det gjaldt Nordmændene ved Borge, idet man ved Middagstid den 6. Februar fra Byen kunde høre Skydningen. Om Aftenen Kl. 8 samme Dag gjorde derfor Nordmændene et Udfald ved Kleven under det høie Bjerg, hvorpaa Befæstningen Overbjerget siden lagdes. Nogle hundrede Mand trængte ind i den fiendtlige Leir, der ruineredes, og forjog Vagterne; den øvrige Styrke tog Flugten til Provianthuset ved Id Kirke og efterlod sin hele Bagage. Nordmændene toge 2 Fanger¹ og et godt Bytte, hvoriblandt man navnlig glædede sig over 3 Rostockertønder med Pistolkrudt, hvorpaa der siden Stormen havde været en følelig Mangel, da der nemlig kun var et Fad Krudt tilbage, foruden hvad Soldaterne havde i sine Tasker. Ved sparsom Skyden med Kanonerne lykkedes det nu at holde ud i de følgende Par Uger, hvori Beleiringen endnu varede.

7. Februar hvilede Svenskerne for Halden. Om Aftenen den 8. kom det Rytteri og Fodfolk tilbage, som havde været ved Borge, hvor Tabet siges at have været over 200 Mand. Samme Nat bleve atter 2 store Metalkanoner førte op paa Rødsbjerget, hvorfra de tidligere vare borttagne. — 9. Februar udsendte de beleirede et Parti gennem Skoven mod Id, hvor det paa Sønderholm traf paa 4 af General Stakes Staldknegte, af hvilke 3 nedlagdes og en tilligemed en Soldat toges til Fange, hvorhos der gjordes et godt Bytte. Samme Nat kanonerede Svenskerne fra Blokhuset paa den nordre Side af Broen med en 12 og en 6 Punder og indkastede 4 Granater med Fyrmørserne, saa Gaderne ikke kunde passeres. — Om Natten 11. Februar flyttedes Stykkerne og en Fyrmørse, hvorpaa der fra Rødsbjerget blev fyret med 5 Stykker; siden flyttedes der atter om, saa der kun blev staaende 2 sammesteds. — Om Natten 12. Februar førtes nemlig 4 Kanoner fra Rødsbjerget og til Asak, 2 halve Kartover bragtes under Risumbjerget, nye Batterier opførtes, og den største Del af Folket samledes ved Kleven; om Natten opsattes Batterierne i en Linie søndenfor Brandtbjerget, paa hvilket derpaa de halve Kartover tilligemed et 12 Punds og et 6 Punds Stykke placeredes. — 13. Februar Kl. 4 Morgen begyndtes en blind Allarm ved Porsnes. Kl. 5^{1/2} blev der kanoneret heftig med Kugler og Granater nordenfra Broen mod Braadelands og Rolands Skandser; Kl. 9 begyndte Fodfolket og Kl. 10^{1/2} Rytteriet, der var steget af Hestene, at storme Braadelands Skandse, hvilke to Storme varede til Kl. 12. Skandsen var nu langt stærkere end ved den tidligere Storm paa samme, idet de beleirede stadig havde bygget indvendig deri med Tømmer fra nogle nedbrudte Huse, hvilket mest skede om Natten og skjultes for Fienden ved at hænge Seil og Sengklæder foran Tømmermændenes Lygter, hvorfor Skandsen tilsidst var bleven saa tyk, at Skuddene ingen Skade foraarsagede. Veiret var raat og taaget, Folket var opmuntret med et Oxehoved Svensk Brændevin og forsynet med en Del egne Stormredskaber, bestaaende dels i favnelange Stager, hvortil ved en Snor var fæstet en trepundig Kugle, og dels i Stænger med et Par Jernkroge paa Siden og en Jernspids i den ene Ende; Kuglerne skulde kastes over Brystværnet, som man dels ved at

¹ Hos Rist ere disse blevne til 2 Faner, hvilket gjenfindes i alle de senere Beretninger.

trække i Snorene og dels ved at arbejde med Pikerne og Krogene mente at kunne ødelægge, da det var opført af løse Stene; imidlertid skulde andre skyde. Samtlige Angribere bare til Kjendetegn en Grankvist i Hatten; til sin egen Ulykke kom de i det tykke Veir for nær under Skandsen, før de bemærkedes, saa at de dels selv kunde rammes i Hovedet med Morgenstjerner, og dels kunde Snorene afskjæres med Leer. Endelig klarede ogsaa Veiret op med en Vind, der drev dem Røgen fra de beleiredes Skud i Øinene, hvorfor de til Slutning nødtes til efter en Times Forløb at retirere med et Tab, der angives til mellem 200 og 300 døde og saarede, blandt de første en Oberstlieutenant og en Major, der bleve liggende paa Valpladsen. 66 kvæstede førtes til Id Prestegaard for at forbindes. Soldaterne paa Halden fik et godt Bytte af Vaaben og Klæder, som de plyndrede.¹ Svenskerne fik denne Dag tre² af sine bedste Stykker ødelagte, nemlig 2 Tolvpundere og 1 Fireogtyvepunder; den ene af de førstnævnte sprang under Beskydningen af Rolands Skandse, den halve Kartove blev ødelagt ved et Skud fra Creetzensten. — Om Natten 14. Februar førte Fienden sine Stykker bort igjen fra Brandtbjergtet. Samme Dag vare de beleirede ude at recognoscere paa den nordre Side af Risummyren og gjorde da blind Allarm for at mærke, om der endnu var Kanoner paa Brandvagtbjergtet, som dog ikke kunde fornemmes. Om Natten indtog Fienden paanyt Brandtbjergtet, og den følgende Dag (15. Febr.) kanoneredes der atter derfra, dog blev det igjen forladt den paafølgende Morgen, og Fienden indtog det nærmeste Bjerg nordenfor Creetzensten, næst ved Brandvagten; ikke desto mindre hedder det i den samme Beretning, at der blev skudt med Kanoner fra Brandtbjergtet hele Dagen (den 16. Februar). Den svenske Brandvagt ved Knardal ødelagdes. Samme Dag gjorde de Svenske en Marche ved Ous med 11 Faner Folk, der alle var klædte i graa Klæder og Køllerter og sagdes at være Dalkarle, og truede med en større Storm paa Halden. — 17. Februar skjød Fienden med alle sine Stykker fra Rødsbjergtet indtil Kl. 9 og holdt sig siden stille denne Dag og den følgende (18. Februar).³

19. Februar blev der først kanoneret stærkt med 2 halve Kartover mod Capitain Michel Tydsk's Post og Creetzensten samt derhos gjort Mine til at bestorme Verkerne med 9 Compagnier, hvilket dog atter blev opgivet. Imidlertid indsendtes atter en Trompeter med Brev om Overgivelse, støttet til det falske Foregivende, at den forventede Hjælp var slagen og fordreven af Svenskerne, men Svaret lød atter, at de vilde holde Stedet til det yderste, thi Gud var den Hjælp, hvorpaa de stode. Trompeteren spurgte endvidere, om man ikke vilde give Brandskat af Tistedalens Sauger og Brug, som Kagge havde vurderet til 5000 Rdlr., hvilken Sum dog tilsidst blev nedsat til 2000 Rdlr. Major Peder Olsen Nordmand, der var en af Eierne, mente, at selv om man gik ind herpaa, var det uvist, om Løftet blev holdt; Borgerne kunde derfor heller anvende Pengene til at bygge paanyt. Trompeteren svarede offentlig og udraabte, for at indgyde Menigmand Skræk, paa Gaderne, da han red tilbage, at da saa mange gode Vilkaar vare afslaaede, maatte man nu vente en Generalstorm, hvorunder ikke engang Barnet i Vuggen vilde blive skaanet.⁴

¹ Med Hensyn til Chronologien er her fulgt de ældste og tildels samtidige Kilder, som maa antages bedst underrettede, nemlig de 2 Relationer i J. S. Munchs „Saga“ I S. 103 og 112 samt Meddel. fra Norske Rigsarch. II S. 266—71 og Schrøders Friderichshalds Beskr. S. 28. Beretningerne i Dansk Museum 1782 I S. 669 f. og N. Magasin II S. 451, der i det væsentlige ere ens, synes at ombytte nogle af Begivenhederne for 13., 19. og 20. Februar, se nedenfor. At Stormdagen var 13. Febr. fremgaar ogsaa af samtidige Svenske Kilder (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml. No. 211).

² Den nævnte samtidige Svenske Beretning angiver, at en 4de kun var lidet brugelig.

³ Til 17. Februar henfører Schrøder (Friderichshalds Beskr. S. 29) ovennævnte Udfald af Nordmændene, der paa Knardal opbragte nogle Svenske Vagtmænd; disse berettede om en paatænkt Generalstorm den følgende Nat, som Udfaldet menes at have hindret.

⁴ Saaledes efter Rist i Dan. Museum 1782 S. 671 og N. Magasin II S. 451 f., hvorefter Stormen den 13. Febr. beskrives som foregaaet 20. Febr. Det tør imidlertid uden Tvivl ansees for vist, at der ikke er gjort nogen

20. Februar var der stille om Formiddagen, men om Eftermiddagen begyndte en kraftig Skyden med Kanonerne og den ene Fyrmørse fra Kleven; samme Dag blev der skudt med den anden Fyrmørse fra Nordsiden, „hvorved det første Menneske blev slaet ihjel“.¹ Om Aftenen, da det var ganske mørkt, lagde Fienden i Hemmelighed en Granat og en Del Brænde paa Broen tilligemed en Tjæretønde og en Begkrands, som alt kom i Brand, uden at Broen led mere Skade, end at to Spirer gik itu. Om Natten afbrændte Fienden Porsnes Kverner og Saug. — 21. Febr. begyndte tidlig om Morgenen en heftig Skydning med halve Kartover og Granater mod Braadeland, saa at der til Kl. 10 var skudt over 19 Granater og 83 Kanonskud; siden skjød Musketererne, der laa et kort Bøsseskud fra Skandsen, den hele Dag. Om Aftenen Kl. 9 indkastedes nogle Fyrkugler og Granater mellem Husene uden at gjøre synderlig Skade; siden fyredes med Kanoner fra Rødsbjerget. Om Natten afbrændte Fienden Hammerhytten ved Porsnes samt alle Huse der og afkastede den Bro, han havde ved Porsnes. Ligesaa brændte han alle Kverner og Sauger i Tistedalen, 60,000 opskaarne Bord og uopskaaret Tømmer til lige saa stor Værdi, nogle Gaarde i Berg Sogn og Thorpedalen samt Veden Gaard, hvorefter han gik under Bratbjerget, over Broen og igjen tilbage til sit Hovedkvarter Laaby (i Nærheden af Rød). Brugenes Brand rammade vel haardest Major Peder Olsen Nordmand som største Eier, men ogsaa den hele By led Skade ved den fuldstændige Standsning af Trælastudskibningen i dette Aar. — 22. Februar om Morgenen Kl. 5 afbrændtes Rødsskandsen og de der liggende Befæstningsværker. Kl. 6 begyndte Skydning fra Kleven paa Rolands Skandse med de mindste Stykker, da de største tilligemed Fyrmørserne allerede Natten forud vare førte bort. Kl. 3 Eftermiddag tog Fienden sine Vagter ind og marcherede bort mod Idde Kirke, hvorhen Artilleriet og Bagagen var gaaet forud. — Thorsdag 23. Februar, 6 Uger efter hans Ankomst, gik han med sin nu betydelig formindskede Armee tilbage til Sverige efter først at have afbrændt Gaardene i Idde og Berg Sogne, hvor han for frem, foruden Id Prestegaard. Samme Dag, som Fienden var afmarcheret, blev der holdt Taksigelses-Prædiken og skudt Dansk Løsen fra Halden med 9 Skud, hvorefter Porten blev oplukket og den forladte Leir taget i Øiesyn af Byens Indvaanere, som paa Rødsbjerget endda fandt Ligene af de der for en Maaned siden massacre-rede Soldater liggende nøgne og ubegravede. Paa Grund af det nu meget slette Føre samt Mangel paa Proviant og Hjælp fra Sverige turde Anførerne ikke længer blive i Norge,² hvor de havde lidt et saa stort og saa uventet Tab uden at faa udrettet noget. De beleirede maatte paa Grund af manglende Rytteri undlade at forfølge dem, men alligevel skal den Svenske Armee ved Sygdom og Mangel ogsaa paa Hjemmarchen være bleven saa medtagen, at kun en Trediedel af hvad den udgjorde ved Indmarchen i Norge skal have naaet hjem igjen. Da Artilleriet maatte bortføres næsten paa bar Mark, sprængte Svenskerne selv sin ene halve Kartove i en Lade paa Stumberg i Id, en Fjerdingvei fra Byen, for siden at medtage Stykkerne deraf, men da Taget fløi af, kastedes de saa langt bort i Marken, at de ikke kunde gjenfindes, og bleve først efterhaanden af Nordmændene indbragte til Gouver-

egentlig Storm denne Dag, skjønt Beskydningen baade 20. og 21. Februar fortsattes med Styrke. Forskjellen mellem gammel og ny Stil gjør sig uden Tvivl her gjældende, ligesom ovenfor ved 3. og 13. Februar, skjønt Afstanden mellem Dagene ikke er lige.

¹ Dette maa være at forstaa som den første af Byens Indvaanere (Soldaterne fraregnede). Den dræbte var en Dreng. Capitain Tysch saaredes alvorligt.

² 20. Februar var der udgaaet et Kongebrev i Kong Carl XI.s Navn (med Moderens, Dronning Hedevig Eleonoras, Underskrift) til Grev Lars Kagge om at indfinde sig i Gøtheborg, medens General Gustaf Horn skulde overtage Commandoen over den Svenske Hær i Norge, men allerede 22. og 24. s. M. fik samtlige tre Hærførere Befaling om, da Isen nu gaar op, at søge at salvere Hæren ud af Norge og ikke at brænde Byer, Brug eller Kverner, hvilket imidlertid allerede var gjort. (Riks-Registraturet f. 1660 i Sv. Rigsarch., Afskr. i N. Kildeskrift-fonds Saml. No. 260).

neuren, da Sneen var gaaet bort; den anden halve Kartove slæbtes med til Ske Prestegaard i Baahuslen, hvor den ogsaa sprængtes i en Lade, medens Stykkerne deraf medtoges; den største Fyrmørser sank derimod med Heste og Tilbehør i Isen paa Iddefjorden et Bøsseskud fra Land, da den skulde føres fra Ystehedkilen.

Det var paa den høie Tid, at Beleiringen blev hævet, thi i Byen var saavel Provianden som alle Krigsfornødenheder nær ved at slippe op. Allerede da de første 3 Uger af Beleiringen vare forbi, var Provianthuset omtrent tomt, idet der kun var 8 Dages Forsyning for Soldaterne igjen, hvilket ikke skulde røres, ligesom ogsaa Borgerne paalagdes at holde 4 Dages Kost for sin Husholdning færdig for det Tilfælde, at man blev nødt til at forlade Staden og slaa sig igjennem paa noget Sted. Paa et sammenkaldt Møde forhandlede da Gouverneuren Tønne Huitfeldt med Indvaanerne om, hvorledes Garnisonen kunde forsynes, indtil den daglig ventede Hjælp udenfra ankom. Efter hans Forslag blev det bestemt, at enhver, som var noget ved Magt, skulde forsyne et Compagni og de andre efter Evne 4, 8, 12 Mand etc. Da der i Magazinet endnu fandtes noget Forraad af Rug, Byg og Malt, skulde deraf tages til Brygning og Bagning, saalangt det strakte. Dette blev samtykket, og atter gik Major Peder Nordmand i Spidsen, idet han overtog Oberstlieutenant Jacob Dues Bergenhussiske Compagni paa 207 Mand, hans Svoger Matthias Bjørn et paa 175 Mand, de øvrige efter Evne: en 30, en 20 Mand o. s. v. nedover, saa at alle bleve forsynede. Haandkverner og 3 Par store Kvernesteene vare indbragte fra Tistedalen kort før Fiendens Ankomst; paa disse malede de tagne Svenske Fanger og fattige Folk Dag og Nat, saa enhver blev forsynet under Beleiringen. Næsten den hele Tid var Veiret mildt, hvilket i flere Henseender var et Held for de beleirede, som blandt andet derved slap lettere med Isvækningen baade paa Elven og Fjorden for at holde den nødvendige Vaag aaben til sit Forsvar. Alligevel var Sundhedstilstanden selvfølgelig meget slet, da det stadige Ophold under aaben Himmel med anstrengt Arbeide og Nattevaagen foraarsagede megen Sygelighed. Ved Beleiringens Begyndelse var der 1800 friske Mand inden Byen foruden dens egne Indvaanere og en Del Almue fra Landet, som havde søgt Tilflugt der. Da Generallieutenant Jørgen Bjelke 3 Dage efter Fiendens Afmarche holdt Generalmønstring, var der kun 950 friske tilovers, skjønt der ved Fiendens Skyden kun var bleven dræbt 36 og saaret 31, der kom sig igjen; hele den øvrige Rest var medtagen af Anstrengelse, Sygdom og Vanrøgt; naar Folket i sine vaade Klæder for Varmes Skyld lagde sig tæt ind til hinanden, begyndte Klæderne at stinke og raadne, og Sygdomme opstode og forplantedes. Mange, baade Officierer og Soldater, døde derfor efter Beleiringens Ophævelse, hvilket ogsaa skal have været Tilfældet inden den hjemvendte Svenske Styrke. Selv blandt Svenskernes Heste opstod der Sygdom, og en Mængde døde. Da Svenskerne havde borttaget alt Foder paa Bondegaardene i Miles Omkreds, gik Bøndernes Heste vilde omkring; over mod den Svenske Leir skal der være bleven drevet en hvid Hoppe, til hvilken var bundet en Rok og en Seddel med denne Indskrift:

Naar denne Mær lærer at spinde,
Skal Svensken Halden vinde.

Hesten fandtes af Nordmændene liggende paa Isen, ihjelskudt af Svenskerne.¹

¹ Mscr. No. 781 in fol., Ny kgl. Saml. paa det kgl. Bibl. i Kbhvn. (Ex. Mscr. Fr. Erici). Hos Schrøder, Friderichhalds Beskr. S. 27 lyder Verset saaledes:

Naar Du lærer denne Hest at spinde,
Skal Du Halden vinde.

Schrøder tilføier udtrykkelig: „men hvo Seddelen havde skreven, vides ikke“, hvorfor en Tradition inden Familien og paa Frederikshald, der dog neppe er hundrede Aar gammel, og som tillægger Tønne Huitfeldt Verset, neppe fortjener nogen Tiltro og vel snarest er opkommen ved Forvexling med det Vers af ham, der nedenfor omtales. Ogsaa i et Manuscript i Univ. Bibl. (No. 537 in fol.) tillægges Verset Tønne Huitfeldt som Svar paa en Opfor-

Under Beleiringen bleve de mod Byen rettede Kanonskud efter Gouverneurens Befaling optalte og Antallet hver Morgen indberettet til ham; det beløb sig ved Beleiringens Ophør til 3755 Kanonskud med gloende og kolde Kugler, Knipler, Lænkekugler og Kofødder, som ellers brugtes til Skibs; 93 store Granater og utallige Stene indkastedes af Mørserne; den sidste Nat indkom 10 Bomber og 7 Fyrkrandse med 3 Rader korte, fyldte Musketpiber, ladte med Kugler, der lyste over hele Byen, og hvilke ingen kunde nærme sig for at slukke; med et rundt Tal angives derfor Skuddenes Antal til 4000.¹ I Forhold hertil vare derfor de dræbte og saarede særdeles faatallige, og selv den Skade, de indkastede Bomber og Granater gjorde, var ringe, idet de creperede uden at antænde eller endog synderlig ødelægge Husene i Byen. Blandt Exempler paa vidunderlig Redning fortælles, at i et Hus faldt en gloende Kugle ned i en Seng imellem Mand og Kone og brændte Klæderne uden at gjøre dem Skade; efter de yngre Beretninger var det en 12 Punds Kugle, der tog Hovedpuden bort under Mand, Kone og Barn.² Schrøder tilføier, at „over dette Tilfælde skal Velbr. Tønne Huitfeldt selv have gjort et Vers“. Dette kjendes ikke, men er Schrøders Version af Begivenheden correct, er det med noget Kjendskab til Tidens Leilighedsdigtning neppe vanskeligt at gjætte sig til Pointet i Verset.

I Krigscommissair Ludvig Rosenkrantz's Regnskab for 1661³ findes følgende Oplysning til Beleiringens Historie: „Imidlertid Halden var beleiret og paa det haardeste af Fienden attaqueret, haver Commissarius velb. Tønne Huitfeldt paa Kongl. Mats. Vegne tilsagt hver Soldat, som var inde, 1 Rdlr., for de des troligere skulde bevise Tjeneste og Modstand; saa haver jeg og ladet de Bergenusiske Soldater af efterskrevne 4 Compagnier samme Penge, efter at Beleiringen var overstanden, meddele, nemlig til Oberste Gersdorffs Compagni er uddelt 118 Rdlr., Oberstlieutenant Dues Compagni 101 Rdlr., Capitain Christian Holbergs Soldater 72 Rdlr., Capitain Hendrich Magni Soldater 67 Rdlr.“

Det var et berømmeligt Forsvar, Halden ved denne Leilighed havde formaaet at sætte imod en overlegen og godt udrustet fiendtlig Styrke. Medens de to tidligere Anfald kun havde varet en Dag, var dette sidste Angreb en formelig 6 Ugers Beleiring, der medførte alle de Rædsler, Farer og Bekymringer, der følge af mange Menneskers Indespærring paa et lidet Rum bag slette Forskandsninger, med utilstrækkelige Forsvarsmidler og knap Proviant, under en stadig Kugleregn og gjentagen Bestorming. Det var derfor ingen liden Ros, der af Samtid og Eftertid blev tildelt Tønne Huitfeldt som den, der først havde forestaaet de nødvendige Befæstningsarbejder og senere under saa vanskelige Forhold som øverstbefalende ledede det hele Forsvar og bragte det til en lykkelig Ende, uagtet den Hjælp, der var ham lovet af den øverstbefalende General Jørgen Bjelke og Statholder Nils Trolle stadig udeblev. I sin Selvbibliografi anfører Jørgen Bjelke (S. 159—60) ingen egentlig Grund for sin Undladelse af at forsøge en Undsætning. Han synes at have befrygtet, at den Svenske Konge, som han havde Grund til at tro i Begyndelsen af Februar opholdt sig paa Veden Gaard, skulde have medført saa betydelige Forstærkninger, at han med sit Armecorps ikke kunde

dring til Borgerne om Overgivelse, der først var sendt ind i Byen med den samme Hest. Den indeholdt baade Løfter og Trudsel og foraarsagede hos Borgerne en nedslaaet Stemning, der bragte dem til at gjøre Commandanten Forestillinger. Han truede imidlertid med at lade den første, der talte om Overgivelse, hænge o. s. v. Det hele synes at være senere Udsmykninger og ganske upaalideligt som Kildeberetning. Denne sidste Efterretning findes ikke i et forresten ligelydende Manuscript i Danske Rigsarch. (fra det forrige Krigsministeriums Arch.) i en Pakke med Titel: Documenter fra Krigen med Carl Gustav etc. No. 4 (i Afskr. bl. Kildeskriftfondets Saml. No. 131).

¹ I Beretningen i Saga I S. 116 maa vistnok Ordet fire være udfaldet foran „tusinde Kanonskud“. Jørgen Bjelkes Angivelse gaar ikke op til fuldt 3000, som vistnok er for lidet.

² Schrøder, Friderichshalds Beskr. S. 30; Rist i Dansk Museum S. 679 og N. Mag. II S. 456.

³ N. Rigsarch. Sign. A S. 94.

gjøre ham nogen Modstand. Da saa Svenskernes Angreb paa ham ved Borge indtraf 6. Februar, synes ogsaa dette i Forbindelse med Udeblivelsen af Statholderens Undsætning, at have holdt ham tilbage, uagtet den nævnte Affaire var heldig for de Norske Vaaben. Paa lignende Maade sees Svenskerne at være holdte tilbage fra at foretage yderligere mod Halden af Hensyn til J. Bjelkes og G. Reichweins nærliggende Tropper.¹

Det var forsøgte og betydelige Feldtherrer, der anførte den Svenske Armee, og det forøgede derfor Forsvarernes Ros, at de havde kunnet holde sig ligeoverfor disse paa Europas store Valpladse uddannede Krigere. At en Feldtherre som Lars Kagge ikke kunde raade Bugt med „dette Hundehul Halden“, som han skal have kaldt det, maatte jo være ham næsten ufatteligt, og den Mening er derfor udtalt i enkelte ældre Kilder, at det store medførte Beleiringsmateriel neppe oprindeligt har været bestemt for den lille Grændseflække Halden, men snarere for Frederiksstad eller Agershus.² Den hele Begivenhed forekom Nordmændene selv helt utrolig og betegnes derfor gjentagne Gange som „et Guds Under“. Til Beleiringens Ophævelse bidrog forøvrigt selvfølgelig ogsaa Kong Carl Gustavs Død 13. Februar 1660 i Gøteborg, hvorom der allerede samtidig med Begivenheden i Norge herskede den Tro, at han var bleven saaret for Halden eller der havde paadraget sig den Sygdom, hvoraf han nogle Dage senere døde.³ — Det bliver i flere af de ældre Beretninger udtrykkelig fremhævet, at samtlige Officierer paa Halden fuldt ud gjorde sin Skyldighed; næst Tønne Huitfeldt nævnes specielt Oberstlieutenanterne Jost v. Howen, Jacob Due og Frederik Otto Budde, Major Peder Olsen Nordmand og dennes Svoger, Tolderen i Svinesund, Matthias Bjørn, der under Krigen fungerede som „Admiral“ over Skjærbaadene; de to sidstnævnte gjorde derhos baade store pecuniære Opofrelser og lede betydelige økonomiske Tab ved deres Trælasthandels Ødelæggelse for længere Tider. Endelig fortjener ogsaa Major Johan Forbus at erindres for sin store personlige Tapperhed under de fiendtlige Anfald baade i 1659 og 1660. — 3 Dage efter Svenskernes Bortmarche kom Generallieutenant Jørgen Bjelke fra Frederiksstad til Halden og holdt Mønstring over de gjenværende friske Tropper, og 29. Febr. har han fra Halden dateret sin Beretning om Beleiringen. — 27. Mai 1660 sluttedes Freden i Kjøbenhavn mellem Danmark og Sverige, og den følgende Dag udgik Kong Frederik III.s Brev til Jørgen Bjelke om at indstille alle Fiendtligheder.⁴

¹ Se Lars Kaggés Personalier, meddelte i C. C. Gjørwells „Den Swenska Mercurius“ for Januar 1757, S. 451 af A. A. v. Stiernman.

² At dette er rigtig, sees af flere Breve fra Carl Gustav til Lars Kagge o. fl. i Riks-Registraturet for Janr. 1660 i Svenske Rigsarch. i Stockholm, hvoraf Afskr. i Kildeskriftfondets Saml. i Chr. a No. 260. Kongen tænkte nemlig baade paa Erobring af Frederiksstad, Vinger Skandse og Christiania, hvorfra Agershus derpaa kunde tages, i alle Fald ved at afspærre Fjorden ved Skandser paa begge Sider af Drøbaksundet.

³ Se navnlig Jørgen Bjelkes Selvbiografi S. 159 f. og 163 f. Schrøders Beskr. over Friderichshald S. 33 ff. Holberg, Dannem. Riges Hist. III (3. Udg.) S. 419. Efter Pufendorfs kortfattede Beretning om Kongens Sygdom kunde der maaske mellem de to Anfald af Feberen endnu synes at levnes Plads for et kort Besøg i Norge, hvorved han kunde have forværret sin Sygdom; vanskelligere synes dette at blive efter den af A. A. v. Stiernman i C. C. Gjørwells „Den Swenska Mercurius“ for Januar 1757, S. 447 meddelte Redegjørelse for hans Opholdssted i Januar og Februar 1660. Dog er herved at bemærke, at ikke alle i Kongens Navn udfærdigede Expeditioner med Nødvendighed forudsætte hans Nærværelse. Endnu mindre synes hans Læge Joh. Costers (Køsters) Relatio medica morbi et obitus Caroli Gustavi at tillade Antagelsen af nogen Reise til Norge. Men allermindst tillade Beretningerne i „Diarium Europæum“ for Februar 1660 en Antagelse af Kongens Nærværelse i Norge paa denne Tid. Den af F. F. Carlson, Sveriges Hist. under Konungarne af Pfalziska Huset I S. 425 omtalte Sendelse af Grev Carl Lejonhufvud og Gustaf Oxenstierna til Norge for at undersøge Forholdene ved Indfaldsarmeen kan vel tænkes at være Ophavet til det Norske Sagn.

⁴ Til Fremstillingen af Begivenhederne er benyttet de ovenfor nævnte Kilder samt Diarium Europæum for Janr. og Febr. 1660 samt Meddel. fra Norske Rigsarch. II S. 266—71. Af disse ere de ældste og paalideligste Beretninger, der synes at hvile paa Gouverneurens, Tønne Huitfeldts, under Beleiringen førte Journal, trykte i „Saga“ I S. 106—16 efter det samtidige Originaltryk, hvori dog allerede nogle Smaafeil ere indløbne, formentlig

Efter Svenskernes Bortmarche gjaldt det nu først og fremst, saavidt muligt, at bringe den gamle Orden igjen tilveie i Byen og Lenet, hvormed Tønne Huitfeldt som Lensmand selvfølgelig fik det væsentlige Arbeide, ogsaa da, naar de derom udstedte Kongebreve ere rettede til Statholderen eller den commanderende General. — Den første Gang, Tønne Huitfeldt er truffet optrædende efter Beleiringen, er forøvrigt 12. Marts 1660 (altsaa kun et Par Uger derefter), idet han da fra Halden i Egenskab af H. Ms. Befalingsmand over Idde og Marker Lene samt Krigscommissarius Søndenfjelds meddeler Peder Christophersen Duns, Borger i Frederiksstad og sitzhaftig ved Halden (uden Tvivl en Farfader af Peder Colbjørnsens Hustru), Attest for, at han som Capitain over Borgerne og Strandsidderne har forholdt sig dygtig og tilbørlig baade i Fægtningen ved Haldens Bro 1659 og paa det Parti, som Oberst Brochdorff førte ind i Sverige samt endelig under Haldens Beleiring.¹

Af Hensyn til Frederiksstads Defension vare Generalkrigscommissair Knud Schinkel til Thom og Befalingsmanden over Idde og Marker Lene, Krigscommissairen i Smaalenene Tønne Huitfeldt af Statholder Nils Trolle og Generallieutenant Jørgen Bjelke beskikkede til Frederiksstad for at træffe Foranstaltninger i nævnte Øiemed, hvoriblandt Malning af Korn og Bugning til Garnisonen. Da den nærmeste Mølle var ved Sarp eller Gammelbyen, kunde i Feidetid Malningen let blive hindret af Fienden, og da ingen i Byen havde Raad til at bygge en Mølle, træffe de 29. Mai 1660 en Aftale med den forrige Oberproviantmester Christen Jensen, Indvaaner i Frederiksstad, om paa egen Bekostning at bygge en Mølle paa vestre Side af Isegran i strideste Strøm mod i Feidetid kun at male til Militzens Fornødenhed, om forlanges; men i Fredstid kan han ogsaa male for andre, dog at Garnisonen har Fortrinsret. Denne Mølle beholder han for sig og Arvinger, saalænge den holdes ved Magt,

nærmest Correcturfeil, samt den nysnævnte Meddel. fra N. Rigsarch. Dernæst følger Jørgen Bjelkes Beretning af 29. Febr. 1660, ligeledes trykt i Saga I S. 100—105 efter det samtidige Originaltryk, og Fremstillingen i hans Autobiografi, udg. af I. A. Fridericia, S. 146—65, hvilke ogsaa begge i det væsentlige ere rigtige, men som, til dels beroende paa andres Beretning, dog feile i enkelte Detailler, hvortil kommer, at den sidste er skrevet flere Aar senere og i et bestemt apologetisk Øiemed, hvoraf der paa flere Steder sees Spor; navnlig er Svenskernes Styrke vistnok gennemgaaende for høit ansat. Schrøders Beskr. over Friderichshald har en i det væsentlige correct men kortere Efterretning end Jonas Rist i Dansk Museum 1782 S. 646—80 (ogsaa særskilt trykt) og den dermed i alt væsentligt overensstemmende Beretning, der er trykt i Nicolaysens N. Magasin II S. 438—57, hvilke vel lide af flere Feiltagelser, men dog, som nedskrevne paa Frederikshald, bringe en Del nye og vistnok for største Delen rigtige Detailler. Saavel Schrøder som Rist, der skreve i første Fjerdedel af 18. Aarhundrede, ere utvivlsomt i nogen Grad paavirkede af den Colbjørnsenske Familiekrede og fremhæve derfor maaske noget ensidigt Peder Olsen Nordmands og Matthias Bjørns Fortjenester. Saavel J. A. Frantzens Fremstilling i Gjenlyd af Dan. og Norske Krigeres Tapperhed S. 248—64 som den af Overlærer Borch i Liebleins Tidsskrift „Norden“ III S. 247—58 meddelte Beretning ere kun Uddrag af Rist. Holberg i Dannemarks Riges Hist. III (3. Udg.) S. 415—19 og i Dannemarks og Norges Beskr. S. 399—401 støtter sig udelukkende til Schrøder og Rist, og det eneste, der hidrører fra ham selv, er Noten S. 416 angaaende hans Fader, hvem han dog ikke tillægger nogen fremtrædende Rolle ved Halden men vel ved Thronhjelm. R. Nyerups Efterretn. om K. Frid. III S. 227—34 kjender vistnok de ovennævnte og et Par Svenske Kilder, men henter sin Fremstilling omtrent udelukkende fra Holberg, hvorfor han har dennes (og hans Forgjængeres) Feil i nogle Enkeltheder. Den verificerede Beretning i N. Prahls K. Friderich III.s Hist. S. 118—20 hviler udelukkende paa Holberg. H. P. S. Krag's Underretn. om Frederikshalds By S. 24—33 har af de ovennævnte Kilder kun benyttet Schrøders og Rists Fremstillinger. Pufendorfs Carl Gustavs Hist. berører Beleiringen blot ganske korteligt, men har S. 601 et meget godt Kart over Halden og nærmeste Omegn, hvilket dog neppe er fuldt samtidigt (Bogen udkom 1697). Ogsaa Fryxell, Carlson m. fl. omtale disse Begivenheder i al Korthed. Et Manuscript i Univ. Bibl. (No. 537 in fol.) har neppe nogen særskilt Betydning; det synes i det væsentlige at hvile paa Schrøders og Rists Beretninger og at være nedskrevet efter Hukommelsen. Kun i et Punkt, som ovenfor omtales, har det en, i alle Fald tilsyneladende, original Beretning, der dog neppe er synderlig paalidelig. De fra Lars Kagges Personalier hentede Efterretninger, som A. A. v. Stiernman meddeler i C. C. Gjørwells „Den Svenska Mercurius“ for Januar 1757 S. 450 ff., stemme i alt væsentligt med de Norske Beretninger, men ere kun meget mere kortfattede.

¹ N. Rigsarchiv, Personalia No. 30, Colbjørnsen.

og maa ingen anden end han selv bygge nogen Mølle i en Mils Afstand. En duelig Møllebygger, Guttorm Halvorsen, loves ham tilsendt. — Den følgende Dag, 30. Mai, udstede de Skjøde paa en Tomt i Frederiksstad istedenfor en Gaard, der skal nedrives af Hensyn til Befæstningen.¹

15. Juni 1660 fik Statholder Nils Trolle kgl. Befaling at erklære sig om noget Gods, Tønne Huitfeldt begjærer „for Betaling“, ganske i samme Udtryk som det ovenfor omtalte Kongebrev af 2. August 1658. Sagen blev dog først afgjort 26. Aug. 1662, hvorom nedenfor.² — 8. Juli 1660 fik Knud Schinkel til Thom og Tønne Huitfeldt til Throndstad kongl. Befaling til som Commissarier at justere Grændseskjel mellem Baahus Len og omliggende Lene.³ — Samme Dag fik Statholderen Hr. Nils Trolle og Generallieutenant Jørgen Bjelke Befaling om at bringe Halden og Frederiksstad i saadan Defension efter det Kongen tilsendte Afrids, at der tiltrænges mindre Garnison, og at de 7 Landregimenter kunne underholdes der med ringere Bekostning.⁴ — 9. Juli 1660 fik Skipper Herman Rødder af Lübeck kongl. Tilladelse til at føre 200 Tønder Korn af alle Slags fra Sjælland til Halden til Magazins Fornødenhed.⁵ — 29. Septbr. s. A. fik Knud Schinkel og Tønne Huitfeldt kongl. Befaling at gjøre Afregning med Otto Skade fra hans første Obersts-Bestalling og til Freden blev sluttet.⁶ — 2. Novbr. 1660 bevilgede Kongen en Rigsdaler af hver Kirke i Norge, som havde Midler, til Gjenopbyggelsen af Haldens Kirke, der var bleven nedbrudt under Beleiringen,⁷ og 25. Novbr. beskikkedes Laurits Søfrenssen til at være Prest over Garnisonen i Halden; 28. s. M. udgik Befaling til Skatmesteren om hans Lønning, 150 Rdlr. — 28. Januar 1661 kvitterer Tønne Huitfeldt fra Christiania Hans Jacobsen Schørt for Modtagelsen af 158 Rdlr., „som Stenderne udi Stavanger Len godvilligen haver udlagt til de ruinerede af Svensken øster udi Landet saasom Idde og Marker Len“, hvilken Sum han lover at distribuere til de trængende, saa vidt det kan forslaa.⁸ 26. Octbr. s. A. kvitterer han ligeledes fra Christiania for 150 Rdlr., som han har modtaget af Hr. Nils Trolles Skriver Knud Frantsen til Uddeling blandt de forarmede Folk i Smaalene af den godvillige Contribution af Gudbrandsdalens Fogderi.⁹ Lignende Bidrag ere selvfølgelig indkomne fra de øvrige af Landets Districter, der vare uberørte af Krigens Ødelæggelser. — 17. Mai 1661 fik „os elskelige Tønne Huitfeldt til Tromstadgaard“, vor Mand og Tjener og Befalingsmand over Idde og Marker Lene, samt Absalon Beyer, Lagmand i Frederiksstad, kgl. Paalæg om at træde sammen i en Commission imellem Jomfru Ide Lange¹⁰ paa den ene Side og Borgermester Anders Madsen i Tønsberg samt begge Borgermestre i Skien paa den anden anlangende Laurvigens Handel og Kjøbmandskab, og hvorvidt det deres Formænd af Arilds Tid fulgt haver. De skulle stevne Parterne for sig paa beleilig Tid og Sted og erkyndige sig om Sagens egentlige Beskaffenhed og derom

¹ Brevene kjendes fra de kongl. Confirmationer paa samme af 16. Novbr. 1664 og 2. Janr. 1665 i N. Registre i Danske Rigsarchiv.

² Danske Rigsarchiv, N. Tegn. X fol. 263 b. og N. Missiver i N. Rigsarchiv.

³ Ibid., Svenske Acta VIII fol. 236.

⁴ Ibid., N. Tegn. X fol. 284.

⁵ Ibid., Sjællandske Reg. XXIV fol. 594.

⁶ Ibid., N. Tegn. X fol. 310. Ved denne Tid eller noget senere er det vel ogsaa, at Peder Nilsen Lund paa Stumberg har faaet de 2 nævnte Herrers Resolution i Anledning af sit Udlæg under Feiden, ca. 228 Rdlr., der dog endnu 1664 var ubetalt, da han derom supplicerer til Statholderen (N. Rigsarch., Stathold. Suppl. Prot. 1662—69 No. 278).

⁷ Ibid., N. Reg. XI fol. 7.

⁸ Ibid., Afregn. og Docum. ang. Fordringer til Kongen ca. 1603—73. Pk. H. 70 (Orig. blandt Oberst Hans Jac. Schørts Afregn.). Meddelt af Cand. mag. Fr. Jessen.

⁹ N. Rigsarchiv, Cancelliet. P. 5. Embedsmænds Forhold. Wittekind Huus's Dom af 3. og 4. Marts 1662.

¹⁰ Ide Lange til Falkensten var gennem sin Moder, Fru Anne Hansdatter Litle, et Næstsøskendebarn af Tønne Huitfeldt.

afgive fuldkommen Relation til videre naadigst Resolution.¹ — Ved Kronprins Christians Arveylding i Christiania 15. August (ny Stil) 1661 var Tønne Huitfeldt en af de 8 fornemme Herrer, der bare en rød Fløiels Himmel over Prinsen.²

30. August 1661 fik Tønne Huitfeldt kgl. Befaling om, tillige med Generalmajor Georg Reichwein og Henrik Willumsen Rosenvinge til Lystager, hvilke allerede 17. Aug. havde faaet samme Paalæg, at møde paa Grændserne mellem Baahus Len og Smaalenene for sammen med de Svenske forordnede at gjøre et ret og forsvarligt Grændseskjel mellem de nævnte Lene. De skulle have Kongens Interesse i god Agt og give det beskrevet under deres Haand og Segl.³ Samme Dag udgik Kongebrev til de 2 nævnte Commissarier, Georg Reichwein og Henrik Rosenvinge, med Underretning om, at Tønne Huitfeldt er dem tilforordnet ved Grændseskjellets Fastsættelse, „eftersom han Stedens Leilighed sammesteds som Lensmand formenes vel bekjendt at skal være“.⁴ Et Kongebrev af 10. Septbr. 1661 paalægger Johan Frederik Marschalck at være Commissarius paa Grændseskjellet mellem Baahus og Norge i Henrik Willumsen Rosenvinges Sted, der paa Grund af andre kongl. Forretninger er forløvet fra den ham tilforn anbefalede Commission.⁵ Samme Dag paalægges det derpaa Georg Reichwein, Joh. Fr. Marschalck og Tønne Huitfeldt at fornemme adskilligt, som vedkommer deres Commission anlangende det nævnte Grændseskjel, og navnlig skulde de gjøre sin yderste Flid for at bevare Enningdalen for Norge, „eftersom det erfares at være Grændse-Passerne over til Halden“. Sognet hørte nemlig under Idde og Marker Len, men havde længe i geistlig Henseende været forenet med Naverstad Sogn i Baahus Len, hvorfor man ventede Paastand derpaa fra Svensk Side. Commissarierne skulde, naar de kom paa Stedet, fornemme, om det Annex Enningdalen ikke tilforn har ligget til Idde Sogn og Bønderne for Veiens Korthed erholdet Forlov at søge den Kirke udi Bolleren (o: Naverstad Kirke i Bullarens Herred),⁶ saa og om Grændseskjellet ikke kan bevises med Vidner af gamle Mænd at være fra den nordre Ende paa Bollervandet og lige over de høieste Bjerge til Iddefjorden, hvoraf Enningdals Elv løber, desligeste og om forbemeldte Annex Enningdalen ei altid med Arbeide og Skyds haver svaret samt givet al kongelig Rettighed til Lensmanden over Idde og Marker og ikke til Lensmanden over Baahus Len. Commissarierne bemyndigedes derhos til, saafremt nogen af dem fik Forfald, at tilkalde Nils Hansen Meng paa Halden.⁷ — Til Commissarier fra Svensk Side vare under 3. Juni 1661 udnævnte Johan Gustafson Ørnevinge til Høgsboholm, Floda og Hede, Assessor i Gøtha Hofret og Underlagmand i Vestmandland, Bergslagen og Dalarne, samt Gerhard Leyoncrautz til Tolerø, Præsident i Gøtheborg. Commissarierne fra begge Sider enedes om at møde ved Grændsen 5. Octbr. G. Reichwein, J. Fr. Marschalck og Tønne Huitfeldt indfandt sig ogsaa til den bestemte Tid paa Ørebakke og Berby, men Svenskerne, som skulde være paa Krogstrand i Stenbudalen, kom ikke. Nordmændene maatte i flere Dage vente forgjæves, indtil der fra Gouverneuren i Baahus Len, den fra Haldens Beleiring bekjendte Generallieutenant

¹ Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XI fol. 27 og N. Missiver i N. Rigsarchiv.

² L. Holberg, Dannemarks og Norges Beskr. S. 416 og Dannemarks Riges Hist. III (3. Udg.) S. 542.

³ Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XI fol. 37 og N. Rigsarch., N. Missiver.

⁴ Ibid. XI fol. 38 og N. Rigsarch., Missiver samt Grændsereguleringen, 2. Vol. III.

⁵ Ibid. XI fol. 41.

⁶ Dette beror paa en Feiltagelse, da Enningdalen fra de ældste Tider havde sin egen Kirke, medens det var Prest, Sognet i lang Tid havde havt tilfælles med Naverstad.

⁷ Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XI fol. 41 og Svenske Acta ibid. I Grændsereguleringens Arch. Vol. III i N. Rigsarch. angives Instructionens Datum at være 16. Septbr.

Harald Stake, indløb Efterretning om, at de Svenske Commissarier paa Grund af den lange Vei ikke havde kunnet indfinde sig til den berammede Tid, men begjærede Udsættelse til 14. Octbr., da de lovede sikkert at komme. Til denne Tid mødtes saa Commissarierne, denne Gang uden Tønne Huitfeldt, der var forhindret ved en anden kgl. Commission, og i hvis Sted Nils Meng var tilstede. Efter Opgang og Dele bleve Grændserne endelig fastsatte 26. Octbr., hvorved Enningdalen forblev Norsk.¹

15. Septbr. 1661 angiver Tønne Huitfeldt fra Throndstad efter kgl. Befaling for Landcommissarierne sit Jordegods saaledes: *Thrundstad*, som er min Hovedgaard, i sig selv, med des underliggende, som bruges til Avling under Gaarden, med en Kvern, skylder 6 Sk^{te} Salt. *Øster Ramvig* skylder 3¹/₂ Sk^{te} Salt og bruges under bem^{te} Thrundstad til Avlsgaard. Uden Sognet: *Follestad* i Røgensogn skylder aarligen 2 ^{te} Salt, hvilken Gaard jeg mig kort forleden haver tilforhandlet. Skyld tilsammen 14¹/₂ Sk^{te} Salt.² — Samme Aar (1661) indløste han følgende Gaarde paa Hudrum fra Arvingerne efter Christen Michelsen p. Bragernes, der længe havde havt dem i Pant: *Graver* (Gabriel), skylder 2 Sk^{te} Salt med Bygsel; *Rød* (Eskil), skylder 2 Sk^{te} 1 Fjd. Salt m. B.; *Vester Ramvig*, skylder 3 Sk^{te} Salt m. B.; *Lille Jaren* (Reer), skylder ¹/₂ Sk^{te} Salt m. B., tilsammen 6 Sk^{te} 3 Fjdgr.³

19. Octbr. 1661 udgik Kongebrev til Tønne Huitfeldt m. fl. om at indsende Regnskab over Militien. — I Aaret 1661 havde Tønne Huitfeldt paabegyndt den egentlige Bygning af Fæstningen Frederikssten, hvis første Commandant han selv blev. Den commanderende General Claus Ahlefeldt benævner ham med det fremmede Navn Gouverneur.⁴

Om Vaaren 1662 sees Tønne Huitfeldt at opholde sig i Kjøbenhavn, hvor han 1. Mai tilligemed Feldtmarskalken Hr. Axel Urup til Belteberg i Skaane underskriver det Skjøde, som dennes Søsterdatter, Fru Anne Cathrine Budde, Enke efter Rentemester Peder Wibe til Gjerdrup, udstedte til Oberst Reinhold v. Howen paa Vestnes i Romsdalen.⁵ Under dette Ophold i Danmark har Tønne Huitfeldt havt forskjellige Forretninger at besørg, hvoriblandt ogsaa at finde en Hustru, hvad hans hidtil næsten uafbrudte Omtumlen i inden- og udenlandsk Krigstjeneste neppe synes at have levnet ham Tid til at tænke paa, men som nu under de fredeligere Tider endelig blev iverksat, hvorom nærmere nedenfor. — 24. Aug. 1662 opnaede han, at Kong Frederik III „for tro og villig Tjeneste, som os elskelige Tønne Huitfeldt til Thrundstad, vor Mand, Tjener og Befalingsmand over Idde og Marker Skibreder, *udi forleden Ufredstider og særdeles udi de tvende Haldenske Beleiringer* gjort og bevist haver“ etc., forunder og bevilger ham at oppebære, nyde og beholde Kongens Tiende samt Foring og Leding, „som aarlig falde kan i Hurum og Røgen Sogne under Agershus Amt i Bragernes Fogderi aldeles kvit og fri uden Afgift i hans og hans Hustrues Livstider“, dog kgl. Regalier med Skatter og al anden extraordinair Indkomst forbeholden, hvilke han indtil

¹ Efter Rigsarchivar M. Birkelands Fremstilling af Grændseforholdene, se N. Rigsarch.s Copibog 1872 No. 93. — Et Kongebrev, dat. Kbhn. 18. April 1662, fastsætter, at Hr. Nils Dorph, Sogneprest paa Id og Halden, maa betjene Haldens Garnison, samt at Enningdals Annex, som før har ligget til Naverstad Hovedkirke, naar det ikke længer betjenes derfra, maa være „annexeret“ til Id, og at Sognepresten skal være tiltænkt at holde en Capellan, som det forsvarligen betjene kan. (Dan. Rigsarch., N. Reg. XI fol. 175 og N. Rigsarch., Aabne Breve). Jfr. ogsaa Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger, udg. ved Dr. Y. Nielsen, S. 11 f.

² N. Rigsarch. Rentekam. Statens Gods.

³ Ibid., Adelens Jordebøger. Pk. 1. Under Throndstad laa 1665 begge Dverbygaarde, som havde været brugte derunder over 50 Aar paa Grund af Hovedgaardens Ringhed. Paa dens Eier boede en Ødegaardsmænd og 6 Husmænd. Graver var kjøbt 1605 af Anders Huitfeldt, dens tidligere Skyld, 3 Skpd. Salt, var senere nedsat til 2 paa Grund af dens Ringhed. Vestre Ramvig laa øde paa Grund af dens Ringhed.

⁴ Danske Rigsarch. Indkomne Sager No. 324 1661. Beretn. fra Claus v. Ahlefeldt. (Meddelt af Oberstlieutenant Hirsch).

⁵ N. Rigsarch., Landcommissariernes Regnskaber for 1685.

videre skal oppebære og derfor gjøre tilbørlig Rede og Regnskab.¹ — 26. Aug. s. A. faar han fornyet kgl. Bevilling paa at beholde det ham 6. Juli 1658 forundte Len, Idde og Marker Skibreder, ogsaa „udi denne vores Arveregjering“ som et Amt med „tilliggende Bønder og Tjenere, vist og uvist, intet undertagende“, aldeles kvit og fri foruden nogen Afgift, indtil Kongen anderledes tilsiger, med Forbehold af kgl. Regalier og Høihed med almindelige Paalæg, Contribution, Indkvartering, Told, Zise, Vrag og lign., hvorfor skal gjøres Regnskab. — Endelig opnaaede han ligeledes 26. Aug. Opgjør for sit Tilgodehavende fra 1658, idet „Os elskelige Tønne Huitfeldt til ‚Trombstad‘, vor Mand, Tjener og Befalingsmand i vort Amt Idde og Marker“, samt hans Hustru, deres Børn og Arvinger erholdt Skjøde paa følgende Gaarde og Gaardeparter i Bragernes Fogderi, Akershus Amt og Oslo Stift, i Røgen Sogn: Føllestad af aarlig Landskyld 15 L[⊗] Salt; i Hudrum Prestegjæld: Berg 1 Sk[⊗] Salt med Bygsel; Rød 15 L[⊗] Salt m. B.; Hof 6 Sk[⊗] Salt m. B., 2 Huse i Grundleie 1 Dlr. i Penge; Ingelstad 2^{1/2} Sk[⊗] Salt m. B.; Sem 1^{1/2} Sk[⊗] Salt; Udstad 1^{1/2} Sk[⊗] Salt m. B.; Udstad 1^{1/2} Sk[⊗] 1 Fjerdning Salt m. B.; Hauge 1 Bismer[⊗] Humle; Folkestad 1/2 Sk[⊗] Salt m. B.; Bjørnstad 1/2 Sk[⊗] Salt m. B.; Killingstad 1 Sk[⊗] Salt; Jaren 1^{1/2} L[⊗] Salt; Mørk med des underliggende Rødningspladser, som er Onerud, Svemildsrud, Løvaasen og Slettermarken, 3 Sk[⊗] 1 Fjerdning Salt m. B.; Kongsgaard 15 L[⊗] Salt m. B.; Holtebrek 2 Sk[⊗] 1 Fjerdning Salt m. B.; Kjøs 1 Sk[⊗] Salt m. B.; Kjoserud 1/2 Sk[⊗] Salt m. B.; Knatvold 2 Sk[⊗] Salt m. B., samtlige Gaarde med al den Ret, Kongen deri besidder, og med alle sædvanlige Forbehold og Clausuler, som Skjøder pleie at indeholde. Det samlede Gods udgjorde med Bygsel: 25 Sk[⊗] = 50 Tønder; Grundleie 1 Dlr. = 1/2 Tønde, værdsat til 40 Rdlr. pr. Tønde = 2020 Rdlr.; uden Bygsel: Salt 2^{1/2} Sk[⊗] 1^{1/2} L[⊗] = 5 Tønder 1^{2/3} Setting; Humle 1 Bismer[⊗] = 2/3 Tønde, tilsammen 5 Tønder 9^{2/3} Setting, Tønden à 32 Rdlr. = 185^{3/4} Rdlr. 2^{2/3} β. Den samlede Sum udgjorde altsaa 2205^{3/4} Rdlr. 2^{2/3} β, hvorimod Tønne Huitfeldt afstod sin Fordring paa Kronen 2513 Rdlr.² — Ved dette Kjøb kom den nuværende Gaard Setre paa Hudrum, der tidligere havde tilhørt Tønne Huitfeldts Farfader og Farbroder og af denne sidste i 1618 var afstaaet til Kronen, atter til Familien Huitfeldt, idet den ovennævnte Jordebog af 1665 viser, at den under Mørk liggende Gaard, der i Kongeskjødet kaldes Slettermarken, i Virkeligheden hedder Setermarken og beboes af Anders Saugmester; de øvrige af disse Smaagaarde benævnes her lidt mere correct end i Kongeskjødet: Onnerud, som Saxe paabor, Svemmlsrud, som Jens Saugmester paabor, Løvaasen, som er øde og ubygt; Korsgaarden, som Søren paabor, skylder 15 Lpd. Salt med Bygsel. Kjoserud brugtes 1665 under Throndstad og var ubeboet; Follestad i Røgen angives 1665 til 3 Skpd. Salt med Bygsel, hvoraf 15 Lpd. vare erhvervede ved Kongeskjødet. Det samlede Jordegods efter den af Tønne Huitfeldt selv underskrevne og beseglede Jordebog, dateret Throndstad 24. Mai 1665, udgjorde, iberegnet 3 Fjerdinger Salt, der tilkom hans Søster Jomfru Sophia Huitfeldt, 50 Skpd. 2^{1/2} Lpd. Salt og 1 Bismerpd. Humle. Det hedder

¹ N. Rigsarch., Saml. af løse Kongebreve (Copi, bekræftet af Tønne Huitfeldt selv).

² Ibid., Skjødeprot. 13 fol. 88—90. Dette var i det væsentlige det samme Gods, hvorom der ogsaa i 1658 og 1660 havde været Spørgsmaal. Det hedder dengang, at Tønne Huitfeldt begjærede det Gods, som hans afgangne Farbroder Hartvig Huitfeldt havde afstaaet til Kong Chr. IV, nemlig Tronerud, som kaldes Mørk, med sine underliggende øde Jorder og Flomsauger, item Korsgaarden, som er under samme Brug; forøvrigt nævnes de samme Gaarde som i 1662, kun at der istedenfor Føllestad (Follestad) forekommer en Gaard Monkeby (i Baahus Len?). Korsgaarden er formodentlig det senere Brevs Kongsgaard, medens Falkestad da ligesom i 1665 angives at bruges under Hauge. (Danske Rigsarchiv, N. Tegn. X fol. 115—16). Om Hartvig Huitfeldts Afstaaelse af Gods til Kronen se ovenfor S. 18 og 22. -- I de af Sognepresten paa Hudrum, Hr. Christen Gregersen, 1664—66 udfærdigede Lister (N. Rigsarch. Folketællingen 1664—66) hedder det, at Tønne Huitfeldt under Throndstad brugte Øster og Vester Ramvig, Dverby, Holtved, Kjoserød og Knatvold. Af Sognepresten Hr. Laurits Søfrensens Liste sammesteds for Bergs Sogn i Smaalene sees, at Tønne Huitfeldt der eiede Gaarden Rosnes.

her, at han har erholdt Godset „for Forstrækning til Militien udi Beleiringen for Halden nu udi seneste Krigstid“.

Paa den af Tønne Huitfeldt i Aaret 1661 købte Gaard Follestad i Røgen „invældede sig“ kort efter en Bonde ved Navn Ole Amundsen, der udgav sig for Odelsmand og huggede, solgte og bortleiede af Skoven. Efter at den mod ham paabegyndte Sag havde staaet stille i nogen Tid paa Grund af Tønne Huitfeldts Ophold i Danmark 1662, indgav denne i Begyndelsen af Aaret 1663 et Par Supplicationer i denne Anledning til Statholder Iver Krabbe, men trods dennes Forbud vedblev Ole Amundsen med sin ulovlige Fremfærd, skjønt de Bevisligheder, han efter gjentagne Paakrav endelig fremlagde den 3. Marts s. A., viste, at han ingen Odelsret besad. 10. Aug. 1664 supplicerer endnu Oluf Amundsen til Statholderen om at maatte nyde sin formentlige Ret, „eftersom han er altfor ringe til at udstaa langvarig Proces med ham, som er hans Øvrighed.“ Han henvises imidlertid til Lov og Ret.¹

I Aaret 1663 blev der arbeidet yderligere paa Befæstningerne ved Halden. 20. Januar d. A. skriver Tønne Huitfeldt fra Rosnes (i Berg Sogn) til Statholder Iver Krabbe, at Indvaanerne af Halden begjære, at de nærmeste Lene og Sogne, der have sin Fart og Kjørsel over Broen til Halden, maa komme denne til Hjælp, saa at hver Gaard giver en Rigsort i Penge, Halve- og Fjerdingsgaarde aladvenant, hvilket vilde udgjøre noget over 100 Rdlr. Dette vil vel falde lettere end at skaffe Tømmer, navnlig for de fjernere boende. Indvaanere have selv lagt sig imellem en vis Penge, fra 6 til 1 Rdlr. og mindre, tilsammen noget over 60 Rdlr., de fattige blandt Strandsidderne nogle Dages Arbeide. Om dette ikke forslaar, ville Indvaanerne søge at dække Resten. To af Borgerne paa Halden have paataget sig at føre Opsigt med Broens Opførelse og at modtage Pengene og aflægge Regnskab derfor. De af Indvaanerne lovede Penge opræves strax, saa de uden Forhaling kunne købe Tømmer, medens der er Føre. Broen tænkes bygget paa Pæle, da der ikke er haard Grund nok til Stenkar. Tønne Huitfeldt har paabudt, at der gjøres en Vindebro derpaa. — Han har erfaret, at Generalkrigscommissair Erik Banner har befalet Almuen i Lenet at kjøre Sten til Frederikssten, af hver Gaard en Dag med Hest og Slæde. Dette vil være den fattige Almue umuligt at efterkomme, da de fleste ere ruinerede siden Krigen og have tildels ikke faaet Heste eller dertil brugelige Redskaber igjen. De, som endnu ere nogenlunde ved Magt, bo 4 à 5 Mile borte, saa de ei uden stort Besvær kunne fremkomme, og da vilde den ene Dag kun lidet forslaa, hvorfor han haaber, at Statholderen vil forskaane dem herfor. Derhos falder der daglig i Lenet stor Skyds til og fra Halden, særlig for dem, der ere forpassede til Danmark, og mange tage Hestene længere end til det forordnede Skifte. Folkene komme endog undertiden tilbage uden Sæle og Slæde.²

10. April 1663 udgik der et Kongebrev til Rentekammeret i Anledning af de til Haldens Fortification og Bygnings Fornødenhed i dette Aar destinerede 16000 Rdlr. af Skatterne i Norge. Da Verket strax skal fortsættes, men Midlerne ikke saa snart kunne indkomme, paalægges det Rentekammeret at expedere den kgl. Ordre til Statholderen Hr. Iver Krabbe om ufortøvet hertil at lade erlægge til Generalkrigscommissair Erik Banner 6000 Rdlr. og efterhaanden det øvrige, som behøves, af de forhaandenværende eller indkommende Midler enten af Tolden eller af det afhændede Pantegods, selv om Pengene til andet Brug er destineret, mod siden at refunderes. — Samme Dag udgik Brev til Hr. Iver Krabbe om strax at erlægge de 6000 Rdlr. til Erik Banner; samt derhos en Ordre til denne angaaende de 16000 Rdlr., som dette Aar ere bestemte til Haldens Befæstning, og hvoraf han skal er-

¹ N. Rigsarch., Statholdersk.s Suppl. Prot. 1662—69, fol. 76 og 173 samt et Brev ibid. fra Tønne Huitfeldt, dat. Thrundstadgaard 29. Marts 1663, bl. Personalialia, Huitfeldt.

² Ibid.. Statholderarch. under nævnte Datum.

holde udbetalt 6000 Rdlr. af Hr. Iver Krabbe, hvilke strax skulle anvendes dertil mod senere Refusion i Skatterne.¹

30. Mai 1663 udgik der Befaling til Amtmanden paa Agdesiden Hans Juul, Tønne Huitfeldt, Lagmanden i Bergen Hans Hansen og Lagmanden i Christiania Wittekin Huuss om at dømme i de Sager mellem Gudbrandsdalens Almue samt Jørgen Philipsen og Jens Madsen m. fl. De skulle til beleilig Tid og Sted indstevne Parterne for sig og dømme dem imellem. Samme Dag udgik Brev til Generalmajor Georg Reichwein og Borgermester Anders Madsen i Tønsberg om ikke efter den tidligere Befaling (af 19. Mai 1662) at dømme i denne Sag, da de begge ere besvogrede med Angiveren Nils Toller, hvorfor der exciperes mod dem.²

10. Juni 1663 oprettede Tønne Huitfeldt og hans Frue reciproct Testamente paa Throndstad, hvilket confirmeredes af Kongen 27. s. M., hvorom mere nedenfor.

13. Decbr. 1663 sees Tønne Huitfeldt at ansøge om Permission til Iver Dyres Begravelse 13. Januar 1664, hvortil han altsaa har været indbudet, et yderligere Bevis paa det gode Forhold mellem ham og hans Cousine, Fru Margrete Huitfeldt, selv efter Baahuslens Afstaaelse til Sverige.³

18. Januar 1664 udgik kgl. Befaling til alle Amtmænd om at indsende inden April en Jordebog over al Indkomst i deres Amt, naar de havde modtaget den nye Matricul.⁴ 5. Marts s. A. fik de Ordre om at indsende i Skatkammeret en rigtig Fortegnelse paa Gaardene.⁵ — 20. Januar 1664 udgik der Ordre til Generalkrigscommissair Erik Banner at levere god Curlands Rug til Magazinerne, deriblandt 1000 Tønder til Halden à 3 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ Danske pr. Tønde.⁶

8. Marts 1664 fik Tønne Huitfeldt og Nils Hansen Meng kgl. Befaling at være Commissarier i en Sag mellem velb. Jomfru Mette Bildt til Lundestad og Peder Bagge angaaende et Laxefiske. De skulde indstevne Parterne til Aastedet og enten forene dem i Mindelighed eller dømme i Sagen.⁷ — 26. Marts 1664 udgik der Ordre til Amtmændene i Danmark og Norge angaaende det nye stemplede Papirs Administration.⁸ — 22. April s. A. fik Tønne Huitfeldt kgl. Befaling at være afgangne Nils Langes Børns Værge paa Skiftet mellem Jomfru Ide Lange og sal. Nils Langes Børn. Skiftecommissarierne vare Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve og Borgermester Anders Madsen i Tønsberg.⁹ — 20. Juni 1664 fik Tønne Huitfeldt Paalæg at være Jens Nilsen behjælpelig, saa han kan bekomme sin Betaling hos Peder Brunkesen paa Vindingegaard.¹⁰

Ogsaa i dette Aar (1664) haves flere Kongebreve angaaende *Halden*. 5. Mai 1664 fik Statholder Ulr. Fr. Gyldenløve Kongens Befaling at erkyndige sig, om det, hvorom en Del af Indvaanerne have suppliceret, er Kongen og Stedet til Gavn; han skal derfor begive sig derhen og besigtige alt, da Stedets Conservation er Kongen magtpaaliggende.¹¹ — 5. Novbr. 1664 fik Statholderen Brev, at Kongen er tilsinds at begave Halden med Byprivilegier, hvorfor Frederiksstads Indvaanere skulle lade Indbyggerne paa Halden umolesterede med

¹ Danske Rigsarchiv, Rentekam. Prot. No. 177 fol. 126 og Exped. Prot. V p. 641 og 642.

² Ibid., N. Tegn. XI fol. 132 f. og N. Rigsarch., N. Missiver. 27. April 1664 beskikkedes Claus v. Ahlefeldt til at indtræde i Commissionen i Hans Juuls Sted. (D. Rigsarch., Krigscoll. Registr. 1664, p. 120).

³ Se ovenfor S. 72.

⁴ Kgl. Befal. og Bevill. i D. Indenrigsm. Archiv.

⁵ Danske Rigsarchiv, Rentek. Exped. Prot. VI p. 454.

⁶ Ibid., VI p. 354.

⁷ Ibid., N. Tegn. XI fol. 176 og N. Rigsarch., N. Missiver.

⁸ Ibid., Rentekam. Exped. Prot. VI p. 495.

⁹ Ibid., N. Tegn. XI fol. 179. N. Rigsarch., N. Missiver. 4. Marts 1665 paalagdes Værgemaaliet Jens Bildt. Ibid. N. Tegn. XI fol. 235.

¹⁰ Ibid., XI fol. 192. N. Rigsarch., N. Missiver.

¹¹ Ibid., XI fol. 186. N. Rigsarch., N. Missiver og Saml. af løse Kongebreve. Personalhist. Tidsskr. 2. R. I S. 74 ff.

Stevning o. lign., „indtil Kongens Villie opkommer“.¹ — En kgl. Ordre til Generalmajor Fircks, dateret Kjøbenhavn 3. Decbr. 1664, paalagde denne at sende 150 Mand af de nærliggende Landregimenter tilfods med tilhørende Officierer og Underofficierer til Fæstningen Friderichssten for i 4 Maaneder at arbeide med Stenbrydning og holde Vagt og forøvrigt rette sig efter Commandantens, Oberst Huitfeldts, Ordre.² 10. Decbr. s. A. udgik Ordre til Statholderen U. F. Gyldenløve om Stenkjørsel til Friderichssten.³

I 1661 omtales i den almindelige Landcommissions Indberetning velbyrdige Tønne Huitfeldts privilegerede Sauger.⁴ I en Skrivelse, dateret Halden 28. Juni 1664, til Statholder U. F. Gyldenløve forklarer han, at han har 3 Sauger paa Hudrum, de 2 paa Throndstads Grund og den tredie, som kaldes Setter (Setre) Saug, paa Morks Eier, hvilke ere anslagne næsten som Aargangs Sauger, lig dem paa Moss og Halden, da de dog kun ere ringe Flomsauger. Af disse er den ene Throndstadsaug sat for 28 Rdlr., den anden for 10 Rdlr. og Settersaugen for 28 Rdlr., skjønt der paa sidstnævnte kun blev skaaret 2100 Bord forleden Aar. Hans Foged Jens Olsen kunde vistnok have opgivet den omtrentlige aarlige Skjørsel, men de forordnede Commissarier have undladt at indkalde ham selv eller Fuldmægtig for at accordere om Deleskatten. Oberst Hans Jacobsen (Schiort), til hvem han under Statholderens Fraværelse i Danmark har henvendt sig om Opnævnelse af gode Mænd til Vurdering, har undslaaet sig herfor, da deres Commissorium igjen var ophævet. Da en Henvendelse til Toldforvalter Daniel Knoff heller ikke har havt nogen Følge, anmoder han nu Hs. Excell. selv om at paalægge troværdige Mænd at besigtige og rigtigen ansætte hans Sauger. Da han bortforpagtede dem, fik han i Afgift kun 10 Rdlr. om Aaret af hver, hvortil kommer, at Delerne, der kun ere af Gran, staa i ringe Værdi hos Hollænderne og tildels maa kjøres lange Veie. Hvis han ingen Nedsættelse kan erholde i Saugskatten, nødes han til sin store Skade at nedlægge sit Brug.⁵ 17. Decbr. s. A. udgik Statholderens Paalæg til Henrik Sørensen, kgl. Maits. Foged over Mosse og Verneklosters Fogderi, samt Jens Madsen, Borger i Frederiksstad og vohnhaftig paa Moss, forderligst at begive sig til Hudrum og besigtige 3de Sauger, tilhørende Oberst og Obercommandant paa Friderichssten velb. Tønne Huitfeldt, der har beklaget sig over, at de ere satte saa høit i Skat, at han maa lade dem staa, hvis Nedsættelse ei finder Sted. Først 14. Juni 1665 finder Besigtigelsen Sted: de 2 Throndstad Sauger faa sit Vand fra et lidet Tjern opimod Gaarden, og naar Flommen er overflødig Vaar og Høst, kan der en kort Tid skjæres paa begge Sauger, men naar den mindskes, kan kun den ene bruges, da de staa tvert over for hinanden. Andre ovenfor liggende Sauger ere taxerede til at udgive 10 Rdlr. hver, og Tønne Huitfeldts Sauger ere ringere og kunne ikke ansees at skjære mere end 5000 Deler aarlig. En af ham opført Dam er igjen udgaaet og kan formedelst den løse Sandgrund neppe faa nogen Bestandighed. Hvad der skjæres, sælges til Hollænderne for ca. 4 Rdlr. for 100 Bord, hvoraf Tiendeparten altsaa bliver 20 Rdlr. Den tredie Saug, Setter Saug, staa paa Tønne Huitfeldts egen Grund paa Mork Eiedeler og er en ringe Flomsaug, Vasdraget af samme Beskaffenhed som ovennævnt, men Faldet til denne Saug er ringere til Vandhjulet, saa den gaar overlæng og har ingen synderlig Fart. Der kan aarlig skjæres ca. 2000 Deler, der sælges for ca. 3½ Rdlr. for 100, Tiendedelen altsaa 7 Rdlr.⁶

¹ N. Rigsarchiv, N. Missiver.

² Danske Rigsarchiv, Krigscol. Registr. 1664, pag. 247.

³ Ibid., Rentekam. Exped. Prot. VIII p. 143.

⁴ Meddelelser fra det N. Rigsarch. I S. 84.

⁵ Orig. i N. Rigsarch.s Saml. af Personalialia (Huitfeldt), hidrør. fra Statholderarchivet. (Forsegl. med Vaabensegl i sort Lak).

⁶ Se Docum. i N. Rigsarch.s Saml. af nyere Dipl. ved 14. Juni 1665 og 21. Febr., 23. og 26. Marts 1688, til hvilken sidste Tid Eierne af Setre (Setter), Throndstad m. fl. Sauger vare stevnedede at møde paa Agershus

14. Decbr. 1664 skriver Tønne Huitfeldt fra Halden til Statholder U. F. Gyldenløve angaaende Sundstedet mellem Strømmen og Hurum, der ved Statholderens Breve af 16. Mai og 6. Octbr. s. A. er tilsagt Nils Jensen, medens Povel Notler har faaet Kongebrev derpaa af 21. Octbr. og saaledes er gaaet Statholderen forbi. Den sidstnævnte er rømt fra Kongens Tjeneste paa Flaaden. Almuen af Hurum og Røken, hvormed Tønne Huitfeldt er forlenet, betaler „Tiende“ til dette Færgested, hvor det er vigtigt at have et Gjæstgiveri, og ønsker at faa Nils Jensen, som Statholderen derfor bedes om at haandhæve.¹

5. Januar 1665 paalægger Statholderen U. F. Gyldenløve Amtmand Tønne Huitfeldt at skaffe Generalmajor Fircks Udlæg hos Fru Dorothea Bjelke (afg. Daniel Bildts) for resterende 600 Rdlr.²

5. Januar 1665 udgik der kgl. Befaling til Hr. Ulr. Fr. Gyldenløve og Ove Bjelke om, at Adelen skulde give Designation paa sine Sædegaarde og Ugedagstjenere.³ Den ovenomtalte Jordebog, som Tønne Huitfeldt har afgivet 24. Mai 1665, er altsaa en Følge af dette Paabud. — 24. Januar s. A. fik Amtmændene i Norge Befaling til at forkynde de s. D. udfærdigede Skattebreve.⁴ 8. Februar s. A. paalagdes det Tønne Huitfeldt at sende Frederiksstens Fæstnings Regnskab (i Anledning af Befæstningsarbejderne) til Generalkrigscommissair Erik Banner.⁵ 27. April 1665 udgik Ordre til Amtmændene i Norge at publicere Forordningen angaaende Tienden af „Tær“ (Tjære).⁶ . . Mai s. A. fik Statholderen og flere af Amtmændene, hvoriblandt Tønne Huitfeldt, Instrux om, hvordan de skulde forholde sig mod Hollændere og Engelskmænd, saalænge Krigen varer.⁷

Fra Halden tilskriver Tønne Huitfeldt 17. Mai 1665 sin „høiærede kjære Broder“, Commandanten paa Agershus Oberst Hans Jacobsen Schiort, om den sørgelige Tilstand i Byen og Lenet blandt Soldaterne, der lide af Meslinger, og Indbyggerne, af hvilke mange dø. Der hersker Hungersnød og Pengemangel, hvorfor det var ønskeligt ved Fæstningen at have et Magazin med Forraad af alle Slags, hvoraf man kunde komme Bønderne til Hjælp med Sædekorn.⁸

20. Mai 1665, fra Agershus, melder Statholder U. F. Gyldenløve til Kongen „om den Tilstand, der er paa omkring Halden, hvorfra velb. Tønne Huitfeldt skriver, at der er stor Svaghed iblandt Soldaterne, saa og iblandt Indvaanerne, af hvilke en Del efter en Dags Sygdom hastig bortdør, og stor Armod og Hunger iblandt Almuen i Lenet, som maa æde Barkebrød og Brød af Halm, formedelst at deres Korn blev forleden Høst bortfrosset, hvorover mange ikke kan faa saaet i Aar, og deres Kveg samt Hester i Vinter bortdød af Mangel paa For, og om der end ankommer god Tilførsel for billig Pris, saa haver de dog ikke Middel til det at indkjøbe, saa det lader sig anse til en vanskelig og besværlig Tid“.⁹

20. Mai s. A. fik Tønne Huitfeldt og Nils Hansen Meng kgl. Befaling om at fungere som Commissarier paa Skiftet efter afgangne Peder Bagge (til Borregaard, Ous etc.),¹⁰ og med sine Adkomstbreve in originali, om de vilde være uden Skade. 3. Marts 1688 var der bleven taget Vidnesbyrd paa Østern Thingstue paa Hudrum, hvorved Thor Svensen paa Knatvold, der kan mindes 50 Aar, og Thruls Radsen Tofte, der mindes ca. 32 Aar, forklarede, at to Throndstad-Sauger, som tilforn kaldtes Duestad- og Ramvig-Sauger, stadig have været brugte, saalænge de kunne erindre, undtagen Ramvig-Saugen i de sidste Aaringer.

¹ N. Rigsarch., Statholderarch. under nævnte Datum.

² Ibid., Statholdersk. Suppl. Prot. 1662—69 No. 451.

³ Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XI fol. 226 f.

⁴ Ibid., Rentek. Exped. Prot. VIII p. 240.

⁵ Ibid. VIII p. 291.

⁶ Ibid. VIII p. 402.

⁷ Ibid. N. Tegn. XI fol. 251. N. Rigsarch., N. Missiver.

⁸ N. Rigsarch., Statholdersk.s Arch. under nævnte Datum.

⁹ Ibid., Statholdersk.s Copibog 1662—79 fol. 93.

¹⁰ Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XI fol. 259 f. og N. Rigsarch., N. Missiver.

17. August s. A. blev det ham ogsaa efter Enkens, Fru Margrete Nettelhorsts, Begjæring paalagt at være hendes Lagværge paa Skiftet og tillige paase hendes umyndige Broders, Evert Nettelhorsts, Tarv;¹ han var nemlig døvstum. — 6. Juli 1665 bad Almuen af Idde og Marker Lene Tønne Huitfeldt om at tilkjendegive Statholderen Umuligheden af at tilveiebringe første Termins Skatter, da der ingen Hjælp kan erholdes hos deres Kjøbmænd under Krigen mellem England og Holland; Statholderen henviste dem imidlertid til Kongen med deres Ansøgning.²

Med Hensyn til *Haldens* Anliggender er for dette Aar (1665) at mærke: 14. Januar udgik et Kongebrev til Statholder U. F. Gyldenløve om en Sum Penge til Frederiksstads og Frederiksstens Fortification. — 10. Febr. fik Statscollegiet kgl. Paalæg at overveie og afgive sit Betænkende om den af Matthias Bjørn paa Haldens Indbyggers Vegne overbragte Proposition angaaende Stedets Opkomst og Tiltagelse.³ — Samme Dag udgik et Kongebrev til U. F. Gyldenløve og Erik Banner anlangende Midlerne til Frederiksstads og Frederiksstens Fortifications Fortsættelse, og den følgende Dag fik den førstnævnte Ordre anlangende Skydsfærds-Pengene til Fæstningernes Bygnings Fortsættelse.⁴ — 27. Febr. 1665 oversendtes Statscollegiets Betænkende over Haldens Indvaaneres Ansøgning til Stedets Opkomst og Forfremmelse tilligemed et nyt Indlæg fra de samme til Granskning og Erklæring af Hr. Nils Trolle, Hr. Iver Krabbe, Jørgen Bjelke og Peiter Bulcke.⁵ — 7. April s. A. fik nogle Borgere af Halden Søpas for et dem i Forening tilhørende Skib, St. Johannes, samt Hr. Jørgen Bjelke og Major Peder Olsen (Nordmand) for deres fælles Skib St. Peder.⁶ — Endelig fik Halden Kjøbsteds-Privilegier 10. April 1665, angaaende egen Jurisdiction, Accisen, to aarlige Markeder og Byens Vaaben. 12. April s. A. fik Byen Skattefrihed, halv Saugskat og Toldfrihed for Varer fra Sverige, alt i 3 Aar, samt Accisefrihed og Sagefald for Byens Øvrighed som andre Byer i Norge.⁷ — 22. April s. A. fik Statholderen U. F. Gyldenløve Kongebrev om at forordne Øvrighedsmænd i Halden. 14. Juli 1665 beskikkede Kongen Nils Hansen Meng til at være Præsident i *Frederikshald*, hvilket Navn her nævnes første Gang, og 15. Juli s. A. fik Statholderen Befaling at modtage hans Ed.⁸

6. Juli 1665 indgave 12 Bønder paa Almuens Vegne af Marker Len et Andragende, dateret Halden, til Tønne Huitfeldt om at skaffe dem Dilation med Skattens Betaling. Endnu maa de paa Grund af forrige Aars Misvæxt spise Barke- og Maskebrød, og Krigen mellem England og Holland hindrer Skibes Ankomst paa Havnen, hvorfor deres Kjøbmænd ikke ville give dem nogen Betaling for Tømmer. Tønne Huitfeldt bevidner Rigtigheden af det anførte og anbefaler deres Begjæring til Statholderen. Brevet er dateret „Frederikshalden“ 7. Juli. Men Statholderen erklærer fra Agershus 31. Juli s. A. ikke at turde forandre Terminerne og henviser dem til Kongen.⁹

¹ Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XI fol. 279 og N. Rigsarch., N. Missiver. Et Kongebrev af 9. Mai 1665 var allerede før udgaaet til Statholder U. F. Gyldenløve i Anledning af en Fordring i Boet fra Jørgen Matthiesens Børn i Kjøbenhavn, hvis Fuldmægtig Povel Kriesch 10. Juli ansøgte Statholderen om at erholve en Kopi af Sorenkriverens Registrering og Taxering i Boet, da han ikke vidste, naar Commissarierne vilde holde Skifte. Ansøgningen bevilgedes 13. Juli. Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XI fol. 250 og N. Rigsarch., N. Missiver samt Statholderskabets Suppl. Prot. 1662—69 No. 586.

² N. Rigsarch., Stath. Suppl. Prot. 1662—69 No. 598.

³ Danske Rigsarchiv, Sjæll. Tegn. XXXVII fol. 226.

⁴ Ibid., Rentekam. Exped. Prot. VIII p. 295 og 297.

⁵ Ibid., Sjæll. Tegn. XXXVII fol. 234.

⁶ Ibid., N. Reg. XI fol. 535 og N. Rigsarch., Aabne Breve.

⁷ Ibid., N. Reg. XI fol. 537 samt Rentek. Exped. Prot. VIII p. 374; N. Rigsarchiv, Aab. Br. og N. Missiver. Privilegierne findes trykte i Topogr. Journal III, 11. Hefte, S. 116 f.

⁸ Ibid., N. Tegn. XI fol. 246 og 272, N. Reg. XI fol. 556. N. Rigsarch., N. Miss. og Aab. Br.

⁹ N. Rigsarch., Statholderarch. under nævnte Datum.

I den Beretning om den Danske Krigsmagts Styrke, som den Svenske Resident i Kjøbenhavn, Gustav Lilliecrona, 13. Februar 1665 hjemsendte til sit Hof, hedder det om Garnisonen i Frederikssten ved Halden, at den bestaar af Commandanten Tønne Huitfeldt, Undercommandanten Oberst Oluf Jacobsen v. Linden med 1 Compagni med 1 Lieutenant, 1 Fændrik, 1 Sergeant, 3 Corporaler, 1 Tambur, 75 gemene. Af Artilleribetjente findes: 1 Ammunitions-, Proviand- og Material-Forvalter, 1 Lieutenant, 1 Conducteur, 1 Archelmester, 10 Constabler, fremdeles en Garnisons-Feldtskjærer, 1 Profos, 1 Stokkerknegt, i alt 100 Hoveder.¹

1666 d. 3. Januar udgik kgl. Befaling til Amtmændene i Norge om Skattebrevs Forkyndelse.² — 6. Februar s. A. udgik lignende Ordre til Amtmændene at lade forfatte og indsende til Rentekammeret en udførlig Extract paa al Indtægt og Udgift af deres Amt i de 3 sidste Aar 1663—65.³ — 16. Febr. 1666 fik Amtmændene Ordre om Mandaters Forkyndelse (om Levering af Fisk og Smør).⁴

I dette Aar beskikkedes 22. Marts Johan Hane til Havnefoged, Veier og Maaler paa *Frederikshald* og 29. s. M. Matthias Jensen Bundtz til Byskriver sammesteds, hvorfra han dog allerede 13. Octbr. s. A. forflyttedes til Frederiksstad i samme Egenskab.⁵

1667 d. 2. Januar fik alle Amtmænd i Norge Ordre angaaende Skattebrevs og Proviand-skats Forkyndelse, og 17. s. M. fik de Kongebreve belangende Tiendeforordningers Publication samt om Told af Salt og fremmed Øl. — 23. Marts fik Statholder U. F. Gyldenløve Ordre om Baadsfolks Werbing paa *Halden* til Flaadens Fornødenhed.⁶ — 6. Mai 1667 fik Engebret Eriksen, By- og Raadstueskriver i *Frederikshald*, Confirmation paa sin Bestilling.⁷ — 3. August s. A. fik Bisperne Kongebrev om Taksigelse for Freden, mellem Kongen af England og de Herrer Generalstater af de forenede Nederlande med deres allierede, at holde 11. August. Samme Dag udgik Ordre til Commandanterne i Fæstningerne anlangende Stykkerne at løsne, naar Taksigelsen gjøres, blandt hvilke nævnes Tønne Huitfeldt, *Frederikshald*; han kaldes ved denne Leilighed Oberstlieutenant.⁸

I Aaret 1667 opkom der Ild i Raadmanden Ole Nilsens Hus, og næsten hele *Frederikshald* afbrændte med Undtagelse af Kirken og Sørhalden.⁹ Muligens har denne Begivenhed givet Anledning til, at der i dette Aar opstod nogen Uenighed mellem Commandanten og Byens Indbyggere, der endog klagede til Kongen over hans Forhold mod dem, og navnlig over at Byfogden var bleven ført i Arrest paa Fæstningen. I denne Anledning udgik 28. Novbr. 1667 et Kongebrev til Statholderen om at paalægge Commandanten at løslade Byfogden af Arresten, hvorefter den af Parterne, der føler sig forurettet, skal stevne den anden for rette Dommer og Værnething.¹⁰ Byfogden hed Christen Jensen Aarhus og synes at have været en temmelig mislig Person; han omtales som uduelig og drikfældig og havde 1674 fornærmet Præsidenten, hvorfor U. F. Gyldenløve 7. August 1675 suspenderede ham.¹¹

¹ P. W. Beckers Saml. t. Danm. Hist. II S. 55.

² Danske Rigsarchiv, Rentekam. Exped. Prot. IX p. 4.

³ Ibid., IX p. 74.

⁴ Ibid., IX p. 106.

⁵ Ibid., N. Reg. XI fol. 597 f.

⁶ Ibid., Rentekam. Exp. Prot. IX p. 507, 551 og 634. Fra Frederikssten skrev Tønne Huitfeldt 8. Mai til U. F. Gyldenløve om en leiet Karl fra Vigen, som forsøgte crimen bestialitatis paa Throndstad. (N. Rigsarch. Statholdersk.s Arch. ved nævnte Datum).

⁷ Ibid., N. Reg. XI fol. 644.

⁸ Ibid., Sjøll. Tegn. XXXVIII fol. 206 f.

⁹ Schrøders Beskr. over Friderichshald S. 39 f.

¹⁰ Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XI fol. 384 f. og N. Rigsarch., Saml. af løse Kongebreve (Afskr.).

¹¹ N. Rigsarch., Langes Embedscalendere (Byfogder).

13. Juni 1668 fik Friderichshalds Indvaanere kgl. Tilladelse til at bygge paa det Sted, hvor Byen tilforn havde staaet, dog saa at alle Gaderne løbe lige op fra Vandet til Fortressen sammesteds efter den Anordning, som Statholder U. F. Gyldenløve og Tønne Huitfeldt „til Thum“, Befalingsmand i Idde og Marker Amt, efter kgl. Befaling maatte gjøre.¹ — 15. Decbr. 1668 fik Amtmændene i Danmark og Norge kgl. Paalæg anlangende Forordning om Favneved og Maaletønder at lade forkynde. Blandt Kjøbstæderne i Norge nævnes Friderichshald.² — I Anledning af den ovennævnte Ildebrand fik Frederikshalds Indvaanere 29. Januar 1669 Frihed for al Byskat, Contribution og Saugskat i 10 Aar fra 1. Januar 1668 at regne. Indbyggerne i Forstaden (Nordsiden) paa Ous Gaards Grund skulle herefter svare under Frederikshald; en paalagt Afgift af hvert indkommende Skib skal anvendes til Bybroens og Skibsbroens Vedligeholdelse m. m. Soldatesquen maa ikke drive borgerlig Næring uden tillige at svare borgerlig Tynge.³ — 21. Juni 1669 udgik der en kgl. Befaling til Kammercollegiet om at gjøre Anordning, at enhver af de 200 Norske Soldater, som arbejdede ved Frederikshald, bekommer en Skjorte, et Par Strømper og et Par Sko.⁴ — 6. Juli s. A. fik Amtmændene over alt Danmark og Norge Ordre at forkynde Paabud om Proviantskatten.⁵

I Aarene 1668—69 deltog Oberst Tønne Huitfeldt i nogle Transactioner angaaende en Del Jordegods i Smaalenene, Baahuslen og Romerige, tilhørende hans Søkendebarn, afdøde Fru Else Sigvardsdatter Akeleye, der havde været gift med Claus von Unger til Nandrupgaard, som derfor kalder Tønne Huitfeldt sin „Svoger“. Godset var pantsat for 1000 Rdlr. til Oberstlieutenant Christian Nilsen Holberg, der i Mai 1668 havde faaet en Jordebog derover gennem Major Peder Olufsen Normand og i Decbr. s. A. et Skjøde derpaa af Tønne Huitfeldt, formentlig paa Claus v. Ungers Vegne, hvilket denne endeligen stadfæster ved et egenhændig udstedt Skjøde, dateret Frederikshald 23. August 1669, hvorefter Godset ansattes til en Værdi af 855 Rdlr., medens Tønne Huitfeldt, der havde faaet overladt en Ødegaard deraf ved Navn Styresøen i Baahuslen, skulde erlægge 45 Rdlr. for denne; de resterende 100 Rdlr. skulde Sælgeren levere samtidig med Skjødet. Da Godset imidlertid laa ubeleiligt for Oberstlieutenant Chr. Holberg, anmodede han Major Peder Olufsen om igjen at afhænde det for ham; denne tilbød da først Tønne Huitfeldt at købe det, da det havde tilhørt hans mødrene Slægt Akeleyerne, men han erklærede intet at have imod, at Major Peder Normand blev dets Eier, hvorfor denne købte det for 900 Rdlr., hvori de 45 Rdlr., som Tønne Huitfeldt betalte for Styresøen, samt et Aars Renter.⁶

30. Septbr. 1669 udgik kgl. Befaling til Tønne Huitfeldt og Willum Mechlenborg om at udtage nogle Breve i Brostrup Geddes Bo, anlangende sal. Nils Langes og Fru Merete Geddes Børns Arv efter deres Faster Fru Karen Lange, og levere dem til Knud Gedde; rigtig Fortegnelse skal nedlægges i Boet, som derpaa atter forsegles.⁷

I et Brev, dat. Frederikssten 9. Novbr. 1669, ønsker Tønne Huitfeldt den nylig til Norge ankomne Vice-Statholder Ove Juul til Villestrup Lykke og Velsignelse til hans Gouvernement. Vice-Statholderens Missive af 29. Octbr. med den kongelige Befaling angaaende Princessinstyren har han modtaget 3. Novbr. og skal sørge for dens behørig Bekjendtgjørelse. Stedets militaire Princessinstyr er allerede indbetalt til Generalkrigscommissair

¹ Danske Rigsarchiv, N. Reg. XI fol. 774 og N. Rigsarch., Aabne Breve og Saml. af løse Kongebreve.

² Ibid., Sjæll. Tegn. XXXVIII fol. 593.

³ Ibid., N. Tegn. XI fol. 821. Jfr. Wessel-Berg, Kgl. Rescripter etc. I S. 53.

⁴ Kgl. orig. Bef. i Danske Indenrigsm. Arch.

⁵ Danske Rigsarchiv, Rentekam. Exped. Prot. XI p. 34.

⁶ Efter de 2 originale Skjøder af 23. Aug. og 9. Decbr. 1669 i N. Rigsarch. De findes trykte i Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. IV S. 378—84.

⁷ Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XI fol. 466 og N. Rigsarch., N. Miss.

Erik Banner.¹ — I et Brev fra Frederikssten af 7. Decbr. s. A. beretter han Vice-Statholderen, at der til Fæstningens Bygning er brudt en Mængde Sten, som burde fremføres paa Vinterføret, dersom der skal bygges til førstkommende Foraar; det samme er Tilfældet med Tømmer til Bryggerne og Ved til Teglverket; Jern maa indkøbes. Hvis der ikke skulde være Penge for Haanden, beder han, at Kjørselen maa godtgjøres Almuen i Skatterne, som i Statholder Gyldenløves Tid er skeet. Han har ogsaa skrevet til Generalmajor Gorgas herom. — 18. Decbr. s. A. afgiver Tønne Huitfeldt Erklæring som Amtmand angaaende forskellige Sager, hvorom Vice-Statholderen har esket hans Mening: 1. Om Udlæggelse af Odelsgaarde til Ryttergaarde. 2. Om et Ryttercompagnies Overgang til Dragoner; disse bør forsynes baade med Snaphane- og Musqvetaase paa deres Musqvetter. 3. Om Knegeterne langs Grændsen; disse bør ikke udskrives Grændsen nærmere end 1 à 1½ Mil af Grunde, der nærmere udvikles. 4. Om Soldaternes Undtagelse fra Landsloven; han paaviser forskellige Ulemper, som deraf ville flyde. — Samme Dag tilskrives han Vice-Statholderen et andet Brev som Svar paa dennes Skrivelse af 4. Decbr. (modtaget 13. s. M.) angaaende Amtets mislige Tilstand efter Krigen, da det tre Gange plyndredes, saa Leilændingsskatten af hver fuld Gaard har maattet nedsættes med 4 Rdlr., hvoraf dog meget staar til Rest. Misvæxt har hersket i flere Aar, saa Gaardene vilde været øde, om de ikke havde været Odel; de ere derhos saa smaa, at kun faa kan beløbe sig til et Rytter- eller Dragonlag efter det oversendte Forslag. Han vil gjerne forlade Amtet og faa et andet „ringe Sted“, da han tilsætter mere, end hans Tractement (Lønning) kan tilstrække.²

Efter Kong Frederik III.s Død 9. Febr. 1670 udgik der 12. Februar Kongebrev til Vice-Statholderen Ove Juul om at tage Ed baade af civile og militaire Betjenter søndenfjelds. 25. (Ϸ: 15?) Februar s. A. udgik Brev om, at Stendernes Eder skulde skrives paa „utrykt“ (Ϸ: ustemplet) Papir.³ Ved Skrivelse af 18. Febr. underrettede Vice-Statholderen Tønne Huitfeldt om Paabudet, og i Brev af 24. s. M. følger dennes fra Frederikssten daterede Svar; han har „med største Vemodighed maattet fornemme vores allernaadigste Konges dødelige Afgang“ og ønsker den nye fromme og milde Herre et langvarigt og lykkeligt Regimente. Efter Statholderens Befaling har han paalagt Fogden og Sorenskriveren straxen at forføie sig til ham for at aflægge Ed; Sorenskriveren er imidlertid allerede indreist til Overhofretten. Ogsaa Generalmajor Gorgas har tilskrevet ham om at indstille sig for at aflægge sin Ed, hvilket han gjerne vilde efterkomme, men da Frederikssten „er en Grændsefæstning, og Byen Frederikshalden dagligen af vores Naboer, høie og nedrige, besøges, og de sig om denne Fæstnings Tilstand paa alle Maader erkyndiger, saa og iblandt den gemene i Sverige mumles om Ufred, haver jeg ikke turdet understaa mig i itzige Tid fra Fæstningen at begive, indtil jeg videre derom kan faa Eders Excellences med Hr. Generalmajors Villie at vide“. Han har ellers efter Paalæg indsendt skriftlig Ed til Generalkrigscommissarius Erik Banner, hvoraf han vedlægger en Copi, dat. Frederikssten 18. Febr. 1670, hvori han som „en ærlig Adelsmand og tro, flittig, ærekjær Obrister og Obercommandant“ lover

¹ N. Rigsarchiv, Adskilligt af Statholderregnskaberne 1661—69.

² Ibid., Statholderarchivet under dette Aar.

³ Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XII fol. 1 og 2, N. Rigsarch., N. Miss. Samme Aar erholdt Embedsmænd og Betjente Confirmation paa sine Bestillinger, i Frederikshald saaledes Præsidenten Nils Hansen Meng og Byskriveren Engelbret Erikssen 17. Sept., Byfogden Christen Jenssen 20. Sept. (uaffordret og igjen casset), Sognepresten Hr. Hans Jacobsen til Frederikshald, Id Sogn og Enningdals Annex 22. Octbr. og endelig Bartholomæus Pederssen paa Vinhandel 14. Marts 1671 (D. Rigsarch., N. Reg. XII fol. 196, 197, 203, 359 og 402; N. Rigsarch., Aabne Breve). — 30. Marts 1677 fik Christen Jenssen kgl. Confirmation paa Statholder U. F. Gyldenløves Bestalling at være Byfoged paa Fr.hald, og 21. Mai 1679 fik Engelbret Erikssen kgl. Bevill. at være Raadmand sammesteds ved Siden af sin Byskriver-Bestilling. D. Rigsarch., N. Reg. XIII fol. 198 og 320; N. Rigsarch., Aabne Breve.

„at lade se sin underdanig Lydighed, Flittighed og Troskab til sin Herres og Konges Tjeneste“ etc.¹

Statholderen befaler fra Christiania 16. April 1670 Camerer Iver Hvid strax at udbetale 2000 Rdlr. til Commandanten paa Frederikssten Oberst Tønne Huitfeldt for at anvendes til Fæstningens Bygning.²

Samme Dag dette Brev er skrevet modtog han en kgl. Befaling af 30. Septbr. 1669 angaaende en Commission, hvori han skulde være sammen med Wilhelm Mecklenburg; 23. Marts tilskriver han imidlertid Vice-Statholderen, at han ikke tør forlade Fæstningen, da en Skrivelse fra Kongelf beretter om Rustninger i Sverige, idet Garnisonerne ved Baahus og Marstrand forstærkes, og Indkjøb af Heste til Ryttere og Dragoner foregaar.

3. Mai 1670 andrage velb. Preben v. Ahnen og velb. Ove Lange, at kgl. Mait. har befalet velb. Tønne Huitfeldt og Wilhelm Mecklenburg at begive sig til sal. Brostrup Geddes Bo for at udtage de Breve og Documenter, der angaa den Arv, Fru Merete Geddes, sal. Nils Langes Børn have at fordre i hans Bo. Tønne Huitfeldt erklærer imidlertid ikke at turde begive sig fra Fæstningen uden sær expresse Ordre, hvorfor de bede Statholderen (Ove Juul) at befale Lagmand Lars Christensen i Tønne Huitfeldts Sted at være tilstede med Wilhelm Mecklenburg og udføre det befalede, hvorpaa Statholderen fra Christiania 13. Mai svarer, at Tønne Huitfeldt for nogen Tid siden har ansøgt om Dispensation fra samme Commission, men da den kgl. Befaling ikke melder, at der kan sættes en anden Commissair i den udeblivendes Sted, saa betvivles ikke, at Tønne Huitfeldt nu, da Vandet er aabent og han har en Undercommandant, vil beramme en beleilig Tid til Commissionens Afholdelse.³

Fra Frederikssten 26. Juli 1670 besvarer Tønne Huitfeldt en Forespørgsel fra Vice-Stalholder Ove Juul om en Adelsmand at sætte i en Commission istedenfor Preben v. Ahnen, der er syg. „Her i Egnen“ ved han ingen andre at nævne end Oberst Gersdorff og Anders Bildt (til Nes); paa Hedemarken: Oberstlieutenant Rech (v. d. Recke), Knud v. Hadelin og Major Urne.

4. Marts 1671 døde Tønne Huitfeldts første Frue, Helle Margrete Nold, hvorom nedenfor.

Paa en Liste dat. nævnte Dag opføres Tønne Huitfeldt som Oberst og „Pensionarius“ med Tilføiende, at han staar „in Ihr königl. Mai. Chr. V.s Eyd und wird vom Kriegs Fund bezahlet“. Saaledes opføres han ogsaa 1675.⁴

Fogden i Idde og Marker Lene Jens Nilssen⁵ tilskriver 14. April 1671 fra Thorp (paa Id) „allerunderdanigst sin høigunstige Herre og Hosbunde, høiædle og velbaarne Tønne Huitfeldt til Thrundstad-Gaard, H. Kgl. Mts. velbestalter Obriste og Overcommandant over Befæstningen Frederikssten samt Befalingsmand over Idde og Marker, Hurums og Røgens Amter“, med Spørgsmaal om Forstaaelsen af det kgl. Skattebrev for Aaret 1671, der „bl. a. melder, ingen Adel at friholde nogen Gaard eller Gaardepart“; han spørger derfor „om Adelens egne Sædegaarde eller underliggende Lade- eller Avlsgaarde kaldede for Skat skulle lægges eller ikke“. Han anholder derhos om, at en edsvoren, troværdig Dannemand maa blive beskikket i Sorenskriveren Ditmar Hellers Sted, der ved langvarig Svaghed er hindret fra at varetage sit Embede. 19. April forespørger Tønne Huitfeldt fra Frederikssten hos

¹ Brevet, der er forsejlet med Ringsignet (Vaabensegl) i sort Lak, har tilhørt Statholderarchivet og findes nu i N. Rigsarch.s Saml. af Personalialia, Huitfeldt.

² N. Rigsarch., Stath. Suppl. Prot. No. 3 1669—70 fol. 102 a.

³ Ibid., Statholdersk.s Suppl. Prot. 1669—71 fol. 115.

⁴ Danske Rigsarchiv, Indk. Sager, 4. Marts 1671 og 1675 No. 511, meddelt af Oberstlieutenant Hirsch.

⁵ Han var gift med Ellen Nilsdatter Meng, en Søster af Peder Olsen Normands Kone. Gaarden Thorp paa Id er det Sted, hvorfra Peder Olsens Broderbørn hentede sit Familienavn (Dorph), og hvor Slægten i tidligere Generationer havde boet som Bønder.

Vice-Statholderen Ove Juul, om det er Meningen, at Adelens Sæde- og Avlsgaarde skulle lægges i Skat. „Ellers haver Adelens Sæde- saavel som Avlsgaarde altid for slig kgl. Skat naad. været forskaanede; tilmed ere Adelens Gaarde her i Landet af ringe Leilighed baade udi Avl og andet, hvoraf de ikke kunne have deres Huses Ophold. Der holdes og af Adelens Gods en Soldat af 2 fulde Gaarde, som kan være henved 10 Tønder Hartkorn; vil derfor underdanigst formode, H. Kgl. Mts. Skattebrev ikke i saa Maader Adelen maa være ment. Udiblandt det ringe Gods, jeg haver, ligger mig en 8 Gaarder øde, som jeg selv maa skatte fore, siden jeg ikke kan faa dem besatte, der jeg dog 2de Gange til Thinge det haver udbødet at henfæste foruden nogen Stedsmaalspenge, mens haver dog ingen fornummet, som det vil antage“. Istedetfor den syge Sorenskriver Ditmar Heller foreslaar han at beskikke „Byskriveren udi Frederikshalden, nemlig Engelbret Erikssen, som nærmest ved Haanden og i Lenet boende“, til midlertidig at betjene Bestillingen.¹

I Anledning af en Uenighed mellem Sognepresten paa Berg, Hr. Laurits Søfrenssen, og Major Peder Olssen Normand, der som Eier havde opsagt Presten af den til Bergs Prestegaard leiede, tilgrændsende Gaard Boberg, henvendte Presten sig i Skrivelse af 20. Janr. 1672 til sin „gunstige, fromme Lensherre“, Oberst Tønne Huitfeldt, der ved en Paa-tegning paa Skrivelsen 21. Marts s. A. fra Frederikssten paalægger Kgl. Mts. Foged Oluf Søfrenssen og Sorenskriveren Christen Leth at varetage Prestegaardens Rettigheder og om mulig bevirke mindeligt Forlig mellem Parterne. 15. April s. A. holdtes Delingsforretning mellem Bergs Prestegaard og Boberg.²

21. Februar 1672 fik Frederikshalds By Confirmation paa sine Privilegier.³

31. Januar og 28. Februar 1673 fik Oberst Tønne Huitfeldt Paalæg af Statholderen om at erklære sig angaaende Rakkestads og Mosse Lens Almuers Forpligtelse til aarlig at levere Langtømmer og Ved til Fæstningerne Frederiksstad og Frederikssten, hvilket navnlig for Tømmerets Vedkommende og de lange Veies Skyld faldt dem meget besværligt. 24. April s. A. fritog Statholderen dem for denne Ydelse, da den ei havde været i Brug før foregaaende Aar.⁴ — Efter Klage fra Tønne Huitfeldts Fuldmægtig af 7. Juni 1673 paalagde Vice-Statholder Ove Juul 9. Juni s. A. Fogden paa Folloug at skaffe Garnisonen paa Frederikssten Betaling for Resten af Krigscommissair Erik Banners Assignation for foregaaende Aar, da Garnisonen lider stor Nød.⁵

14 Dage før Paaske 1672 brændte Tønne Huitfeldts Gaard Follestad i Røgen. Herom oplyses følgende: 8. Juli 1672 paa Huseby Thingstue i Røgen lod Lensherren velb. Tønne Huitfeldt fremføre i Retten en Fange Engelbret Saxesen, barnfød paa Hudrum, som skal have sat Ild paa Tønne Huitfeldts Gaard Follestad i Røgen. Fangen havde bekendt for Fogden og Skriveren i Idde og Marker paa Frederikssten 22. Juni 1672. Han tilspurgtes, om han med fri Villie og Forsæt havde tændt Ild paa Gaarden, hvortil han svarede: Ja, uden Tilskyndelse af nogen. Tønne Huitfeldts Tjener Thord Svenssen fordrede en endelig Dom. Da Engelbret Saxesen ikke benegter at have tændt Ild paa Follestad, skal han efter Landsleiebolkens 26. Cap. være fredløs og have forgiort, hvad han eier, men da han er en blot ung Dreng omtr. 12 Aar gl. og intet eier, kunde man kun tilfinde ham at straffes til Kagen og strax derefter at entvige Agershus og underliggende Lene, med mindre Øvrigheden og Hr. Oberst velb. Tønne Huitfeldt hannem vil anderledes benaade.⁶

¹ N. Rigsarch., Statholderarch. under nævnte Datum.

² Ibid., Yngre Dipl. Saml. Breve af 20. Janr. og 15. April 1672.

³ Danske Rigsarchiv, N. Reg. XII fol. 536 og N. Rigsarch., Aabne Breve. Trykt i Wessel-Bergs Rescript-Saml. I S. 80.

⁴ N. Rigsarch., Stathold. Suppl. Prot. 1671—82, fol. 126 No. 556, fol. 140 No. 620 og No. 704.

⁵ Ibid. fol. 169 No. 754.

⁶ Ibid., Retsprot. No. 1020 (Lier, Hurum og Røgen Thingbog 1672) fol. 37.

19. August 1672 fik Tønne Huitfeldt til Thom Kongebrev paa, at da den ham af Kong Frederik III formedelst tro Tjeneste i sidste Feide forundte Foring og Leding samt Tiender af Hurum og Røgen Sogner i hans og Hustrues Levetid nu er destineret til anden visse Brug, er der forundt ham til Erstatning aarlig 300 Rdlr., som af Agershus Amts Indkomst af Skriverstuen sammesteds skal erlægges, samt begynde fra 19. Janr. 1671 og continuere i hans Livstid, indtil anderledes maatte tilsiges, hvorefter Stiftamtsskriveren har sig at rette.¹

Ved Generalkrigscommissair Erik Banners Opgjør for et Aar fra 3. Janr. 1672 til 3. Janr. 1673, hvilket beregnes at være 11 Maaneder og 13 Dage, angives Overcommandanten Oberst Tønne Huitfeldts Gage for nævnte Tid at være 1000 Rdlr. eller maanedlig 87 Rdlr. 64 3/4. 50 Rdlr. bleve fradragne som Prinsesse-Styr fra Michaelis 1670 til samme Tid 1671. Betaltes med Assignation til Tønne Huitfeldt.²

1. Marts 1673 erholdt Tønne Huitfeldt kgl. aabent Brev, indeholdende Tilladelse til at vies i Huset i Anledning af sit 2det Ægteskab med Jomfru Sophia Amalia Rosenkrantz, hvorom mere nedenfor.³

27. Februar 1674 tilstod Statholder U. Fr. Gyldenløve ved Brev, dateret Vinger Prestegaard, Oberst Tønne Huitfeldt, at han, naar Udskrivning sker paa hans egne Gaarde, maa optegne dem, der fattes i Lægderne, og som han af sine Bønder begjærer udskrevne, hvilke han da skal forestille for Obersten af Regimentet, der, efter at have fundet dem dygtige, skal annamme og enrøllere dem, saa hans Bønder ikke videre besværes; han havde nemlig klaget over, at Folk af Lægdet, der billigen burde gaa for Gaarden, vilkaarlig overførtes til andre Lægder.⁴

I Marts 1674 havde Tønne Huitfeldt commanderet en Lieutenant med Corporal og 9 Soldater til militair Execution for en Assignation, hvorpaa resterede 1400 Rdlr. Fogden Mats Pederssen anholdt 31. Marts hos Statholder U. F. Gyldenløve om at slippe med strax at udbetale 500 Rdlr. og Resten til 11. Mai, hvilket bevilgedes; men hvis da ikke rigtig Betaling skede, skulde han være undergivet militair Execution og svare til Renter og Omkostninger.⁵

I Anledning af Skatten og Restantsen i Røgen Sogn, der var henlagt til Haldens Garnison, beklage nogle Mænd af Almuen sig 2. Mai 1674 til Statholder U. F. Gyldenløve meget over Fogdens, Jens Olssen Hesselbergs, Fremgangsmaade mod dem og paastaa, at Restantsen er altfor høit opsat, hvilket han har tvunget en Del Mænd til at underskrive m. m. Herover have de tidligere beklaget sig for Oberst Tønne Huitfeldt (som Amtmand i Distriktet), da han sidst var hjemme paa Thrundstad. Statholderen begjærer 26. Mai s. A. Fogdens Erklæring, der afgives fra Sundby 1. Juni 1675⁶ og betegner Klagen som udgaaet fra to rebelske og oprørske Hoveder m. m., hvorpaa Statholderen 20. Septbr. 1675 henviser Sagen til Provincial-Procureur Lambertus, der skal optage Forhør i Sagen og lade den paadømme af uvillig Sorenskriver og Lagrette.⁷

Fra 1675 haves i Anledning af „Familie-Landehjælpen“, paabuden af Hensyn til den forestaaende Krig, Opgaver over de voxne Medlemmer inden de forskjellige Familier.⁸ For Oberst Tønne Huitfeldts Vedkommende lyde de saaledes: Paa Thrundstad var der 5

¹ Danske Rigsarchiv, Rentek. Expeditionsprot. 1672--77 pag. 90.

² N. Rigsarch., Erik Banners Regnskaber.

³ Danske Rigsarchiv, N. Reg. XII fol. 643 og N. Rigsarch., Aabne Breve.

⁴ N. Rigsarch., Br. af 27. Febr. 1674 i Yngre Dipl. Saml.

⁵ Ibid., Stath. Suppl. Prot. 1671--82 fol. 248 No. 1190.

⁶ I Protocollen staar Pintseften 1674, men da denne falder paa 12. Mai, maa Aarstallet formentlig være feilskrevet.

⁷ N. Rigsarch., Stath. Suppl. Prot. No. 4, 1671--82 No. 1270 og 1525.

⁸ Ibid., Statholderarchivet.

Personer, hvoraf i Skat betaltes 10 Rdlr. Gaardsfogden hed Thor Svenssen. Fra Raade: „Velb. Hr. Obriste Huitfeldt, Obercommandant paa Haldens Fæstning, hvor hans Velb. med sin kjære velb. Frue holder Hus, haver en Herregaard her i Sognet ved Navn Thom“. Her angives 4 Personer i hans Velb.s Tjeneste, nemlig Gaardsfogden, en Arbeidsdreng og 2 Kvindfolk. Fra Idde Sogn: „Velbaarne og strenge Hr. Oberste Huitfeldts Familie, som bestaar efter hans Velb.s overleverede Mandtal i efterskrevne Personer: Strenge og velbaarne Hr. Obersten selver Tønne Huitfeldt. Hans Velbaarenheds kjære Husfrue, Fru Sophia Amalia Rosenkrantz. Vitus Jensen (formentlig Børnenes Præceptor). Jens Christensen. 3 Kvinder. — I Anledning af den truende Krig sees Oberst Tønne Huitfeldt i Aarene 1674—75 stadig at have Kundskabsmænd (Speidere) inde i Baahuslen for at erfare noget om Svenskernes Foretagender.¹ I samme Anledning foretoges nye Befæstningsarbejder ved Frederikshald. Som allerede af Schrøders Beskrivelse over Frederikshald (S. 38) bekjendt lagde Statholder Nils Trolle Grundstenen til Fæstningen 14. August 1661, og siden vare Byggearbejderne stadig fortsatte, idet Soldater fra de nærliggende Regimentter, som ovenfor omtalt, commanderedes til Arbejde paa Fæstningen, og de omliggende Bønder maatte levere Tømmer til Brug herved samt Brænde til Tegilverket, som ligeledes var anlagt i dette Øiemed. Som Bygmester ved Fæstningen fungerede i denne Tid Fabian Stang. Byen blev ved Krigens Udbrud atter omgivet med Palissader, hvortil Tømmeret var taget fra Svenskerne paa Vigsiden, ved Vandet opbyggedes nogle Blokhuse, og U. F. Gyldenløve lod den saakaldte Borgerskandse anlægge, medens en anden Skandse, der byggedes ved Byens Sydside af Peder Olsen Normand, af Gyldenløve efter ham døbtets Petersborg, idet Statholderen selv med Kridt skrev dette Navn paa Skandsen.² Om derimod alle de af Krag³ nævnte Skandser, hvis Navne tildels ere hentede fra Kartet hos Pufendorf, virkelig eksisterede saa tidligt som 1660, turde være uvist, da dennes Verk først udkom 1697; sandsynligvis ere nogle af dem byggede i 1660-Aarene som f. Ex. Huitfeldtsholmen paa Sørhalden paa Veien til Eskeviggen, der kjendeligen er opkaldt efter Tønne Huitfeldt; den nærliggende Skandse med Navnet Nold har utvivlsomt Navn efter hans første Frue og kan altsaa først være opført efter 1662, da de bleve gifte, og vistnok før 1671, da hun døde; Redouten Budde ved Stranden maa have faaet Navn efter den fra Beleiringen 1660 bekjendte Oberst Otto Frederik Budde. — En til Krigens sigtende Foranstaltning var ogsaa den til Greverne og Amtmændene i Norge 25. Januar 1676 udgaaende kgl. Befaling at forkynde Forordningen om, at Søfolk sig ei i fremmede Herrers Tjeneste eller ud af Rigerne maa begive.⁴ — Under denne Krig, der i Norge mest er kjendt under Navnet Gyldenløvefeiden, gik Frederikshald fri for fiendtligt Anfald, men rammedes dog 6. April 1676 af en anden Ulykke, idet den atter for største Delen afbrændte ved Vaadeild, der opkom i en Borgers, Søren Olufsens Hus, hvor en Lieutenant logerede, og var foranlediget ved en Soldats Uagtsomhed.⁵ Ogsaa denne Gang blev Kirken og Sørhalden uskadte.⁶

I et Project til Norges Defension, dateret Kjøbenhavn 22. Februar 1675⁷, angives bl. a. følgende Forholdsregler, der ogsaa for det meste bleve fulgte: Regimentterne, der bestode af

¹ N. Rigsarch., Generalkrigscommissair Erik Banners Regnskaber 1677 (No. 35).

² Schrøders Beskrivelse over Friderichshald S. 42.

³ Kort Underretning om Frederikshalds By og dens Krigshistorie S. 35—37.

⁴ Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XII fol. 150. N. Rigsarch., N. Miss., Saml. af indb. og løse Kongebreve (trykte).

⁵ Ikke destomindre heder det i Daniel Paullis Extraord. Maanedl. Relationer for April 1676 S. 376, at Ilden var paasat af 4 af Svenskerne udskikkede Mordbrændere, hvoraf tvende vare fangne.

⁶ Schrøders Beskrivelse over Friderichshald S. 44.

⁷ Kildeskriftfondets Afskr. No. 138 eft. Orig. i Danske Rigsarchiv i en Pakke med Titel: Adskill. Breve til Rigscontsler Griffenfeld pro Annis 1670, 1674—76; Planen er uden Underskrift og skreven med Krigssecretair H. Meyers Haand.

8 Compagnier, skulde deles i 12, hvorfor flere Officerer tiltrængtes. Nordenfjelds kunde det halve Throndhjemse Regiment tildeles Oberst v. Howen som Commandant i Throndhjem; Søndenfjelds kunde Oberst Huitfeldt¹ og Generalkvartermester Coucheron hver faa nogle Compagnier som Regiment eller Bataillon. De fire Søndenfjeldske Regiment, 5500 Mand stærke, tilligemed 500 Ryttere skulde have deres første Rendezvous ved Frederikshalden, hvis Forsyning med Levnetsmidler (for Garnisonen) ansættes til 1500 Tønder Korn. I Tilfælde af Indfald i Sverige burde først Baahus attaqveres og Vestergötland sættes i Contribution. Statholderen bør til Agershus kalde Generallieutenant Rüssenstein, Generalmajor Løvenhjem, Oberst Huitfeldt og 2 andre Oberster og med dem holde Krigsraad og nøiagtig overveie alt med Hensyn til defensiv eller offensiv Action, hvorefter deres Mening indsendes til Kongen. Ogsaa civile Embedsmænd skulde deltage i dette Conseil for alle Forsyningers Skyld. To Gallioter skulde føre Breve mellem Christianssand og Fladstrand, 4 Fregatter holde Søen ren for Kapere og 12 Skjærbaade besørge Overførsel m. m. til Viken. Da Norge paa Grund af Beliggenheden neppe kan hjælpes fra Danmark undtagen tilsøs, maa Landet sættes i god Defension og, næst Gud, stole paa sine egne Kræfter.

Da Statholder Gyldenløve om Høsten 1675 i Anledning af Krigen med Sverige opholdt sig paa Frederikshald, minder han i et Brev til Kong Christian V af 21. Octbr. (i Dan. Rigsarch.) om, at denne har givet ham tilkjende at ville benaade Oberst Huitfeldt med nogen Forbedring af hans Gage, hvorfor han spørger, „om hannem indtil videre 500 Rdlr. aarlig maatte tillægges.“

Da Krigen udbrød om Høsten 1675, var den største Del af den Norske Hær, ca. 12000 Mand, samlet ved Frederikshald, og efter at Svenskerne havde gjort et mindre Indfald i Ingedals Sogn, forfulgte Nordmændene dem i October ind i Baahus Len, hvor de opholdt sig nogen Tid, men snart igjen trak sig tilbage, da Kong Carl XI nærmede sig med en større Svensk Hær. Et Indfald fra Vermeland i Januar 1676 besvaredes fra Norsk Side med et lignende i Baahus Len og Dalsland. I disse Krigsbegivenheder vides ikke Tønne Huitfeldt at have taget Del. I det følgende Feldttog var han derimod om Sommeren tilstede inden Sveriges Grændser og gjorde sig derunder flere Gange bemærket ved de heldige Træfninger, han leverede Svenskerne, navnlig i Løbet af August Maaned 1676. Af en Afregning² fra 14. Juli s. A. til Aarets Udgang, 171 Dage, sees Oberst Huitfeldt som Obercommandant paa Frederikssten at have modtaget 468 Rdlr. 45 3. „Noch nyder han til sine Hestes Beslag à 48 3, imidlertid han var udi Marken, at regne fra 21. Juli til 19. Septbr., 60 Dage, 11 Rdlr. 24 3“. — 19. August s. A. modtog han i Vennersborg til sig og sin Bataillon 117 Rdlr. 64 3. — 30. Aug. s. A. bekom han af Vennersborgs Magazin en Del Proviand. 3. Octbr. modtog han til Regimentet 500 Rdlr. og 4. Decbr. 400 Rdlr. „Noch decorteres Obersten for Familie-Landehjælp 1676: 14 Rdlr. 32 3“.

Det fremgaar af ovenstaaende, at Tønne Huitfeldt ikke har deltaget i Vennersborgs Erobring i Slutningen af Juni 1676. Den egentlige Hensigt med hans Indrykning i Sverige var forøvrigt med 15 Compagnier Fodfolk at føre Beleiringsartilleriet, som Statholder Gyldenløve tiltrængte til Beleiringen af Baahus, ad Landeveien gennem Dalsland og Baahus Len, da Svenskerne ved denne Tid spillede Mester paa Søen. Under denne Indrykning i Sverige i August 1676 med en Reserveafdeling paa 2000 Mand stødte Oberst Huitfeldt først paa et Parti af nogle Tusinde Bønder, som havde indtaget en fordelagtig Stilling og anlagt gode Forhugninger. Uagtet de vare hans Folk betydelig overlegne i Antal, angreb han dem ivrigt, bortryddede Forhugningerne og slog sig igjennem, hvorefter Bønderne bleve drevne fra den

¹ Han er vel derfor den hos Vaupell, Den Dansk-Norske Hærs Hist. I S. 103 nævnte „Hirsfeld“, der commanderede 350 Mand (til Garnison).

² N. Rigsarch., Gen. Comm. Regnsk. 1677.

ene Post til den anden, indtil de endelig toge Flugten til Skove og Bjerge, efterladende mange døde og saarede. Deres egen Capitain tilbød nu Underkastelse og Contribution med ydmyg Begjæring, at man ikke maatte afbrænde hans Gaard. En stor Del af Bønderne fulgte dette Exempel, underkastede sig og gave Contribution. Oberst Huitfeldt fortsatte derpaa Marschen, men da saavel de fiendtlige Tropper som Bønderne allevegne løbe foran ham og afkastede Broerne bag sig, hindredes han ikke lidet i sin Forfølgelse og standsede derfor om Aftenen ved Sticksfjeld, hvor han blev liggende stille i to Dage. Her blev han anfaldt om Morgenen 13. August, da Bønderne nu havde forenet sig med den større Styrke af regulære Soldater og Bønder, der havde samlet sig ved Hunneberg, bestaaende af den ovennævnte Oberst Gyllenspetz med 8 gamle Compagnier Fodfolk, 2 Compagnier Ryttere og ligesaa mange Dragoner samt et Antal af nogle Tusinde Bønder. Efter halvanden Times Fægtning forlod imidlertid Svenskerne Pladsen og 2 Metalstykker. I Forening med Rutger v. Aschenberg forsøgte nu de ovennævnte Tropper ved at afskjære Huitfeldt et Pas den 14. August at hindre ham fra at naa Vennersborg, men det lykkedes ham dog samme Dags Eftermiddag Kl. 4 at bringe sine Tropper frem til Vennersborg, hvor han blev modtagen med Fryd og Lykønskning, og hvorfra der den følgende Dag blev foretaget et Udfald tilbaads paa Venern og Elven.¹ Efter at en af Gyldenløve paabuden Brandskat var bleven negtet, sendtes Oberst Huitfeldt med en Del Tropper til Dalsland og tilgrændsende Districter for at bringe Bønderne til Lydighed og tvinge dem til at nedlægge Vaaben. I Dagene efter 14. August forefaldt der flere ret heftige Sammenstød mellem Nordmænd og Svensker under Obersterne Huitfeldts og Jonas Gyllenspetz's Commando, hvorunder snart den ene og snart den anden havde Fordelen.² Det maa have været ved denne Leilighed, at Tønne Huitfeldt indtog den lille By Åmål ved Venern, hvis Borgere med Hustruer og Børn toge sin Tilflugt til Vermeland.³ Nordmændene roses imidlertid for at have holdt fortræffelig Mandstugt. Gyllenspetz's Hensigt var, om muligt, at bemægtige sig Vennersborg og gjenoprette Forbindelsen med Gøtheborg, der for Øieblikket var afskaaren. Et Angreb skede med Tapperhed fra flere Kanter om Natten mellem Kl. 3 og 4 den 17. August med Anvendelse baade af Kanoner og Musketter, og da Huitfeldts Styrke kun bestod af nyhvervede Musketerer og 2 smaa Feldtstykker, nødtes han til at retirere op paa en Høi. Herfra gik Nordmændene atter med saa stor Tapperhed løs paa Svenskerne, at disse efter en fire Timers haard og blodig Kamp i stor Forvirring maatte trække sig tilbage og efterlade 2 Metalstykker og et stort Antal døde og saarede; i denne Træfning blev Oberst Gyllenspetz selv haardt saaret og nogle 100 Mand fangne; navnlig var hans Rytteri helt ødelagt, hvorfor han maatte trække sig ind i Vermeland med Levningerne af sit Corps. De Norskes Tapperhed ved denne Leilighed siges endog at have vakt Fiendens Beundring. Omtrent samtidigt slog ogsaa Generalmajor Hans Løvenhjem den samme Svenske Afdeling, bestaaende af 5000 Bønder og 500 Soldater, ved Hunneberget, hvorfra de maatte trække sig tilbage med et Tab af 50 Mand.⁴

¹ Norske Saml. (in 8vo) I S. 33.

² Des Nordischen Krieges Erster Theil. Nürnberg 1679, I, S. 451. E. G. Happelius, Historischer Kern oder kürtze Chronica 1676, S. 74.

³ Jonas Colstrups Efterretninger etc. i det Deichmanske Bibl. (Mscr. No. 122 in fol. og 128 in 4to); G. Björlin, Kriget mot Danmark 1675--79, S. 101; O. Vaupell, Den Dansk-Norske Hærs Hist. I S. 114.

⁴ Theatrum Europæum XI S. 1092 og den dermed næsten ganske ligelydende Beretning i Friedenreichs K. Chr. V.s Krigshistorie I S. 187 ff., jfr. m. S. 243 og Holbergs Danmarks og Norges Beskr. S. 458. Daniel Pauli, Extraordinaires Maanedlige Relationer, August 1676, S. 432. Diarium Europæum f. Sept. 1676. A. Fryxell, Handlingar rör. Sveriges Hist., I, S. 364. Brev fra Gyldenløve af 14. Aug. til Kongen i Danske Rigsarchiv. Hofmans Efterretn. om Dan. Adelsmænd III S. 250. A. Lignell, Beskrifn. öfv. Grefskapet Dal, S. 170. Vaupell, D. Dansk-Norske Hærs Hist. I S. 129 angiver Styrken af Gyllenspetz's Corps til 3000 Mand; Kampen siges der kun at have varet 1½ Time. G. Björlin, Kriget mot Danmark 1675--79 S. 102 omtaler vel Træfningen, men

Angaaende et Krigsforetagende 24. August, hvorved Oberst Huitfeldt medvirkede, haves følgende Extract af en Beretning, dat. Vennersborg 25. August, fra Baron Jens Juel til Statholder Gyldenløve: Eftersom en Svensk Pinas og en Skude samt 9 eller 10 smaa Fartøi haver ladet sig se for Havnen ved Vennersborg, haver Hr. Baron Juel resolveret dennem at angribe og nu igaar den 24. Augusti commanderede Capit. Göthnai, Capt. Schau, Capt. Barnholdt og Capt. Lieut. Budde med behørige Underofficierer og imellem 200 og 150 Mand med alt det Fartøi ved Vennersborg, Prammen med en 8pundig og en 6pundige Stykker. Der de vare udkomne, og Fienden fik dennem at se, gjorde de Seil, baade store og smaa, og laverede sig saa langt bort fra os, saa vi dennem ei kunde indhente, altsaa blev resolveret at angribe deres Redouter, paa Vestgøthe-Siden opkaste(de) paa tvende Steder, det ene yderst paa Odden, af Capt. Schau og Capt. Budde, den anden midt for deres største Redoute, med Prammen af Capt. Barnholdt og Capt. Goethenay, ved hvilket Parti Hr. Baron Juel behagede selv at være hos, og til det andet Parti commanderede Obr. Lieut. Schulz. Der blev mange Skud gjort paa vores med Stykker mens dog uden Effect, alleneste tvende Mænd død blev. Obr. Lieut. Schulz var den første, som kom paa Land, og blev vel secunderet af sine medhavende. Hr. Baron Juel og Obrister Huitfeldt anfaldt tillige paa deres Post og slog Fienden strax paa Flugt, en Del af dennem blev ihjelskudt her og der udi Buskene; 3 af deres Redouter bleve opbrændte saa og deres Hytter og to Gaarder, som deres Qvarter havde været; vores Folk bekom endel Piqver, en god Del Kugler, 4 Jernstykker og 2 3pundiger og 2 mindre.¹

I September maatte Gyldenløve trække sig tilbage til Norge, da de Svenske Grændselandskaber nu vare saa fuldstændig udpinte for al Proviant, afbrændte og ødelagte paa alle Maader, at en Overvintring der ansaaes umulig. Ved det fornyede Indfald i Sverige i Decbr. s A. var Oberst Huitfeldt vistnok ikke med, ligesaa lidt som det kan sees, at han har deltaget i de større Krigsforetagender i Sverige i Aaret 1677, nemlig Marstrands Erobring og Slaget ved Uddevalla.

Af Statholder U. F. Gyldenløves Skrivelse til Kongen, dat. Halden 6. Januar 1677, i Danske Rigsarchiv erfares følgende: Da Gyldenløve var redet en Mil fra Frederiksstad for at recognoscere Iserne, der vare stærke overalt, kom en Bonde med Beretning, at Strømstad var indtaget af Svenskerne, hvilket han ikke vilde tro, da han havde givet Capitainen Ordre at forlade og brænde samme, da den ikke kunde holdes, især i denne ubarmhjertige Frost. Men Oberst Huitfeldt havde beholdt Ordren og sendt 40 Mand til Capitainens Undsætning forrige Nat, da han mente, Fienden ikke vilde vove sig saa nær, og ikke gjerne vilde give Fienden den Glæde at kvittere Stedet. „Intentionen var god, men det mislykkede(s), Stykkerne var alt nedlagt af Rapperterne og Proviantet, som fandtes paa Skandsen, indskibet og til al Lykke udiset.“ Skjønt det nu kunde være farligt paa Grund af Fiendens Partier, da Gyldenløve kun var selv tredie, at avancere til Halden, gjorde han det dog for at erfare alt og assurere Indbyggerne her paa Halden. Han har endnu ikke fuld Besked, men 56 Mand have salveret sig over Bjergene til Sponvigen en Mil herfra. Han haaber, at ikke 40 Mand, foruden Officierer, skulle savnes.

7. Februar 1677 sees Oberst Huitfeldt fra Frederikssten at have meddelt Skarpretteren Mester Jacob Attest for at have „forrettet sit Embede med den condemnerte Speider“,

nævner ikke Huitfeldts Navn. I Anders Bordings Danske Mercurius for August 1676 (Poetiske Skrifter II S. 422) heder det herom:

Saa nær tre tusinde skal Huitfeldt have jaget
Ved Frederikshald paa Flugt og deraf mange slaget.

¹ Daniel Pauli, Extraordinaires Maanedlige Relationer, August 1676, S. 439 f., jfr. m. N. Saml. (8.) I S. 34 og Sthen Jacobsen, Den Nordiske Kriigs Krønike, udg. af M. Weibull, S. 57.

hvorpaa Gyldenløve giver ham Anvisning paa Generalcommissariatet.¹ — 31. Marts 1677 skriver han fra Frederikssten følgende til Statholder Gyldenløve:

Høybaarne Herre.

Her falder intet skrivværdigt at melde videre, end Kundskaberne stemme alle over et med, Oberste Post sin Sqvadron er bleven slagen paa Hallen Aas, og han selv syvende være kommen til Gottenborg. I Synder Vigen skrives ud paa to Gaarder en Baadsmand. Var Isen kun oppe, som endnu ligger, saa kom vel en stor Del her over.²

I Juli 1677 havest følgende Opgave fra Presten paa Hudrum i Anledning af Familieskatten: Velbr. Tønne Huitfeldts Gaardsfolk paa Thrundstad bestaa af 1 Gaardsfoged Thor Svendssen, 5 Arbeidsdrengene og en Raadspige Anne Hansdatter à 2 Rdlr. gjør 14 Rdlr. Desforuden 2de Fæpiger $\frac{2}{3}$ Rdlr., tilsammen 14 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ 16 $\frac{1}{3}$. I Septbr. s. A. hedder det fra Raade: Velbr. Hr. Oberste Huitfeldt angav, at han vilde selv klarere paa Commissariat-Huset for Thom.³ — 2. August 1677 kvitterer han fra Frederikssten for 1000 Rdlr. til forskjelligt Brug. 23. Aug. faar han Afregning paa „Tractamente“, 500 Rdlr., til eget og underhavende Garnisons Behov. 25. August kvitterer han atter fra Frederikssten for 3000 Rdlr.⁴

Det er ukjendt, om Sygdom muligens har været Grunden til, at Oberst Huitfeldt ikke findes deltagende i Krigsbegivenhederne i Sverige i 1677. I dette og det foregaaende Aar havde der hersket megen Sygelighed i Norge og Sverige, som sædvanlig især i de Egne, i hvilke Krigen førtes. I 1676 vare flere af de Personer, med hvem Tønne Huitfeldt i mange Aar havde virket sammen til Rigets Forsvar, gaaede bort, saaledes Peder Hansen Meng, Frederikshalds første Magistratsperson; ved Krigens Begyndelse 1676 var Peder Olsen Normand, der var bleven Oberstlieutenant og skulde have deltaget i Indfaldet i Sverige, bleven syg og afgik nogen Tid efter ved Døden. Peder Mengs anden Svigersøn, Matthias Bjørn, Admiral over Skjærgaardsflaaden, kom saaret hjem til Frederikshald fra et Togt paa Vigsiden og døde 2 Dage senere, 21. Septbr. 1676.⁵ I 1677 fulgte Oberst Tønne Huitfeldt disse sine samtidige, idet han afgik ved Døden 12. Septbr. paa Frederikssten. I et Brev fra Gyldenløve til Kongen (i Dan. Rigsarch.), dat. Agershus 8. Novbr. 1677, hedder det: „Obriste Huitfeld, wie E. K. M. wissen, ist gestorben, habe in dessen Stelle den Obristen Wijsburg zumh Commendanten auf Halden ordiniret.“

Oberst Huitfeldt blev bisat i et af ham selv i Begyndelsen af 1660-Aarene opført Gravsted ved Hudrum Kirke. Det var bygget af Træ og har maaske staaet frit paa Kirkegaarden, siden det ikke brændte med Kirken 1686. Det stod til 1750, da det nuværende, til Kirken stødende Capel af Teglsten, blev bygget, hvorom nedenfor. Til dette bleve da Ligkisterne fra det gamle Lighus overflyttede. Han hviler i en dobbelt Trækiste, den yderste af Eg, betrukken med sort Læder og forsynet med svære Jernhanker samt en Mængde Messingzirater, et stort Crucifix, 4 Ahnevaabener (Huitfeldt, Akeleye, Litle og Sparre) m. m. Af Indskrift findes nu kun følgende:

¹ N. Rigsarch., Personalia, Huitfeldt.

² Ibid., Statholdersk. Arch. Kun Underskriften er egenhændig. En før vedliggende Relation fra Oddevald mangler.

³ Ibid., Statholdersk. Arch., Personalhist. Agersh. Presters Angivelse til Familieskatten 1677.

⁴ Ibid., Gen. Comm. Regnsk. 1677 No. 34.

⁵ H. Schrøders Beskr. over Friderichshald S. 37 og 42. Dansk Biogr. Lexikon II S. 365. Til det der om Math. Bjørn meddelte kan føies, at han ifølge en Opgave af Hans Colbjørnsen (N. Rigsarch., Personalia, Colbjørnsen) var Søn af en Admiral under K. Chr. IV, der da neppe kan være nogen anden end den i Biogr Lex. II S. 369 nævnte Viceadmiral paa Bremerholm Paul Bjørnsen, med hvilket sidste Tilnavn Matthias Bjørnsen ogsaa undertiden nævnes.

S. W. O. T. HF.
F. OC M.
1677.

D. e. Salig Welbyrdig Oberst Tønne Huitfeldt. Fædrene oc Mødrene (Vaabener), hvorunder de nævnte 4 Ahnevaabener. Nedenfor sees at have staaet en Plade med den egentlige Gravskrift, der vistnok, ligesom de andre ældre Gravskrifter, er borttaget i 1770-Aarene til Brug for Forfatteren af de ovenfor nævnte Efterretninger om Familien Huitfeldt i det Deichmanske Bibliothek, og senere ikke bragt tilbage til sin Plads. Det oplyses der, at den har angivet ham født paa Throndstad 20. Novbr. 1625 og død paa Frederikssten 12. Septbr. 1677. — Ved en om Høsten 1869 foretagen Ordning og Lukning af de af besøgende aabnede Kister befandtes Skelettet at have en Længde af 3 Alen og et Par Tommer og at være iført en Ligdragt af Udseende som en Messeskjorte; den var af hvid Taft og foran udstyret med 2 Rader brede Sølvkniplinger fra Halsen til Fødderne; paa Hovedet sad en hvid Silkehue med lignende Kniplinger.¹

Som allerede ovenfor nævnt, synes det urolige Krigerliv, Tønne Huitfeldt havde ført mellem Aarene 1644 og 1660 at have hindret ham fra at tænke paa Ægteskab. Først da Fredsslutningen i 1660 aabnede Udsigt til roligere Tider, realiserede han i sit 37. Aar den Plan, han muligens allerede havde haft i 1655, da han lod optage Besigtigelsen over Bygningerne paa Throndstad. Under et Ophold i Danmark om Sommeren og Høsten 1662 blev han gift første Gang, efter at han allerede i 10 Aar havde været den eneste gjenlevende Mand af sin Slægt, der nemlig i Danmark var uddød i Mandslinien 1652 med hans Faders Næstsøskendebarn Hr. Henrik Huitfeldt til Lillø og Berritsgaard. Tønne Huitfeldts Hustru hed Jomfru Helle Margrete Nold, hvis Fader, Thomas Nold til Maglø i Skaane,² tilhørte en i Danmark fra Kurland indvandret Tydsk Slægt og døde 1634 som Capitain ved Tøihuset og forlenet med Lysekloster; Moderen, Helvig Axelsdatter Urup, var Faderens anden Hustru. Helle Margrete Nold, der var født i Kjøbenhavn, formentlig ca. 1630, tilhørte paa Mødrene-side den samme store Slægtkreds som sin Mand, Gyldenløve- og Rømerslægternes samt Hafthorsønnernes og Kong Haakon V.s Descendenter,³ idet hun nedstammede fra Nils Henrikssøn Gyldenløves og Fru Ingerd Ottesdatter Rømers Datter Anna, gift med Erik Urup (Ugerup) til Aulen, medens Tønne Huitfeldt nedstammede fra deres yngste Datter Ingeborg, gift med Peder Hanssøn Litle til Foss (Fossesholm). Helle Margrete Nold har tydeligvis været en af de 8 adelige Jomfruer, der bleve opdragne i Huset hos Morbroderen, Generalfeldtmarskalk og Geheimeraad Axel Urup til Belteberg i Skaane og hans Frue Sidsel Knudsdatter Grubbe af Røgle, der efter Mandens Død blev Hofmesterinde og levede til 1691.⁴ I dette Hus er hun uden Tvivl bleven optagen efter Forældrenes Død, og herfra er hun vistnok ogsaa om Høsten 1662 bleven gift med Tønne Huitfeldt, der maa være bleven bekjendt med hendes Morbroder under sine Ophold i Skaane og Kjøbenhavn i 1650-Aarene. Ægteparrets Bolig blev Frederikssten, og Besøgene paa Throndstad, der laa forholdsvis fjernt, synes ikke at have været hyppige. Herfra er dog deres reciproke Testamente af 13. Juni 1663 dateret, hvorved de paa Grund af kjærlig Affection, christelig Kjærlighed og fornuftig, god Omgjængelse, de have bevist hinanden, bebreve den længstlevende, om de ikke faa Livsarvinger, med det Jordegods og Løsøre, de nu besidde eller siden erhverve; Throndstad nævnes udtrykkelig som hans Gods, medens der fra hendes Side intet navngives. Hans

¹ Personalhist. Tidssk. 1 R. IV S. 89—94.

² Se om ham O. Blom, Kristian den Fjerdes Artilleri, S. 28—31.

³ Se Personalhist. Tidsskr. 1. R. VI S. 264, Stamtavlen.

⁴ Se T. Hofmans Efterretn. om Dan. Adelsmænd I S. 68 og C. P. Rothe, Brave Danske Mænds og Kvinders berømmelige Eftermæle I S. 509 efter Hans Leths Ligprædiken over ham.

Testamente underskrives til Vitterlighed af Knud Schinkel til Thom, K. Ms. Generalkrigs-commissair i Norge, og Otte Schade til Kjølberg, Oberst over det Smaalenske Regiment tilfods, og samtykkes af hans Søster og næste Arving, Jomfru Sophia Huitfeldt til Killingstad. Paa hendes Side underskriver Morbroderen Hr. Axel Urup til Hviderø, K. Ms. Rigens Raad og General, samt hendes Brodersøn Thomas Nold. Testamentet er confirmeret af Kongen 27. Juni 1663.¹ I dette Ægteskab fødtes 7 Børn, af hvilke den ældste Datter og den 2den Søn døde spæde; tre Sønner (blandt hvilke Søhelten, Commandeur Iver Huitfeldt, var den ældste) og to Døtre overlevede Moderen,² da hun døde paa Frederikssten 4. Marts 1671. Enkemanden underretter fra Frederikssten 7. s. M. Vice-Statholderen Ove Juul til Villestrup om, „at Gud allermægtigste ved en christelig Afsked fra denne elendige Verden til sit Riges evige Glæde og Herlighed ved den timelige Død haver hedenkaldet min hjerte allerkjæreste og nu sal. Hustru og mig med fem smaa, umyndige Børn, som bedrøvet igjen lever, efterladt, Gud os trøste og husvale“. Han anholder derfor om at maatte opsætte Begravelsen en otte Dages Tid eller mere over den lovbestemte Tid, der turde blive for kort til alle Forberedelser, samt for at kunne oppebie Svar fra Morbroderen Hr. Axel Urup, hvem han har tilskrevet, hvilket 11. Marts s. A. blev tilstaaet med Bevidnelse af Statholderens og hans Frues Deltagelse i hans Sorg.³ Svar fra Hr. Axel Urup har han dog vistnok aldrig faaet, thi denne afgik ved Døden i Kjøbenhavn 15. Marts s. A., faa Dage efter sin Søsterdatter. Hun bisattes i Hudrums Gravcapel, hvor hendes to forud afdøde Børn og Tønne Huitfeldts Faster, Jomfru Dorethe Huitfeldt til Killingstad, tidligere vare hensatte. Her findes endnu hendes læderbetrukne Kiste, forsynet med et Crucifix og andre Forziringer af Messing samt med nedenstaaende Indskrift,⁴ medens de to Ahnevaabener, den har havt, nu mangle. Hun er deri nedlagt i en Ligdragt som Mandens af hvid Moirée med Sølvkniplinger, Silkehuen prydet med Piber af samme Stof tvert over Hovedet, rundt Ansigtet en bred Guldknipling; Svededugen er af samme Stof som Dragten. Ligkistens Indskrift er følgende:

S. W. F. F. H. M. N.
F. OC M.
1671.

D. e. Salig Welbyrdig Frue Fru Helle Margrete Nolds Fædrene oc Mødrene (Vaabener).
Nederst paa Laaget læses paa en oval Messingplade:

I. H. S. / Her hviler udi Herren den / meged dyderig gudelskende høyædle / Frue
Helle Margrethe Nold til Thrond / stad Gaard fød udi Kiøbenhafn Anno 16. . . / den . . .
som ved et christelig Endeligt / paa Festningen Friderichsten A. 1671 den / 4 Martii fra
denne Verden salligen er afskedi / get, forventendes med alle Guds Udvalde en ære / fuld
Opstandelse paa den yderste Dag. / Phil. 3. / Wor Omgengelse er i Himmelen holden vi
oc for / vente wor Frelsere Christum Jesum som / skal forklare vore ringe Legemer at
de / skal være hans forklarede Legeme.⁵

I Aaret 1673 indtraadte Tønne Huitfeldt i nyt Ægteskab med Jomfru Sophia Amalia Rosenkrantz af Ørup (i Skaane), der ligeledes tilhørte den ovenomtalte store Slægtkreds,

¹ Danske Rigsarchiv, N. Reg. XI fol. 324 f. og N. Rigsarch., Aabne Breve.

² Om dem se Stamtavlen i Personalhist. Tidsskr. IV S. 120 og Danmarks Adels Aarbog 1887 S. 214—34 samt nedenfor.

³ N. Rigsarch., Statholderskabets Prot. (Copibog) No. 23 fol. 19. Det orig. Brev til Statholderen i N. Rigsarch., Statholdersk. Arch. Indk. Sager.

⁴ Se Personalhist. Tidsskr. 1. R. IV S. 94. Naar det der hedder, at Justitiarius J. Chr. Berg synes at have benyttet en Ligprædiken over hende, er dette urigtigt; den har nemlig været holdt over Datteren Margrete Huitfeldt, gift med H. E. v. Tritschler, men deri findes altsaa H. M. Nolds 8 Ahner angivne.

⁵ Personalhist. Tidsskr. 1. R. IV S. 90.

idet hun paa mødrene Side gennem Familien Bjelke nedstammede fra Nils Henrikssen Gyldenløve og Fru Ingerd Ottesdatter Rømers Datter Lucia Nilsdatter, gift med Slægtens Norske Stamfader Jens Thillufsen Bjelke. Sophia Amalia Rosenkrantz's Fader, Major Børge Holgersen Rosenkrantz til Frølinge, var gift med Maren Bjelke, en Datter af Cantsleren Jens Bjelke til Østeraat og Søster af de berømte Krigere Henrik og Jørgen Bjelke, under hvem Tønne Huitfeldt havde tjent i Feldten 1644—45 og 1659—60, og efter hvilke han opkaldte sin ældste Søn af dette Ægteskab. Han erholdt kgl. Bevilling paa Vielse hjemme i Huset 1. Marts 1673,¹ og i samme Maaned har Brylluppet staaet, maaske paa Sande i Tune (Smaalenene), hvorfra Tønne Huitfeldts Morgengavebrev til hans Frue er dateret 11. Marts, som maaske er selve Bryllupsdagen, da hun endnu benævnes Jomfru. Hun skulde ifølge dette som Enke have 2000 Rdlr. forud udbetalte af Boet og, hvis hun beholder Børnene hos sig, have Ret til at tiltræde Throndstad og beholde samme, saalænge Gaarden holdes ved god Magt og Hævd. Til Vitterlighed underskrive Udstederens „høitærede kjære Broder“ Morten Jørgen de Rochlinge, Oberstlieutenant og Commandant i Frederiksstad, samt hans „kjære Fætter“ Frederik Parslich² til Busgaard. Ogsaa under dette sit andet Ægteskab, der kun varede paa 5te Aar, boede Tønne Huitfeldt for det meste paa Frederikssten, hvor vistnok ogsaa alle tre Sønner af dette Ægteskab ere fødte; den ældste og den yngste, Henrik Jørgen Huitfeldt og Hartvig Huitfeldt, overlevede Forældrene og naaede høie militaire Stillinger (Generallieutenant og virkelig General); fra den ældste nedstammer hele den nulevende Slægt.

Da Tønne Huitfeldt var død i Septbr. 1677, havde Statholderen til Skiftecommissarier udnævnt Lagmændene Jørgen Philipsen og Laurits Christensen. 2. April 1678 anholder Jomfru Sophia Huitfeldt hos Statholderskabet om, at Peder Pedersen, tjenende Rosina, sal. Jens Jenssens, maa bevilges at være hendes og de umyndige Børns Fuldmægtig paa Skiftet efter Tønne Huitfeldt, hvilket 20. April bevilges, om Peder Pedersen dertil kan formaaes. — 16. April 1678 andrager Lagmanden Laurits Christensen for Statholderen, at da velb. Jomfru Sophia Huitfeldt til Killingstadgaard ved Skrivelse af 10. s. M. har berammet Skiftet at skulle paabegyndes næste Mandag derefter, som var 15. April, paa Throndstad og siden paa hver Sædegaard for sig med Taxering og Udlæg til Creditorerne, saa vil han paa Grund af en Mængde Embedsforretninger, som han opnævner, ikke kunne deltage i Skiftet og begjærer en anden udnævnt i sit Sted, for at ikke Ophold skal foraarsages. 18. April bliver han derfor entlediget for denne Commission og Vicelagmanden Morten Bontzen (eller Buntzou) beskikket i hans Sted. — 2. Mai s. A. beklager Enken, Fru Sophia Amalia Rosenkrantz, sig over, at Jomfru Sophia Huitfeldt antager sig til Brug og Forvaltning en af den afdødes Avlsgaarde, hvorfor hun ønsker hende advaret mod at befatte sig med noget af Godset, før Skiftet er tilendebragt. Dette sker i en meget mild Form 6. Juni s. A. fra de i Statholderskabet forordnede Herrer Speckhan, C. Lund og M. Tonsberg. — Jomfru Sophia Huitfeldt begjærer saa Befaling til Fogderne og Sorenskriverne paa Moss og i Idde og Marker om at give Forklaring om, hvad Gods og andet der kan tilkomme Tønne Huitfeldt i deres Jurisdictioner. De nævnte 3 Herrer i Statholderskabet erklære 11. Mai 1678, at dette maa blive de to Commissariers Sag at anordne. — 22. Juni s. A. andrager Jomfru Sophia Huitfeldt, at Lagmand Jørgen Philipsen ved andre kgl. Forretninger er forhindret fra at overvære Skiftet. De nævnte 3 Herrer erklære imidlertid 6. Juli s. A., at de ikke understaa sig at gjøre nogen Forandring i Statholderens Bestemmelse. — 18. Septbr. 1678 andrager Jomfru Sophia Huitfeldt, at der ingen fuldkommen Registrering er skeet efter sal. Oberst Huitfeldt, hvorfor hun af Hensyn til Børnenes Tarv begjærer en Befaling til Fogderne og Sorenskri-

¹ Danske Rigsarchiv, N. Reg. XII fol. 643. N. Rigsarch., Aabne Breve.

² Hans Mormoder var Cantsler Jens Bjelkes Søster.

verne paa Moss og Hudrum om med behørig Mænd at foretage, hvad der er fornødent til Skiftets Forretning ved Commissarierne. Statholder U. F. Gyldenløve paalægger de committerede i Slotsloven at foretage det fornødne, og disse paaminde nu Commissarierne om at paaskynde Sagen og tilkjendegive, hvad der hidtil har opholdt den. — Margrete og Sophia Huitfeldt ansøge derpaa Statholderskabet om, at Sorenskriver Matthias Pedersen maa paalægges at være tilstede paa Skiftet efter deres sal. Broder¹ Tønne Huitfeldt paa hans Børns Vegne, hvilket bevilges 12. Decbr. 1678, om han dertil kan formaas.² — Sandsynligvis er derpaa Skiftet blevet holdt 1679; heraf kjendes imidlertid kun et udateret Uddrag,³ hvoraf fremgaar, at Throndstad af Skyld 24 Skpd. 6 Lispd. og 8 Skaalpd. Salt, og hvis Bygning og Inventarium var taxeret for 1113 Rdlr. 6 š , deltes mellem de 5 Sønner og 2 Døtre saaledes, at der paa hver Broderlod (Iver, Thomas, Christian Charlot, Henrik Jørgen og Hartvig) faldt 4 Skpd. 1 Lispd. og $1\frac{1}{3}$ Pd. Odelsgoods, $3\frac{1}{2}$ Lispd. $1\frac{1}{3}$ Pd. Kjøbegods og 185 Rdlr. 2 š 1 š i Throndstads Bygning og Inventarium; samt paa hver Søsterlod (Elsebe Helvig og Margrete) 2 Skpd. 8 Pd. $1\frac{1}{3}$ B š Odelsgoods, 1 Lispd. 12 Pd. $1\frac{1}{3}$ B š Kjøbegods og ca. 93 Rdlr. i Throndstads Bygning og Inventarium. Derimod tager Fru Sophia Amalia Rosenkrantz sit Odels Jordegods i Nordlandene (d. e. Nordenfjelds) samt 1 Skpd. $\frac{1}{2}$ Fjerding Salt i Kjøbegods, hvorhos hun efter Mandens Gavebrev nyder og besidder Throndstad Gaard, om Børnene forblive hos hende. Det paa Hudrumlandet liggende Odelsgoods, der var udsat til brugeligt Pant, tilkom det samtlige Arvinger at indløse og dele. Oberst Rochling som de 5 ældste Børns Formynder antager deres Arvelodder⁴ og Enken sine egne to Børns.

Hun beboede neppe nogensinde for længere Tid Throndstad, hvor hun dog sees at have opholdt sig i nogen Tid om Vinteren 1690—91; 6. August 1678 afgiver „Fru Sophia Amalia Rosenkrantz, sal. Tønne Huitfeldts“, fra Thom følgende Oplysninger om sin Husstand i Anledning af Familieskatten: Fruen 2 Dlr., Datteren Elsebe Helvig Huitfeldt 2 Dlr., Inger Rasmusdatter, Fruens egen Pige, 2 Dlr., Maria Peders, Fadeburspige, 2 Dlr., „Ole“ Olsdatter og Anne Hansdatter, Fæpiger, à 1 š 8 š , Børnenes Præceptor Henrich August 2 Dlr., Jens Christensen, Gaardsfoged, 2 Dlr., 2 Arbejdsdrenge à 2 Dlr.⁵ Formodentlig har Thom været nærmest betragtet som hendes mere personlige Eiendom, idet sandsynligvis baade de 2000 Rdlr., som Tønne Huitfeldt havde bebrevet hende, og mere af hendes Arvecapital har været lagt i Thom.

Tønne Huitfeldt var, som ovenfor nævnt, 1657 kommen i fuld Besiddelse af Fædrengaarden *Throndstad* ved Arveskiftet med Søsteren Jomfru Sophia Huitfeldt; 1662 erhvervede han af Kronen et temmelig betydeligt Jordegods dertil, for største Delen beliggende paa Hudrum. — Nogle Aar senere søgte han at indløse sin Farbroders, Hartvig Huitfeldts Gaard *Skjeldbred* samt sit eget Odelsgoods Ulveland og Fiskum, alle paa Eger, fra Kronen. Hermed forholdt det sig saaledes: 26. Marts 1648 solgte, som ovenfor omtalt, Thomas Dyre og hans Frue, Fru Margrete Huitfeldt, til Statholderen Hr. Hannibal Sehested Skjeldbred Hovedgaard paa Eger med tilhørende Gods for 2300 Rdlr. in specie, hvorpaa han gav sin Obligation, medens Betalingen først skulde erlægges senere, naar Gaarden, der 4.

¹ Den her optrædende Margrete Huitfeldt er ikke Tønne Huitfeldts Søster af dette Navn, der, som ovenfor sees, allerede var død 1657, men er hans ovennævnte Søskendebarn, Fru Margrete Huitfeldt, Enke efter Thomas Dyre, da hun og Tønne Huitfeldt oftere efter Tidens Sprogbrug kalde hinanden Broder og Søster.

² N. Rigsarch., Statholdersk. Suppl. Prot. (4) 1671—82 No. 1964, 1965, 1986, 2003, 2007, 2070, 2075.

³ Ibid., Fogedregnsk. for Hurum, Lier etc. 1714.

⁴ 5. April 1684 blev Oberst Martin Jørgen Rocklønge paa Grund af sin Charges Betjening og langvarig Fraværelse fritagen for Formynderskabet for Oberst Tønne Huitfeldts og Gabriel Akeleyes Børn, og samme Dag fik Vice-Statholder Just Høeg kgl. Befaling til at anordne dem andre Formyndere. Danske Rigsarchiv, N. Tegn. XIII fol. 22 f. og N. Rigsarch., N. Missiver samt Indb. Saml. af Kongebreve.

⁵ N. Rigsarch., Vernekl. og Mosse Fogedregnsk. 1678.

April 1638 var overdraget Hartvig Huitfeldts Enke paa Levetid, blev Statholderens endelige Eiendom ved hendes dødelige Afgang. 10. Juli 1648 havde imidlertid Fru Maren Schram afstaaet Skjeldbred til Hannibal Sehested for 350 Rdlr. in specie aarlig, hvortil hun 29. Januar s. A. havde faaet Samtykke af Thomas Dyre og Fru Margrete Huitfeldt. Da Statholderens samtlige Jordegods i 1651 overgik til Kronen, fik Fru Maren Schram, som derved mistede sin Livgedings Indkomst, 3. og 11. Juli 1651 de ovennævnte kongelige Benaadningsbreve paa 350 Rdlr. aarlig sin Livstid og 7. Marts 1661 paa 650 Rdlr. Dette vedvarede til 24. Novbr. 1664, da Kongen resolverede, at hun imod de 350 Rdlr. samt en anden Benaadning paa 300 Rdlr. for nogen Eiendoms Afstaaelse ved Sølvbergverket 23. Januar 1665 skulde bekomme 100 Tønder Hartkorn i Jylland, hvilket imidlertid neppe indbragte 100 Rdlr. aarlig, og som senere forklaredes kun at være Erstatning for det afstaaede Gods ved Sølvbergverket og hendes 2 Benaadninger (men ikke for Skjeldbred Gaard), ligesom Fru Margrete Huitfeldt ogsaa 15. Novbr. 1651 havde faaet Kongebrev paa at erholde Pengene for Skjeldbred udbetalte efter Fru Maren Schrams Død. Denne giftede sig imidlertid 1661 som en gammel Enke mod al Forventning med en tyveaarig Tydsk Adelsmand, Baltazar Gebhard v. Obelitz, og da Stifdatteren, Fru Margrete Huitfeldt, i 1663 havde mistet sit sidste Barn, Sønnen Iver Dyre, overdrog hun 6. Decbr. 1667 sin „Broder“ (d. e. Farbroders Søn) Tønne Huitfeldt denne sin Fordring paa Kronen, hvorefter han ansøgte om at maatte indløse Skjeldbred for den ovennævnte Sum 2300 Rdlr., hvorfor den var solgt til Hannibal Sehested, eller hvis dette ikke kunde ske, da at erholde Summen udbetalt. Han oplyser fra Frederiksten 26. Juni 1673, at han ogsaa i 1670 har ansøgt om Confirmation paa den ham af Kong Frederik III bevilgede Forlening af Foringen, Ledingen og Tjenden af Hudrums og Røgens Sogne, der var ham forundt for gjort Tjeneste i Frederikshalds trende¹ Beleiringer i seneste Krig, som satte ham i temmelig Vidløftighed, hvoraf han ikke siden har kunnet redde sig, da hans Tractament (o: Gage) ikke nær kan forslaa til hans Ophold ved denne Grændsefæstning, hvorved han stedse maa blive, saa han ikke kan „se sit ringe tilgode“. Han henviser herom til Hans Høie Excellence (d. e. U. F. Gyldenløve), om hvem Fru Margrete Huitfeldt i 1672 siger, at han altid havde været hendes „Broder“ Tønne Huitfeldt saa meget god og gunstig. Denne har fra Kjøbenhavn 26. Juni 1672 paategnet Ansøgningen, at Prætensionen paa Pengene forekommer ham lovlig og henviser Sagen til Skatkammercollegiet. Om den anden Post henviser han til sin Resolution af 19. Januar 1671. I Begyndelsen af Aaret 1672 havde Tønne Huitfeldt sendt som sin Fuldmægtig i denne Sag en Mand ved Navn Povel Pedersen til Kjøbenhavn, og denne, der oplyser, at han uden Virkning havde ligget der siden Paaske, henvendte sig 16. Septbr. 1672 til Skatmesteren Holger Wind om Tilladelse for sin Husbonde at indløse Ulveland og Fiskum² (paa Eger), som Hannibal Sehested havde tilhandlet sig af Fru Maren Schram med Thomas Dyres og Fru Margrete Huitfeldts Samtykke, og som er Tønne Huitfeldts Odelsgoods, for de oftnævnte 2300 Rdlr. Dette Gods var imidlertid af Kronen overladt Marsilierne, der atter havde solgt det til en Mand paa Bragernes; Confirmation paa Kong Frederik III.s Benaadning skulde han imidlertid faa.³ 20. Marts 1673 henviste Rentekammeret Tønne Huitfeldt til at søge sin Regres for de 2300

¹ Naar der her nævnes 3 Beleiringer (i Modsætning til 2 ovenfor), maa dette være saaledes at forstaa, at han allerede til den første Beleiring havde gjort Pengeforstrækninger.

² Disse Gaarde vare ved Mageskifter mellem 1541 og 1543 blevne hans Oldefaders, Peder Hansen Litles, Eiendom, se Dipl. Norv. IV No. 1119, V No. 1107, VII No. 741 og 757 samt VIII No. 746. Ulveland (Uilleland) var ved Mageskifte kommen fra Claus Brockenhus til Broholm til hans Farfader Anders Huitfeldt til Throndstad, se N. Rigsreg. V S. 136 f.

³ Det nævnes i Stathold. Copibog i N. Rigsarch. No. 23 fol. 53, at Tønne Huitfeldts Forpagtningsafgift for Aaret 1. Mai 1671—1. Mai 1672 var 58 Rdlr.

Rdlr. i Fru Maren Schrams Bo, naar hun døde, hvilket indtraf samme Aar; herfra hidrører det da maaske, at han ved denne Tid, som ovenfor omtalt, kunde bebreve sin anden Hustru, Fru Sophia Amalia Rosenkrantz, 2000 Rdlr., men i saa Fald var Regjeringens Fremgangsmaade kun en Unddragelse af den paatagne Forpligtelse til at betale Fru Margrete Huitfeldt Skjeldbreds Kjøbesum efter Fru Maren Schrams Død, idet heller ikke denne ved det ringe Jydske Gods havde faaet Vederlag for Skjeldbred, men kun for Regjeringens øvrige Forpligtelser til hende for Livgedingen og Godset i Sandshverv.¹ En saadan Behandling af Danske Adelsmænd, der havde Fordringer paa Kronen enten for Udlæg under Krigen eller af andre Grunde, var imidlertid ingenlunde ualmindelig i den første Tid efter Souverainetets Indførelse; Fru Sophia Amalia Rosenkrantz's Morbroder, Generallieutenant Jørgen Bjelke, var saaledes et hel nærliggende Exempel paa den Hensynsløshed, hvormed man satte sig ud over de paatagne Forpligtelser ligeoverfor den da lidet velseede indfødte Adel.

Allerede før Indgaaelsen af sit andet Ægteskab havde Tønne Huitfeldt købt den betydelige Sædegaard *Thom* i Raade Sogn i Smaalene. Den havde da i omtrent 150 Aar tilhørt Familien Galde, hvortil hans senere Frues, Sophia Amalia Rosenkrantz's, Stifmoder hørte. Dennes Søster, Fru Kirsten Eline Galde, havde bragt Gaarden til sin Mand Knud Schinkel, og efter dette Ægtepars Død 1669 var den tilfalden Werner Parsberg til Nørlund, der var gift med en tredje Søster, Fru Anne Galde, og af dem købte nu Tønne Huitfeldt Thom for 14000 Rdlr.² Ved hans Død 1677 stod der „formedelst disse besværlige Krigstider“ 4030 Rdlr. in specie tilbage af Købesummen (Capital og Rente), hvorfor Skjødet endnu ikke var udfærdiget. I dette Kjøb indtraadte da højædle og velbaarne Hans Ernst v. Tritschler til Hertmansgrin, Oberst over det Smaalenske Regiment, og „hans forloved Kjæreste ærlig og velbyrdig Jomfru, Jomfru Margrete Huitfeldt“ (Tønne Huitfeldts Datter), og erlagde den resterende Sum, hvorfor de 20. Novbr. 1680 erholdt Skjøde paa Thom af Werner Parsberg, hvis Frue var død samme Aar, med Samtykke af hans Søn Gude Parsberg til Kokkedal. Til Thom hørte da Ødegaarden østentil Gaarden saavel som Kalberg med andre Huse og Vaaninger ved Stranden, som specificeres i den overleverede Jordebog, samt de tvende Sletterholmer, den store Sletter og den mellemste Ø, alt tilsammen anslaaet for 10 Skip-pund Hartkorn.

Efter denne Tid synes Fru Sophia Amalia Rosenkrantz, naar hun opholdt sig i Norge, for det meste at have beboet *Sande* Herregaard i Tune Sogn, som hun maa have købt efter sin Mands Død af Cantsler Joh. Fredr. Marschalck, der i 1677 havde købt Gaarden af Arvingerne efter Oberst Friderich v. Gersdorff, en Søn af Generalmajor Christopher Friderich v. Gersdorff og Elisabeth Bjelke, Fru Sophia Amalia Rosenkrantz's Moster, til hvem Gaarden var udlagt paa Skiftet efter Faderen Cantsler Jens Bjelke. Naar Tønne Huitfeldt paa sin Frues Epitaphium skrives til Sande og Sanderup, er dette altsaa ikke correct; Sande forblev i deres Efterkommeres Besiddelse til 1752.

Ogsaa i *Kanestrøm* paa Nordmøre (Halse Annex til Stangvik) eiede Fru Sophia Amalia Rosenkrantz en Del som en af Børge Rosenkrantz's Arvinger, der endnu 1688 opføres i Fogedregnskabet som Eiere deraf, men ikke længer i 1690. Det maa være ved denne Tid, „de Bjelker“ for hendes Broders, Oberstlieutenant Axel Rosenkrantz's, Gjæld gjorde Indførsel i Gaarden. Senere solgtes den af dem til Sr. Anders Gaas, fra hvem Fru Sophia Amalia Rosenkrantz's Søn, Hartvig Huitfeldt, i 1711 søgte at gjenløse den paa Odel, hvorom mere nedenfor under ham.

¹ Danske Rigsarchiv, Rentekammerarch., Kgl. Resol. Januar—April 1673.

² Efter Angivelse af Thoms Eier i Fogedregnskaberne for 1714 i N. Rigsarch. Da Tønne Huitfeldt, som ovenfor anført, allerede i Juni 1668 skrives til Thom, maa Købet dog allerede antages at være sluttet i Knud Schinkels levende Live, om end ikke endelig fuldbyrdet.

Mere end paa Sande boede Fru Sophia Amalia Rosenkrantz som Enke dog nok paa sin Gaard *Sanderup* (nu Sannarp) i Halland, hvilken hun 4. Februar 1681 havde erholdt paa Skiftet efter Faderen Børge Rosenkrantz († 1679). Denne Gaard blev efter hendes Død inddragen under den Svenske Krone, da hendes 2 Sønner som Dansk-Norske Officierer tjente mod Sverige under den daværende Krig. Efter Fredsslutningen 1720 lykkedes det imidlertid Brødrene at erholde Gaarden tilbage, hvorefter de 1725 solgte den til Oberst-lieutenant Carl Otto Lagercrantz.¹

Fru Sophia Amalia Rosenkrantz var om Høsten 1682 i Kjøbenhavn i Anledning af et for hende og hendes Børn vigtigt Formuesanliggende. Generalprocureuren havde søgt hende for en Restants af en Afgift, som i Krigsaaret 1658 var bleven paalagt Idde og Marker Len (den halve Genant), men hvorfor hendes sal. Mand aldrig var bleven krævet, ligesom han kort efter Krigens Slutning havde faaet Skatkammerets Kvitteringer for rigtigt Regnskab og Betaling. Til Rigmarskalk Körbitz havde han betalt 450 Rdlr., som Lenet paa Kongens Vegne var denne skyldig, foruden at Lenet i hint Krigsjaar ved to Beleiringer for Frederikshalden var ganske ruineret og for en stor Del afbrændt, saa Indkomsten blev ganske liden, paa samme Tid som han med Flid og Troskab maintenerede Stedet, hvorom henvises til Statholder U. F. Gyldenløves Vidnesbyrd. Tiltrods for dette havde Overhofretten 29. Mai 1682 dømt Boet til at betale 685 Rdlr. 1 $\frac{1}{2}$ 3 3 med dobbelt Rente for de forløbne 24 Aar. Hun ansøger derfor 19. Octbr. 1682 Kongen om Eftergivelse af det idømte Beløb, som vilde udgjøre det meste af Mandens efterladte Formue. 4. Novbr. s. A. eftergav Kong Christian V hende baade Capital og Rente i Henseende til den sal. Mands tro og gode Tjeneste, naar den af Generalprocureuren paa Processen anvendte Bekostning er betalt, dog uden Conse-quentse med Hensyn til andre.²

6. Marts 1684 havde hun fra Throndstad beklaget sig for Vice-Statholder Just Høeg over Fogdens Skatteinddrivning og faaet en Resolution af 10. s. M. derpaa, men 30. Mai s. A. klager hun over den forrige Foged paa Hurum, Jens Olsen, der vil anvende militair Execution mod hende for Skatter, skjønt hun med hans egen Haand kan bevise, at alle Rettigheder ere betalte af det Gods, der laa under hans Oppebørsel lige fra hendes Kjærestes Død og den Tid, Skiftet blev holdt af de dertil committerede. Disse gave ham Udlæg, som han dog ei har villet vedtage, skjønt han erkjender, at det er Pengene værd. Er han ikke fornøiet hermed, maa han søge Commissarierne for deres Overdømmere og ikke paaføre hende de store Omkostninger ved militair Execution. Heri erklærer Vice-Statholderen sig enig 31. Mai s. A.³

Som Arvinger efter Jomfru Sophia Huitfeldt havde Tønne Huitfeldts Arvinger ved Dom af Sorenskriver Matthias Pedersen faaet sig tilkjendt Bygselen af et Skippund i Killingstad hos Margrete Falch, sal. Nils Bergs Efterleverske, hendes Værsøn Nils Matssøn eller Leilændingen paa Killingstad, Frederik Christensen, for 4 Aars Avl med 250 Rdlr., men paa Christiania Lagthing 22. Juni 1687 (efter Opsættelse fra 15. April) frifandtes Margrete Falch for deres Tiltale, da Tønne Huitfeldt ved en Rentekammer-Resolution af 11. Juni 1687 (sic) var tilregnet det nævnte Skippund ikke med men uden Bygsel. Processens Omkostninger skulde de derhos betale med 20 Rdlr. I Sagen fremlagdes et skriftligt Indlæg fra Oberst Tritschler, dat. Christiania 13. April 1687.⁴

¹ Se Halländska Herregårdar, tecknade af A. Kallenberg, beskrifna af P. v. Møller, under Sannarp. Personal-hist. Tidsskr. 1. R. VI S. 244.

² N. Rigsarch., Rentek. kgl. Resol. Søndenfj. Contor 1682—89. Overhofrettens Afsigtsprot. 1682 p. 42. Rentekammeret underrettede først 31. Marts 1683 Landcommissair Hans Hanssen (Rosencreutz) om Eftergivelsen, se Rentek. Copib. for 1683 (No. 5) fol. 220 b i N. Rigsarch.

³ Ibid., Stathold. Suppl. Prot. 1683—84 No. 525.

⁴ Ibid., Chr.a Lagthingsprot. 1687 (No. 7) fol. 185 ff.

Paa sin Søsters, Fru Sophia Amalia Rosenkrantz's, Vegne havde Axel Rosenkrantz til Ørup 15. Juni 1681 i Kjøbenhavn udstedt en Obligation til Faderens Cousine, Fru Vibeke Rosenkrantz, Enke efter Hr. Erik Krag til Selsø, paa 300 Rdlr. in specie at tilbagebetale 11. Juni 1682 med 6 p. c. Rente „paa adelig Ære, Tro og Love“; om dette ikke sker, tilbydes Pant i Jordegods. Fru Vibeke Svigersøn, Oberst Frederik Gersdorff, havde, da Betaling ei havde fundet Sted, opsagt Summen til Udbetaling 11. Juni 1691, paa hvilken Opsigelse Fru Sophia Amalia Rosenkrantz 8. Janr. 1691 paa Throndstad havde givet det Svar, at da hendes Midler ikke ere her i Riget, og hendes Bopæl er i Halland, kan hun ikke her betale, og da hendes Fader ikke efterlod rede Penge, tilbyder hun godt Jordegods i Skaane i Betaling. 25. Juni 1691 var Sagen fore i Høiesteret, hvor 5 af Dommerne mente at burde tage hendes Exception med Hensyn til Bolig for gyldig, da hun maatte ansees bosat i Halland, medens 10 Assessorer ansaa Throndstad for hendes Bolig og derfor dømte hende til at betale efter Obligationen.¹

10. Juni 1692 paa Østern Thingsted paa Hudrum fremkom Oberstlieutenant Matthias Roodt som Cautionist for forrige Foged Jens Olsen med en Fordring paa Rotjenesteskot for 1678—79 af Throndstad og underliggende Gaarde samt Killingstad paa ca. 156 Rdlr., der i Henhold til en Rentekammerdecision af 4. April 1691 forlangtes betalte af Tønne Huitfeldts og Jomfru Sophia Huitfeldts Arvinger. Disses Fuldmægtig, Monsr. Møller, havde fra Throndstad 5. Septbr. 1691 remonstreret herimod, idet Ledingskot formentes ei at skulle svares af adelige Sædegaarde, men derpaa intet Svar faaet. Gaardsfogden paa Throndstad, Bendt Svendsen, mødte og forklarede, at han nylig var kommen did og ikke kjendte til, hvad der var passeret før hans Tid. Fru Sophia Amalia Rosenkrantz var i Skaane og de øvrige Arvinger ligeledes fraværende. Sagen opsattes til Thinget 25. Juli. Da intet videre var fremkommet, kjendtes Matthias Roodt berettiget til at erholde de af ham betalte Penge for Foged Jens Olsen erstattede af Tønne Huitfeldts Arvinger.²

Afgangne Consistorialassessor Peder Foss's Arvinger lod, Agershus 10. Decbr. 1707, stevne Fru Sophia Amalia Rosenkrantz i Anledning af en af Lagmanden i Frederiksstad, Nicolas Berg, 25. Juni s. A. afsagt Dom, hvorved hun var frifunden for deres Paatale for 200 Rdlr. in specie med Renter fra 1686, idet han i Henhold til Lovens 5. Bogs 3 Cap. 2. Art. fandt Prætensionen forældet, skjønt den i 1691 i Sverige hos hendes Broder, Oberstlieutenant Axel Rosenkrantz, skal være gjort gjældende. Han havde henvist til Søsteren, der i Breve af 1685 og 1686 skal have erkjendt Gjælden som hidrørende fra Faderen Børge Rosenkrantz's Obligation af 2. Juni 1675 til sal. Dr. Christian Foss, fra hvem den var transporteret til ovennævnte Peder Foss. Obligationen selv var imidlertid brændt 1684 i Kjøbenhavn med Eierens Gaard. Fru Sophia Amalia Rosenkrantz der da boede paa Sande i Smaalene, stævnes at møde for Overhofretten 25. Januar 1708. Sagen kom dog først for Retten 17. Juli, idet hun da under stærk Dissents (3 mod 2 Assessorer) tilfandtes at betale Pengene med Rente fra 1686 og 24 Rdlr. i Procesomkostninger.³

I 1708 anmeldte Fru Sophia Amalia Rosenkrantz fra Sande 28. Juli Prætensioner i Boet efter Bent Svendsen Selvig paa Hudrum⁴, da Skiftet efter ham holdtes 24. Septbr. s. A. Fordringerne hidrørte fra den Tid, han havde været hendes og hendes Børns Fuldmægtig over Throndstad og Hof samt fra et Salg af Egelast. Skifteretten afviste dem

¹ Danske Rigsarchiv, Høiesterets Dombog 1691 fol. 261 f. og Voteringsprotocollerne A. og B. fol. 46 f. (Meddelt af Cand. mag. F. Jessen).

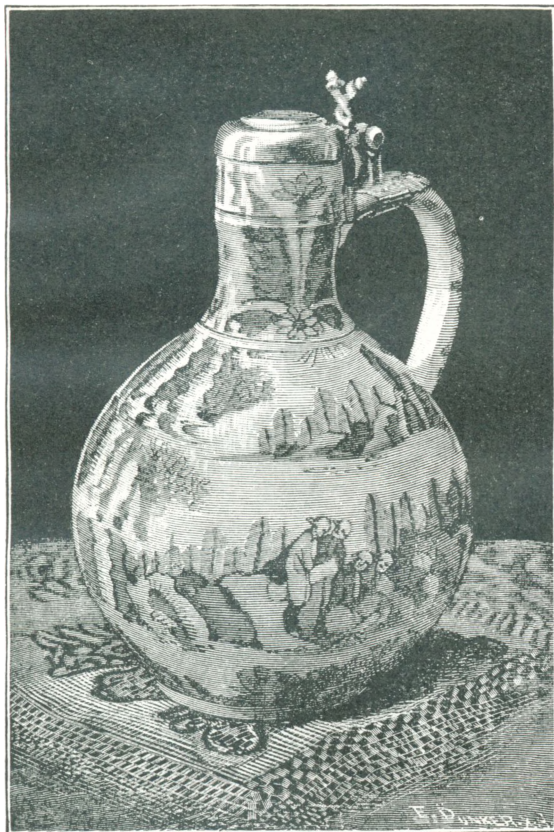
² N. Rigsarch., Retsprot. for Lier og Hurum (No. 322) fol. 72 f., 85 ff.

³ Ibib., Overhofretsstevninger samt Afsigtsprot. 1708 fol. 51 f. og Voteringsprot. 1708 fol. 56 f.

⁴ Se H. K. Steffens: Selvig i Hurum. Kristiania 1902. S. 19.

imidlertid, fordi de ikke vare anmeldte ved Skiftet efter hans første Hustru 1705, da Proclama var udstedt.¹

Fru Sophia Amalia Rosenkrantz, der var født 7. Januar 1649 paa Sande i Tune, afgik ved Døden 18. Marts 1711 paa Frølinge² i Halland, der tilhørte hendes Slægtninge af den Danske Adelslægt Holck, hos hvem hun altsaa sandsynligvis har været paa Besøg. Hun blev bisat i Onsø Gravcapel, hvor hendes ældste Søns første Hustru, Sophia v. Pultz, samme Aar var indsat, og som var bygget af Cantsler Jens Bjelke og dengang benyttedes

GYLDENLØVES VINKANDE.

GYLDENLØVES VINKANDE. LAAGET.

af hans omboende Descendents, hvortil baade hun selv og begge Sønnens Fruer hørte. Her henstod Kisten til 1822, da Kirkens Styrelse lod alle der staaende Lig begrave paa Kirkegaarden og forandrede Jens Bjelkes Familiebegravelse til Sacristi uden noget Hensyn til de mange bekjendte og berømte Mænd, som her vare stede til Hvile. Indskriften paa Fru Sophia Amalia Rosenkrantz's Kiste lød saaledes:

Herunder hviler den høiædle og velbaarne Frue, Fru *Sophia Amalia Rosenkrantz* til Ørup. Hendes Mand var den salige Herre Hr. Oberste *Tønne Huitfeldt* til Sande og Sanderup Gaarde, barnefødt paa sin Gaard Sande i Norge den 7. Januar 1649, døde sagte og salig i

¹ N. Rigsarch., Retsprot. 1055 fol. 392—94.

² Ved en Feilskrift staar der Elingaard paa Stamtavlen i Personalhist. Tidsskr. 1. R. IV S. 120 og i Danm. Adels Aarbog 1887 S. 222.

Herren paa Frølingegaard den 18. Marti 1711. Gud give hende med alle Guds Børn en glædelig Opstandelse for Frelserens Christi Skyld.¹

Portraiter af Oberst Tønne Huitfeldt have uden Tvivl existeret baade paa Throndstad og Elingaard, men ere gaaede tilgrunde ved disse Gaardes Brand 1752 og 1746. Heldigvis fandtes ogsaa et paa Thom, der har tilhørt hans Datter Margrete og Svigersønnen General-lieutenant H. E. v. Tritzschler. Det viser en anseelig, temmelig svær Mand med et kraftigt og bestemt Udtryk i det aabne og ret vakre Ansigt. Den daværende Eier af Thom, Godseier Chr. Sissener, har foræret det til sin Slægting Consul Herman Huitfeldt i Kjøbenhavn. Derimod vides intet Billede af nogen af hans Fruer bevaret til Nutiden.

Af andre synlige Minder fra Tønne Huitfeldt er blandt hans Efterkommere intet andet i Behold end en Vinkande af blaåt og hvidt Porcellain i den Sibbernske Familie, til hvilken den er kommen gennem hans Sønnens Datter, Søster Huitfeldt, gift med Major Georg Christian Sibbern til Vernekloster († 1796).² Den er 1904 af Oberst V. Sibbern og Frue foræret Forfatteren heraf og gjengives her. Den er forsynet med et Laag af Sølv, hvori Statholder U. F. Gyldenløves Vaaben er graveret. Traditionen beretter, at den er en Gave fra ham til Tønne Huitfeldt, der, som ogsaa ovenfor nævnt, var meget yndet af Statholderen, der ofte færdedes paa Grændsen ved Frederikshald og i Byen selv, hvor han endog i 1690-Aarene knyttede en Kjærlighedsforbindelse med en Datterdatter af Præsidenten, Hans Nilsen Meng, ved Navn Maria Olsdatter (Meng), der senere blev gift med Commandanten paa Bergenhus, Generalmajor Johan Frederik Tuchsén. Frugten af denne Forbindelse var en Søn, Wilhelm, f. 1692, der 1726 adledes med Navnet Ulrichsdahl og blev Generallieutenant, Ridder af Dbr. og Commandant i Frederiksstad. En af dennes Døtre blev gift med Tønne Huitfeldts Sønnensøn, Oberstlieutenant Hans Christopher Kaas Huitfeldt.³

Paa Tønne Huitfeldts Portrait sees paa venstre Skulder en Ædelstens Knap, der sammenholder den røde guldbræmmede Kappe. Den er utvivlsomt den samme, som sees paa Sønnens, Iver Huitfeldts, Billede siddende i hans Halsklud. Med dennes Sønnedatter kom den i Justitsraad Jan Bloms Eie, fra hvis anden Hustru, ligeledes født Huitfeldt, den kom til hendes Broderdatter, Frøken Henriette W. K. Huitfeldt og efter hendes Død 1886 til Forfatteren heraf. Den er en ganske lys Amethyst, men dens Indfatning antages muligens forandret. Den gjengives her tilligemed en af de to gamle Stole fra

EN ÆDELSTENS KNAP.

EN GAMMEL STOL FRA THRONDSTAD.

¹ B. Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist. I S. 193.

² Paa Vernekloster fandtes ogsaa i indeværende Aarhundredes Begyndelse en Dansk Bibel fra 1589, der havde tilhørt Oberst Tønne Huitfeldt, og som ligeledes med hans Sønnensøn Datter kom derhen. Ved Udlaan var den kommen til Moss og der bleven solgt 1818 til Ole Gundersen paa Skydsskiftet Skoug i Haabøl, paa hvilken Gaard den endnu fandtes i 1850-Aarene, uden at det lykkedes Medlemmer af den Huitfeldtske eller Sibbernske Familie, som bestræbte sig derfor, at faa den kjøbt igjen. (Jfr. Personalhist. Tidsskr. 1. R. VI S. 228).

³ Se B. Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist. 2. R. S. 148—54.

Throndstad fra Midten af 17de Aarhundrede, hvilke for nogle Aar siden af Throndstads Eier foræredes Sagfører A. Huitfeldt, der atter har skjænket dem til nærværende Forfatter.

Som ovenfor nævnt nedstammer hele den nulevende Huitfeldtske Familie fra Oberst Tønne Huitfeldt; af andre adelige Slægter nedstamme fra ham Linier af Familierne: Rosenkrantz (paa Ørup), Silversparre, Berg v. Linde, Wachtmeister etc., Harbou, Lachmann, Sundt, D'Albedyhl, Sibbern, v. Munthe af Morgenstjerne, Peyron, Ramel, Hamilton, de Tonsberg, Wedel-Jarlsberg, Wedelsparre, v. Benzon, Moltke, Løvenskiold, Anker og Hoppe. I det sidste Aarhundrede nedstamme ogsaa adskillige borgerlige Familier fra ham.

KOMMANDØR IVER HUITFELDT.

og Fry

for Indføid indvanden, af ydmyke Hoffne, for Dem,
Dem, som mine for faders vorte Lige og
Blod for min Naadige Konge og faders Landt.
• Demme min indvandenige sigeligere
bedt af Naade maatte vorte andel,
forbliffende.

Indt Kongl Mayestets
Mere eller naadigste Konge
og Lufts Svord

eller indvandenige for lige
Lydigste Hoffne og im
adnan

København d. 14. December
A. 1700

J. P.
Huitfeldt
1700

SØSLAGET VED KJØGEBUGT.

OBERSTLØITNANT CHR. CHARLOT AM. HUITFELDT.

*Hans Ernst Trützschler.
General Lieutenant in Norwegen,
und Ritter von Dannebrog.*

